

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

БРАНДИБУРА ІРИНА ЮРІЇВНА

УДК 378.4:32(410.1)

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
З ПОЛІТОЛОГІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ АНГЛІЇ ТА УЕЛЬСУ

13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

Педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник

Мукан Наталія Василівна,

доктор педагогічних наук, професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Львів – 2019

АНОТАЦІЯ

Брандибура І.Ю. Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» (015 – Професійна освіта). – Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2019.

Актуальність дослідження. На початку ХХІ століття спостерігається ускладнення політичного життя, виникнення нових форм політичної діяльності, зростаюча політизація суспільних процесів і необхідність всебічного аналізу та наукового прогнозування їхнього розвитку, зростання рівня політичної культури громадян та підвищення вимог до політичного керівництва держави. Зміна стандартів та механізмів суспільного функціонування зумовлює потребу реформування системи вищої освіти для підготовки нової генерації політологів.

Організації міжнародного, європейського та національного рівнів визначають тенденції функціонування та розвитку політологічної освіти, зокрема сприяють активізації інтеграційних процесів у сфері політології, розробляють стандарти та механізми забезпечення якості професійної підготовки політологів, вдосконалюють методика викладання політології у закладах вищої освіти, окреслюють пріоритетні напрями політологічних досліджень, розглядають питання акредитації і міжнародного визнання навчальних курсів і програм, розробляють уніфіковану термінологію відповідно до світових стандартів.

Сьогодні стратегічним завданням України є інтегрування національної системи вищої освіти у європейський освітній простір, що задекларовано в її нормативно-правовій базі (Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (2002), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Закон України «Про вищу освіту» (2014), Національна

доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016). Реалізація цих завдань передбачає гармонізацію напрямів і принципів реформування вищої освіти із загальними тенденціями розвитку в умовах сучасного суспільства. Важливим для визначення стратегічних напрямів розвитку університетської освіти в Україні є аналіз розвитку освіти за кордоном. У цьому контексті науковий інтерес становить досвід Англії та Уельсу, в яких система вищої освіти має глибокі історичні корені, здобула світове визнання за високі якісні показники, сприяє соціальному, економічному, політичному розвитку держави, гармонійно поєднує національні традиції й світові освітні тенденції.

Політична діяльність як важлива частина суспільних відносин і самостійна сфера суб'єктної діяльності зумовила виникнення напряму професійної підготовки «Політологія» зі своєю специфічною методикою. У працях відомих зарубіжних науковців висвітлено різноманітні теоретичні і практичні аспекти професійної підготовки політологів, а саме: методи і форми професійної підготовки політологів (Баттістоні & Гадсон (Battistoni & Hudson, 1997), Арчер & Міллер (Archer & Miller, 2011), Куртіс & Аксфорд (Curtis & Axford, 2010), Крейг & Гейл (Craig & Hale, 2008), Фоулер & Шрейбер (Fowler & Schreiber, 2008), Гаррісон & Сез (Harrison & Sez, 2009); зміст професійної підготовки політологів (Гормлі-Генан & Лайтфут (Gormley-Heenan & Lightfoot, 2014), Ішіяма, Міллер & Саймон (Ishiyama, Miller & Simon, 2015); застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійної підготовки політологів (Куртіс, Аксфорд, Блер, Гібсон, Гагінс & Шеррінгтон (Curtis, Axford, Blair, Gibson, Huggins & Sherrington, 2009); підходи, принципи та методи оцінювання (Блер & МакГінті (Blair & McGinty, 2014), Блер, Куртіс & Шілдс (Blair, Curtis & Shields, 2013), Янг (Young, 2016); підготовка студентів-політологів до науково-дослідної діяльності (Бурнгам, Гілард Латц, Грант & Лайтон-Генрі (Burnham, Gillard Lutz, Grant & Layton-Henry, 2008), Волкінгтон (Walkington, 2015).

Концептуальні положення порівняльної педагогіки обґрунтовували Барабаш, Бусько, Істоміна, Мукан & Шийка (2018), Бідюк (2009), Вульфсон & Малькова (1996), Десятов (2011), Калашнікова (2012), Лавриш (2018), Локшина (2015), Луговий & Таланова (2012), Пуховська (2000), Сбруєва (2005). Протягом останніх років компаративно-педагогічні дослідження вищої професійної освіти Великої Британії здійснені українськими науковцями (Авшенюк (2015), Гаврилюк (2010), Гарапко (2014), Третько (2013), проте система професійної підготовки політологів в університетах Англії та Уельсу ще не була об'єктом ґрунтовних наукових досліджень.

Аналіз напрацювань теоретиків у галузі педагогіки, нормативно-правових документів, які регулюють сферу вищої освіти, а також освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів політології дав змогу виявити суперечності між: запитами суспільства щодо підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі політології та недостатнім рівнем їх задоволення системою професійної підготовки політологів; необхідністю забезпечення якості програм професійної підготовки політологів відповідно до міжнародних освітніх стандартів та недосконалістю нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення цієї підготовки в Україні; необхідністю використання потенціалу інтернаціоналізації й міждисциплінарності та їх фактичною реалізацією в освітньому процесі системи вищої освіти; необхідністю забезпечення відповідних умов для розвитку професійної компетентності майбутніх політологів та традиційними підходами до теоретичної і практичної підготовки бакалаврів-політологів.

Таким чином, соціальне значення фахової підготовки політологів, гострі практичні потреби вищої професійної освіти України, а також недостатнє вивчення зарубіжного досвіду, що суперечить об'єктивній необхідності освітньої практики, зумовили вибір теми нашого дослідження **«Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу»**.

Мета дослідження – виявити особливості професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в умовах університетської освіти Англії та Уельсу та розробити науково-методичні рекомендації щодо використання ідей англійського та уельського досвіду в університетах України.

Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання:

- 1) висвітлити професійну підготовку бакалаврів гуманітарних наук з політології як науково-педагогічну проблему;
- 2) дослідити організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу;
- 3) виконати порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії, Уельсу та України;
- 4) розробити науково-методичні рекомендації щодо використання прогресивних ідей та досвіду професійної підготовки бакалаврів політології в Англії та Уельсі в умовах університетської освіти України.

Об’єкт дослідження – університетська освіта Англії та Уельсу.

Предмет дослідження – теорія і практика професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше виявлено* особливості професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу (автономізація, інтернаціоналізація і персоналізація освітнього процесу; диверсифікація освітніх програм; міждисциплінарний характер освітніх програм; гнучкість змісту освітніх програм; прикладний характер освітніх програм; акцентуація на самостійній та науково-дослідній роботі в освітньому процесі; широке використання методів активного навчання та інформаційно-комунікаційних технологій; забезпечення академічної мобільності здобувачів вищої освіти; інтегрованість системи професійної підготовки бакалаврів політології у міжнародний освітньо-науковий простір; забезпечення контролю якості вищої освіти); *висвітлено*

професійну підготовку бакалаврів гуманітарних наук з політології як науково-педагогічну проблему, в основу якої покладено теорії, концепції, принципи, підходи філософії, політології, соціології, педагогіки, психології, економіки; *досліджено* організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу на основі розробленої структурної моделі, що охоплює нормативно-правовий, теоретико-методологічний, цільовий, стимулювально-мотиваційний, змістовий, операційний, контрольно-регулювальний і оцінно-результативний компоненти; на основі порівняльно-педагогічного аналізу *виокремлено* спільне та відмінне у досвіді Англії, Уельсу й України; *розроблено* науково-методичні рекомендації щодо використання прогресивного досвіду Англії та Уельсу у системі університетської освіти України.

Уточнено зміст понять «бакалавр гуманітарних наук з політології», «фахівець з політології».

Подальшого розвитку набули положення про організацію професійної підготовки майбутніх фахівців з політології на основі комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, тісної співпраці університетів з місцевою громадою і потенційними роботодавцями.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що його матеріали (модель професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології, науково-методичні рекомендації) можуть використовувати науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти України у процесі розробки та реалізації освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук за спеціальністю 052 «Політологія».

Результати дослідження, матеріали монографії на тему «Професійна підготовка фахівців з політології: досвід Англії та Уельсу», обґрунтовані провідні поняття і базу даних можуть використати українські науковці як матеріали для проведення порівняльних студій та наукового обґрунтування

сучасних тенденцій розвитку вищої освіти в Україні; керівники структурних підрозділів університетів, працівники Міністерства освіти і науки України, залучені до процесів розроблення освітніх стандартів, акредитації закладів вищої освіти і ліцензування освітніх програм.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (415 найменувань, з них 313 – іноземними мовами), 8-ми додатків. Загальний обсяг дисертації складає 355 сторінок, з них 212 сторінок основного тексту, який містить 10 таблиць та 1 рисунок на 10-ти сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність та доцільність дослідження; вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження; зазначено джерельну базу; окреслено наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів; висвітлено апробацію та впровадження результатів дослідження; зазначено особистий внесок здобувача та подано структуру й обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі **«Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології як сучасна педагогічна проблема»** висвітлено методологічні основи дослідження (методологія порівняльної педагогіки та використання системного, аксіологічного, акмеологічного, міждисциплінарного, особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів), а також виконано аналіз теоретичних засад (сучасні філософські, соціологічні, педагогічні, психологічні, економічні теорії і концепції, врахування тенденцій розвитку суспільства у глобальному контексті) професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології.

У другому розділі **«Організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу»** розглянуто особливості організації підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу, а також проаналізовано компоненти

структурної моделі професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу, зокрема, цільовий, стимулювально-мотиваційний, змістовий, операційний, контрольно-регулювальний та оцінно-результативний компоненти.

У третьому розділі «**Порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії, Уельсу та України**» представлено стан професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах України, результати порівняльно-педагогічного аналізу професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії, Уельсу та України, а також подано науково-методичні рекомендації щодо використання прогресивних ідей та досвіду професійної підготовки бакалаврів політології в Англії та Уельсі в умовах університетської освіти України.

Визначено перспективні напрями подальших педагогічних розвідок.

Ключові слова: бакалавр гуманітарних наук, політологія, професійна підготовка, освітньо-професійна програма, університет, Англія, Уельс.

ABSTRACT

Brandybura I. Yu. Professional Training of Bachelors of Arts in Political Science at the Universities of England and Wales. – Qualification research paper as a manuscript.

The thesis for the Degree of Candidate of Pedagogical Sciences (Doctor of Philosophy) in the specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education (015 – Professional education). – Lviv Polytechnic National University. – Lviv, 2019.

Research topicality. At the beginning of the XXI century, we observe complication of political life through emergence of new forms of political activities, growing politicization of social processes and need for their comprehensive analysis and scientific forecasting, growth of citizens' political culture and higher

requirements for political leadership. The change in standards and mechanisms of social functioning causes the need for reforming higher education system in order to train a new generation of political scientists.

The organisations of international, European and national levels determine tendencies of functioning and development of political science education, namely foster integration processes in political science, develop standards and quality assurance procedures for professional training of political scientists, improve methodology of teaching political science at higher education establishments, determine priorities in political science research, consider the issues of accreditation and international recognition of courses and programmes, develop unified terminology in accordance with world standards.

Nowadays the strategic goal of Ukraine is integration of national higher education system in the European educational space, which is stated in its legal framework (National Doctrine of Education Development in Ukraine for the XXI Century (2002), National Strategy of Education Development in Ukraine to 2021 (2013), Law of Ukraine “Higher Education” (2014), National Report on Current State and Prospects of Education Development in Ukraine (2016). The implementation of this course involves adjustment of directions and principles of reforming higher education with general trends in modern society. An important source of determining strategic directions of university education development in Ukraine is analysis of the development of education abroad. In this context, the experience of England and Wales is of interest, because their system of higher education has deep historical roots, has gained worldwide recognition for its high quality performance, promotes social, economic and political development of the countries, harmoniously combines national traditions with global educational trends.

Political activity as an important part of social relations and independent sphere of individual’s activity has led to the appearance of an academic subject of political science with its specific methodology. The works of famous foreign scholars consider various theoretical and practical aspects of training political scientists, namely: forms

and methods of political scientists' professional training (Battistoni & Hudson (1997), Archer & Miller (2011), Curtis & Axford (2010), Craig & Hale (2008), Fowler & Schreiber (2008), Harrison & Sez (2009); content of political scientists' professional training (Gormley-Heenan & Lightfoot (2014), Ishiyama, Miller & Simon (2015); information technologies in the process of training political scientists (Curtis, Axford, Blair, Gibson, Huggins & Sherrington (2009); assessment approaches, principles, and methods (Blair & McGinty (2014), Blair, Curtis & Shields (2013), Young (2016); research training of political scientists (Burnham, Gillard Lutz, Grant & Layton-Henry (2008), Walkington (2015).

Concepts of comparative pedagogy have been elaborated by Barabash, Busko, Istomina, Mukan & Shiika (2018), Bidyk (2009), Wulfson & Mal'kova (1996), Desiatov (2011), Kalashnikova (2012), Lavrysh (2018), Lokshyna (2015), Luhovyi & Talanova (2012), Pukhovska (2000), Sbruieva (2015). In recent years, comparative education studies of Great Britain's higher education have been carried out by Ukrainian scholars (Avsheniuk (2015), Havryliuk (2010), Harapko (2014), Tret'ko (2013), however the system of professional training of political scientists at the universities of England and Wales has not yet been the subject of extensive scientific research.

The analysis of research papers in the field of pedagogy, legal framework regulating the sphere of higher education, and educational programmes for training bachelors in political science enabled us to identify contradictions between: society's demand for training highly qualified specialists in the field of political science and insufficient level of its satisfaction by the system of professional training of political scientists; the need to ensure quality of political scientists' professional training programmes in accordance with international educational standards and imperfection of legal and methodological provision of this training in Ukraine; the need to use the potential of internationalization and interdisciplinarity and their actual implementation in educational process of the higher education system; the need to provide appropriate conditions for the development of professional competence of

future political scientists and traditional approaches to theoretical and practical training of bachelors in political science.

Thus, the social value of training political scientists, urgent needs of the higher education system, and insufficient study of the foreign experience, which is contrary to the objective necessity of the educational practice, have led to the choice of the theme of our thesis “**Professional Training of Bachelors of Arts in Political Science at the Universities of England and Wales**”.

The research aim is to identify peculiarities of professional training of Bachelors of Arts in Political Science in university education of England and Wales and to develop scientific and methodological recommendations on the use of English and Welsh ideas and experience at the universities of Ukraine.

According to the research aim, the following **objectives** have been determined:

- 1) to introduce professional training of Bachelors of Arts in Political Science as a modern pedagogical issue;
- 2) to identify organizational and pedagogical principles of professional training of Bachelors of Arts in Political Science at the universities of England and Wales;
- 3) to perform comparative pedagogical analysis of professional training of Bachelors of Arts in Political Science at the universities of England, Wales, and Ukraine;
- 4) to develop scientific and methodological recommendations on the use of progressive ideas and experience of professional training of Bachelors of Arts in Political Science in England and Wales in university education of Ukraine.

University education of England and Wales is **the research object**.

Theory and practice of professional training of Bachelors of Arts in Political Science at the universities of England and Wales are **the research subject**.

Scientific novelty of the results obtained lies in the fact that *for the first time* the peculiarities of professional training of Bachelors of Arts in Political Science at the universities of England and Wales have been identified (autonomy, internationalization, personalization of the educational process; diversification of

educational programmes; multi- and interdisciplinary nature of educational programmes; flexibility of educational programmes; applied nature of educational programmes; focus on student independent and research work in educational process; extensive use of active learning methods and information technologies; ensuring academic mobility of students; integration of the system of professional training of bachelors of political science into international educational and research space; effective higher education quality assurance mechanisms); professional training of Bachelors of Arts in Political Science has been presented as a current pedagogical issue, for the solution of which theories, concepts, approaches of philosophy, politics, sociology, pedagogy, psychology, economics are applied; on the basis of the developed structural model, which includes legal framework, theory and methodology, aim, motivation, content, operation, control and regulation, and assessment components, organizational and pedagogical conditions of professional training of Bachelors of Arts in Political Science have been researched; on the basis of comparative pedagogical analysis, common and distinctive features of England, Wales, and Ukraine have been identified; scientific and methodological recommendations on the use of advanced ideas of English and Welsh experience in university education of Ukraine have been developed.

The notions “Bachelor of Arts in Political Science”, “Political Science specialist” have been clarified.

The ideas of organization of professional training of political science specialists based on the complex use of traditional and innovative teaching and learning methods in combination with information and communication technologies, close collaboration of universities with the local community and prospective employers have gained further development.

The practical value of research lies in the fact that its materials (model of professional training of Bachelors of Arts in Political Science, scientific and methodological recommendations) can be used by research and teaching staff of Ukraine’s

higher educational establishments in developing and implementing educational programmes of training Bachelors of Arts in Political Science.

Research results, materials of the monograph “Professional Training of Specialists in Political Science: Experience of England and Wales”, key notions and data base can be used by Ukrainian scholars as materials for comparative studies and scientific justification of modern tendencies of higher education development in Ukraine; heads of the departments of higher educational establishments, Ministry of Education and Science of Ukraine employees involved in developing education standards, accrediting higher education establishments and education programmes.

The structure and volume of the thesis. The paper consists of the introduction, three chapters, conclusions to the chapters, general conclusions, references (415 items, 313 of them are in foreign languages), and 8 appendices. Total volume of the thesis is 355 pages, main content containing 212 pages. The paper includes 10 tables and 1 figure on 10 pages.

In the **introduction** topicality and relevance of the research are justified; relation of the thesis to other academic programmes, plans, themes is outlined; object, subject, aim, objectives, and methods of the research are identified; scientific novelty, theoretical and practical value of the obtained results are justified; approbation and implementation of research results are clarified; personal author’s contribution is indicated; structure and volume of the submitted thesis is presented.

The first chapter «**Professional Training of Bachelors of Arts in Political Science as Current Pedagogical Issue**» addresses research methodology (methodology of comparative pedagogy and use of systemic, axiological, acmeological, interdisciplinary, personality-oriented, competency-based approaches) as well as analysis of theoretical principles (modern philosophical, sociological, educational, psychological, economic theories and concepts, development trends in the sphere of politics in global context) underlying professional training of Bachelors of Arts in Political Science.

The second chapter «**Organizational and Pedagogical Conditions of Professional Training of Bachelors of Arts in Political Science at Universities of England and Wales**» provides peculiarities of organization of professional training of Bachelors of Arts in Political Science at the universities of England and Wales, and analyzes components of the developed structural model of professional training of Bachelors of Arts in Political Science at the universities of England and Wales, which includes aim, motivation, content, operation, control and regulation, and assessment components.

The third chapter «**Comparative Pedagogical Analysis of Professional Training of Bachelors of Arts in Political Science at Universities of England, Wales, and Ukraine**» presents the current state of training Bachelors of Arts in Political Science at the universities of Ukraine; results of comparative pedagogical analysis of professional training of Bachelors of Arts in Political Science in England, Wales, and Ukraine; and provides scientific and methodological recommendations concerning the creative use of progressive ideas of the English and Welsh experience in university education of Ukraine.

The prospects of further pedagogical researches have been identified.

Keywords: Bachelor of Arts, political science, professional training, educational programme, university, England, Wales.

Список публікацій здобувача

Публікації, що відображають основні наукові результати дисертації

Монографія

1. Брандibuра, І. Ю. (2018d). *Професійна підготовка фахівців з політології: досвід Англії та Уельсу*. Львів, ВД «Панорама».

Публікації у виданнях, що включені до наукометричних баз даних

2. Брандibuра, І. Ю. (2015c). Реалізація програм професійної підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. *Молодий вчений*, № 11 (26), Ч. 3, 8-12.

3. ¹ Брандибура, І. Ю. (2015b). Аналіз стандартів професійної підготовки бакалаврів політології в системі університетської освіти Англії та Уельсу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 9 (53), 73-81.

Публікації у наукових фахових виданнях України

4. Брандибура, І. Ю. (2016a). Підготовка бакалаврів політології в університетах Великої Британії: використання методів активного навчання. *Збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Педагогічні науки»*, Вип. 66-67, 85-93.

5. Брандибура, І. Ю. (2016d). Формування громадянської компетентності бакалаврів політології: досвід Великої Британії. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць*, № 4 (55), 58-65.

6. Брандибура, І. Ю. (2018a). Методи контролю та оцінювання у програмах професійної підготовки бакалаврів політології: досвід Англії та Уельсу. *Інноваційна педагогіка*, Вип. 6, 109-114.

7. Брандибура, І. Ю. (2018c). Професійна підготовка бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу: теорії, концепції, підходи. *Молодь і ринок*, № 10 (165), 137-141.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Брандибура, І. Ю. (2015a). Міждисциплінарний підхід у системі політологічної освіти: досвід Великої Британії. *Наукова дискусія: питання педагогіки та психології: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 50-53). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».

9. Брандибура, І. Ю. (2016c). Симуляція як метод активного навчання майбутніх політологів. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.: Збірник тез наукових робіт учасників*

---

¹ Видання водночас включене до переліку наукових фахових видань України.

міжнародної науково-практичної конференції (с. 111-113). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота».

10. Брандибура, І. Ю. (2016b). Практична підготовка бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. *Розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті: здобутки, проблеми, перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 18-22). Умань: ФОП Жовтий О. О.

11. Брандибура, І. Ю., Мукач, Н. В. (2018b). Нарахування кредитів у процесі підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. *Актуальні питання сучасної науки: III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: тези доповідей* (с. 58-67). Дніпро: НБК.

12. Брандибура, І.Ю. (2018e). Організація науково-дослідної роботи бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. *Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 9-13). Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти».

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ ГУМАНІТАРНИХ НАУК З ПОЛІТОЛОГІЇ ЯК СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	28
1.1. Методологічні основи дослідження професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології	28
1.2. Теоретичні засади професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології	44
Висновки до першого розділу	66
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ГУМАНІТАРНИХ НАУК З ПОЛІТОЛОГІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ АНГЛІЇ ТА УЕЛЬСУ	68
2.1. Організація професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу	68
2.2. Модель професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу	87
2.2.1. Цільовий, стимулювально-мотиваційний та змістовий компоненти підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології....	90
2.2.2. Операційний компонент підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології.....	117
2.2.3. Контрольно-регулювальний і оцінно-результативний компоненти підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології.....	144
Висновки до другого розділу	168

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ГУМАНІТАРНИХ НАУК З ПОЛІТОЛОГІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ АНГЛІЇ, УЕЛЬСУ ТА УКРАЇНИ.....	172
3.1. Стан професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах України.....	172
3.2. Порівняльний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі політології в Англії, Уельсі та Україні.....	188
3.3. Науково-методичні рекомендації щодо використання прогресивних ідей та досвіду професійної підготовки бакалаврів політології Англії та Уельсу в умовах університетської освіти України.	212
Висновки до третього розділу.....	222
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	225
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	231
ДОДАТКИ	270

ВСТУП

Актуальність дослідження. На початку XXI століття спостерігається ускладнення політичного життя, виникнення нових форм політичної діяльності, зростаюча політизація суспільних процесів і необхідність всебічного аналізу та наукового прогнозування їхнього розвитку, зростання рівня політичної культури громадян та підвищення вимог до політичного керівництва держави. Зміна стандартів та механізмів суспільного функціонування зумовлює потребу реформування системи вищої освіти для підготовки нової генерації політологів.

Організації міжнародного, європейського та національного рівнів визначають тенденції функціонування та розвитку політологічної освіти, зокрема сприяють активізації інтеграційних процесів у сфері політології, розробляють стандарти та механізми забезпечення якості професійної підготовки політологів, вдосконалюють методикау викладання політології у закладах вищої освіти, окреслюють пріоритетні напрями політологічних досліджень, розглядають питання акредитації і міжнародного визнання навчальних курсів і програм, розробляють уніфіковану термінологію відповідно до світових стандартів.

Сьогодні стратегічним завданням України є інтегрування національної системи вищої освіти у європейський освітній простір, що задекларовано в її нормативно-правовій базі (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Закон України «Про вищу освіту» (2014), Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016). Реалізація цих завдань передбачає гармонізацію напрямів і принципів реформування вищої освіти із загальними тенденціями розвитку в умовах сучасного суспільства. Важливим для визначення стратегічних напрямів розвитку університетської освіти в Україні є аналіз розвитку освіти за кордоном. У цьому контексті науковий інтерес становить досвід Англії та Уельсу, в яких система вищої освіти має глибокі історичні корені, здобула світове визнання за високі

якісні показники, сприяє соціальному, економічному, політичному розвитку держави, гармонійно поєднує національні традиції й світові освітні тенденції.

Політична діяльність як важлива частина суспільних відносин і самостійна сфера суб'єктної діяльності зумовила виникнення напряму професійної підготовки «Політологія» зі своєю специфічною методикою. У працях відомих зарубіжних науковців висвітлено різноманітні теоретичні і практичні аспекти професійної підготовки політологів, а саме: методи і форми професійної підготовки політологів (Баттістоні & Гадсон (Battistoni & Hudson, 1997), Арчер & Міллер (Archer & Miller, 2011), Куртіс & Аксфорд (Curtis & Axford, 2010), Крейг & Гейл (Craig & Hale, 2008), Фоулер & Шрейбер (Fowler & Schreiber, 2008), Гаррісон & Сез (Harrison & Sez, 2009); зміст професійної підготовки політологів (Гормлі-Генан & Лайтфут (Gormley-Heenan & Lightfoot, 2014), Ішіяма, Міллер & Саймон (Ishiyama, Miller & Simon, 2015); застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійної підготовки політологів (Куртіс, Аксфорд, Блер, Гібсон, Гагінс & Шеррінгтон (Curtis, Axford, Blair, Gibson, Huggins & Sherrington, 2009); підходи, принципи та методи оцінювання (Блер & МакГінті (Blair & McGinty, 2014), Блер, Куртіс & Шілдс (Blair, Curtis & Shields, 2013), Янг (Young, 2016); підготовка студентів-політологів до науково-дослідної діяльності (Бурнгам, Гілард Латц, Грант & Лайтон-Генрі (Burnham, Gillard Lutz, Grant & Layton-Henry, 2008), Волкінгтон (Walkington, 2015).

Концептуальні положення порівняльної педагогіки обґрунтовували Барабаш, Бусько, Істоміна, Мукан & Шийка (2018), Бідюк (2009), Вульфсон & Малькова (1996), Десятов (2011), Калашнікова (2012), Лавриш (2018), Локшина (2015), Луговий & Таланова (2012), Пуховська (2000), Сбруєва (2005). Протягом останніх років компаративно-педагогічні дослідження вищої професійної освіти Великої Британії здійснені українськими науковцями (Авшенюк (2015), Гаврилюк (2010), Гарапко (2014), Третько (2013), проте

система професійної підготовки політологів в університетах Англії та Уельсу ще не була об'єктом ґрунтовних наукових досліджень.

Аналіз напрацювань теоретиків у галузі педагогіки, нормативно-правових документів, які регулюють сферу вищої освіти, а також освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів політології дав змогу виявити суперечності між: запитами суспільства щодо підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі політології та недостатнім рівнем їх задоволення системою професійної підготовки політологів; необхідністю забезпечення якості програм професійної підготовки політологів відповідно до міжнародних освітніх стандартів та недосконалістю нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення цієї підготовки в Україні; необхідністю використання потенціалу інтернаціоналізації й міждисциплінарності та їх фактичною реалізацією в освітньому процесі системи вищої освіти; необхідністю забезпечення відповідних умов для розвитку професійної компетентності майбутніх політологів та традиційними підходами до теоретичної і практичної підготовки бакалаврів-політологів.

Таким чином, соціальне значення фахової підготовки політологів, гострі практичні потреби вищої професійної освіти України, а також недостатнє вивчення зарубіжного досвіду, що суперечить об'єктивній необхідності освітньої практики, зумовили вибір теми нашого дослідження **«Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає науковому напрямку кафедри іноземних мов Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми лінгвістики науково-технічного і художнього тексту, питання лінгвометодики та педагогіки». Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми «Теорія і практика розвитку освітніх систем та професійної підготовки фахівців в умовах трансформаційних суспільних процесів» (номер держреєстрації 0115U000456).

Тема затверджена вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» (протокол № 12 від 30.04.2015) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 5 від 23.06.2015).

Мета дослідження – виявити особливості професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в умовах університетської освіти Англії та Уельсу та розробити науково-методичні рекомендації щодо використання ідей англійського та уельського досвіду в університетах України.

Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання:

- 1) висвітлити професійну підготовку бакалаврів гуманітарних наук з політології як науково-педагогічну проблему;
- 2) дослідити організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу;
- 3) виконати порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії, Уельсу та України;
- 4) розробити науково-методичні рекомендації щодо використання прогресивних ідей та досвіду професійної підготовки бакалаврів політології в Англії та Уельсі в умовах університетської освіти України.

Об'єкт дослідження – університетська освіта Англії та Уельсу.

Предмет дослідження – теорія і практика професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу.

Методологічною основою дослідження є принципи об'єктивності, системності, всебічності вивчення педагогічних процесів і явищ, комплексного використання методів дослідження, єдності теорії і практики, педагогічної ефективності, а також системний, аксіологічний, акмеологічний, компетентнісний, міждисциплінарний та особистісно орієнтований підходи.

Методи дослідження. Специфіка обраної теми, мети і завдань дослідження вимагають використання комплексу *теоретичних методів*: аналіз

і синтез напрацювань зарубіжних і вітчизняних науковців, нормативно-правової і педагогічної документації, кількісних та якісних показників університетської освіти досліджуваних країн; індукція, дедукція та узагальнення для визначення особливостей професійної підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу, формування суджень і висновків; систематизація і класифікація з метою представлення професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології як комплексу взаємопов'язаних елементів; зіставлення, порівняння й критичне осмислення з метою виявлення спільного та відмінного у досвіді професійної підготовки бакалаврів політології в Англії, Уельсі та Україні; *емпіричних методів*: спостереження, опитування адміністрації, науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти кафедри політології та міжнародних студій Університету Воріка.

Джерельна база: документи громадських, політичних міжнародних і національних організацій, зокрема ЮНЕСКО, Міжнародна асоціація політичної науки (International Political Science Association), Міжнародна асоціація студентів-політологів (International Association for Political Science Students), Європейська асоціація політичної науки (European Political Science Association), Європейський консорціум політичних досліджень (European Consortium for Political Research), Асоціація політичних студій Сполученого Королівства (Political Studies Association UK), Американська асоціація політичної науки (American Political Science Association); нормативно-правові документи міжнародного та національного рівнів: Міжнародний стандарт класифікації освіти (International Standard Classification of Education, 2011); Закон України «Про вищу освіту» (2014), Кодекс якості вищої освіти у Сполученому Королівстві (UK Quality Code for Higher Education, 2018), Інтегрована система академічного кодування (Joint Academic Coding System, 2018), Ключові компетентності для навчання упродовж життя: Європейська довідкова рамка (Key Competences for Lifelong Learning: European Reference Framework, 2007), Рамка якості досліджень (Research Excellence Framework, 2017),

Стандартизована класифікація професій (Standard Occupational Classification, 2018), Предметний бенчмаркінг з політології і міжнародних відносин (Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations, 2015); фахові видання у галузі політології: «Британський журнал політики та міжнародних відносин» (The British Journal of Politics and International Relations), «Політичні студії» (Political Studies), «Огляд політичних студій» (Political Studies Review), «Політика» (Politics), «Політичний огляд» (Political Insight); науково-педагогічна література, що відображає специфіку професійної освіти загалом, а також теорію та практику професійної підготовки майбутніх політологів; освітні програми, описи модулів, робочі навчальні програми дисциплін, програми практичної підготовки, документи про систему оцінювання навчальних досягнень студентів, документація про систему забезпечення якості освіти в університетах Англії та Уельсу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше виявлено* особливості професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу (автономізація, інтернаціоналізація і персоналізація освітнього процесу; диверсифікація освітніх програм; міждисциплінарний характер освітніх програм; гнучкість змісту освітніх програм; прикладний характер освітніх програм; акцентуація на самостійній та науково-дослідній роботі в освітньому процесі; широке використання методів активного навчання та інформаційно-комунікаційних технологій; забезпечення академічної мобільності здобувачів вищої освіти; інтегрованість системи професійної підготовки бакалаврів політології у міжнародний освітньо-науковий простір; забезпечення контролю якості вищої освіти); *висвітлено* професійну підготовку бакалаврів гуманітарних наук з політології як науково-педагогічну проблему, в основу якої покладено теорії, концепції, принципи, підходи філософії, політології, соціології, педагогіки, психології, економіки; *досліджено* організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу на

основі розробленої структурної моделі, що охоплює нормативно-правовий, теоретико-методологічний, цільовий, стимулювально-мотиваційний, змістовий, операційний, контроль-регулювальний і оцінно-результативний компоненти; на основі порівняльно-педагогічного аналізу *виокремлено* спільне та відмінне у досвіді Англії, Уельсу й України; *розроблено* науково-методичні рекомендації щодо використання прогресивного досвіду Англії та Уельсу у системі університетської освіти України.

Уточнено зміст понять «бакалавр гуманітарних наук з політології», «фахівець з політології».

Подальшого розвитку набули положення про організацію професійної підготовки майбутніх фахівців з політології на основі комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, тісної співпраці університетів з місцевою громадою і потенційними роботодавцями.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що його матеріали (модель професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології, науково-методичні рекомендації) можуть використовувати науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти України у процесі розробки та реалізації освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук за спеціальністю 052 «Політологія».

Результати дослідження, матеріали монографії на тему «Професійна підготовка фахівців з політології: досвід Англії та Уельсу», обґрунтовані провідні поняття і базу даних можуть використати українські науковці як матеріали для проведення порівняльних студій та наукового обґрунтування сучасних тенденцій розвитку вищої освіти в Україні; керівники структурних підрозділів університетів, працівники Міністерства освіти і науки України, залучені до процесів розроблення освітніх стандартів, акредитації закладів вищої освіти і ліцензування освітніх програм.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Бердянського державного педагогічного університету (акт № 57-23/745 від 25.06.2018); Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (акт № 06/50 від 25.06.2018), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (акт № 40 від 27.06.2018), Національного університету «Львівська політехніка» (акт № 67-01-1166 від 27.06.2018), Львівського національного університету імені Івана Франка (акт № 3070-28 від 09.07.2018).

Особистий внесок здобувача. У праці (Мукан & Брандибура, 2018b), опублікованій у співавторстві, автором досліджено специфіку нарахування кредитів для різних освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології, а також розподілу кредитів між інваріантною і варіативною складовими програми підготовки бакалавра політології в університетах Англії та Уельсу.

Апробація результатів дослідження здійснена на міжнародних науково-практичних конференціях: «Наукова дискусія: питання педагогіки та психології» (Київ, 2015); «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI столітті» (Львів, 2016); «Розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті: здобутки, проблеми, перспективи» (Умань, 2016); «Актуальні питання сучасної науки» (Дніпро, 2018); «Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика» (Київ, 2018); наукових семінарах кафедри іноземних мов Національного університету «Львівська політехніка» (2015-2018 рр.).

Вірогідність результатів дослідження забезпечена методологічною обґрунтованістю вихідних позицій; використанням методів відповідно до мети та завдань дослідження; аналізом значного обсягу науково-педагогічної літератури, документів політичних організацій та асоціацій, нормативно-правової бази та навчально-методичного забезпечення факультетів політології та міжнародних відносин університетів Англії та Уельсу, позитивними

результатами впровадження матеріалів дисертації у роботу закладів вищої освіти України.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображено у 12-ти працях (з них 11 – одноосібні): 1 монографія, 4 статті у наукових фахових виданнях України; 2 – у виданнях, включених до наукометричних баз даних (з них 1 належить до переліку наукових фахових видань України); 5 – у збірниках наукових праць і матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (415 найменувань, з них 313 – іноземними мовами), 8-ми додатків. Загальний обсяг дисертації складає 355 сторінок, з них 212 сторінок основного тексту, який містить 10 таблиць та 1 рисунок на 10-ти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ ГУМАНІТАРНИХ НАУК З ПОЛІТОЛОГІЇ ЯК СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У розділі висвітлено методологічні основи дослідження, виконано аналіз поняттєво-категорійного апарату дослідження й теоретичних засад професійної підготовки фахівців з політології.

1.1. Методологічні основи дослідження професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології

На початку ХХІ століття в умовах широкомасштабних глобалізаційних процесів, що знайшли своє відображення у політичній, економічній, соціальній, культурній сферах життєдіяльності суспільства, особлива увага приділяється розвитку людини та забезпеченню можливостей для її реалізації як особистості, громадянина, фахівця у певній галузі економіки й виробництва. Овчарук зазначає, що «Сучасне суспільство характеризується властивими для трансформаційних суспільств швидкими змінами у всіх сферах життя. Особливо швидко зміни відбуваються завдяки багатьом чинникам, що сьогодні рухають економіку та промисловість, впливають на розвиток культури міжнаціональних відносин, залежать від світових міграційних процесів, особливо впливають на розвиток інформаційного, зокрема й освітянського простору» (Овчарук, 2004, с. 5). Співпраця між націями реалізується у різних сферах, що вимагає використання політичного потенціалу держави з метою побудови ефективної державної структури, налагодження конструктивного діалогу з учасниками міжнародного співтовариства, з урахуванням культурної та політичної різноманітності у контексті національної та міжнародної політики.

Упродовж останнього десятиріччя перед Україною постали різноманітні виклики, зокрема політичного та економічного характеру. Разом із проголошенням проєвропейського вектору спостерігаємо уповільнений темп прийняття нової законодавчої бази, децентралізації влади, розвитку економічної та соціальної сфер тощо. Подолання цих викликів неможливе без використання знань, умінь і навичок висококваліфікованих фахівців, здатних розв'язувати як стратегічні, так і тактичні професійні завдання. Власне тому особлива увага сучасного суспільства звернена до професійної підготовки фахівців, що реалізується в умовах ступеневості вищої освіти України (Закон України «Про вищу освіту», 2014).

Варто зауважити, що розвинуті країни світу володіють ефективними системами професійної підготовки майбутніх політологів. Серед таких країн Велика Британія, науковці та освітяни якої формують міжнародний корпус експертів, задіяних у проєктах з розвитку політики в галузі освіти, проведенні досліджень, підготовки звітів та доповідей про розвиток освіти у міжнародному освітньому просторі, основною метою яких є гармонізація професійної підготовки фахівців відповідно до сучасних тенденцій міжнародного простору вищої освіти. Класичні університети Англії та Уельсу мають міжнародний імідж і очолюють різноманітні світові рейтинги закладів вищої освіти (World Reputation Rankings, 2018; QS Higher Education System Strength Rankings, 2018), що свідчить про затребуваність підготовлених ними фахівців на ринку праці, відповідність освітніх програм запитам суспільства та інтересам споживачів освітніх послуг.

Для розвитку системи вищої освіти України загалом та професійної підготовки фахівців в її умовах, зокрема й майбутніх політологів, важливе значення має виконання порівняльно-педагогічних досліджень. «Порівняльне вивчення освіти є систематичним вивченням культур і зокрема, їхніх систем освіти, щоб виявити подібність і відмінності» (Moehlman, 1951, с. 3). На думку Вульфсон & Малькової (1996), основні завдання компаративно-педагогічних

студій полягають у виявленні тенденцій і закономірностей розвитку освіти у міжнародному освітньому середовищі, упорядкуванні термінології освітньої галузі, прогнозуванні подальшого розвитку національних систем освіти, розробці категоріального та критеріального апаратів порівняння та оцінювання якості освіти.

Локшина (2011) на основі опрацювання праць відомих компаративістів, підсумовує, що в основу педагогічної компаративістики покладено два положення. Передусім, це тісний взаємозв'язок між освітою та соціальним контекстом, в якому вона розвивається, а по-друге: порівняльним дослідженням характерна наявність практичної значущості, оскільки порівняння та співставлення забезпечують можливість для кращого розуміння не тільки чужої, але й власної системи освіти.

Доннеллі та Уїлтшайє (Donnelly & Wiltshire, 2014) зазначають, що «... протягом останнього десятиліття спостерігається зростаюча зацікавленість у міжнародних порівняннях результативності систем освіти. Серед причин – різноманітні аспекти глобалізації та конкурентоспроможності... Рушійною силою стало зростаюче значення міжнародних тестових показників, таких як PISA, TIMSS та PIRLS, які змушують країни прагнути до їх підвищення» (с. 32).

Не зважаючи на активізацію міжнародних досліджень та порівняльних студій, сьогодні дискутується питання їхньої ефективності, зокрема вибору інструментарію методології компаративних розвідок. Деякі дослідники стверджують, що «міжнародне порівняння посилює оціночний мандат, який сприяє поверхневій глобальній поінформованості і водночас пригнічує оригінальність, витісняє основні цілі освіти» (Hebert, 2012, с. 18).

Результати аналізу науково-педагогічної літератури з питань методології порівняльної педагогіки (Bereday, 1957; Cohen & Nagel, 1947; Holmes, 1975; Noah & Exkstein, 1969; British Educational Research Association, 2004; Вульфсон, 2003; Матвієнко, 2008; Мукан & Грогодза, 2013; Мукан, Барабаш & Бусько,

2016; Мукан & Істоміна, 2016; Локшина, 2011; Сбруєва, 1999), свідчать, що не існує єдиного шаблону для виконання компаративних досліджень, проте вони надають можливість розглядати освітні явища з різних перспектив та інтерпретувати результати відповідно до мети та завдань порівняльного аналізу.

Погоджуємось із Реффе (Raffe, 1999), що можливості системи освіти і професійної підготовки реалізуються відповідно до економічного, соціального та політичного контексту. Системи освіти деяких країн знаходяться на різних етапах розвитку і їхній досвід неможливо перейняти, проте їх дослідження може слугувати джерелом для збагачення власної практики. Наприклад, теорії, покладені в основу розвитку освіти можна використовувати для формування концептуальної дорожньої карти розвитку національної системи освіти; глобальні тенденції та імперативи міжнародних освітніх організацій доцільно застосовувати у процесі розвитку політики в галузі національної освіти тощо.

Серед основних міжнародних умов, в яких розвиваються сучасні системи освіти в різних країнах, науковці виокремлюють децентралізацію в управлінні освітою у відповідь на економічну політику вільного ринку; підвищення рівня поляризації суспільства та його відображення на рівні закладу освіти, на національному та міжнародному рівнях; підвищення рівня конкурентоспроможності та підзвітності закладів вищої освіти; прийняття бенчмаркінгу для розвитку освітньо-професійних програм та реформування освіти; вплив інформаційно-комунікаційних технологій на викладання та навчання (Curriculum Program of research and international comparisons (2017-2020). Literature review: contemporary approaches to comparative education research, 2017).

Основною метою нашого дослідження є виявлення особливостей професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в умовах університетської освіти Англії та Уельсу та на його основі окреслення можливостей використання ідей англійського та уельського досвіду у системі

університетської освіти України. Вважаємо, що виконання компаративного аналізу досвіду Англії та Уельсу, сприятиме кращому розумінню переваг та недоліків системи професійної підготовки майбутніх політологів в університетах України, виявленню викликів та шляхів їх подолання з метою забезпечення вимог ринку праці та запитів суспільства щодо підготовки таких фахівців.

Важливе значення для виконання дослідження професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології має формування джерельної бази. Варто наголосити, що джерельну базу виконаного дослідження складають:

- звіти про діяльність громадських, політичних міжнародних організацій, що відображають потреби і запити як суспільства Великої Британії, так і міжнародного співтовариства: Міжнародної асоціації студентів-політологів (International Association for Political Science Students, 2018), Асоціації політичних студій (Political Studies Association, 2018); Європейського консорціуму політичних досліджень (European Consortium for Political Research, 2017);
- нормативні документи міжнародного та національного рівнів, відповідно до яких здійснюється розвиток вищої освіти та професійної підготовки фахівців: Закон України «Про вищу освіту» (2014), Глосарій Агенції із забезпечення якості вищої освіти (Glossary, Quality Assurance Agency for Higher Education, 2018), Міжнародний стандарт класифікації освіти (International Standard Classification of Education, 2011), Спільна система академічного кодування (Joint Academic Coding System, 2018), Ключові компетентності для навчання упродовж життя: Європейська довідкова рамка (Key Competences for Lifelong Learning: European Reference Framework, 2007), Рамка якості досліджень (Research Excellence Framework, 2017), Стандартизована класифікація професій (Standard Occupational Classification, 2018), Предметний бенчмаркінг з політології та міжнародних відносинах (Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations, 2015), Рамка кваліфікацій у вищій освіті Англії,

Уельсу та Північної Ірландії (The Framework for Higher Education Qualifications in England, Wales and Northern Ireland, 2008);

- спеціалізовані журнали у галузі політології, на сторінках яких висвітлюються сучасні політичні проблеми: Британський журнал політики та міжнародних відносин (англ. The British Journal of Politics and International Relations), Політичні студії (англ. Political Studies), Огляд політичних студій (англ. Political Studies Review), Політика (англ. Politics), Політичний огляд (англ. Political Insight) тощо;
- науково-педагогічна література, що відображає специфіку професійної освіти загалом (Батечко, 2014; Гончаренко, 2006; Елагина, 2009; Ельбрехт, 2011; Козлова, 2003; Михайличенко, 2007; Ничкало, 2001; Овчарук, 2004; Островський, 2002; McManus & Taylor, 2009; Murphy, 2007), теорії та практики професійної підготовки майбутніх політологів (Ahmadov, 2011; Almond, 1988; Annette, 2002; Bean, 2011; Norton, 2008;);
- освітні програми, навчальні плани, робочі навчальні програми навчальних дисциплін, програми практичної підготовки, документи про систему оцінювання навчальних досягнень студентів, документація про систему забезпечення якості освіти в університетах Англії та Уельсу (Academic Regulations Handbook, Cardiff University, 2017; All things E-Assessment, Learning Technology Blogs, Cardiff University, 2017; Assessment and Feedback Policies, University of Sheffield, 2017; BA History and Politics, Lancaster University, 2018; BA International Relations and Politics, University of Salford, 2018; BA Human, Social and Political Sciences, University of Cambridge, 2018; Cardiff Undergraduate Research Opportunities Programme, Cardiff University, 2017; Code of Practice for Assessment and Feedback, University of Surrey, 2018; King & Marian, 2008).

З метою реалізації дослідження нами використано напрацювання науковців у галузі порівняльної педагогіки і теоретичні концепції, теорії, підходи покладені в основу професійної освіти:

- концептуальні положення порівняльної професійної педагогіки (Авшенюк,

2015; Барабаш, Бусько, Істоміна, Муқан & Шийка, 2018; Бідюк, 2009; Вульфсон & Малькова, 1996; Десятов, 2011; Калашнікова, 2012; Лавриш, 2018; Локшина, 2015; Луговий, & Таланова, 2012; Муқан, 2011; Пуховська, 2000; Сбруєва, 2005);

- теорії міжнародної та компаративної політології (Магоні та Рейшемеєр (Mahoney & Rueschemeyer, 2003; Сабатьєр та Уейбле (Sabatier & Weible, 2014); Петерс (Peters, 2011); Кеман (Keman, 1993); теорії людського, соціального і культурного капіталу (Лін (Lin, 2017); Холл і Тейлор (Hall & Taylor, 1996); Фітцсімонз (Fitzsimons, 2015); теорія конструктивізму (Уіндшілт (Windschitl, 2002); Фіннемо і Сіккінк (Finnemore & Sikkink, 2001); Гіслоп і Стробел (Hyslop-Margison & Strobel, 2007); Бернетт (Barnett, 2008);

- концепція активного навчання (Уільямсон (Williamson, 2010); Баунвелл (Bonwell, 1996); Ішіяма (Ishiyama, 2015); Смолкін (1991); МакМанус і Тейлор (McManus & Taylor, 2009); Мерфі (Murphy, 2007);

- міждисциплінарний підхід (Боарі (Boari, 2005); Кітінг (Keating, 2009); Фоулер та Шрайбер (Fowler & Schreiber, 2008); Грівз (Greaves, 2010); аксіологіологічний підхід (Мертенс (Mertens, 2014); Мартін, Мейтон та Метрагліо (Martin, Maton & Matruglio, 2010); Сімоннекс та Сімоннекс (Simonneaux & Simonneaux, 2009); Бієста (Biesta, 2015); Бам (Bahm, 1993), (Баттістоні та Гадсон (Battistoni & Hudson, 1997); Слоам (Sloam, 2010); Брінгла і Гатчер (Bringle & Hatcher, 1999); Аннетт (Annette, 2002); Голлістер, Вілсон та Левін (Hollister, Wilson & Levine, 2008); Голіч, Бойєр та Франко (Golich, Boyer & Franko, 2000); Міллікан (Millican, 2008); Кін, 2016); компетентнісний підхід у вищій професійній освіті (Бібік, Ващенко & Локшина, 2004); Ластіг та Коєстер (Lustig & Koester, 2003); Едвардз та Ашер (Edwards & Usher, 2002); Пенелл (Purnell, 2002); акмеологічний підхід (Берестнева, Марухіна, Бенсон та Захарова (Berestneva, Marukhina, Benson & Zharkova, 2015); Васьков (Vas'kov, 2015); Михайлова (Mikhaylova, 2016); Кочетов та Чеботарьова (Kochetkov & Chebotareva, 2017); особистісний підхід (Нюффке (Noffke, 1997); Марш та Сміс

(Marsh & Smith, 2000); Ван Дійк (Van Dijk, 2015); МакІнтош та Яуніш (McIntosh & Youniss, 2010).

Передусім наголосимо, що професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу розглядається нами як поліфункціональна, відкрита та динамічна система, що розвивається відповідно до міжнародних тенденцій, стандартів вищої професійної освіти, з урахуванням національних запитів країни, потреб ринку праці та інтересів споживачів освітніх послуг. Підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу підпорядковується основній меті – формуванню готовності фахівця у галузі політології до розв’язання складних завдань у сучасному професійному середовищі – політичній сфері, якій характерна множинність громадсько-політичних процесів та суб’єктів, що функціонують відповідно до глобалізаційних тенденцій розвитку міжнародних відносин.

З метою дослідження специфіки професійної підготовки майбутніх політологів підкреслюємо доцільність аналізу окремих її складових у контексті цілісності системи взаємопов’язаних компонентів та взаємозв’язків між ними. «Системний підхід до об’єктів, що вивчаються, передбачає розгляд об’єкту вивчення як системи, виявлення певної кількості її елементів, встановлення, класифікацію й упорядкування зв’язків між цими елементами, виділення з множини зв’язків системотвірних, тобто різних елементів, що забезпечують поєднання в систему; врахування зовнішнього впливу надсистеми й внутрішнього взаємовпливу підсистем. Виявляючи причинно-наслідкові зв’язки і сховані залежності як усередині системи, між її окремими елементами, так і у відношенні з іншими об’єктами з надсистеми, системний підхід у такий спосіб виступає як інструмент для аналізу ситуацій і об’єктів, а також дає можливість організувати інформацію і робити висновки» (Коломієць & Лазаренко, 2016, с. 48). Як стверджує Литовченко (2015), структурно-функціональний аналіз є одним з найбільш важливих і складних напрямів

сучасної соціально-філософської науки. Під час застосування структурного підходу об'єкт дослідження розглядається з перспективи його складових елементів. Автор наголошує, що функціональний підхід спрямований на з'ясування зв'язків, які встановилися між компонентами та цілим, а також специфіки співвідношення певних структурних одиниць із способами їх функціонування (Литовченко, 2015).

Так, в основу нашого дослідження покладено використання системного та структурно-функціонального підходів, що забезпечило можливість розглядати професійну підготовку бакалаврів гуманітарних наук з політології як систему, що характеризується наявністю взаємопов'язаних компонентів (мета і завдання; контекст, в якому вона реалізується; функції усіх системотвірних компонентів; суб'єкти освітнього процесу; змістове наповнення; види і форми освіти, методи навчання; нормативно-правові акти, запити суспільства, потреби ринку праці тощо). Кожен компонент цієї системи виконує конкретні функції відповідно до структурної організації самої системи, що підпорядковується внутрішній логіці та сформована під впливом зовнішнього середовища.

Алгоритм реалізації дослідження передбачав використання різноманітних методологічних підходів порівняльної педагогіки, коротку характеристику застосування яких подаємо у цьому підрозділі.

Суспільство ставить вимогу перед системою освіти щодо формування всебічно розвиненої, духовно багаті особистості фахівця, здатного адаптуватися до мінливості професійного середовища, толерувати полікультурність, критично сприймати та оцінювати себе й інших, продуктивно функціонувати у соціумі. На початку XXI століття особлива увага приділяється гуманізації освіти. Вітвицька (2015) зауважує, що гуманістична парадигма виховання передбачає звернення до духовно-моральних цінностей суспільства, і на цій основі має будуватися індивідуально творча, ціннісна діяльність студента в освітньому процесі. «Філософське тлумачення цінностей

зосереджено навколо етичного змісту людського буття. Учені наголошують на двоякій природі цінностей, яка відображає невирішувальну суперечність між ідеальним (духовні цінності) і матеріальним (матеріальні цінності)» (Вітвицька, 2015, с. 64).

У контексті компаративної розвідки, аксіологічний підхід слід трактувати як самобутню філософсько-педагогічну стратегію, в основу якої покладено пріоритетність загальнолюдських цінностей і самоцінності кожної особистості, що формує перспективи подальшого розвитку освіти (Ткачова, 2006). Застосування аксіологічного підходу у процесі виконання дослідження дозволило проаналізувати змістове наповнення програм професійної підготовки майбутніх політологів в університетах Англії та Уельсу з огляду формування загальних і професійних цінностей. Як стверджують Коломієць та Лазаренко (2016), «аксіологічний підхід є одним з провідних підходів у контексті гуманістичної педагогіки та психології, оскільки він визнає кожного учасника освітнього процесу активним ціннісно-мотивованим суб'єктом діяльності, дозволяє збудувати суб'єкт-суб'єктні стосунки й створити сприятливий психологічний клімат» (с. 49). Ми погоджуємося із Бойчук (2009), що «аксіологічний підхід не тільки проголошує людину як найвищу цінність суспільства і самоціль суспільного розвитку, але і дозволяє вивчати явища (у тому числі і педагогічні) з точки зору закладених у них можливостей задоволення потреб людини» (с. 122).

На думку науковців (Смирнов, 2001), аксіологічний підхід притаманний гуманістичній педагогіці, з позицій якої людина є найвищою цінністю суспільства. Власне тому аксіологія покладена в основу нової філософії освіти. Нікогосян & Асєєва (2017) вважають, що «Саме в цьому підході й знаходить своє відображення різноманітність ставлення до людини, суспільства, духовних цінностей, діяльності, що і визначає зміст гуманістичної сутності особистості» (с. 33). Дослідники зауважують, що ціннісне ставлення до професії, яку

здобуває студент, це результат осмислення освоєних знань, сформованих умінь і навичок (Нікогосян & Асєєва, 2017).

В основу ціннісних орієнтацій британського суспільства покладено його культуру, традиції та звичаї, ментальність, що проєктуються на політичні та правові норми функціонування, а також гармонізують із загальнолюдськими цінностями, що є атрибутами міжнародного співтовариства та набувають особливої актуальності в умовах загострення глобальних проблем людства, з перспективи його виживання і розвитку як планетарного співтовариства людей (Барліт, 2010).

У контексті акмеологічного підходу розглядаємо студента як одного із основних суб'єктів освітнього процесу, професійна підготовка якого реалізується в умовах сучасної системи університетської освіти Англії та Уельсу і є вихідною позицією у процесі неперервного професійного розвитку фахівця-політолога. Підтвердження цієї тези знаходимо у наукових працях вітчизняних науковців: «період досягнення «акме» має як особистісну, так і соціальну детермінацію. Людина вступає в період досягнення максимальної продуктивності через розкриття своїх здібностей, особистісних якостей, життєвого та професійного досвіду. В той же час, досягнення «акме» можливе тільки у випадку суспільно важливої діяльності, реалізацією особистістю запитів суспільства, культури, професії» (Служинська, 2012, с. 185).

Ніколаєску (2012) наголошує, що акмеологічний підхід пропонує розглядати людину з позицій її цілісного розвитку, а в якості найвищої цінності розглядати її індивідуальність. Погоджуємось із науковцем Дерєка (2015), що відповідно до акмеологічного підходу, «акме й самоздійснення – це не ідеальні образи, а постійний рух до них через співвідношення реальних характеристик розвитку людини з оптимальною моделлю саморозвитку» (с. 34). Якщо розглядати професійну підготовку майбутніх політологів в університетах Англії та Уельсу з перспективи акмеологічного підходу як початковий етап, то варто її розглядати як середовище, в умовах якого закладаються основи для

самореалізації в особистісній та професійній сферах, адже, «конкурентоспроможний фахівець – це особа, яка змогла повністю самореалізуватися у професійній та особистісній сферах» (Калаур & Олексюк, 2012, с. 83). Калаур & Олексюк (2012) звертають увагу на те, що неможливо визначити стандартний найвищий рівень розвитку особистості, оскільки він вимірюється можливостями її індивідуальності. «Основна парадигмальна характеристика особистості як суб'єкта діяльності полягає у тому, що всі свої можливості, як психічні, так і особистісні (розум, волю, мотивацію, здібності), людина використовує як ресурси та засоби оптимального вирішення життєвих і професійних завдань, оптимального здійснення пізнання, діяльності та спілкування» (Калаур & Олексюк, 2012, с. 86).

Д'яченко (2008), розглядаючи проблему узгодження етапів та ланок професіоналізації студентів в умовах університетської освіти, звертає увагу на багатоаспектність системи «прямих і зворотних, міждисциплінарних та міжособистісних зв'язків, які доводиться враховувати викладачу в своїй діяльності» (с. 43). Автор зауважує, що у процесі навчання для студентства важливо розуміти «конкретний образ результату», оскільки він «чітко детермінує та спрямовує його навчальні цілі і подальше їх конкретне продуктивне втілення в духовно-інтелектуальному капіталі, тобто в стабільно стійких психічних новоутвореннях майбутнього професіонала ...» (с. 43).

Відповідно до міжнародних тенденцій розвитку вищої освіти професійна підготовка майбутніх політологів реалізується на основі компетентнісного підходу. Для нашого дослідження особливу цінність мають напрацювання міжнародних освітніх організацій та науковців, чії праці присвячені висвітленню специфіки застосування компетентнісного підходу в умовах університетської освіти.

У документах Міжнародної комісії Ради Європи компетентність визначається як загальні, або ключові вміння, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, кроснавчальні вміння або навички,

ключові уявлення, опорні знання, що передбачають спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби, а також детермінується як сукупність ставлень, цінностей, знань і навичок (Овчарук, 2004).

Результати аналізу науково-педагогічної літератури свідчать, що у сучасному європейському просторі вищої освіти актуалізується проблема «...набуття молоддю знань, умінь і навичок, спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, що сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу» (Овчарук, 2004, с. 6). Горобець (2007) акцентує увагу наукового співтовариства на необхідності застосування компетентнісного підходу: «необхідність розгляду проблем освіти з точки зору компетентнісного підходу викликана загальноєвропейською й світовою тенденцією інтеграції, глобалізації світової економіки, стандартизацією європейської освіти на засадах Болонської угоди» (с. 106). Заблоцька (2008) підкреслює результативність як домінанту компетентнісного підходу в освіті: «на відміну від традиційних підходів, де навчальна діяльність зводиться до процесу набуття знань, умінь і навичок, компетентнісний підхід передбачає їх єдність, взаємопроникнення та доповнення іншими, не менш важливими, компонентами. У його основі, як і при діяльнісному підході, лежить ідея діяльнісного (активного) характеру змісту освіти. Проте при компетентнісному підході навчальна діяльність спрямована на інший результат – формування в суб'єктів навчання системи компетентностей» (с. 64). Її підтримує Адам (2005) і стверджує, що специфіка компетентнісного підходу до організації освітнього процесу полягає у зосередженні уваги на результатах навчання, якими є компетентності, що відображають особливості академічної та професійної освіти, зорієнтованої на подальший розвиток з урахуванням попередньо набутого досвіду студента. Селевко (2004) засвідчує, що «... компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважаючою трансляцією

знань, формуванням навичок створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багаточинникового соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно насиченого простору» (с. 138). Науковці акцентують увагу на тому, що «...особливості навчання на основі компетентності: навчання сконцентроване на вихідних результатах, а не на вхідних; враховується переважно здатність виконання практичних завдань, але беруться до уваги і знання; навчання у виробничих умовах (принаймні частина навчання відбувається на робочому місці в умовах виробництва)» (Ничкало, 2002, с. 98–99). Болотов & Сериков (2003) зауважують, що «... компетентнісний підхід висуває на перше місце ... уміння вирішувати проблеми...» (с. 10). Отже, як свідчать результати аналізу науково-педагогічної літератури, компетентнісний підхід широко застосовується в освітній галузі на початку XXI століття.

Як засвідчують результати опрацювання джерельної бази, Заблоцька (2008) визначає компетентність як «інтегровану особистісно-діяльнісну категорію, що формується під час навчання в результаті поєднання початкового особистого досвіду, знань, способів діяльності, умінь, навичок, особистісних цінностей та здатності їх застосування у процесі продуктивної діяльності стосовно кола предметів та процесів певної галузі людської діяльності» (с. 64). Ягупов & Свистун (2007) підкреслюють, що компетентність формується, розвивається і проявляється в процесі конкретної діяльності. Лісова (2011) стверджує, що «компетентність фахівця з вищою освітою – це виявлені ним на практиці прагнення й здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості й ін.) для успішної творчої (продуктивної) діяльності у професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи її соціальну значимість й особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного вдосконалювання» (с. 38).

Відповідно до компетентнісного підходу нами виконано аналіз сукупності компетентностей, які формуються у процесі професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук у галузі політології в умовах університетської освіти Англії та Уельсу, а їх сформованість відображена у результатах навчання.

У контексті нашого дослідження розглядаємо професійну компетентність, яка формується у процесі професійної підготовки майбутніх політологів в університетах Англії та Уельсі, як таку, що охоплює загальні (комунікативна, інформаційно-комунікаційна, самоосвітня, міжособистісна, міжкультурна, міждисциплінарна, громадянська) і спеціальні (суспільно-політична, науково-дослідницька, аналітична, прогностична, діагностична, конфліктологічна, управлінська) компетентності. У структурі компетентності виокремлюють когнітивний (відповідні знання), операційний (уміння і навички, що визначають готовність до практичного застосування знань та реалізації професійних і суспільних функцій) та ціннісно-мотиваційний (психологічні установки, ціннісні орієнтації, мотиви поведінки) компоненти (Михайличенко, 2007).

У наукових розвідках, присвячених проблемі розвитку вищої освіти, особлива увага приділяється міждисциплінарному підходу. Так, Третько (2013) зауважує, що на сучасному етапі розвитку освіти та науки набуває особливої актуальності проблема загальнонаукової методології, в основу розвитку якої покладено процеси диференціації наукового знання за галузями та водночас інтеграції. Міждисциплінарність науковець розглядає як форму «організації наукового знання, заснованого на певних зв'язках між науковими дисциплінами (галузями знань), методами і технологіями, що забезпечують розв'язання комплексних науково-технічних проблем» (с. 95). Досліджуючи специфіку підготовки магістрів з міжнародних відносин, науковець наголошує на тому, що «проекування міждисциплінарних освітніх програм повинне ґрунтуватися передусім на принципах інтеграції змісту освіти в різних предметних галузях,

профілях, напрямках підготовки. Основою для інтеграції є освітні програми системи вищої і післядипломної освіти. Під інтегрованими міждисциплінарними освітніми програмами розуміємо програми, що реалізуються за інтегрованими навчальними планами. Застосування різних інструментів інтеграції декількох освітніх програм підготовки зумовило відмінність видів інтегрованих освітніх програм» (с. 98).

У контексті міждисциплінарного підходу нами виконано аналіз видів освітніх програм підготовки бакалаврів у галузі політології та з'ясовано, що університети Англії й Уельсу пропонують широкий спектр освітніх послуг, відображених в інтегрованих програмах бакалавра політології і соціології (англ. BA Politics and Sociology), політології та економіки (англ. BA Politics and Economics), політології та іноземних мов (англ. BA Politics and Foreign Languages), політології та міжнародних відносин (англ. BA Politics and International Relations), політології та історії (англ. BA Politics and History) тощо, а також подвійну, потрійну, основну та додаткову спеціальність.

Окрім різноманітності програм підготовки майбутніх політологів, що ґрунтуються на інтеграції академічної та дослідницької складової, теорії та практики, загальноосвітнього та професійного компонентів, міждисциплінарний підхід знайшов своє відображення і в навчальних програмах та змістовому наповненні навчальних дисциплін.

На різних етапах виконання дослідження професійної підготовки майбутніх політологів у Англії та Уельсі ми зверталися до напрацювань науковців, які досліджували особистісно орієнтований підхід у навчанні, оскільки його застосування в досліджуваних університетах є очевидним. Як стверджує Семиченко (2007), що «у межах особистісного підходу суттєво змінюються життєві орієнтири людини та її взаємодія з соціальним середовищем і професійними подіями. Саме діяльність стає засобом розвитку людини, а якщо вона не забезпечує цього розвитку, не задовольняє потреб людини, вона повинна прагнути її змінити» (с. 120). Звернемо увагу, що

гнучкість програм, можливість вибору освітньої траєкторії реалізуються відповідно до вподобань та пріоритетів студентів, що вивчають політологію в англійських та уельських університетах.

На думку Пехоти (2000), складність розробки та реалізації особистісного підходу зумовлена тим, що особистість є комплексним і багатограним утворенням, що зазнає впливу оточуючого середовища та, водночас, впливає на формування цього середовища. Ми погоджуємось із тезою, що «особистісний підхід змінює основоположну характеристику педагогічного процесу – мету, робить головним завдання становлення та розвиток особистісних властивостей суб'єктів освіти, розвиток їхнього особистісного досвіду» (Коломієць & Лазаренко, 2016, с. 49). Адже саме студент є споживачем освітніх послуг і «користувачем професійних моделей» (Семиченко, 2007, с. 121). Сучасному студенту «притаманна власна, інколи занадто і несправедливо критична система ставлень до зовнішніх факторів, він має власну свободу вибору, різний ступінь «слухняності» стосовно зовнішніх впливів у різні моменти життя і по відношенню до різних людей (викладачів)» (Семиченко, 2007, с. 121).

Всебічний аналіз теоретичної та практичної підготовки майбутніх політологів дозволив виокремити такий метод як «навчання через суспільно корисну працю», основною метою якого є не тільки формування професійних умінь і навичок, але й активної громадянської позиції, соціальних та особистісних умінь і навичок, необхідних для активної життєдіяльності у громаді. «Навчання в університеті повинно орієнтуватися не тільки на предмет, що вивчається, але й на особистість студента, його індивідуальні особливості, потреби та інтереси» (Безбородих, 2013, с. 19).

1.2. Теоретичні засади професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології

Професійна підготовка фахівців у галузі політології вважається одним із важливих напрямів розвитку сучасної вищої освіти, що зумовлено необхідністю

дослідження механізмів управління на місцевому, національному і глобальному рівнях, які кардинально змінилися протягом останнього століття у зв'язку із демократизацією суспільного життя, зростанням політичної культури громадян, активними процесами інтеграції тощо.

Вища освіта має на меті фундаментальну підготовку фахівців, які визначатимуть якість і темп економічного, соціального, політичного і культурного розвитку держави. Науковці педагогічної сфери трактують поняття «професійна підготовка» як: «оволодіння сукупністю спеціальних знань, навичок і вмінь, які дають можливість виконувати роботу в галузі певної професійної діяльності» (Гончаренко, 2006, с. 171); «процес формування сукупності фахових знань, умінь і навичок, атрибутів, трудового досвіду й норм поведінки, що забезпечують можливість успішної професійної діяльності» (Ничкало, 2008, с. 17); «сформована єдність трьох компонентів: професійної спрямованості, професійної компетентності і професійної кваліфікації» (Козлова, 2003, с. 53). Підсумовуючи запропоновані визначення, професійна підготовка – це комплекс заходів, спрямованих на отримання кваліфікації відповідно до обраної спеціальності, що забезпечать готовність до професійної діяльності.

Оскільки специфіка організації професійної підготовки значною мірою залежить від галузі, на яку вона спрямована, вважаємо доцільним розглянути політологію як галузь знань і сферу професійної діяльності. Аналіз наукових підходів і тлумачень поняття «політологія» дозволяє стверджувати, що воно є надзвичайно широким і багатогранним, однак, в узагальненому варіанті, означає «системне вивчення управління за допомогою емпіричних і теоретичних методів аналізу» (Encyclopedia Britannica, 2016). У традиційному розумінні, політологія досліджує державу, її органи та інститути влади, однак сучасна політологія має значно ширше предметне поле та охоплює вивчення усіх соціальних, культурних і психологічних факторів, які впливають на функціонування державних органів управління. Незважаючи на те, що

політологія запозичує багато з інших соціальних наук, вона відрізняється від них зосередженням на владі, що визначається як «здатність одного політичного суб'єкта отримати бажане від іншого політичного суб'єкта на міжнародному, національному і місцевому рівнях» (Encyclopedia Britannica, 2016).

Для глибшого розуміння плюралізму політології розглянемо її розвиток у діахронічному аспекті. Алмонд (Almond, 1988) умовно розподілив політологів на дві групи, базуючись на їхньому методологічному апараті і політичних поглядах. Першу групу об'єднували лівоцентристські політичні погляди, а також методи аналізу, що походять з історії і філософії. На противагу, друга група покладалась на дедуктивні, статистичні та експериментальні методи і притримувалась правоцентристських поглядів у політиці (Almond, 1988). Аналіз Алмонда надихнув Кінга і Маріана (King & Marian, 2008) на проведення міжнародного дослідження. Їм вдалося виокремити три групи науковців-політологів: одні покладаються на гуманітарну концептуалізацію політики; другі зосереджуються на науковому підході; а треті цінують методологічний плюралізм (King & Marian, 2008).

Тоді як Алмонд (Almond, 1988), Кінг і Маріан (King & Marian, 2008) досліджували наукові методології і особистості вчених-політологів, Джонсон (Johnson, 1989) зосередився на розвитку політології як навчальної дисципліни у системі вищої освіти. Він виділив чотири версії політології, що розвинулись у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії, а саме: теоретична політологія, прикладна політологія, політологія як наука і політологія як аналіз поточних відносин. Політологія як аналіз поточних відносин сформувала основу багатьох модулів з національної, міжнародної і компаративної політології, які розглядають актуальні політичні проблеми і передбачають застосування різних концептуальних інструментів для їх аналізу. Політологія як наука охоплює праці, що базуються на біхевіористському і раціоналізаторському методологічних підходах, статистичному і квантитативному аналізі, а також деяких інших аспектах емпіричної роботи.

Теоретична політологія покладається на історичні та філософські витoki цієї дисципліни. Такий підхід ставить політологію у сферу гуманітарних наук і спрямовує студентів на вивчення розвитку політичних інститутів і їх критичну оцінку на основі знань про політичні ідеї. Прикладна політологія спрямована на професійну діяльність у сфері публічного адміністрування. Вона тісно пов'язана з такими дисциплінами як економіка, менеджмент, право і зосереджується на вивченні урядових процесів (Johnson, 1989). Багато науковців стверджують, що таке методологічне різноманіття слід розглядати як сильну сторону політології.

Оскільки ми досліджуємо систему професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології, потрібно чітко окреслити поняття «бакалавр». Відповідно до закону України «Про вищу освіту», «Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС» (Про вищу освіту, 2014). Відповідно до Рамки кваліфікацій вищої освіти в Англії, Уельсі та Північній Ірландії (англ. Framework for Higher Education Qualifications in England, Wales and Northern Ireland) ступінь бакалавра присвоюється здобувачам вищої освіти, які продемонстрували: систематичне розуміння основних аспектів обраної галузі знань, включаючи набуття цілісних та деталізованих знань, які є передовими у даній сфері; здатність застосовувати чітко визначені методи аналізу та дослідження у обраній галузі; концептуальне розуміння, яке дозволяє студентові формулювати та відстоювати власні аргументи, вирішувати проблеми, використовуючи передові ідеї та методи; описувати і коментувати певні аспекти сучасних досліджень у певній галузі; усвідомлювати непевність, двозначність і обмеженість знань; організовувати власний навчальний процес та використовувати наукові огляди і первинні ресурси (Framework for Higher Education Qualifications in England, Wales and Northern Ireland, 2008).

Відповідно до Рамки кваліфікацій вищої освіти в Англії, Уельсі та Північній Ірландії особа, яка отримала ступінь бакалавра, здатна: застосовувати опановані методи і техніки для огляду, систематизації, розширення і застосування знань, а також для ініціювання та реалізації проектів; критично оцінювати аргументи, припущення, концепції, дані, а також формулювати судження, складати відповідні питання для знаходження рішення, або визначати перелік можливих варіантів вирішення проблеми; доносити інформацію, ідеї, проблеми та шляхи їхнього вирішення до фахівців та пересічної аудиторії (Framework for Higher Education Qualifications in England, Wales and Northern Ireland, 2008).

Особа, яка отримала ступінь бакалавра, володіє якостями, вміннями і навичками необхідними для працевлаштування, зокрема: виявлення ініціативи та особистої відповідальності, прийняття рішень у складних, непередбачуваних контекстах, здатність навчатись, що є необхідною для проходження подальшої професійної підготовки (Framework for Higher Education Qualifications in England, Wales and Northern Ireland, 2008).

Результатом професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології є фахівець-політолог. Освіта політологічного спрямування забезпечує випускників знаннями, вміння і навичками, які є цінними у багатьох професійних галузях, що створює широкі можливості працевлаштування. Політологи можуть працювати у таких галузях: політика, журналістика, дослідницька діяльність, приватний сектор тощо. Відповідно до Стандартної класифікації професій (Standard Occupational Classification, 2016), фахівці у галузі політології можуть професійно реалізувати себе у таких видах діяльності: керівники та високопосадовці (код професії – 1115), виборні чиновники і представники (код професії – 1116), науковці у галузі соціальних і гуманітарних наук (код професії – 2114). Цей перелік може бути значно розширений, оскільки студенти часто обирають програми, які передбачають отримання подвійної або потрійної спеціальності (наприклад бакалавр

політології і соціології (англ. BA Politics and Sociology), економіки (англ. BA Politics and Economics), іноземних мов (англ. BA Politics and Foreign Languages), міжнародних відносин (англ. BA Politics and International Relations), історії (англ. BA Politics and History) тощо).

До групи, яка позначається кодом 1115, належать керівники підприємств, організацій та корпорацій, а також високопосадовці національного уряду, які контролюють діяльність департаментів, і високопосадовці місцевої влади, які беруть участь у реалізації місцевої політики, а також гарантують дотримання нормативно-правових положень у процесі функціонування місцевої влади. Основними обов'язками таких фахівців є: аналізувати економічні, соціальні і юридичні дані, розробляти стратегії функціонування підприємства, організації чи державного органу; формулювати та сприяти реалізації політики підприємства, організації чи державного органу, санкціонувати фінансування програм для реалізації політики; планувати і контролювати розміщення ресурсів; оцінювати діяльність влади на національному або локальному рівнях, обговорювати проблеми з представниками влади, формулювати політику департаменту; проводити переговори та здійснювати моніторинг якості послуг, які надаються місцевій владі приватним сектором; стимулювати інтерес громадськості шляхом проведення рекламних акцій, прес-конференцій, лекцій, семінарів та інших заходів; керувати процесом підготовки, публікації, висвітлення звітів та іншої інформації, яка становить інтерес для представників громадськості (Standard Occupational Classification, 2016).

До наступної групи (код професії – 1116) належать виборні представники національної влади, які формулюють і затверджують законодавство і державну політику, а також виборні чиновники місцевої влади, які беруть участь у процесах формулювання, затвердження та реалізації місцевої політики. Основними обов'язками таких фахівців є: представляти виборчий округ у рамках законодавства, консультувати і надавати допомогу виборцям у вирішенні різноманітних питань; діяти як представник партії у виборчому

окрузі; брати участь в обговореннях і голосуваннях щодо законодавчих та інших питань; обіймати посаду у парламентських або місцевих комітетах; подавати на розгляд питання і вносити пропозиції щодо діяльності уряду; розглядати зміни до законодавства, висловлювати думки щодо поточної політики та вносити рекомендації про потенційну політику; надавати рекомендації про тлумачення та виконання політичних рішень, актів і положень (Standard Occupational Classification, 2016).

До науковців у галузі соціальних і гуманітарних наук (код професії – 2114) належать фахівці, які здійснюють дослідження у сферах соціології, економіки, політики, археології, історії, філософії, літератури і мистецтва. Вони організують збір кількісних і якісних даних з метою їх подальшого аналізу. Основними обов'язками таких фахівців є: вивчати суспільство, спосіб поведінки людей і їхній вплив на оточуючий світ; визначати, укладати та аналізувати економічні, демографічні, юридичні, політичні, соціальні та інші дані з метою виконання визначених завдань; організувати опитування і фокусні групи, проводити інтерв'ю, а також застосовувати інші інструменти соціальних досліджень; проводити аналіз даних, представляти результати досліджень спонсорам, засобам масової інформації та іншим зацікавленим сторонам; виступати на конференціях та публікувати статті, описуючи методологію і результати проведених досліджень (Standard Occupational Classification, 2016).

У рамках аналізу системи фахової підготовки політологів в університетах Англії та Уельсу необхідно чітко визначити терміни «ступінь», «кваліфікація», «програма». Найбільш просте визначення «ступеня» запропоновано Агенцією із забезпечення якості вищої освіти (англ. Quality Assurance Agency for Higher Education): «ступінь – це кваліфікація у системі вищої освіти» (Glossary, Quality Assurance Agency for Higher Education). Детальніше визначення ступеня надається Міжнародною стандартною класифікацією освіти ЮНЕСКО (англ. UNESCO International Standard Classification of Education): «Ступінь – це освітня

кваліфікація, яка присвоюється після успішного проходження відповідної освітньої програми у системі вищої освіти» (UNESCO International Standard Classification of Education, 2011, с.83).

Найбільш авторитетне визначення кваліфікації включене у Лісабонську конвенцію про визнання кваліфікацій (англ. Convention on the Recognition of Qualifications): «Кваліфікація – це ступінь, диплом або інший сертифікат, виданий компетентним органом, що підтверджує успішне проходження програми вищої освіти» (Convention on the Recognition of Qualifications, 1997, с. 4). Відповідно до закону України «Про вищу освіту», «кваліфікація – це офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважена установа встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту» (Про вищу освіту, 2014).

Кваліфікація є ширшим концептом, ніж ступінь, оскільки вона також охоплює дипломи і сертифікати. Міжнародна стандартна класифікація освіти ЮНЕСКО подає детальний аналіз цього: «Кваліфікації можуть бути отримані в результаті:

- 1) успішного проходження цілої програми;
- 2) успішного проходження певного етапу програми (проміжні кваліфікації);
- 3) підтвердження отриманих знань, умінь, навичок і компетентностей, незалежно від участі у таких програмах» (UNESCO International Standard Classification of Education, 2011, с. 83).

Університети Англії та Уельсу пропонують наступні види ступенів:

- Ступінь одиничної спеціальності (англ. single degree) – це освітній ступінь, який присвоюється після успішного виконання програми, що передбачає вивчення однієї профільюючої дисципліни. Наприклад, здобувач вищої освіти отримує ступінь бакалавра гуманітарних наук з політології (англ. Bachelor of Art in Politics) (Брандибура, 2015с).

- Ступінь подвійної спеціальності (англ. dual degree) – це освітній ступінь, який присвоюється після успішного виконання програми, що передбачає вивчення двох профільюючих дисциплін. Розподіл навчального навантаження між двома дисциплінами становить 50:50. Наприклад, здобувач вищої освіти отримує ступінь бакалавра гуманітарних наук з політології та економіки (англ. Bachelor of Art in Politics and Economics) (Брандибура, 2015с).
- Ступінь потрійної спеціальності (англ. triple degree) – це освітній ступінь, який присвоюється після успішного виконання програми, що передбачає вивчення трьох профільюючих дисциплін. Наприклад, здобувач вищої освіти отримує ступінь бакалавра гуманітарних наук з філософії, політології та економіки (англ. Bachelor of Art in Philosophy, Politics and Economics) (Брандибура, 2015с).
- Ступінь основної/додаткової спеціальності (англ. major/minor degree) – це освітній ступінь, який присвоюється після успішного виконання програми, що передбачає вивчення двох дисциплін, де розподіл навчального навантаження між цими дисциплінами здійснюється у співвідношенні 70:30. Наприклад, здобувач вищої освіти отримує ступінь бакалавра гуманітарних наук із основною спеціальністю з політології та додатковою спеціальністю з історії (англ. Bachelor of Art in Politics with History) (Брандибура, 2015с).

Згідно з Лісабонською конвенцією про визнання кваліфікацій (англ. Convention on the Recognition of Qualifications) «Програма – це курікулум вищого навчального закладу, що веде до присвоєння ступеня. Вона складається із скоординованих елементів (курсів). Успішне проходження програми надає студентові право на отримання кваліфікації вищого рівня.» (Convention on the Recognition of Qualifications, 1997, с. 4 у Брандибура 2015с).

Детальніше визначення «програми» було запропоноване Міжнародною стандартною класифікацією освіти ЮНЕСКО (англ. UNESCO International Standard Classification of Education): «Програма – це послідовний набір освітніх заходів, розроблених та організованих для досягнення наперед визначених

навчальних цілей або виконання специфічного набору освітніх завдань протягом тривалого часу. У рамках освітньої програми, освітні заходи можуть бути погруповані на складові частини, які по-різному описуються у національних контекстах як «курси», «модулі», «одиниці» або «предмети» (UNESCO International Standard Classification of Education, 2011, с.79 у Брандибура 2015с).

Відповідно до закону України про вищу освіту «Освітня програма – це система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти» (Про вищу освіту, 2014 у Брандибура 2015с).

У результаті проведеного дослідження визначено, що розробка освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу базується на поєднанні таких соціо-ідеологічних засад як економічна ефективність вищої освіти, соціальний реконструктивізм, прогресивізм та когнітивний плюралізм, що впливають на визначення мети, змісту, методів навчання і оцінювання у рамках освітніх програм.

Відповідно до засад соціальної і економічної ефективності вищої освіти, метою професійної підготовки бакалаврів політології є задоволення поточних і майбутніх економічних потреб суспільства; зміст освітньо-професійних програм зосереджується на опануванні знаннями, уміннями і навичками, необхідними для майбутнього працевлаштування; методи викладання і навчання зорієнтовані на оволодіння уміннями і навичками, а також їх практичне застосування; методи оцінювання перевіряють здатність студентів до застосування отриманих знань, умінь і навичок (Sadlak, 1978).

У рамках соціального реконструктивізму програми підготовки політологів розглядаються як інструмент забезпечення соціальних реформ, стимулювання громадської активності; зміст освіти зосереджується на соціальних потребах, питаннях та ідеалах; методи навчання забезпечують взаємодію, групову роботу і залучення студентів до співпраці з громадою, а методи оцінювання вимагають залучення студентів до оцінювання власної роботи (Taber, 2011).

Важливу роль у процесі підготовки політологів в університетах Англії та Уельсу відіграють ідеї прогресивізму, що забезпечують студентам можливості для особистісного та інтелектуального розвитку, наголошують на самостійній роботі студента, визначають роль викладача як фасилітатора, пропонують методи оцінювання, що базуються на якісних показниках та намагаються проаналізувати процес навчання (Reynolds, 1997).

Домінуючими у процесі розробки та реалізації освітніх програм підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу є ідеї когнітивного плюралізму, що забезпечують опанування широким спектром компетентностей; зміст освіти базується на розгляді комплексних спірних питань, аналізі вхідних даних з різних джерел та різноманітні результати навчання; методи навчання забезпечують діяльність студента, викладач виступає фасилітатором; оцінювання базується на якісних показниках, що намагаються гарантувати різноманітність освітнього процесу (Evers, 2007).

Значний вплив на процес професійної підготовки політологів має теорія когнітивізму, яка розглядає процес обробки інформації особами, що навчаються, а також їхню здатність пов'язувати нову інформацію з уже набутими знаннями. Як зазначають Ертмер і Ньюбі (Ertmer & Newby, 2013): «Роль викладача полягає не лише у допомозі студентам із структуруванням їхніх знань, але й із осмисленням важливості того, що вони вивчають» (с. 53). Застосування теорії когнітивізму до організації освітнього процесу політологів є особливо корисним при формуванні критико-аналітичної компетентності

майбутніх фахівців у галузі політології, що забезпечує їм уміння проводити причинно-наслідковий аналіз політичних фактів і подій у системний і покроковий спосіб.

Професійна підготовка бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу значною мірою базується на концепції активного навчання, в основі якої лежить теорія конструктивізму, що наголошує на самостійному конструюванні знання і розуміння особами, що навчаються. Відповідно до конструктивістської парадигми, навчання є ефективним за умови реалізації наступних умов: активне залучення студентів у процес пізнання; демократичне навчальне середовище; інтерактивні і студентоцентровані методи викладання і навчання; викладач як фасилітатор; заохочення відповідальності і автономності студентів у процесі навчання (Ertmer & Newby, 2013, с. 68).

Сучасна педагогіка вищої школи обґрунтовує ефективність застосування концепції активного навчання, оскільки воно охоплює когнітивну, практичну та емоційну сторони людської особистості (Williamson, 2010), що сприяє не лише поглибленню знань, вдосконаленню практичних навичок, але й підтриманню високого рівня мотивації студентів, зосередженню на їхніх інтересах, поглядах і цінностях (Bonwell, 1996). Активне навчання передбачає цілеспрямоване залучення студентів до певного виду діяльності і рефлексивного аналізу, що дозволяє їм робити нові відкриття, брати відповідальність за власне навчання, отримувати конструктивний зворотний зв'язок, усвідомлювати, чому окремі дисципліни є корисними для їхнього особистого і професійного зростання (Ishiyama, 2015).

Активне навчання ґрунтується на використанні системи методів, які забезпечують студентам можливість самостійно оволодівати знаннями в процесі активної пізнавальної діяльності (Смолкін, 1991). Основними елементами активного навчання, як зазначають МакМанус і Тейлор (McManus & Taylor, 2010), є діяльність студентів, залучення студентів, рефлексивний аналіз і використання високорівневих академічних навичок, таких як аналіз,

синтез і оцінювання. Науковці (McManus & Taylor, 2010) наголошують на тому, що метою вищої освіти є не лише забезпечення знання і розуміння конкретних принципів і фактів, а також сприяння розвитку навичок ведення досліджень, визначення різних поглядів на проблему, формування здатності швидко реагувати на змінні суспільні явища і процеси, застосовувати складні концепції до повсякденних реалій у різних контекстах.

Концепція активного навчання пов'язана з поняттям емпіричної освіти, в основу якої покладено переконання, що ефективне навчання відбувається шляхом набуття практичного досвіду. Сучасна теорія емпіричного навчання базується на Таксономії Блума (Bloom, 1956) і навчальному циклі Колба (Kolb, 1984). Блум (Bloom, 1956) класифікував когнітивні уміння та навички на шість рівнів зростаючої складності: запам'ятовування або розпізнавання інформації, ідей і принципів; розуміння опрацьованого матеріалу; застосування вивчених правил, методів, концепцій, принципів і теорій у практичних ситуаціях для вирішення проблем; аналіз статистичних даних, структур або ситуацій; синтез ідеї у новий продукт, план або пропозицію; оцінка програми, політики або практики, що вестиме до створення нових знань.

У рамках професійної підготовки бакалаврів політології використовуються різноманітні прогресивні підходи. В основі лежить компетентнісний підхід, що передбачає орієнтацію на результати навчання. У рамках компетентнісного підходу освіта спрямована на формування здатності майбутнього політолога до самостійного опанування новими знаннями впродовж життя, найбільш повного виявлення та реалізації власного інтелектуального і творчого потенціалу, самовизначення та соціального інтегрування, розвитку індивідуальності, що створює умови для оволодіння високим рівнем професійної компетентності загалом, і культурою професійної діяльності зокрема (Козлова, 2003, с. 46). Застосування цього підходу забезпечує умови для максимального узгодження результатів освіти з потребами ринку праці, розробки і впровадження

інноваційних освітніх технологій та підвищення якості надання освітніх послуг в цілому.

Чільне місце у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі політології займає міждисциплінарний підхід, що дозволяє розглядати будь-які суспільно-політичні проблеми крізь призму декількох дисциплін, інтегрувати дисциплінарні позиції з метою формування цілісної картини певної ситуації і вироблення її комплексного вирішення (Greaves & Grant, 2010, с. 322). Застосування цього підходу обґрунтовується загальними тенденціями до ускладнення і диверсифікації політичного життя суспільства у контексті активних глобалізаційних процесів, а також мультитеоретичною сутністю політології, що створює значний потенціал для взаємодії з дисциплінами гуманітарного і природничого блоку.

Проблема міждисциплінарної інтеграції в освіті вивчалася Третько (2013), Шоштаєвою (2003), Джуринським (2015) та іншими. За словами Шоштаєвої (2003), «міждисциплінарна інтеграція – це процес узгодження змісту навчальних дисциплін щодо відображення ними єдиних, безперервних і цілісних явищ професійної діяльності» (с. 87). Джуринський (2015) визначає міждисциплінарну інтеграцію як «взаємопроникнення змісту різних навчальних дисциплін і створення єдиного освітнього потенціалу шляхом використання інноваційних педагогічних засобів, організаційних форм і методів навчання» (с. 85).

Аналіз поточних досліджень засвідчує, що проблема міждисциплінарних зв'язків у системі політологічної освіти викликає значний інтерес науковців. Кітінг (Keating, 2009), МакКензі (McKenzie, 2007), Моран (Moran, 2006) вивчали потенціал взаємодії політології з гуманітарними і соціальними науками; Боарі (Boari, 2005), Фоулер та Шрайбер (Fowler & Schreiber, 2008), Грівз та Грант (Greaves & Grant, 2010), Орен (Oren, 2006), Чандлер та Грант (Chandler & Grant, 2007) розглядали можливості співпраці фахівців-політологів з фахівцями природничих наук.

Ефективний аналіз особливостей використання міждисциплінарного підходу до професійної підготовки бакалаврів політології передбачає визначення термінів «мультидисциплінарність», «інтердисциплінарність» і «трансдисциплінарність». Мультидисциплінарність позначає «паралельне існування окремих комплексів знань у близькості один до одного», що передбачає поєднання двох і більше дисциплін з незначною інтеграцією або без неї (Griffin, 2006, с. 10). У рамках мультидисциплінарного дослідження науковці поділяють ресурси і підходи, проте працюють окремо над визначеними аспектами проблеми, у результаті чого пропонують різні погляди на вирішення питання (McNeill, 2001).

Інтердисциплінарність позначає «інтеграцію окремих комплексів знань з метою створення нового синтезу знань» (Griffin, 2006, с. 11) і передбачає «формування уніфікованої термінології або спільної методології, а також співпрацю в рамках спільних основ залучених дисциплін» (McNeill, 2001, с. 8). Інтердисциплінарне дослідження – це «форма дослідження, яка здійснюється командами або індивідами та інтегрує інформацію, дані, техніки, інструменти, перспективи, концепції і теорії з двох або більше дисциплін чи галузей знань, щоб сприяти фундаментальному розумінню або вирішенню проблем, які знаходяться за межами однієї дисципліни або сфери наукової практики» (Facilitating interdisciplinary research, 2004, с. 28).

Британські науковці Варлеїг-Лак і Сіні (Warleigh-Lack & Cini, 2008) розрізняють інтердисциплінарність, що передбачає «постійний процес діалогу, спільне вирішення проблем та спільну методологію» і трансдисциплінарність, яка додає ще й «спільну теоретичну основу» (с. 6). Остання позначає знання, які виходять за межі окремих дисциплін. Трансдисциплінарне дослідження означає, що члени дослідницької команди готові подолати дисциплінарні межі і застосувати цілісний, інтегрований підхід, що може призвести до створення нових дисциплін (Razzaq, 2013). Трансдисциплінарні дослідження розглядають проблему у такий спосіб, що вони можуть досягнути комплексний характер

проблеми, взяти до уваги різноманіття наукових підходів до вирішення цієї проблеми, пов'язати теоретичні і практичні знання, а також розробити знання і практики, які сприятимуть спільному благу.

Таким чином, дисциплінарність передбачає розгляд проблеми з перспективи однієї дисципліни; мультидисциплінарність – з перспективи декількох дисциплін; інтердисциплінарність означає інтеграцію перспектив, що дає нові способи розгляду проблеми; трансдисциплінарність – це поєднання дисциплін, які використовуються для вирішення проблеми, що веде до створення нової дисципліни.

Політичні процеси зазнають впливу релігійних, культурних, соціальних, правових та економічних факторів, тому політологія добре поєднується з такими дисциплінами гуманітарного блоку як економіка, історія, соціологія, література, право та філософія. За словами Бурнхама (Burnham, 2008), політологію можна розглядати як поєднання соціальних наук. Вона походить від історії і філософії, звертається до аналітичних матеріалів економіки і соціології, а також частково пов'язана із вивченням права, психології та географії. Як зазначає Петерс (Peters, 1999), її часто розглядають як «одну з найбільш еkleктичних дисциплін» (с. 20).

Чимало науковців, зокрема Кітінг (Keating, 2009), МакКензі (McKenzie, 2007), Моран (Moran, 2006), обґрунтовують доцільність взаємодії політології з гуманітарними і соціальними науками. Наприклад, Кітінг (Keating, 2009) описує три напрями міждисциплінарної взаємодії політології, що сприятимуть збагаченню її концептуальної і методологічної бази. Перший напрям стосується розв'язання проблеми співвідношення понять індивідуального і колективного, що передбачає залучення соціології і антропології; другий напрям торкається питань часу і простору, що потребує співпраці з історією і географією; третій напрям вказує на об'єднання критичної реалістичної епістемології і нормативності, що пов'язано з вивченням філософії (Keating, 2009).

Проблема взаємодії політології з природничими науками, зокрема біологією, викликає значний інтерес науковців. Боарі (Boari, 2005) розглядає співвідношення між фундаментальними питаннями політології і біології, таким чином обґрунтовуючи доцільність створення біополітичної науки. Фоулер і Шрайбер (Fowler & Schreiber, 2008) зазначають, що протягом останнього часу біологи активно працювали над вивченням особливостей функціонування людського мозку і його генетичних основ, тоді як політологи вивчали впливи соціального та інституційного середовища на масові політичні погляди, переконання і поведінку, що створило ґрунт для плідної співпраці. Науковці Грівз і Грант (Greaves & Grant, 2010) вважають, що міждисциплінарна співпраця політологів і біологів може бути надзвичайно плідною, беручи до уваги історичні зв'язки між цими дисциплінами та спільність деяких методологічних проблем.

Підсумовуючи вищесказане, політологія має значний потенціал взаємодії як з гуманітарними, так і з природничими науками. Міждисциплінарні зв'язки у системі професійної підготовки фахівців у галузі політології реалізуються через міждисциплінарні наукові дослідження та інтегровані освітні програми, що передбачають отримання ступеня подвійної, потрійної або основної/додаткової спеціальності. Це відображає комплексний підхід до навчання і створює умови для формування цілісного наукового світогляду.

У контексті аксіологічного та акмеологічного підходів, який зосереджується на розвитку ціннісно-особистісної складової здобувача вищої освіти, професійна освіта і підготовка майбутніх політологів повинна сприяти розбудові толерантності, справедливості, міжкультурного розуміння (Tomar, 2014). Цей підхід реалізується, значною мірою, через формування загальних компетентностей і отримання громадянської освіти шляхом волонтерської діяльності, практики, навчання через суспільно-корисну працю тощо.

Стратегічним напрямом розвитку сучасної вищої освіти є громадянське виховання студентів, що потребує реорганізації освітньо-професійних програм

для забезпечення підготовки випускників з високим рівнем громадянської свідомості і політичної культури, які не лише формально братимуть участь у політичних процесах, а займатимуть лідерські позиції в суспільстві. У Світовій декларації ЮНЕСКО про стратегії розвитку вищої освіти у XXI столітті зазначено, що «суспільство, яке зазнає постійних змін, потребує нового бачення і нової парадигми вищої освіти, яка повинна бути студентоцентрованою, що передбачає проведення глибинних реформ і впровадження політики відкритого доступу, перегляд змісту, методів і форм навчання, базуючись на нових видах зв'язків і партнерства з громадою та ширшими секторами суспільства» (Higher Education in the Twenty-first Century: Vision and Action, 1998, с. 24). Такі тенденції спонукають університети до інкорпорування громадської діяльності у навчальний процес, що сприятиме вирішенню проблем громади на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

Науковці обґрунтовують доцільність навчання через громадську діяльність у процесі підготовки політологів, що зумовлено сутністю і основоположними принципами цієї галузі знань. Як зазначають Баттістоні і Гадсон (Battistoni & Hudson, 1997), одним із основних завдань політології є збереження зв'язку між реальним світом і теоретичним розумінням. З самого початку політологи стверджували, що практичний досвід може поглибити академічні знання про державні структури і політичну поведінку, а також загальне розуміння того, що означає бути громадянином у плюралістичному, демократичному суспільстві.

Чимало науковців стверджує, що найефективніші методи навчання у політології неминуче підтримують основні принципи громадянської освіти, і що існують чіткі взаємозв'язки між педагогічними і громадянськими цілями політологічної освіти. Важливі дослідження процесу вивчення політології показують, що сприйняття політики базується на трьох шарах розуміння, що пов'язані з:

- 1) особистим досвідом та інтересами (демократія як спосіб життя),

- 2) ширшим соціальним контекстом (демократія як соціальна система),
- 3) державною політикою (демократія як форма правління) (Battistoni & Hudson, 1997).

Британський науковець Слоам (Sloam, 2010) розробив модель отримання політологічних знань, що базується на встановленні зв'язків між теоретичними постулатами за допомогою практичної діяльності. Наприклад, вивчаючи політичну систему Сполученого Королівства, студент розглядає певні теми і питання, наприклад «Чому так мало молоді голосує на загальних виборах?». Щоб відповісти на це запитання, студент в першу чергу апелює до власного досвіду участі у британській політичній системі. Включення досвіду студентів у лекційні і семінарські заняття є надзвичайно важливим у методиці викладання політології, щоб вибудувати зв'язки між студентським розумінням відповідного політичного феномену і політичними діями, проілюструвати як політичні питання пов'язані з суспільною практикою, тактикою передвиборчої боротьби тощо. Важливо також забезпечити студентам можливості отримання активного досвіду і участі у кооперативних діях в суспільстві у рамках навчального процесу. Більш ґрунтовне вивчення цієї проблеми можливе за умови виходу за межі аудиторії і співпраці з представниками громадськості (Sloam, 2010).

Таким чином, політичні знання є важливими, але абстрактними без участі, вплив участі є обмеженим без осмислення, а пов'язування навчання з власним досвідом студентів сприяє вихованню громадян більш схильних до участі у суспільному і політичному житті.

У контексті дослідження залучення студентів-політологів до громадської діяльності у рамках навчальної програми доцільно розглянути такі поняття як навчання через суспільно корисну працю (англ. *service learning*), практика (англ. *work-based learning*), громадсько-навчальна діяльність (англ. *community-based learning*), громадсько-дослідницька діяльність (англ. *community-based research*). Слід наголосити на тому, що ці терміни не можуть бути описані як сталі, чітко окреслені, а радше як змінні, взаємопов'язані та взаємоохоплюючі.

За визначенням Брінгла і Гатчер (Bringle & Hatcher, 1999), «навчання через суспільно корисну працю – це форма навчання, що оцінюється відповідною кількістю кредитів і передбачає участь студентів в організованій суспільно корисній праці, що сприятиме глибшому розумінню змісту курсу, ширшому сприйняттю дисципліни і підвищенню рівня громадянської відповідальності» (с. 180). Аннетт (Annette, 2002) пропонує наступне визначення навчання через суспільно корисну працю «це форма емпіричного навчання, де студенти навчаються шляхом виконання роботи для покращення добробуту громади. Воно включає рефлексивні види діяльності, що дозволяє студентам розвинути необхідні навички, підвищити рівень громадянської свідомості і сформуванню активну громадянську позицію» (с. 83).

Отже, навчання через суспільно корисну працю – це освітня стратегія, що поєднує служіння громаді, навчання і рефлексію, щоб збагатити навчальний процес, розвинути почуття громадянської відповідальності і сприяти зміцненню громади. На відміну від волонтерської діяльності, що не має структурованих зв'язків з навчальною програмою, навчання через суспільно корисну працю базується на змісті навчальної програми і сприяє отриманню ефективних результатів, коли такі види діяльності пов'язані з навчальним матеріалом через рефлексивний аналіз. На відміну від практики, навчання через суспільно корисну працю не обов'язково зосереджується на розвитку професійних навичок.

Основними завданнями навчання через суспільно корисну працю є: забезпечити використання студентами академічних, соціальних та особистісних умінь і навичок, щоб встановити партнерські зв'язки з громадою, визначити і вирішити її проблеми; підвищити рівень громадської активності студентів, забезпечити глибше розуміння себе, громади і суспільства загалом; поєднати теоретичний зміст курсу з практичною діяльністю шляхом реалізації соціальних проєктів; сприяти формуванню лідерських якостей, розвивати у

студентів здатність брати на себе ініціативу, вирішувати проблеми, працювати у команді і демонструвати свої здібності під час та через допомогу іншим.

Навчання через суспільно корисну працю забезпечує реалізацію суспільної ролі університетів та сприяє формуванню важливих якостей громадянина: соціальної і моральної відповідальності, політичної грамотності, громадської активності. Навчання через суспільно корисну працю надає студентам можливість розвинути важливі навички і особистісні якості, зокрема розуміння складного і взаємопов'язаного світу, критичне мислення, навички вирішення проблем, комунікативні навички, толерантність, повагу до вірувань, поглядів і переконань інших людей. Науковці Голлістер, Вілсон і Левін (Hollister, Wilson & Levine, 2008) вважають, що студенти, які займаються громадською діяльністю, ймовірніше думатимуть про потреби та інтереси інших людей, про громади, у яких вони навчаються, про зобов'язання, які на них покладаються. Навчання через суспільно корисну працю передбачає виконання проєктів, які знаходяться на перетині расових, етнічних або класових меж, що сприяє розвитку полікультурності (Battistoni & Hudson, 1997). Таким чином, навчання через суспільно корисну працю – це потужний інструмент, який допомагає політологам не лише досягнути академічних цілей курсу, але й відповідає принципам хорошої практики для дисципліни, формуючи свідомих громадян, які здатні критично мислити і розуміти різні точки зору.

Громадсько-дослідницька діяльність – інноваційний підхід до навчання, що базується на ідеях про залучення викладачів і студентів до громадського життя та посилення суспільної ролі університетів. Розглянемо три різних визначення громадсько-дослідницької діяльності:

- 1) Шлове, Скаммел, Голланд (Schlove, Scammel & Holland, 1998) вважають це науково-дослідна діяльність, яка здійснюється у співпраці з громадськістю, служить її інтересам і заохочує громадян до активної участі у суспільних процесах на всіх рівнях;

2) Гіллз і Маллетт (Hills & Mullett, 2000) описують її як форму співпраці між представниками громадськості і дослідниками з метою створення нових знань для забезпечення добробуту громадян;

3) Мінклер і Валлерштайн (Minkler & Wallerstein, 2003) описують її як колаборативний підхід до проведення наукових досліджень, який залучає всіх партнерів до процесу дослідження і визнає унікальні переваги та сильні сторони, які вносить кожен партнер.

Отже, громадсько-дослідницька діяльність - це колаборативне зусилля між дослідниками і членами спільноти, яке має на меті генерування соціальної дії і позитивної соціальної зміни через використання різних джерел знань і дослідницьких методів.

Громадсько-дослідницька діяльність відрізняється від традиційних академічних досліджень двома аспектами. По-перше, вона здійснюється у співпраці з громадою, а не над нею. Науковці замість того, щоб розглядати громаду як лабораторію, а її членів як експериментальні зразки, що є типовим для традиційного дослідження, зосереджуються на залученні членів громади до кожного етапу організації і проведення дослідження – від визначення проблеми до процесу дослідження, аналізу отриманих результатів і формулювання плану дій. Другою відмінністю є чітко визначена мета досліджень, а саме зробити внесок у покращення життя членів громади. Така модель науково-дослідної роботи забезпечує студентам можливість розглянути дисципліни у ширшому соціальному контексті, а членам громади зменшити залежність від фахівців та адміністративних органів, самостійно скеровувати оновлення у контексті власних потреб.

За визначенням Міллікан (Millican, 2008), громадсько-навчальна діяльність включає проекти, у яких студенти проходять частину свого навчання у громадському середовищі. Такі проекти повинні забезпечувати можливості для вдосконалення умінь та навичок, застосування теоретичних знань на практиці, осмислення власного навчання і здібностей, а також для покращення

становища громади. Вона передбачає емоційний та інтерактивний підхід до навчання, де студенти беруть участь у розробці навчальних програм та заохочуються до переосмислення власного сприйняття себе та своєї ролі у громаді, до якої вони належать. Такий вид діяльності передбачає розвиток умінь та якостей, а також поглиблення знань, що відповідає меті навчальної програми і відрізняється від більш дидактичного підходу до навчання.

Висновки до першого розділу

У першому розділі «Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології як сучасна педагогічна проблема» представлено методологічні основи дослідження, здійснено аналіз поняттєво-категорійного апарату дослідження й теоретичних засад професійної підготовки фахівців з політології.

Методологія реалізації дослідження професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу передбачала використання комплексу методологічних підходів порівняльної педагогіки, що зумовлено поліфункціональністю, відкритістю і динамічністю об'єкта дослідження. В основу дослідження покладено використання системного підходу, що дозволило представити професійну підготовку бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу як систему взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих компонентів. Важливу роль для отримання результатів компаративної розвідки відіграли аксіологічний, акмеологічний, компетентністний, міждисциплінарний та особистісно орієнтований підходи, що забезпечили всебічний розгляд професійної підготовки бакалаврів політології, метою якої є не лише підготовка кваліфікованого фахівця, але й розвиток у нього відповідних особистісних і соціальних якостей.

У розділі здійснено аналіз і узагальнення наукових підходів до трактування основних понять компаративно-педагогічного дослідження, зокрема «професійна підготовка», «бакалавр гуманітарних наук»,

«політологія», «фахівець-політолог». Окрім цього, визначено поняття «ступінь», «кваліфікація», «програма» крізь призму міжнародних і національних нормативно-правових документів, що регулюють сферу вищої освіти, з метою уникнення двозначності трактування і введення нових понять, які відображають специфічні освітні реалії Англії та Уельсу.

На основі опрацювання наукової літератури, висновуємо, що політологія як галузь знань і сфера професійної діяльності є широкоохоплюючим поняттям, яке узагальнено можна визначити як системне вивчення владно-політичних процесів за допомогою теоретичних та емпіричних методів аналізу. Теоретико-прикладний характер політології зумовлює різноманіття методологічного інструментарію, що вважається сильною стороною політології, оскільки оснащує випускників компетентностями, цінними у різних сферах професійної діяльності, таким чином підвищуючи можливості працевлаштування.

З'ясовано, що професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу базується на комплексній інтеграції сучасних філософських, психологічних, соціологічних, педагогічних, економічних теорій, концепцій і підходів (соціо-ідеологічні засади економічної ефективності освіти, соціального реконструктивізму, прогресивізму, когнітивного плюралізму, теорії системи, когнітивізму, конструктивізму, концепція активного навчання, компетентнісний, міждисциплінарний, аксіологічний, акмеологічний підходи), що впливають на визначення мети, змісту, методів навчання і оцінювання у рамках освітніх програм.

Матеріали розділу висвітлені у публікаціях автора: Брандibuра, 2015a, 2016a, 2016d, 2018d, 2018c.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ ГУМАНІТАРНИХ НАУК З ПОЛІТОЛОГІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ АНГЛІЇ ТА УЕЛЬСУ

У розділі «Організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу» виконано дослідження особливостей організації підготовки бакалаврів політології, а також проаналізовано цільовий, стимулювально-мотиваційний, змістовий, операційний, контрольо-регулювальний та оцінно-результативний компоненти структурної моделі професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу.

2.1. Організація професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсі

Політичні студії є одним із важливих напрямів професійної підготовки фахівців у системі гуманітарної освіти Англії та Уельсу. Ця спеціальність користується значною популярністю і пропонується більшістю університетів Англії та Уельсу. Університетський коледж Лондона (англ. University College London), Лондонська школа економіки і політології (англ. London School of Economics and Political Science), університети Шеффілда (англ. University of Sheffield), Воріка (англ. University of Warwick), Екзетера (англ. University of Exeter), Бата (англ. University of Bath), Йорка (англ. University of York), Кардіффа (англ. Cardiff University) займають високі позиції у світових і національних рейтингах щодо якості викладання і наукових досліджень у галузі політології.

Тенденції функціонування та розвитку політології, а також її місце і роль у житті сучасного суспільства визначаються світовими (Міжнародна асоціація

політичної науки (англ. International Political Science Association), Міжнародна асоціація студентів-політологів (англ. International Association for Political Science Students), європейськими (Європейська асоціація політичної науки (англ. European Political Science Association), Європейський консорціум політичних досліджень (англ. European Consortium for Political Research) та національними (Асоціація політичних студій Сполученого Королівства (англ. Political Studies Association UK), Американська асоціація політичної науки (англ. American Political Science Association) організаціями, які забезпечують механізми співпраці політологів у світовому масштабі, окреслюють пріоритетні напрями політологічних досліджень та вдосконалюють методику викладання політології у вищих навчальних закладах.

Європейська асоціація політичної науки (англ. European Political Science Association) була заснована у 2010 році з метою реалізації наступних завдань: представлення і популяризація політології на теренах Європи; покращення якості освіти бакалаврів, магістрів і докторів політології в університетах Європи; встановлення контактів та налагодження співпраці політологів; сприяння розвитку науково-дослідної роботи шляхом проведення щорічної конференції з актуальних питань політології, а також публікації наукового журналу «Political Science Research and Methods» (укр. «Дослідження і методи політичної науки»), який за рівнем авторитетності не поступається провідним науковим журналами Сполучених Штатів Америки (European Political Science Association, 2016).

Оскільки у сучасних умовах розвитку освітніх систем науково-дослідна діяльність вважається одним із вирішальних чинників забезпечення якості вищої освіти, значним авторитетом користується Європейський консорціум політичних досліджень (англ. European Consortium for Political Research), який підтримує високі стандарти якості навчання, науково-дослідної роботи та міжнародної співпраці політологів у Європі та поза її межами.

Членство у консорціумі є інституційним, тобто установи, пов'язані з викладанням чи дослідженнями у галузі політології по всьому світу, можуть долучитись до нього; переваги членства є доступними для всіх осіб у межах установи-члена – від випускників до професорів. Цей консорціум налічує понад 300 інституційних членів, охоплюючи понад 50 країн та понад 10000 окремих осіб. Повноправними членами цієї асоціації є 56 вищих навчальних закладів Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії (далі Сполучене Королівство) (European Consortium for Political Research, 2016).

Основними видами діяльності Європейського консорціуму політичних досліджень є: організація семінарів, круглих столів, конференцій та літніх шкіл; публікація наукових журналів, книжок, статей та інформаційних бюлетенів; створення вичерпного європейського інформаційного джерела для політологів за допомогою власного веб-сайту, електронних повідомлень та пошукових баз даних; сприяння викладанню дисципліни через публікацію фахових журналів («European Journal of Political Research» (укр. «Європейський журнал політичних досліджень»), «European Political Science Review» (укр. «Огляд європейської політичної науки»), «European Political Science» (укр. «Європейська політична наука») та організацію літніх шкіл (European Consortium for Political Research, 2016)

Впродовж останнього десятиліття у світовій освітній практиці домінує студентоцентризований підхід до навчання, який передбачає значне розширення прав і можливостей студентів, відповідні форми і методи викладання й навчання, ефективні структури підтримки і керівництва, а також навчальні програми, більш чітко сфокусовані на потребах студентів. Це забезпечує можливість якісних, гнучких і індивідуалізованих освітніх траєкторій, а також робить можливим безпосередню участь студентів у процесах встановлення стандартів і забезпечення якості освітніх послуг. Тому значного впливу набуває Міжнародна асоціація студентів-політологів (англ. International Association for Political Science Students).

Ця асоціація була заснована у 1998 році в Нідерландах як студентська, неприбуткова, політично незалежна організація, що налічує сьогодні понад 10 500 членів з 80 країн світу. Вона прагне зробити внесок в освіту своїх членів, стимулювати обмін інформацією серед молодих учених у галузі політології у всьому світі, а також сприяти соціальній і науковій відповідальності. Асоціація досягає визначених цілей, пропонуючи широкий спектр заходів, публікацій, консультаційних послуг з питань спеціалізації і професійної орієнтації, а також відстоюючи інтереси політичної науки на міжнародному рівні (International Association for Political Science Students, 2016).

Впродовж шістдесяти п'яти років у Сполученому Королівстві плідно працює Асоціація політичних студій (англ. Political Studies Association), членами якої є теоретики і практики у галузі політології. Ця асоціація розробила розгалужену систему видів діяльності, які допомагають сприяти політологічним дослідженням і підтримувати зв'язок з політиками, державними службовцями, засобами масової інформації та іншими зацікавленими сторонами. До основних видів діяльності асоціації належать: прес-конференції, брифінги і публікації звітних документів щодо ключових політичних питань; регулярна співпраця з членами парламенту і журналістами; щорічні нагородження провідних політиків, журналістів і вчених; організація щорічної конференції, зокрема одноденної конференції для завідувачів кафедр політології з метою обговорення актуальних питань викладання цієї дисципліни; публікація чотирьох наукових («The British Journal of Politics and International Relations» (укр. «Британський журнал політики та міжнародних відносин»), «Political Studies» (укр. «Політичні студії»), «Political Studies Review» (укр. «Огляд політичних студій»), «Politics» (укр. «Політика») і одного науково-популярного журналу («Political Insight» (укр. «Політичний огляд»), які ознайомлюють зацікавлену аудиторію з результатами наукових досліджень у галузі політичної науки (Political Studies Association, 2016).

Тенденції вступу до вищих навчальних закладів з метою вивчення політології на бакалаврському рівні ґрунтовно досліджувались Асоціацією політичних студій (англ. Political Studies Association), а результати дослідження були опубліковані у 2013 році. Кількість університетів та коледжів, які пропонують вивчення політології, залишалась відносно стабільною протягом періоду з 2007 до 2012 років – приблизно 90 вищих навчальних закладів Сполученого Королівства пропонують вивчення політології, із зростанням від 87 установ у 2007 році до 90 у 2012 році. Однак, відбулося значне скорочення кількості програм, що пропонуються цими закладами, від 1072 програм у 2007 році до 834 у 2012 році (Briggs & Saunders, 2013). Отже, була здійснена раціоналізація і консолідація програм, тоді як загальна кількість вищих навчальних закладів, які пропонують ці програми, залишилась відносно незмінною (див. Табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Бакалаврат зі спеціальності «Політологія»

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
<i>Кількість установ</i>	87	88	91	87	90	90
<i>Кількість програм</i>	1072	1075	1040	1045	975	834
<i>Кількість вступників</i>	17768	17396	19302	20402	20780	19075
<i>Кількість заяв</i>	48316	43495	49606	53274	56209	51431
<i>Кількість пропозицій</i>	33891	31374	34296	35911	37587	36311

Асоціація політичних студій (англ. Political Studies Association) також проаналізувала дані про гендерний та етнічний склад студентів, що вивчають політологію. Ця галузь знань продовжує приваблювати більше представників чоловічої статі, і відповідно більше чоловіків зараховуються для отримання ступеня бакалавра політології (Briggs & Saunders, 2013) (див. Табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Гендерний склад студентів бакалаврату зі спеціальності «Політологія»

<i>Стать</i>	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	<i>Кількість осіб</i>					
<i>Жіноча</i>	8003	7903	8523	9107	9382	8718
<i>Чоловіча</i>	9765	9493	10779	11295	11398	10357

У результаті опрацювання статистичних даних щодо етнічного складу, виявлено, що політологія не є багатонаціональним напрямом підготовки. Переважна більшість заявників описує себе як «білі», а кількість осіб, які належать до інших рас, залишається відносно незмінною протягом останніх декількох років. Робоча група з етнічних питань Асоціації політичних студій відіграє важливу роль у вивченні цих даних і плануванні заходів, спрямованих на збільшення етнічного різноманіття серед бакалаврів політології (Briggs & Saunders, 2013).

Аналіз даних про стан викладання і науково-дослідної діяльності у сфері політології дає підстави стверджувати, що політологія користується значною популярністю серед абітурієнтів. Це підтверджується такими фактами: понад 90 закладів вищої освіти Великої Британії пропонують цей напрям підготовки; протягом 2006 – 2012 років спостерігалось зростання кількості заяв на 30 %, що становить більше, ніж сумарне зростання у всіх соціальних дисциплінах. Загальна якість наукових досліджень у галузі політології є високою, про що свідчать наступні факти: згідно з міжнародною оцінкою Ради економічних і соціальних досліджень, Велика Британія посідає друге місце за якістю політологічних досліджень, поступаючись лише США; політологія є однією з провідних галузей у Раді економічних і соціальних досліджень за кількістю заяв, нагород та рівнем успішності проектів, оскільки у 2006 – 2012 роках – політологія займала п'яте місце серед дисциплін Ради економічних і соціальних досліджень за кількістю заяв; у 2010 – 2011 роках – третє місце за кількістю нагород та рівнем успішності; у 1995 – 2011 роках – 29,1 % нагород Ради економічних і соціальних досліджень були оцінені як визначні, що є найвищим показником серед соціальних наук; кількість стипендій, отриманих дослідниками у галузі політології, також перевищує середні показники для соціальних наук (Political Studies Association, 2014).

Служба зарахування до університетів і коледжів (англ. Universities and Colleges Admissions Service) відповідає за координування заяв для вступу у вищі навчальні заклади Сполученого Королівства. Основна мета цієї організації полягає у наданні вичерпної інформації абітурієнтам та їхнім батькам, а також скеровування вступників впродовж усього процесу подання заяви до вищого навчального закладу (Universities and Colleges Admissions Service, 2016).

З метою вступу до вищого навчального закладу Англії чи Уельсу абітурієнт повинен подати електронну заяву через Службу зарахування до університетів і коледжів (англ. Universities and Colleges Admissions Service). Для заповнення цієї заяви потрібно пройти наступні етапи:

- 1) зареєструватись на сайті Служби зарахування до університетів і коледжів <https://www.ucas.com>;
- 2) надати особисту інформацію;
- 3) надати додаткову інформацію про етнічне походження, національність тощо (лише для вступників зі Сполученого Королівства);
- 4) надати інформацію про фінансовий стан (лише для вступників зі Сполученого Королівства);
- 5) вказати обрані програми (абітурієнт може обрати до п'яти програм);
- 6) вказати повну історію освіти (абітурієнт повинен перерахувати всі свої освітні кваліфікації);
- 7) вказати історію працевлаштування;
- 8) написати мотиваційний лист, у якому абітурієнт обґрунтовує свої цілі вступу до вищого навчального закладу;
- 9) додати рекомендаційний лист.
- 10) оплатити подання заяви (внесок за подання заяви на один курс становить 11 фунтів стерлінгів, а внесок за подання заяви на декілька курсів становить 23 фунти стерлінги). Після оплати абітурієнт надсилає аплікаційну форму (Universities and Colleges Admissions Service, 2016).

Процес подання заяви та зарахування до найпрестижніших університетів є дещо складнішим та передбачає більше етапів. Першим кроком є заповнення електронної заяви на сайті Служби зарахування до університетів і коледжів (англ. Universities and Colleges Admissions Service). Другим кроком є складання тесту. Абітурієнти, які бажають вивчати політологію, повинні скласти тест, який визначає їхні навички мислення (англ. Thinking Skills Assessment). Вищий навчальний заклад може також вимагати від абітурієнта подання письмової роботи обсягом 2000 слів, яка була виконана у межах шкільної програми. Найкращих абітурієнтів відбирають для проходження співбесіди. Після цього екзаменатори обирають кандидатів для зарахування до університету (University of Cambridge, 2016).

Інтегрована система академічного кодування (англ. Joint Academic Coding System) використовується у Сполученому Королівстві для опису навчальних дисциплін на рівні освітньої програми, курсу чи модуля. Ця система не пов'язана з освітньо-кваліфікаційними рівнями, тому може використовуватись на бакалаврському, магістерському, докторському рівнях, а також у межах неперервної освіти (Joint Academic Coding System, 2016).

Інтегрована система академічного кодування має ієрархічну структуру. Вона формується з букви і трьох цифр: буква вказує на предметну галузь; цифри вказують на теми в межах предметної галузі. Програми або курси найчастіше кодуються на другому і третьому рівнях класифікації, тоді як окремі модулі кодуються на четвертому рівні. Програма або курс може мати від одного до трьох кодів в залежності від того, чи вони класифікуються як один предмет, поєднання двох рівноправних предметів, комбінація основного/допоміжного предметів, комбінація трьох рівноправних предметів (Joint Academic Coding System, 2016) (див. Табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

**Навчальні дисципліни у галузі політології та міжнародних відносин
відповідно до Інтегрованої системи академічного кодування**

Кодування		Навчальні дисципліни
L200		Політика – це вивчення діяльності державних установ і механізмів функціонування уряду, а також методів вираження соціальних конфліктів і здійснення спроб вирішити ці конфлікти.
	L210	Політичні теорії – це сукупність теорій, концепцій і підходів, які пояснюють організацію суспільства і/або вирішення конфліктів у суспільстві.
	L211	Лібералізм – це політична доктрина, яка наголошує на свободі індивіда та його правах, мінімізуючи потребу запровадження зовнішніх обмежень.
	L212	Консерватизм – це політична доктрина, яка наголошує на потребі впорядкованого контролю за суспільством через організацію держави і збереження існуючих традицій і цінностей.
	L213	Соціалізм – це політична доктрина, яка підтримує соціальну організацію суспільства, що базується на співпраці, колективізмі, зрівнювальній політиці і спільному володінні засобами виробництва.
	L214	Націоналізм – це політична доктрина, яка популяризує ідею самовизначення нації.
	L215	Фашизм – це політична доктрина, яка наголошує на домінуванні та ієрархічній авторитарній організації держави.
	L216	Фемінізм – це політична доктрина, яка намагається усунути будь-які нерівності у суспільстві, що базуються на гендерних відмінностях.
	L217	Енвайронменталізм – це політична доктрина, згідно з якою людське життя може бути осмислене лише у контексті природного середовища, а прогрес ґрунтується на збереженні екосистеми.
	L218	Анархізм – це політична доктрина, яка підтримує ліквідацію центральної влади для розвитку більш природнього соціального устрою.
	L220	Політичні системи – це особливості організації і функціонування різних методів правління.
	L221	Автократія – це система управління, за якої необмежена верховна влада у державі належить одній особі і не контролюється представницькими органами.
	L222	Демократія – це система правління, яка базується на згоді осіб, якими керують.
	L223	Плутократія – це система правління, за якої влада належить найбагатшим представникам панівного класу.
	L224	Олігархія – це система правління, за якої влада належить невеликому колу найвпливовіших осіб.
	L230	Студії британського уряду/парламенту передбачають дослідження структури і функцій британської системи правління.
	L231	Публічне адміністрування – це вивчення функцій і структури органів, пов'язаних з адміністративними обов'язками уряду.
	L232	Британські конституційні студії передбачають дослідження природи, змісту і ролі конституції у системі управління Сполученого Королівства.

	L240		Міжнародна політика – це вивчення політичних структур, функцій і теорій у міжнародній спільноті.
		L241	Політика Європейського Союзу – це вивчення структур, функцій і теорій політики у Європейському Союзі.
		L242	Політика Співдружності націй – це вивчення структур, функцій і теорій політики у Співдружності.
		L243	Політика певної країни/регіону – це вивчення структур, функцій і теорій політики у певній країні чи регіоні.
		L244	Міжнародні конституційні студії – це дослідження природи, змісту і ролі конституцій у системах правління.
	L250		Міжнародні відносини – це вивчення взаємодії між членами міжнародної спільноти.
		L251	Стратегічні студії – це вивчення стратегій, розроблених для сприяння і захисту автономії та інтересів країни у межах міжнародної спільноти.
		L252	Вивчення війни і миру – це дослідження процедур і процесів, які впливають на стан війни або миру.
	L260		Порівняльна політологія – це порівняльне вивчення відмінних політичних структур, функцій і теорій.
	L290		Різне – це групування предметів, які не входять в жодну іншу категорію політики.

Вищі навчальні заклади Англії та Уельсу є незалежними, самоврядними установами, які займаються активною навчальною та науково-дослідною діяльністю. Переважна більшість з них отримує державне фінансування і контролюється низкою урядових та неурядових органів, серед яких Рада з фінансування вищої освіти Англії та Уельсу (англ. Higher Education Funding Council for England and Wales), Агенція із забезпечення якості вищої освіти (англ. Quality Assurance Agency for Higher Education), Офіс незалежного арбітра (англ. Office of the Independent Adjudicator), Агентство статистики вищої освіти (англ. Higher Education Statistics Agency) тощо.

У 2014 році з метою оцінювання якості науково-дослідної діяльності у закладах вищої освіти Сполученого Королівства була створена Рамка якості досліджень (англ. Research Excellence Framework). Першочерговим завданням цієї рамки є оцінювання кожної роботи, поданої на розгляд закладом вищої освіти, що забезпечує прозорість державного фінансування у галузі наукових досліджень і обґрунтовує доцільність зроблених капіталовкладень; представляє чіткі критерії для визначення якості наукових робіт. Заклади вищої освіти можуть подавати заяви у 36 предметних галузях, серед яких є політологія та

міжнародні відносини. Заяви оцінюються відповідною експертною групою за допомогою набору стандартних критеріїв, у результаті чого формується загальний профіль якості кожної роботи (Research Excellence Framework, 2016).

Всі подані роботи класифікуються відповідно до чотирьох рівнів якості, визначених з урахуванням оригінальності, важливості та точності, як «провідні на світовому рівні» (бал 4), «відмінні на міжнародному рівні» (бал 3), «визнані на міжнародному рівні» (бал 2) та «визнані на національному рівні» (бал 1). Категорія «некласифіковані» охоплює роботи, які не відповідають національним стандартам якості наукових досліджень. Формуючи загальний профіль якості, експертні групи розглядають три елементи оцінювання – результати (65 %), вплив (20 %) і середовище (15 %). Зважування цих трьох елементів формує загальний профіль якості (Baskerville, 2011).

У газеті «Times Higher Education» були представлені результати Рамки якості досліджень за предметними галузями. 56 закладів вищої освіти Сполученого Королівства отримали оцінку своїх досліджень у галузі політології та міжнародних відносин. Перших десять позицій займають Університет Ессекса (англ. University of Essex) (3,54), Лондонська школа економіки і політології (англ. London School of Economics and Political Science) (3,45), Університет Шеффілда (англ. University of Sheffield) (3,4), Університет Оксфорда (англ. University of Oxford) (3,31), Університетський коледж Лондона (англ. University College London) (3,28), університети Воріка (англ. University of Warwick) (3,19), Аберіствіта (англ. Aberystwyth University) (3,18), Йорка (англ. University of York) (3,16) та Екзетера (англ. University of Exeter) (3,13). Підсумовуючи результати Рамки якості досліджень, наукові роботи 14 університетів, що становить 25 % від загальної кількості поданих заяв, були оцінені як «відмінні на міжнародному рівні»; наукові роботи 38 університетів, що становить 68 %, були оцінені як «визнані на міжнародному рівні»; наукові роботи 4 університетів, що становить 7 %, були оцінені як «визнані на національному рівні». Середня оцінка якості досліджень у сфері політології та

міжнародних відносин у 2014 році становить 2,9, що є на 0,56 бала вище, ніж у 2008 році, і свідчить про позитивну динаміку у політологічних дослідженнях в університетах Сполученого Королівства (Research Excellence Framework, 2014).

Освітні стандарти встановлюються і підтримуються вищими навчальними закладами самостійно за допомогою складного спектру загальноприйнятих механізмів і підходів до забезпечення якості. Підтримання стандартів і якості освітніх послуг забезпечується залученням зовнішніх експертів, стандартним набором показників та звітів, розробленим Агенцією із забезпечення якості, і у галузях – відповідними професійними, статутними та регулятивними органами. Це гарантує той факт, що установи відповідають національним очікуванням, описаним у Рамці кваліфікацій вищої освіти, Кодексі якості, галузевих стандартах і вказівках до складання навчальних програм.

Провідну роль у процесах стандартизації вищої освіти у Сполученому Королівстві відіграє Агенція із забезпечення якості (англ. Quality Assurance Agency), яка була створена у 1997 році за ініціативи уряду як незалежний орган для оцінки стандартів і якості вищої освіти. Основними сферами діяльності Агенції із забезпечення якості є: створення та оновлення Кодексу якості вищої освіти у Сполученому Королівстві; проведення зовнішніх перевірок закладів вищої освіти та оприлюднення результатів; вивчення проблем, пов'язаних із забезпеченням якості освітніх послуг та формуванням освітніх стандартів; співпраця з міжнародними організаціями з метою узгодження спільних критеріїв стандартизації та механізмів забезпечення якості; консультування уряду щодо надання права присвоювати освітньо-кваліфікаційні і наукові ступені у Сполученому Королівстві (Quality Assurance Agency, 2016).

Співпрацюючи із сектором вищої освіти, Агенція із забезпечення якості розробила ряд національно узгоджених положень, які служать основою для вищих навчальних закладів у процесі визначення їхньої політики щодо підтримання освітніх стандартів і якості. «Академічна інфраструктура» надає орієнтири для встановлення, опису та підтримання якості і стандартів освітніх

програм у коледжах та університетах. Вона складається з чотирьох взаємопов'язаних компонентів. Кодекс практики стосується управління якістю, а інші три компоненти – Рамка кваліфікацій вищої освіти, галузеві стандарти і вказівки до складання навчальних програм – дають поради установам щодо встановлення власних стандартів (Quality Assurance Agency, 2016).

Стандарти професійної підготовки політологів в університетах Англії та Уельсу викладені у документі «Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations», розробленому Агенцією із забезпечення якості вищої освіти. Цей документ надає освітянам засоби для характеристики навчальних програм з політології, а також представляє загальні очікування щодо стандартів присвоєння відповідних кваліфікацій з урахуванням знань, умінь та навичок, якими повинні володіти випускники-політологи (Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations, 2015).

Документ «Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations» охоплює шість ключових аспектів. У цьому документі визначено основоположні принципи політології та міжнародних відносин; описано сутність цих предметів; окреслено вимоги до обсягу знань і розуміння, а також загальні цілі навчальних програм; надано інформацію про загальні і спеціальні компетентності, якими повинні володіти випускники; описано форми і методи викладання, навчання, оцінювання, які є доречними у процесі вивчення політології та міжнародних відносин; перелічено стандарти, які очікуються від випускників з огляду допустимих і типових рівнів досягнень (Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations, 2015).

Як зазначає Гаррісон (Harrison, 2014), документ зосереджується на двох провідних рисах політології – різноманітті та широкому спектрі можливостей. Значну увагу привертає розмаїття основоположних принципів, сутності та предмету політології, що розробники стандарту підсумовують наступним чином: «сфера охоплення політології є широкою, а межі нечіткими і динамічними» (Subject Benchmark Statement for Politics and International

Relations, 2015, p. 7). Також у документі не визначено вимоги до змісту професійної підготовки політологів, а лише узагальнено розглянуто три основні підходи (нормативну політичну теорію, позитивну/пояснювальну політичну теорію і політичний аналіз). Випускники-політологи мають можливість працевлаштування у різноманітних професійних галузях, включаючи державне управління, бізнес, дослідницьку діяльність, фінансові послуги та роздрібну торгівлю (Harrison, 2014).

Бакалавр політології повинен продемонструвати компетентності, які умовно поділяють на три категорії:

- 1) знання та розуміння предмета;
- 2) загальні інтелектуальні уміння і навички;
- 3) особистісні уміння і навички.

Щодо знання і розуміння предмета, випускник повинен розуміти сутність і важливість політики як виду діяльності; застосовувати відповідні концепції, теорії, методи для аналізу політичних ідей, установ і практик; демонструвати знання і розуміння різних політичних систем, зокрема їхньої сутності та механізмів розподілу влади, особливостей їхнього функціонування у соціальному, економічному, історичному і культурному контекстах, а також взаємозв'язків між ними; критично оцінювати різні трактування політичних питань і подій (Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations, 2015).

Щодо загальних інтелектуальних умінь та навичок, випускник-політолог повинен вміти: збирати, систематизувати і застосовувати статистичні дані та інформацію з різних первинних і вторинних джерел; визначати, досліджувати, аналізувати та обґрунтовувати вирішення актуальних проблем сучасності; знаходити переконливі аргументи, синтезувати інформацію і висловлювати судження; самокритично ставитись до процесу свого професійного розвитку; усвідомлювати важливість зовнішніх посилок та етичних вимог, що

передбачає осмислене використання інформації і комунікаційних технологій (Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations, 2015).

Випускник-політолог повинен володіти низкою особистісних умінь та навичок, зокрема ефективно здійснювати комунікацію в усній та письмовій формах; використовувати комунікаційні та інформаційні технології для отримання та представлення інформації; працювати самостійно, демонструючи ініціативу, самоорганізацію і навички тайм-менеджменту; співпрацювати з іншими з метою досягнення спільних цілей через групову роботу, групові проекти чи презентації (Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations, 2015).

У документі «Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations» зосереджується увага на знаннях, уміннях і навичках, якими повинні володіти політологи, радше ніж на змісті професійної підготовки фахівців у цій галузі (наприклад, певні країни, моделі поведінки чи політичні системи). Потенційно, це забезпечує студентам більше можливостей відповідно до динамічного розвитку ринку праці, дозволяючи їм отримати кваліфікацію з урахуванням їхніх інтересів.

Альтернативним методом вимірювання якості професійної підготовки політологів є Національне опитування студентів (англ. National Student Survey), яке ініціюється Радою з фінансування вищої освіти Англії. У рамках цього опитування, студентів останнього року навчання просять оцінити їхні ступені за допомогою 22-ох запитань, які охоплюють шість аспектів: викладання; оцінювання і зворотний зв'язок; організація і управління навчальним процесом; навчальні ресурси; особистий розвиток. Двадцять друге питання стосується рейтингової оцінки кафедри і рівня її розрекламованості. Окрім цього, вищі навчальні заклади можуть скористатись банком додаткових питань, у яких студенти надаватимуть якісні коментарі (Harrison, 2014).

На відміну від критеріїв Агенції із забезпечення якості вищої освіти, Національне опитування студентів має таку перевагу як актуальність і сучасний

підхід. Проведення цього опитування жодним чином не заперечує національні стандарти і десятилітні напрацювання змісту дисципліни на користь нових тенденцій, проте дає можливість ідентифікувати зміни та інновації у реалізації навчальних програм з політології.

Важливим механізмом стандартизації вищої освіти в Англії та Уельсі є акредитація закладів вищої освіти і освітніх програм. Процес акредитації передбачає відповідні процедури збору даних з метою прийняття рішення про присвоєння певній установі чи програмі статусу акредитованої. До методів збору даних належать критичний самоаналіз, що здійснюється закладом вищої освіти; перевірка документації; вивчення показників ефективності; візити колег, інспекторів; делегування відповідальності внутрішнім експертним групам під керівництвом зовнішніх експертів чи радників; опитування зацікавлених сторін (студентів, випускників, працевластуваних); безпосереднє спостереження за процесом викладання та оцінювання студентів (Harvey, 2004).

Розрізняють поняття інституційної і програмної акредитації. Інституційна акредитація визначає відповідність закладу вищої освіти встановленим мінімальним стандартам щодо кваліфікації персоналу, якості науково-дослідної діяльності, критеріїв відбору студентів і забезпечення навчальними ресурсами (UNESCO Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions, 2007). Тоді як програмна акредитація передбачає аналіз та оцінювання змісту навчальних програм з підготовки фахівців певної спеціальності (UNESCO Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions, 2007). Слід зазначити, що у Сполученому Королівстві впровадження нових навчальних програм і модулів у соціальних науках, зокрема політології, є переважно внутрішнім процесом (Harvey, 2004).

Сучасна система із забезпечення якості і стандартів вищої освіти Англії та Уельсу є авторитетною. Вона вплинула на світові розробки у цій сфері і базується на таких механізмах: незалежна зовнішня оцінка університетів Агенцією із забезпечення якості вищої освіти, що завершується публікацією

звітів; набір інструментів, відомих як «Академічна інфраструктура»; внутрішні системи підтримання якості і стандартів, включаючи залучення зовнішніх експертів; співпраця з державними, регулятивними і професійними органами з метою раціоналізації механізмів регулювання системи вищої освіти; залучення студентів і працедавців до процесів встановлення стандартів і підтримання якості освітніх послуг; вирішення проблем, пов'язаних із транснаціональною освітою, зокрема визнанням британських ступенів; ефективні механізми підвищення якості освіти шляхом впровадження інноваційних підходів; швидке реагування на студентські скарги.

Аналіз програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології у провідних університетах Англії та Уельсу, зокрема університетах Бата (BA Politics, University of Bath, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Екзетера (BA Politics with Study Abroad, University of Exeter, 2016), Дарема (BA Politics, Durham University, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016) свідчить про значну варіативність. Причини варіювання навчальних програм зумовлені відсутністю уніфікованих професійних вимог та наступними особливостями. По-перше, це зумовлено взаємозв'язком між педагогічною і науково-дослідною діяльністю викладачів. Вибіркові курси, які пропонуються студентам, часто базуються на наукових інтересах окремих викладачів. Таким чином, навчальні програми певної кафедри можуть суттєво змінюватись від одного навчального року до іншого, в залежності від відпусток для наукової роботи чи плинності кадрів. Друга причина пов'язана із тенденцією до модернізації вищої освіти – сьогодні система дозволяє студентам самостійно формувати освітню траєкторію, в залежності від їхніх інтересів, методів оцінювання чи зручності розкладу. По-третє, слід пам'ятати про відсутність єдиного погляду на сутність політології, що неминуче призводить до варіювання навчальних програм (Gormley-Heenan & Lightfoot, 2014 у Брандibuра 2015с).

Британські вчені Таггарт і Ліс (Taggart & Lees, 2006) у першому виданні журналу «Politics» виокремили чотири виклики, з якими стикається сучасне вивчення політології:

- 1) самоаналіз і незалежність підгалузей;
- 2) місце політологічних досліджень у практичній політиці;
- 3) зв'язок між дослідником і предметом його вивчення;
- 4) програма оцінки якості досліджень (англ. Research Assessment Exercise), яка у 2014 році отримала назву Рамка якості досліджень (англ. Research Excellence Framework).

У результаті ґрунтовного аналізу програм професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології у 42 університетах Англії та Уельсу з'ясовано, що структура навчальних планів передбачає обов'язкові дисципліни, професійно-орієнтовані вибірккові дисципліни, практику і наукову роботу.

До обов'язкових дисциплін, які вивчають бакалаври-політологи, належать: «Вступ до політології», «Політична теорія», «Політична думка», «Політична філософія», «Вступ до порівняльної політології», «Вступ до політологічного аналізу», «Політологічний аналіз: організація дослідження та обробка даних», «Політологічні дослідження: аналітичні форми і методи» (BA Politics, University of Exeter, 2016; BA Politics, University of York, 2016; BA Politics, University of Sheffield, 2016).

Вибіркові дисципліни охоплюють широке коло проблем, які стосуються різних аспектів політичної діяльності («Політика у сфері культури», «Політика у сфері релігії», «Гендерна політика», «Справедливість, демократія і громадянство», «Політична поведінка», «Етика і державна політика» тощо) (BA Politics, University of Exeter, 2016; BA Politics, University of York, 2016; BA Politics, University of Sheffield, 2016), а також особливості політичних систем різних регіонів світу («Політика Сполучених Штатів Америки», «Політика Сполученого Королівства», «Уряд і політика Китаю», «Уряд і політика Південної Африки», «Політика Близького і Середнього Сходу» тощо) (BA

Politics, SOAS, University of London, 2016; BA Politics, University of York, 2016; BA Politics, University of Sheffield, 2016). Таким чином, університети забезпечують студентам достатню свободу у формуванні власної освітньої траєкторії.

Практичний досвід є важливим компонентом програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук і передбачає проходження практики, навчання через громадську діяльність. Студенти мають можливість проходити практику в органах державного правління та місцевого самоврядування, міжнародних урядових та громадських організаціях, консалтингових компаніях, науково-дослідних центрах. Важливим етапом професійної підготовки фахівців-політологів є науково-дослідна робота, яка характеризується високим ступенем проблемності та актуальності, передбачає виконання індивідуальних і групових проектних завдань, курсових і дипломних робіт, участь у конференціях, семінарах, конкурсах, роботі наукових центрів та інститутів.

Згідно зі статистичними даними профорієнтаційних служб Сполученого Королівства (англ. Association of Graduate Careers Advisory Services), у 2014 році впродовж шести місяців після завершення навчання 43,8 % випускників-політологів мали повну зайнятість у Великій Британії, 19,0 % продовжили навчання або дослідження, 11,2 % мали часткову зайнятість у Великій Британії, 9,8 % залишились безробітними, 6,5 % працювали і навчались, 5,9 % займались різним, 3,8 % отримали роботу за кордоном (Higher Education Careers Services Unit, 2014). Це свідчить про підтримання ефективної моделі професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу, що сприяє всебічному розвитку фахівців, які володіють актуальними професійними знаннями, вміннями їх практичного застосування для вирішення комплексних проблем суспільства на основі неперервної освіти і постійного професійного розвитку.

2.2. Модель професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу

У підрозділі представлено структурну модель професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу та розглянуто цільовий, стимулювально-мотиваційний, змістовий, операційний, контрольньо-регулювальний та оцінно-результативний компоненти (див. Рис. 2.1).

Цільовий компонент окреслює кінцевий результат процесу професійної підготовки завдяки визначенню мети і цілей освітньо-професійної програми, базуючись на міжнародних і національних нормативно-правових документах, зокрема державних стандартах вищої освіти, галузевих стандартах, стандартах вищих навчальних закладів, а також специфіці конкретної освітньої програми з урахуванням навчальних модулів, що становлять її основу.

Стимулювально-мотиваційний компонент передбачає створення умов для формування позитивної внутрішньої і зовнішньої мотивації студентів до навчально-пізнавальної діяльності, що забезпечує сприятливе середовище для розкриття інтелектуального потенціалу індивіда і опанування професійними знаннями, вміннями і навичками.

Змістовий компонент моделі професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології охоплює спеціальні і загальні знання, вміння і навички, якими повинні оволодіти випускники бакалаврату зі спеціальності «Політологія» за умови успішного проходження освітньої програми, що забезпечить формування відповідних світоглядних позицій, набуття досвіду соціальної взаємодії і готовність до професійної діяльності відповідно до обраної спеціальності.

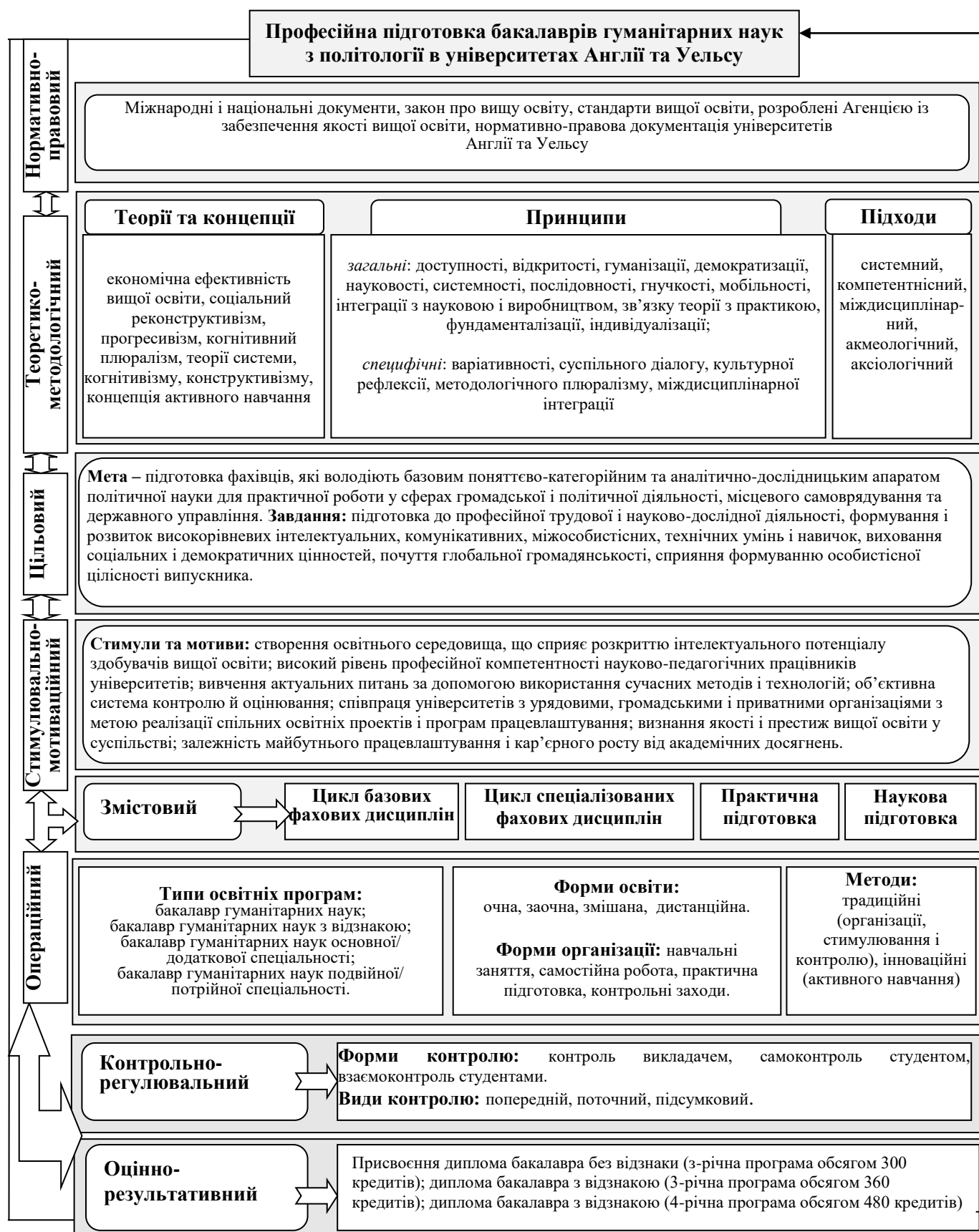
Операційний компонент визначає принципи, методи, форми, технології навчання і викладання, за допомогою яких буде здійснюватись навчально-пізнавальна діяльність з метою опанування змістом освітньої програми, де важлива увага приділяється встановленню конструктивних відносин між

студентом і викладачем, що виконує роль фасилітатора і забезпечує активне залучення студентів до навчального процесу.

Контрольно-регулювальний компонент спрямований на визначення ефективності вищезгаданих компонентів професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі політології і вчасне коригування процесу з метою досягнення оптимальних результатів. Цей компонент включає форми, методи контролю і самоконтролю навчально-пізнавальної діяльності, що забезпечує підтримання постійного зворотного зв'язку між студентом і викладачем, а також самостійне осмислення студентом свого прогресу у навчальному процесі.

Оцінно-результативний компонент є підсумковим етапом процесу підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології, що передбачає оцінювання рівня навчальних досягнень студентів з огляду освоєння ними визначених у програмі загальних і спеціальних компетентностей відповідно до встановлених критеріїв оцінювання.

Охарактеризуємо кожен із представлених системотвірних компонентів моделі професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу більш детально.

Рис. 2 Структурна модель професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу

2.2.1. Цільовий, стимулювально-мотиваційний та змістовий компоненти підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології.

Основним завданням вищої освіти в умовах глобалізації та динамізму суспільного розвитку є підготовка майбутнього фахівця, який здатен адаптувати систему власної професійної діяльності до швидкозмінних вимог суспільства, беручи за основу трансформативного процесу відповідні фундаментальні знання (Островський, 2002). Реалізація цього завдання можлива за умови зосередження навчального процесу не лише на формуванні професійних знань, умінь і навичок майбутнього фахівця, але й розвитку його особистісних характеристик, зокрема високого рівня політичної культури, екологічної відповідальності, почуття приналежності до громади і суспільства загалом, активної громадської позиції, готовності адаптуватись до динамічних умов сучасного світу, прагнення навчатись і самовдосконалюватись впродовж життя.

У системі вищої освіти Англії та Уельсу домінує компетентнісний підхід до організації навчального процесу, що передбачає орієнтацію на результати навчання. За умови успішного проходження програми професійної підготовки випускник повинен володіти не лише теоретичними знаннями, а й спеціальними і загальними вміння й навичками, необхідними для ефективного функціонування у різноманітних контекстах суспільного життя (Ельбрехт, 2011). У рамках компетентнісного підходу вища освіта націлена на формування здатності майбутнього фахівця до самостійного опанування новими знаннями впродовж життя, найбільш повного виявлення та реалізації власного інтелектуального і творчого потенціалу, самовизначення та соціального інтегрування, розвитку індивідуальності, що створює умови для оволодіння високим рівнем професійної компетентності загалом, і культурою професійної діяльності зокрема (Елагіна, 2009). Застосування цього підходу у вищій освіті забезпечує умови для максимального узгодження результатів освіти з

потребами ринку праці, розробки і впровадження інноваційних освітніх технологій та підвищення якості надання освітніх послуг в цілому.

У результаті аналізу програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології у 25 університетах Англії та Уельсу, зокрема провідних у галузі політології університетах Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Дарема (BA Politics, Durham University, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Ланкастера (BA Politics, Lancaster University, 2016), Бристоля (BA Politics, University of Bristol, 2016), Кардіффа (BSc Politics, Cardiff University, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016), Свонзі (BA Politics, Swansea University, 2016) було визначено сім основних завдань:

- підготовка до професійної трудової діяльності, що передбачає оволодіння професійними знаннями, уміннями і навичками для ефективної роботи у галузі з метою самореалізації та задоволення потреб національного виробництва (BA Politics, University of Bath, 2016; BA Politics, University of Exeter, 2016; BA Politics, University of Nottingham, 2016; BA Politics, University College London, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016);
- підготовка до науково-дослідницької діяльності, що передбачає наявність знань, умінь і навичок випускника для виконання професійних завдань науково-дослідницького та інноваційного характеру у галузі політології (BA Politics, University of Warwick, 2016; BA Politics, Durham University, 2016; BA Politics, University College London, 2016; BA Politics, University of Sheffield, 2016);
- формування і розвиток високорівневих інтелектуальних умінь і навичок, що пов'язано із здатністю випускника ефективно вирішувати проблеми, критично мислити, самостійно аналізувати суспільно-політичні події, ідеї, установи, проявляти креативність у процесі виконання професійних завдань (BA Politics, University of Sheffield, 2016; BA Politics, University of Bristol, 2016;

BA Politics, King's College London, 2016; BA Politics, University of Leeds, 2016; BA Politics, Swansea University, 2016);

- формування і розвиток високорівневих комунікативних умінь і навичок, що пов'язано із здатністю випускника ефективно комунікувати в усній та письмовій формі, а також використовувати інформаційно-комунікаційні технології для передачі інформації, переконання, обґрунтування власної позиції тощо (BA Politics, University of Sussex, 2016; BA Politics, University of Loughborough, 2016; BA Politics, University of Reading, 2016; BA Politics, University of Birmingham, 2016; BSc Politics, Cardiff University, 2016);

- формування і розвиток міжособистісних умінь і навичок, що зосереджується на формуванні компетентності випускників у встановленні взаємозв'язків з іншими людьми, зокрема конструктивна поведінка в умовах соціального різноманіття, прояв толерантності, допитливості, винахідливості, уяви тощо (BA Politics, University of Leeds, 2016; BA Politics, University College London, 2016; BA Politics, Durham University, 2016; BA Politics, University of York, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016);

- виховання соціальних і демократичних цінностей, почуття глобальної громадянськості, що передбачає заохочення студентів пов'язувати академічне вивчення політології з вирішенням громадських питань, політичну теорію з практикою (BA Politics, SOAS, 2016; BA Politics, University of Sussex, 2016; BA Politics, Aston University, 2016; BSc Politics, Cardiff University, 2016);

- сприяння формуванню особистісної цілісності випускника, що передбачає створення навчального середовища, яке відповідає потребам та інтересам студентів, заохочує їх повністю реалізувати свій потенціал (BA Politics, University of Warwick, 2016; BA Politics, University of Exeter, 2016; BA Politics, Lancaster University, 2016; BA Politics, King's College London, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016).

Дослідження специфіки функціонування системи професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу,

зокрема університетах Бристоля (BA Politics, University of Bristol, 2016), Сассекса (BA Politics, University of Sussex, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), дало змогу з'ясувати, що вона базується на реалізації загальних (доступності, відкритості, гуманізації, демократизації, науковості, системності, ступеневості, неперервності, гнучкості, мобільності, інтеграції з наукою і виробництвом, зв'язку теорії з практикою, індивідуалізації, активності, міцності засвоєння знань, умінь та навичок, взаємозв'язку з освітою зарубіжних країн) і специфічних (змістової варіативності, міждисциплінарної інтеграції, концептуального і методологічного плюралізму, суспільного діалогу, культурної рефлексії, проблемної і комунікативної спрямованості) дидактичних принципів.

Вивчення змісту програм професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології у 25 університетах Англії та Уельсу, зокрема університетах Дарема (BA Politics, Durham University, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Сассекса (BA Politics, University of Sussex, 2016), Лідса (BA Politics, University of Leeds, 2016), Лафборо (BA Politics, University of Loughborough, 2016), Кардіффа (BA Politics, Cardiff University, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016), Свонзі (BA Politics, Swansea University, 2016) засвідчило, що формування професійної компетентності бакалаврів політології передбачає оволодіння комплексом загальних і спеціальних компетентностей, у структурі яких ми виокремлюємо когнітивний (відповідні знання), операційний (уміння і навички, що визначають готовність до практичного застосування знань та реалізації професійних і суспільних функцій) та ціннісно-мотиваційний (психологічні установки, ціннісні орієнтації, мотиви поведінки) компоненти (Михайличенко, 2007). Перелік загальних і спеціальних компетентностей, що разом становлять професійну компетентність бакалавра

гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу можна побачити у Табл. 2.4.

Таблиця 2.4.

**Характеристика професійної компетентності
бакалавра гуманітарних наук з політології**

Професійна компетентність бакалавра гуманітарних наук з політології	
Загальні компетентності	Спеціальні компетентності
комунікативна інформаційно-комунікаційна самоосвітня міжособистісна міжкультурна міждисциплінарна громадянська	суспільно-політична науково-дослідницька аналітична прогностична діагностична конфліктологічна управлінська

Результати аналізу програм і планів підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Ланкастера (BA Politics, Lancaster University, 2016), Бристоля (BA Politics, University of Bristol, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Свонзі (BA Politics, Swansea University, 2016) свідчать, що значна увага приділяється формуванню комунікативної компетентності майбутніх політологів, оскільки вона є передумовою ефективного виконання основних професійних обов'язків політолога, до яких належать представлення і обґрунтування результатів актуальних досліджень у галузі політології шляхом підготовки аналітичних звітів, публікації статей, участі у круглих столах, симпозиумах і конференціях; коментування поточних політичних подій у засобах масової інформації; роз'яснення громадськості положень політичних програм відповідних структур, установ та організацій тощо.

Формування комунікативної компетентності відбувається впродовж усієї програми підготовки майбутнього бакалавра політології шляхом проходження обов'язкових і вибіркових модулів, що вимагають участі у дискусіях, дебатах, презентаціях (усна комунікація) і підготовки есе, аналітичних звітів, наукових проєктів, статей (письмова комунікація), що забезпечує оволодіння уміннями і

навичками публічного виступу, аргументації, переконання, представлення презентацій, написання різних видів письмових робіт аналітичного характеру (BA Politics, University of York, 2016; BA Politics, University of Sheffield, 2016; BA Politics, Lancaster University, 2016; BA Politics, University of Bristol, 2016; BA Politics, University of Exeter, 2016; BSc Politics, Cardiff University, 2016; BA Politics, Swansea University, 2016).

У програмах університетів Бірмінгема (BA Politics, University of Birmingham, 2016), Сассекса (BA Politics, University of Sussex, 2016), Ланкастера (BA Politics, Lancaster University, 2016), Есекса (BA Politics, University of Essex, 2016), Лідса (BA Politics, University of Leeds, 2016), Кардіффа (BSc Politics, Cardiff University, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016) наголошено на необхідності формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх бакалаврів політології. Цей процес відбувається впродовж усієї програми підготовки політолога шляхом ознайомлення з використанням ІКТ в бібліотеках університету, проходження обов'язкових і вибіркового модулів, що передбачають використання ІКТ для виконання навчальних завдань, а також користування віртуальним навчальним середовищем з метою обміну матеріалами і реалізації принципу співробітництва з викладачами і студентами. У результаті проходження програми підготовки бакалавр гуманітарних наук з політології у вищезгаданих університетах Англії та Уельсу (BA Politics, University of Birmingham, 2016; BA Politics, University of Sussex, 2016; BA Politics, Lancaster University, 2016; BA Politics, University of Essex 2016; BA Politics, University of Leeds, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016) повинен володіти вміннями і навичками використання ІКТ для отримання, збереження, обміну й опрацювання кількісних і якісних даних для підготовки аналітичних статей, звітів, доповідей і презентацій. Увага також приділяється формуванню ціннісно-мотиваційного компонента цієї компетентності, що включає критичне і рефлексивне осмислення інформаційних процесів у політиці, суспільно

відповідальне використання ІКТ, інтерес до участі у соціальних мережах і спільнотах з метою культурного обміну, налагодження соціальних контактів і досягнення професійних цілей.

Важливе значення і роль у процесі підготовки фахівців у галузі політології відводиться формуванню самоосвітньої компетентності, що засвідчено у програмах університетів Лідса (BA Politics, University of Leeds, 2016), Манчестера (BA Politics, University of Manchester, 2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Есекса (BA Politics, University of Essex, 2016), Свонзі (BA Politics, Swansea University, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016). Здатність організовувати процес самостійного навчання впродовж життя за допомогою ефективного менеджменту часу та інформації на індивідуальному і груповому рівнях (Key Competences for Lifelong Learning: European Reference Framework, 2007) є надзвичайно важливою, враховуючи динамічний характер сучасних суспільно-політичних процесів, що вимагає від фахівця-політолога постійного оновлення та розширення комплексу знань, умінь і навичок з метою ефективного і креативного виконання професійних обов'язків. Володіння самоосвітньою компетентністю, як зазначено у програмах і описах модулів у вищезгаданих університетах (BA Politics, University of Leeds, 2016; BA Politics, University of Manchester, 2016; BA Politics, University of York, 2016; BA Politics, University of Essex, 2016; BA Politics, Swansea University, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016), передбачає вміння систематизувати власні знання і виявити лакуни; розробити і реалізувати програму самостійного навчання, базуючись на індивідуальних і суспільних потребах; вміння здобувати необхідні знання шляхом самостійного опрацювання відповідних матеріалів, а також послуговуючись напрацюваннями колективної роботи; вміння представити, обґрунтувати і критично оцінити результат, отриманий у процесі самостійного навчання.

Оскільки політика – це явище, визначальними факторами реалізації якого є комунікація, взаємодія і взаємовплив, важливе місце у компетентнісній моделі бакалавра політології займає міжособистісна компетентність, що є здатністю узгоджувати питання, пов'язані із соціальними очікуваннями і взаємодіями (Key Competences for Lifelong Learning: European Reference Framework, 2007). У програмах університетів Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Бристоля (BA Politics, University of Bristol, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Ньюкасла (BA Politics, Newcastle University, 2016), Ланкастера (BA Politics, Lancaster University, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016) зазначено, що бакалавр політології повинен проявляти толерантність і розуміння опозиційних точок зору, простежувати й інтерпретувати динаміку комунікативних обмінів у процесі спілкування, презентувати себе, забезпечувати процеси кооперації, координації і соціального впливу, що дозволить йому вибудовувати конструктивні стосунки з суб'єктами політичної взаємодії, що різняться своїми соціальними ролями, мотиваційними чинниками, очікуваннями, а також скеровувати їх до прийняття певної поведінки, переконань, цінностей, ставлень.

Чимало програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології, зокрема в університетах Ноттінгхема (BA Politics and American Studies, University of Nottingham, 2016), Лідса (BA Politics, University of Leeds, 2016), Кента (BA Politics, University of Kent, 2016), Свонзі (BA American Studies and Politics, Swansea University, 2016), Манчестера (BA Politics and Chinese Studies, University of Manchester, 2016), Лондона (Школа орієнтальних і африканських студій) (BA Politics and Japanese Studies, SOAS, 2016), наголошують на формуванні міжкультурної компетентності фахівців у галузі політології, що зумовлено загальними тенденціями до глобалізації економічного, політичного і культурного життя суспільства, а також специфікою окремих освітніх програм підготовки політологів, що пропонують спеціалізацію у вивченні політичної системи окремої країни (наприклад США (програма «Політологія і

американські студії» в Університеті Ноттінггема (BA Politics and American Studies, University of Nottingham, 2016); програма «Американські студії і політологія» в Університеті Свонзі (BA American Studies and Politics, Swansea University, 2016), Китаю (програма «Політологія і китайські студії» в Університеті Манчестера (BA Politics and Chinese Studies, University of Manchester, 2016), Японії (програма «Японські студії і політологія» в Школі орієнтальних і африканських студій Університету Лондона) (BA Politics and Japanese Studies, SOAS, 2016) або регіону (наприклад Південної Азії (програма «Південно азійські студії і політологія» в Школі орієнтальних і африканських студій Університету Лондона (BA South Asian Studies and Politics, SOAS, 2016), Латинської Америки (програма «Політологія і латино американські студії» в Університеті Саусгемптона (BA Politics and Latin American Studies, University of Southampton, 2016), Південної Африки (програма «Політологія і південно африканські студії» в Школі орієнтальних і африканських студій Університету Лондона (BA Politics and South African Studies, SOAS, 2016). З огляду на вищесказане, ефективне виконання професійних обов'язків політологом можливе за умови розуміння ключових глобальних питань і тенденцій; володіння вміннями виявити і мінімізувати етноцентристські прояви у ситуаціях міжкультурної взаємодії; встановити партнерські зв'язки з представниками інших культур, використовуючи порівняльні методи аналізу; розглянути й інтерпретувати певну суспільно-політичну ситуацію крізь призму світоглядних орієнтирів іншої культури. Значна увага у процесі формування міжкультурної компетентності майбутнього політолога відводиться психоемоційній підготовці, що передбачає виховання відкритості до пізнання іншої культури, толерантності, поваги, емпатії, позитивного сприйняття відмінностей між ціннісними системами різних культур і психологічної установки на співпрацю з представниками інших культур.

Важливе місце у діяльності політолога відіграє міждисциплінарна компетентність, що дозволяє фахівцю розглянути будь-яку суспільно-політичну

проблему крізь призму декількох наукових дисциплін, встановити зв'язки та інтегрувати дисциплінарні позиції з метою формування цілісної картини певної ситуації і вироблення її комплексного вирішення. Наприклад, у програмі Університету Оксфорд Брукс (BA Politics, Oxford Brookes University, 2016) визначено, що одним із завдань підготовки бакалавра політології є: «поглибити розуміння різних теоретичних, методологічних і аналітичних перспектив, що складають ландшафт сучасної політології, а також забезпечити здатність застосовувати ці перспективи у різних контекстах і на різних рівнях аналізу» (с. 2); у програмі Університету Бристоля (BA Politics, University of Bristol, 2016) зазначено, що вона спрямована на: «викладання політології у поєднанні з іншими спорідненими галузями знань, що забезпечить студентам ґрунтовніше розуміння політичних ознак сучасного світу, а також дозволить використовувати як різноманіття перспектив, так і специфічність політології як галузі знань» (с. 4). Потреба формування цієї компетентності зумовлена загальними тенденціями до ускладнення і диверсифікації політичного життя суспільства у контексті активних глобалізаційних процесів, а також мультитеоретичною сутністю політології, що створює значний потенціал для взаємодії з дисциплінами гуманітарного і природничого блоку.

Чільне місце у переліку загальних компетентностей бакалавра гуманітарних наук з політології в програмах університетів Бристоля (BA Politics, University of Bristol, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016) належить громадянській компетентності, що зумовлено визнанням ролі студента не лише як майбутнього фахівця, але й члена сім'ї, громади, суспільства, який повинен брати активну участь у громадських процесах з метою покращення особистого і колективного добробуту, розбудови демократичного суспільства. Професійна підготовка бакалавра політології у вищезгаданих університетах Англії та Уельсу (BA Politics, University of Bristol, 2016; BA Politics, University of

Sheffield, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016; BA Politics, University of Warwick, 2016) передбачає формування його здатності ефективно реалізовувати громадянські права, свободи і обов'язки в умовах професійної діяльності, а також у суспільному й особистому житті, що відбувається шляхом залучення студентів до навчання і виконання науково-дослідної роботи у співпраці з громадою, що забезпечує оволодіння уміннями і навичками осмислювати проблеми громади, брати конструктивну участь у її діяльності, долучатись до процесів розробки і прийняття важливих суспільно-політичних рішень на різних рівнях, виховання правосвідомості, політичної культури, активної громадської позиції, почуття громадянського обов'язку тощо.

Окрім загальних компетентностей, програми підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу передбачають формування спеціальних компетентностей. Як зазначено в програмах і планах університетів Есекса (BA Politics, University of Essex, 2016), Дарема (BA Politics, Durham University, 2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Манчестера (BA Politics, University of Manchester, 2016), Кардіффа (BSc Politics, Cardiff University, 2016), в основі професійної діяльності політолога лежить суспільно-політична компетентність, оволодіння якою передбачає знання і розуміння сутності і важливості політики як роду людської діяльності; теорій, концепцій, підходів, методів, що використовуються для вивчення політичної сфери; характеру і розподілу влади у різних політичних системах; історичних, економічних і соціокультурних контекстів політичної поведінки; специфіки функціонування суб'єктів суспільно-політичної взаємодії, сприйняття власної ролі та ролі інших людей у політичних процесах; вміння застосовувати теорії, концепції, підходи і методи політології для аналізу політичних ідей, інститутів і практик; забезпечувати розв'язання поставлених професійних задач і досягати позитивних результатів у своїй професійній царині; наявність стійкої мотивації до професійної діяльності і позитивної спрямованості на її здійснення, психологічної установки на соціальну відповідальність.

У програмах університетів Англії та Уельсу, зокрема університетів Вестмінстера (BA Politics, University of Westminster, 2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Лідса (BA Politics, University of Leeds, 2016), Ньюкасла (BA Politics, Newcastle University, 2016), Лінкольна (BA Politics, University of Lincoln, 2016), наголошено на важливості формування науково-дослідницької компетентності майбутнього фахівця у галузі політології, що зумовлено необхідністю здійснення всебічного наукового аналізу громадської думки, діяльності політичних партій, результатів виборів, міждержавних відносин, ролі президента, законодавчих органів і судової системи, а також розробки відповідних науково-практичних рекомендацій для державних посадових осіб, політичних партій, громадських організацій, державних адміністрацій, законодавчих комітетів, комерційних установ тощо. Володіння науково-дослідницькою компетентністю передбачає знання і розуміння теоретико-методологічних засад політології; обізнаність з актуальними напрямками досліджень у галузі політології; знання основних стандартів і принципів проведення наукових досліджень; вміння виявити проблему суспільно-політичного характеру, визначити об'єкт, предмет, мету дослідження; обрати і використати наукові методи для збору, аналізу й інтерпретації даних, що забезпечить теоретичне обґрунтування і практичну перевірку висунутої у рамках дослідження гіпотези; співпрацювати з членами науково-дослідної команди; вміння поширювати і впроваджувати у практику результати проведених наукових досліджень. Окрім цього бакалавр політології повинен розглядати науково-дослідну роботу як запоруку компетентної професійної діяльності, володіти позитивною мотивацією до участі у науково-дослідній роботі, що зумовлено прагненням зробити внесок у розробку системи нових знань у даній професійній царині і задовольнити потреби колег, зацікавлених сторін і спільноти загалом.

До основних професійних функцій політолога належить діагностування стану політичних процесів і настроїв у суспільстві, виявлення проблем функціонування суб'єктів і процесів політичної сфери та визначення тенденцій їхнього розвитку з метою вироблення оптимальної стратегії політичної діяльності, що зумовлює необхідність формування діагностичної компетентності бакалаврів політології. У програмах університетів Саусгемптона (BA Politics, University of Southampton, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Бристоля (BA Politics, University of Bristol, 2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Сассекса (BA Politics, University of Sussex, 2016) визначено, що володіння діагностичною компетентністю передбачає знання сутності, структури, змісту, теоретико-методологічних засад, процедур і технологій політичної діагностики; вміння визначити предмет, мету, завдання діагностичного заходу; виділити основну ланку у процесі діагностики об'єкта; обрати і застосувати відповідні методи політичної діагностики для збору, обробки та інтерпретації отриманих даних; сформулювати «політичний діагноз»; усвідомлення важливості діагностики у процесі професійної діяльності політолога, стійка мотивація до діагностичної діяльності і позитивна спрямованість зусиль на її здійснення.

Одним з основних завдань професійної діяльності політолога є науково обґрунтоване прогнозування розвитку політичних подій, явищ і процесів, що забезпечує прийняття доцільних у даній ситуації політичних рішень. Таким чином, у програмах університетів Есекса (BA Politics, University of Essex, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Бристоля (BA Politics, University of Bristol, 2016), Кардіффа (BSc Politics, Cardiff University, 2016), Свонзі (BA Politics, Swansea University, 2016), Дарема (BA Politics, Durham University, 2016), визначено необхідність формування прогностичної компетентності бакалавра політології, що є здатністю розробляти можливі сценарії розгортання певних суспільно-політичних подій, явищ і процесів, базуючись на доступних минулих і поточних даних. Професійна підготовка

бакалавра політології в університетах Англії та Уельсу передбачає оволодіння знаннями про сутність, принципи, типологію, алгоритм, методи політичного прогнозування; уміннями підготувати екстраполяційний (пошуковий) і цільовий (нормативний) прогноз, що охоплює етапи розробки програми дослідження; побудови вихідної моделі; збору і опрацювання даних, що відображають тенденції суспільно-економічного розвитку, настрої громадськості, міжнародну політичну ситуацію; побудови пошукової або нормативної моделі; оцінки точності і вірогідності реалізації прогнозу; підготовки рекомендацій для прийняття оптимального політичного рішення; критичного аналізу прогнозу. З метою оволодіння цією компетентністю важливо забезпечити формування ціннісно-мотиваційного компонента, що включає формування стійкої мотивації до прогностичної діяльності і позитивної спрямованості зусиль на її здійснення, здатності зріло оцінювати й інтуїтивно відчувати ситуацію.

В основі професійної діяльності політолога лежить аналіз реалій суспільно-політичного життя, характеру взаємодії різних суб'єктів політичного процесу, зокрема вивчення активності виборців, передвиборчих кампаній, результатів виборів, законодавчого процесу, громадської думки, політичної толерантності, причин і тривалості війн, дискримінації за гендерною чи етнічною ознакою у процесі працевлаштування, що гарантує інформаційне забезпечення процесів внутрішньої і зовнішньої політики держави, аналіз позиціонування політичних сил на регіональному, національному, міжнародному рівнях, експертний супровід процесу розробки, прийняття й впровадження державних політичних рішень і програм. У програмах підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Бірмінгема (BA Politics, University of Birmingham, 2016), Саусгемптона (BA Politics, University of Southampton, 2016), Бристоля (BA Politics, University of Bristol, 2016), Королівського коледжу Лондона (BA Politics, King's College London, 2016), Ньюкасла (BA Politics, Newcastle University, 2016), Манчестера

(BA Politics, University of Manchester, 2016), Свонзі (BA Politics, Swansea University, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016) визначено, що одним із результатів навчання є володіння аналітичною компетентністю, тобто здатністю проводити причинно-наслідковий аналіз політичних фактів і подій у системний і покроковий спосіб, що передбачає знання і розуміння сутності, завдань, структури, процедур, операційних моделей і методів політичного аналізу, вміння концептуалізувати проблему, тобто розглянути певну ситуацію з огляду її впливу на реалізацію інтересів суб'єктів політичного процесу, діяльність органів державного правління, співпрацю з міжнародними партнерами; вміння моделювати проблему, тобто розкласти її на складові компоненти та встановити причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміння розробити програму дослідження, тобто визначити цілі дослідження, описати організацію і проведення спостережень, визначити основні чинники впливу на ситуацію, вибрати методи дослідження; вміння розробити стратегію і план дій суб'єкта політичного процесу; вміння розробити альтернативні варіанти вирішення проблеми та оцінити їх з огляду потенційних наслідків; вміння формулювати комплексні аналітичні висновки. Ціннісно-мотиваційний компонент цієї компетентності передбачає стійку мотивацію до аналітичної діяльності у професійній сфері і позитивну спрямованість зусиль на її здійснення, оригінальність, самостійність, незалежність суджень.

Демократичний устрій базується на визнанні існування різноманітних інтересів, забезпеченні умов для особистісного і колективного вираження цих інтересів, використанні проблемно-пошукового підходу до процесу розробки та реалізації державної політики, створенні умов для прогресивного розвитку, що передбачає співпрацю суб'єктів політичного процесу з кардинально різними цілями, інтересами, намірами, очікуваннями. Такі обставини нерідко призводять до виникнення конфлікту, який потребує конструктивного підходу до його вирішення. Таким чином, кожен сучасний політолог, як зазначено у програмах університетів Вестмінстера (BA Politics, University of Westminster,

2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Галла (BA Politics, University of Hull, 2016), Рідінга (BA Politics, University of Reading, 2016) повинен володіти конфліктологічною компетентністю, що передбачає знання закономірностей виникнення і розгортання різного роду конфліктів, зокрема політичних, основних способів прогнозування, попередження, врегулювання і вирішення політичних конфліктів; вміння розпізнати ознаки політичного конфлікту, розробити і забезпечити реалізацію доцільної стратегії поведінки у ситуації політичного конфлікту, спрямувати політичний конфлікт у конструктивне русло і забезпечити досягнення поставленої цілі з урахуванням інтересів інших сторін, спрогнозувати і попередити конфліктну ситуацію у майбутньому. Реалізація цієї компетентності можлива лише за умови володіння відповідними ціннісними орієнтаціями, мотиваційними чинниками і психологічними установками, до яких належать прагнення до конструктивної взаємодії, об'єктивність, терплячість, повага і толерантне ставлення до цінностей, ідей, переконань і поглядів представників різних соціальних, етнічних, релігійних груп.

У програмах університетів Есекса (BA Politics, University of Essex, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Дарема (BA Politics, Durham University, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Бристоля (BA Politics, University of Bristol, 2016), наголошено на важливості формування управлінської компетентності бакалавра гуманітарних наук з політології, оскільки політолог у рамках своєї професійної діяльності повинен готувати політичні програми і рішення, що стосуються різноманітних аспектів суспільного життя, ми, об'єктивно, не можемо очікувати від особи професійного знання всіх проблем, що зумовлює потребу залучення фахівців, що є експертами у сфері рішення, яке приймається, що забезпечить професійний рівень експертизи і максимальну вірогідність успішності

прийнятого рішення. Це вимагає від фахівця-політолога вміння управляти людськими і матеріальними ресурсами з метою досягнення поставлених цілей. Управлінська компетентність бакалавра гуманітарних наук з політології передбачає знання сутності, функцій і видів політичного менеджменту, розуміння специфіки менеджменту виборчої кампанії, діяльності правлячої команди та окремої політичної кампанії з популяризації певних цінностей, ідей, програм; володіння вміннями і навичками, пов'язаними з проєктним менеджментом; вміннями вести переговори, ефективно працювати самостійно і в команді, об'єктивно аналізувати і оцінювати результати роботи, здійснювати контроль; володіння такими особистісними якостями як ініціативність, активність, автономність, динамічність, винахідливість у прийнятті управлінських рішень, креативний підхід до справи, готовність до навчання впродовж життя, лідерські якості, неординарність мислення.

Політологія має значний потенціал взаємодії як з гуманітарними, так і з природничими науками. Міждисциплінарний підхід у системі професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу реалізується за допомогою впровадження освітніх програм, що передбачають отримання ступеня основної/додаткової спеціальності, ступеня подвійної або потрійної спеціальності, що забезпечується взаємоузгодженням навчальних програм і відображає комплексний підхід до навчання (див. Табл. 2.5).

Значною популярністю серед абітурієнтів Англії та Уельсу користуються програми, спрямовані на отримання ступеня бакалавра з подвійною спеціальністю, зокрема:

- «Політологія і економіка» (BA Economics and Politics, University of Essex, 2016; BA Economics and Politics, University of York, 2016; BA Economics and Politics, University of Sussex, 2016; BA Economics and Politics, University of Sheffield, 2016; BA Politics and Economics, University of Nottingham, 2016),

- «Політологія і міжнародні відносини» (BA Politics and International relations, University of Westminster, 2016; BA Politics and International relations, University of Sussex, 2016; BA Politics and International relations, University of Sheffield, 2016; BA Politics and International relations, University of Salford, 2016),
- «Політологія і соціологія» (BA Politics and Sociology, University of Essex, 2016; BA Politics and Sociology, University of Birmingham, 2016; BA Politics and Sociology, University of Warwick, 2016; BA Politics and Sociology, University of Sheffield, 2016),

Таблиця 2.5.

Класифікація програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу

Класифікація програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу			
<i>Програма на здобуття ступеня «Бакалавр» з одиначною спеціальністю:</i>	<i>Програма на здобуття ступеня «Бакалавр» з основною/ додатковою спеціальністю:</i>	<i>Програма на здобуття ступеня «Бакалавр» з подвійною спеціальністю:</i>	<i>Програма на здобуття ступеня «Бакалавр» з потрійною спеціальністю:</i>
Політологія	Політологія з економікою Політологія з міжнародними відносинами Політологія з соціологією Політологія з історією Політологія з правом Політологія з іноземною мовою Політологія з філософією	Політологія і економіка Політологія і міжнародні відносини Політологія і соціологія Політологія та історія Політологія і філософія Політологія і право Політологія та іноземна мова Політологія і кримінологія Політологія і біохімія Політологія і комп'ютерні науки	Політологія, історія і економіка Політологія, філософія і право Політологія, економіка і право Політологія, філософія та історія Політологія, міжнародні відносини та іноземна мова Філософія, політологія і економіка

- «Політологія та історія» (BA History and Politics, University of Sheffield, 2016; BA History and Politics, University of York, 2016; BA History and Politics, University of Sussex, 2016; BA History and Politics, University of Exeter, 2016),
- «Політологія і філософія» (BA Politics and Philosophy, University of Exeter, 2016; BA Politics and Philosophy, University of Sussex, 2016; BA Politics and

Philosophy, University of Cardiff, 2016; BA Politics and Philosophy, University of Kent, 2016),

- «Політологія і право» (LLB Law with Politics, University of Essex, 2016; LLB Law with Politics, Lancaster University, 2016; BA Politics and Law, University of Kent, 2016; BA/BSc Politics and Law, University of Sunderland, 2016),

- «Політологія та іноземна мова» (BA Language and Politics, University of Bath, 2016; BA Politics and Language, University of Bristol, 2016; BA Language and Politics, University of Leeds, 2016; BA Politics and Language, University of Southampton, 2016),

- «Політологія і кримінологія» (BA Politics and Criminology, University of Manchester, 2016; BA Criminology and Politics, Kingston University London, 2016).

Програма, спрямована на отримання ступеня бакалавра з політології і економіки, дає можливість опанувати одночасно дві спеціальності, які займають центральне місце у сучасному світі. З політології студенти вивчають міжнародну політику, політичну думку і політичні системи, а з економіки – економічний аналіз, політичну економіку та методи обробки економічних даних. Ця програма пропонується університетами Ессекса (BA Economics and Politics, University of Essex, 2016), Йорка (BA Economics and Politics, University of York, 2016), Сассекса (BA Economics and Politics, University of Sussex, 2016), Шеффілда (BA Economics and Politics, University of Sheffield, 2016), Ноттінгхема (BA Politics and Economics, University of Nottingham, 2016) та багатьма іншими.

Програма, спрямована на отримання ступеня бакалавра з політології і міжнародних відносин, дозволяє використовувати політичні теорії, концепції, підходи для розгляду питань глобальної політики та управління. У рамках цієї програми студенти вивчають політичні ідеї, особливості політики країн-націй і їхнє майбутнє у глобалізованому світі; глобальні відносини, включаючи джерела конфліктів і питання безпеки у світі, розвиток міжнародних

організацій, міжнародну політичну економіку і аналіз процесів ведення зовнішньополітичної діяльності; розвивають навички аналітичного та критичного мислення для розгляду глобальних проблем. Цю програму пропонують університети Вестмінстера (BA Politics and International relations, University of Westminster, 2016), Сассекса (BA Politics and International relations, University of Sussex, 2016), Шеффілда (BA Politics and International relations, University of Sheffield, 2016), Солфорда (BA Politics and International relations, University of Salford, 2016), Екзетера (BA Politics and International relations, University of Exeter, 2016), Ланкастера (BA Politics and International relations, Lancaster University, 2016) тощо.

Програма, спрямована на отримання ступеня бакалавра з політології і соціології, дозволяє студентам вивчати соціальну організацію, економіку та культурні цінності суспільств разом із політичними ідеями, установами і практиками. Студенти поглиблюють розуміння сучасного світу, людської поведінки і факторів, що формують суспільство, а також отримують ґрунтовні знання у таких сферах як політична думка, міжнародні відносини, порівняльна політика, державна політика. Вони також розглядають питання глобалізації, полікультурності, урбанізації, класової і соціальної нерівності, здоров'я і непрацездатності, злочинності, сімейних цінностей і гендерних ролей, впливу засобів масової інформації та інформаційних технологій на суспільство. Така програма пропонується університетами Есекса (BA Politics and Sociology, University of Essex, 2016), Бірмінгема (BA Politics and Sociology, University of Birmingham, 2016), Воріка (BA Politics and Sociology, University of Warwick, 2016), Шеффілда (BA Politics and Sociology, University of Sheffield, 2016), Кента (BA Politics and Sociology, University of Kent, 2016), Брайтона (BA Politics and Sociology, University of Brighton, 2016) та іншими.

Програма, спрямована на отримання ступеня бакалавра з політології та історії, дозволяє студентам осмислювати основні проблеми сучасності крізь призму минулого. У процесі вивчення політології студенти ознайомлюються з

політичними ідеями, теоріями, цінностями, мотиваційними чинниками політичної поведінки, функціонуванням політичних установ на національному та міжнародному рівнях. Цей курс не лише надає фактичну інформацію, а також впливає на формування моральних і практичних міркувань, що дозволяє студентам досягнути збалансованого висновку щодо глобальних політичних питань. Історія дає студентам можливість адаптувати свій ступінь до власних інтересів, оскільки курси варіюють від середньовічного періоду до сучасності, від британської до африканської історії, від політико-економічної до соціально-культурної історії. Цю програму пропонують університети Йорка (BA History and Politics, University of York, 2016), Сассекса (BA History and Politics, University of Sussex, 2016), Шеффілда (BA History and Politics, University of Sheffield, 2016), Галла (BA Politics and History, University of Hull, 2016) та інші.

Програма, спрямована на отримання ступеня бакалавра з політології і філософії, дозволяє студентам ознайомитись із політичною теорією, історією політичної думки і політичною філософією, а також навчитись застосовувати аналітико-філософські уміння і навички для вивчення політичних подій і теорій. Ця програма ознайомлює із методологічними основами філософії і політології, забезпечує розуміння їх взаємодоповнюючого характеру у процесі обговорення ключових політичних питань. Цю програму пропонують університети Екзетера (BA Politics and Philosophy, University of Exeter, 2016), Сассекса (BA Politics and Philosophy, University of Sussex, 2016), Кента (BA Politics and Philosophy, University of Kent, 2016), Галла (BA Politics and Philosophy, University of Hull, 2016), Шеффілда (BA Politics and Philosophy, University of Sheffield, 2016) тощо.

Програма, спрямована на отримання ступеня бакалавра з політології та іноземної мови, поєднує вивчення політики і сучасної іноземної мови у культурному і політичному контекстах. Ця програма дозволяє студентам осмислити соціальні, політичні та економічні фактори, які впливають на Європу і світ. Студенти вивчають чотири аспекти політики: політична думка,

міжнародні відносини, порівняльна політика, державна політика, зосереджуючи увагу на теоретичних і практичних проблемах політики через поєднання базових обов'язкових модулів і спеціалізованих вибіркових модулів. Щодо вивчення мови, студенти вдосконалюють уміння та навички усного і письмового мовлення, аналітичного мислення, поглиблюють розуміння іншої культури. Цю програму пропонують університети Бата (BA Language and Politics, University of Bath, 2016), Бристоля (BA Politics and Language, University of Bristol, 2016), Саусгемптона (BA Politics and Language, University of Southampton, 2016), Екзетера (BA Politics and Modern Languages, University of Exeter, 2016) тощо.

Програма, спрямована на отримання ступеня бакалавра з політології і права, дозволяє осмислити природу права у соціальному і політичному контекстах. У рамках програми студенти вивчають національне та міжнародне право, функції права у суспільстві, філософію права, особливості законотворення і правових реформ. Окрім наголошування на спільних аспектах обох дисциплін, студентів ознайомлюють з відмінностями між ними і підходами, які застосовуються у правовій та політичній сферах. Ця програма пропонується університетами Ессекса (LLB Law with Politics, University of Essex, 2016), Ланкастера (LLB Law with Politics, Lancaster University, 2016), Кента (BA Politics and Law, University of Kent, 2016), Сандерленда (BA/BSc Politics and Law, University of Sunderland, 2016) та іншими.

Програму, спрямовану на отримання ступеня бакалавра з політології і кримінології, пропонують університети Манчестера (BA Politics and Criminology, University of Manchester, 2016), Кінгстона (BA Criminology and Politics, Kingston University London, 2016) та інші. Вивчаючи ці дві взаємопов'язані галузі знань, студенти мають можливість розвинути розуміння політичних процесів, системи кримінального права та зв'язків між ними. Кримінологія передбачає вивчення природи, сутності, закономірностей виникнення, суспільного прояву та запобігання злочинності. Політика пропонує

критичне осмислення політичних процесів та функціонування установ на національному і міжнародному рівнях, а також аналізує ідеї та філософські підходи, що лежать в основі сучасних соціальних і політичних дебатів. Курс спрямований на те, щоб дати випускникам теоретичне підґрунтя для розвитку навичок критичного аналізу як у сучасних політичних системах, так і у системі кримінальної юстиції. Цю програму пропонують

Університети Англії та Уельсу також пропонують програми, спрямовані на здобуття ступеня бакалавра з потрійною спеціальністю, зокрема «Політологія, історія і економіка» в Університетському коледжі Лондона (BA Politics, History and Economics, University College London, 2016), «Політологія, філософія і право» у Королівському коледжі Лондона (BA Politics, Philosophy and Law, King's College London, 2016), «Політологія, економіка і право» в Університеті Бакінгема (BA Politics, Economics and Law, University of Buckingham, 2016), «Політологія, філософія та історія» в університетах Ланкастера (BA Politics, Philosophy and History, Lancaster University, 2016) і Лідса (BA Politics, Philosophy and History, University of Leeds, 2016), «Політологія, міжнародні відносини та іноземна мова» в університетах Воріка (BA Politics, International Relations and Modern Languages, University of Warwick, 2016) і Галла (BA Politics, International Relations and Modern Languages, University of Hull, 2016), «Політологія, історія та міжнародні відносини» в Університеті Лафборо (BA Politics, History and International Relations, University of Loughborough, 2016), «Політологія, теологія і релігієзнавство» в Університеті Лідса (BA Politics, Theology and Religious Studies, University of Leeds, 2016), «Журналістика, комунікація і політологія» в Університеті Кардіффа (BA Journalism, Communications and Politics, Cardiff University, 2016), проте найбільшою популярністю користується програма «Філософія, політологія і економіка», що пропонується понад 20 університетами Англії та Уельсу, зокрема університетами Оксфорда (BA Philosophy, Politics and Economics, University of Oxford, 2016), Ессекса (BA Philosophy, Politics and Economics,

University of Essex, 2016), Воріка (BA Philosophy, Politics and Economics, University of Warwick, 2016), Лондонською школою економіки і політичної науки (BA Philosophy, Politics and Economics, London School of Economics and Political Science, 2016).

У рамках цього дослідження ми детальніше розглянемо моделі реалізації програми підготовки бакалаврів гуманітарних наук з потрійною спеціальністю «Філософія, політологія і економіка», що використовуються університетами Оксфорда і Воріка. Оксфордська модель, розроблена на основі мультидисциплінарного підходу, базується на викладанні трьох компонентів програми як незалежних блоків (PPE, University of Oxford, 2016), тоді як ворікська модель, розроблена на основі інтердисциплінарного підходу, намагається подолати прогалини між цими компонентами, пропонуючи модулі, що розглядають питання на перетині філософії, політики і економіки (PPE, University of Warwick, 2016).

В Університеті Оксфорда протягом першого року навчання усі три аспекти програми вивчаються у рівній мірі. Обов'язковими модулями з філософії є: «Загальна філософія», «Моральна філософія», «Елементарна логіка» (PPE, University of Oxford, 2016). Вивчаючи філософію, студенти розвивають аналітичне мислення, здатність критично оцінювати та логічно обґрунтовувати судження, а також вчать застосовувати отримані знання, уміння і навички для вирішення питань морально-етичного характеру.

Відповідно до програми університету Оксфорда, обов'язковими модулями з політології є: «Теорія політики», «Практика політики», «Політичний аналіз» (PPE, University of Oxford, 2016). Вивчення політології дає студентам ґрунтовне розуміння впливу політичних установ на сучасне суспільство. Це допомагає оцінювати рішення політичних діячів; пояснювати процеси, які підтримують або змінюють існуючі політичні системи; вивчати концепції і цінності, що використовуються у політичному аналізі.

Програмою цього університету визначено, що обов'язковими модулями з економіки є: «Мікроекономіка», «Макроекономіка», «Математичні методи в економіці» (PPE, University of Oxford, 2016). Економіка вивчає як споживачі, виробничий сектор і уряд приймають рішення, які визначають розподіл ресурсів. Осмислення економіки стає все більш необхідним для розуміння процесів законотворення, ведення бізнесу, економічних трансформацій, що відбуваються у сучасному світі.

Протягом другого і третього років навчання студенти Оксфорда можуть продовжити вивчення трьох профільюючих дисциплін або зосередитись на двох, відвідуючи обов'язкові та вибіркові модулі. До обов'язкових модулів з філософії належать: «Етика» і «Рання сучасна філософія», або «Знання і реальність», або «Республіка Платона», або «Нікомахова етика Аристотеля»; до обов'язкових модулів з політології належать (будь-які два на вибір): «Порівняльна політологія», «Британська політика і правління з 1900 року», «Політична теорія» «Міжнародні відносини», «Політична соціологія»; до обов'язкових модулів з економіки належать (два, якщо потрібна спеціалізація і три, якщо подвійна спеціалізація): «Мікроекономіка», «Макроекономіка», «Квантитативна економіка» (PPE, University of Oxford, 2016).

Структура програми підготовки бакалаврів гуманітарних наук з потрібною спеціальністю «Філософія, політологія і економіка» протягом перших двох років навчання в Університеті Воріка (PPE, University of Warwick, 2016) є аналогічною до структури, що пропонується Університетом Оксфорда (PPE, University of Oxford, 2016), однак кардинальну відмінність знаходимо у способі організації останнього року навчання. Протягом третього року навчання студенти в Університеті Воріка обирають два з трьох інтердисциплінарних модулів (PPE, University of Warwick, 2016). Ці модулі зосереджуються на актуальних проблемах сучасного суспільства, які знаходяться на перетині філософії, політики та економіки, наприклад справедливий розподіл благ, глобальне управління, політика спрямована на

подолання кліматичних змін тощо. До обов'язкових модулів належать: «Принципи політичної економії: економіка і філософія», «Принципи політичної економії: економіка і політика», «Принципи політичної економії: філософія і політика» (PPE, University of Warwick, 2016).

Проведений аналіз програм підготовки бакалаврів політології з подвійною або потрійною спеціальністю в університетах Англії та Уельсу засвідчив, що політологія активно поєднується зі спеціальностями соціо-гуманітарного і правового блоку, зокрема історією, філософією, соціологією, економікою, іноземними мовами, міжнародними відносинами, правом та кримінологією; має певні зв'язки зі спеціальностями, пов'язаними з бізнес-менеджментом, бізнес-адмініструванням, міжнародним бізнесом; проте взаємозв'язки з природничими науками і медициною не є розбудованими до належної міри.

Дослідження структури програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології у 25 університетах Англії та Уельсу, зокрема університетах Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Есекса (BA Politics, University of Essex, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Ланкастера (BA Politics, Lancaster University, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016) показало, що програми складаються з обов'язкових (англ. core або compulsory) і вибіркових (англ. optional) модулів. Вибір кількості і змісту обов'язкових та вибіркових модулів покладається на вищий навчальний заклад відповідно до напрямів наукових досліджень інституту, кафедри та наукових інтересів окремих викладачів. Зазвичай, інваріантна частина змісту програми підготовки бакалавра політології складає 50 % від загального навчального часу підготовки студента, тоді як решту 50 % становлять модулі за вільним вибором студента.

У результаті аналізу програм і планів підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу визначено, що змістове наповнення програм значно різниться. У стандартах професійної підготовки бакалаврів політології в

університетах Англії та Уельсу зазначено, що у рамках навчального процесу студенти повинні розглянути: нормативну теорію або політичну філософію, позитивну політичну теорію або пояснювальну політичну теорію, політичний аналіз, компаративний і/або історичний аналіз, методи дослідження у політології (Subject Benchmark Statement: Politics and International Relations, 2015). Проте під цими узагальненими категоріями існують подальші відмінності у визначенні і розгляді окремих сфер у різних вищих навчальних закладах. Наприклад, політична теорія може вивчатись як традиційна політична думка, сучасна демократична думка, етика, урбаністична теорія або теорія інтеграції. Вона також може вивчатись у курсах з фемінізму, расових питань, порівняльної політології, вивчення окремої держави. Наміром такого формулювання є те, що немає конкретизації теорії, яку студенти повинні вивчити, або де вона повинна з'явитись у програмі, проте кожен студент повинен отримати теоретичну підготовку.

Змістове наповнення програм професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу значною мірою залежить від напрямів наукових досліджень інституту, кафедри та особистих наукових інтересів викладачів. Основною рисою програм є їхнє збагачення за рахунок емпіричних і теоретичних напрацювань членів науково-педагогічного складу вищого навчального закладу.

Розглядаючи напрями наукових досліджень спеціалізованих груп Асоціації політичних студій (англ. Political Studies Association), Гаррісон (Harrison, 2014) виокремлює традиційні напрями політологічних досліджень, до яких належать політична думка, урбаністична політика, теорія держави, британська політика, компаративна територіальна політологія, британський ідеалізм, британські ліберальні політичні студії, законодавчі процеси, і нетрадиційні напрями, до яких належать мистецтво і політика, непрацевдатність і політика, вивчення анархізму, етнополітика, спорт і політика, політичний маркетинг, гендерність і політика (с. 41). Цей перелік

свідчить про гетерогенність наукових інтересів членів Асоціації політичних студій. Надання переваги методологічному плюралізму серед вищих навчальних закладів Англії та Уельсу дозволяє їм створювати інтелектуально різноманітне середовище, що сприяє інноваціям та позитивно відображається на педагогічній і науково-дослідній діяльності.

2.2.2. Операційний компонент підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології

Соціо-економічні фактори сьогодення, стрімкий розвиток технологій, студентоцентрований підхід до навчання, що вимагає зосередження на навчальних потребах студентів і забезпеченні ширшого вибору щодо місця, часу, темпу і способу навчання, змінюють характер надання освітніх послуг. Слід зазначити, що протягом останніх років у секторі вищої освіти Англії та Уельсу спостерігається тенденція до використання терміну «гнучке навчання» (англ. flexible learning), що засвідчить, що межі між очною і заочною формами навчання стають все більш розмитими. Студенти очної форми навчання мають часткову зайнятість; студенти обирають прискорені або сповільнені програми навчання; акцент ставиться на навчанні, що базується на практичній діяльності і сприяє працевлаштуванню. Це означає, що замість того, щоб продовжувати розглядати навчання як дихотомію очної і заочної форм, навчальні заклади починають розробляти більш гнучкі моделі навчання, щоб охопити весь спектр навчальних потреб студентів.

Студенти бакалаврату зі спеціальності «Політологія» маю можливість навчатись на очній, заочній або змішаній формі навчання. Більшість студентів-політологів обирають очну форму навчання, що передбачає відвідування закладу вищої освіти мінімум 21 годину на тиждень або 24 тижні на рік; до цієї категорії також належать студенти, які обрали сендвіч-програму, незалежно від того, чи вони відвідують заклад чи залучені до практичної діяльності на

підприємстві, в установі чи організації або навчаються протягом одного року в іншому навчальному закладі (UK Quality Code for Higher Education, 2015).

Найбільшою популярністю користуються освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів політології тривалістю три роки та мають 360 кредитів для програм підготовки бакалавра з відзнакою, що пропонуються університетами Сассекса (BA (Hons) Politics, University of Sussex, 2016), Ессекса (BA (Hons) Politics, University of Essex, 2016), Воріка (BA (Hons) Politics, University of Warwick, 2016), Кента (BA (Hons) Politics, University of Kent, 2016), Університетським коледжем Лондона (BA (Hons) Politics, UCL, 2016), і 300 кредитів для програм підготовки бакалавра без відзнаки, що пропонуються університетами Лідса (BA Politics, University of Leeds, 2016), Свонзі (BA Politics, Swansea University, 2016).

Значного поширення також набули сендвіч-програми, які тривають протягом чотирьох років, передбачають отримання 480 кредитів і охоплюють значний період фахової практичної діяльності. Розрізняють два основних види сендвіч-програм: «товстий сендвіч», який передбачає проходження практики протягом одного академічного або календарного року, і «тонкий сендвіч», який передбачає декілька коротших періодів практики у професійному середовищі, що переплітаються з періодами навчання. Перший вид широко використовується у процесі підготовки бакалаврів політології та міжнародних відносин, тоді як другий вид є типовим для педагогіки, медсестринства, медицини, соціальної роботи та інших сфер професійної діяльності, що вимагають експліцитної демонстрації набутих компетентностей. У рамках сендвіч-програми студенти-політологи можуть отримати не лише досвід трудової діяльності, а також обрати опцію навчання протягом одного року в іншому університеті в межах країни або за кордоном. Сендвіч-програми підготовки бакалаврів політології пропонуються університетами Ессекса (BA Politics (Including Placement Year), University of Essex, 2016), Екзетера (BA Politics with Study Abroad, University of Exeter, 2016), Вестмінстера (BA Politics

with Placement Year, University of Westminster, 2016), Аберіствіта (BA Politics (Year Abroad), Aberystwyth University, 2016).

Чимало студентів бакалаврату зі спеціальності «Політологія» обирають заочну форму навчання, що пропонується університетами Вестмінстера (BA Politics, University of Westminster, 2016), Бристоля (BA Politics, University of Bristol, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Лідса (BA Politics, University of Leeds, 2016). Професійна підготовка бакалаврів політології заочної форми навчання триває від чотирьох до шести років. Декілька університетів, зокрема Відкритий університет (англ. Open University) (BA Politics, Distance Learning Mode, Open University, 2016), Лондонська школа економіки і політології (англ. London School of Economics and Political Science) (BA Politics, Distance Learning Mode, LSE, 2016), пропонують дистанційну форму навчання, що передбачає освітньо-професійну підготовку у режимі он-лайн без зобов'язання відвідувати заклад вищої освіти. Слід зазначити, що основні етапи освітнього процесу студентів заочної/дистанційної форми навчання є аналогічними до очної форми, однак деякі види навчальної діяльності можуть відрізнятися декількома важливими аспектами (наприклад, асинхронні види навчальної діяльності у режимі он-лайн як альтернатива відвідуванню закладу вищої освіти; проведення лекцій за допомогою комунікаційних технологій; альтернативні способи оцінювання і зворотного зв'язку).

Проведене дослідження засвідчує існування комплексної системи надання освітніх послуг бакалаврам політології очної, заочної та змішаної форм навчання у вищій освіті Англії та Уельсу із свідченням, що спосіб у який заклади вищої освіти організують свої опції очного, заочного і змішаного навчання варіюють. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій трохи розмив традиційні дихотомії, що зосереджуються на відвідуванні на противагу невідвідуванню закладу освіти. На сьогоднішній день відбувається відхід від однозначних визначень, що можуть мати негативний вплив на гнучкість

надання освітніх послуг, яку чимало студентів вважають однією з переваг сучасної освіти.

Основними формами організації навчального процесу під час підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу, зокрема в університетах Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Сассекса (BA Politics, University of Sussex, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Кента (BA Politics, University of Kent, 2016), Бата (BA Politics, University of Bath, 2016), є навчальні заняття (лекційні, семінарські, практичні, лабораторні, індивідуальні заняття, консультації), самостійна робота, практична підготовка і контрольні заходи.

Лекційні і семінарські заняття становлять основу аудиторної складової навчального процесу бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. Лекція розглядається як невід'ємна частина навчального процесу для надання базових теоретичних знань у галузі політології, особливо на ранніх етапах фахової підготовки. Слід зазначити, що спостерігається зміна у характері проведення лекцій, що зумовлено активним використанням інтерактивних методів навчання і впровадженням сучасних технологій в освітній процес. Зміст лекцій має тенденцію до ускладнення, оскільки увага зосереджується на концептуальному, інтерпретативному, методологічному аспектах, а не передачі фактичних знань. Знання на будь-якому рівні розглядається не як пасивне отримання інформації, а як розвиток глибшого розуміння шляхом активного навчання.

Семінарські заняття формують основу середовища активного навчання, оскільки забезпечують взаємодію між студентами і науково-педагогічним працівником у формі представлення доповідей з актуальних питань політології і їх критичного обговорення. На другому і третьому курсах навчання часто проводяться наукові семінари, які забезпечують студентам-політологам можливість розробити і представити отримані результати наукових досліджень (BA Politics, University of Exeter, 2016; BA Politics, University of Warwick, 2016;

BA Politics, University of Surrey, 2016), що вдосконалює уміння застосовувати відповідні методології дослідження, а також стимулює професійне обговорення реальних суспільно-політичних проблем.

В університетах Англії та Уельсу спостерігається загальна тенденція до скорочення кількості аудиторних занять та збільшення обсягу самостійної роботи студента, що вважається основним способом засвоєння навчального матеріалу та передбачає опрацювання первинних і вторинних інформаційних ресурсів, виконання індивідуальних завдань і написання науково-дослідної роботи. Написання наукової роботи є кульмінацією освітнього процесу та вимагає від студента демонстрації вміння опрацьовувати інформаційні ресурси, обирати необхідну методологію, ефективно використовувати час і представляти отримані результати дослідження.

Стандарти вищої освіти Англії та Уельсу декларують забезпечення закладами вищої освіти викладання на основі актуальних наукових досліджень, а також формування і розвиток наукових умінь та навичок здобувачів вищої освіти шляхом їх залучення до науково-дослідної роботи (UK Quality Code for Higher Education, 2015 у Брандibuра, 2018e). Університети Англії та Уельсу приділяють значну увагу формуванню науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців у галузі політології, що забезпечує не лише готовність до проведення наукових досліджень у рамках академічного процесу, а й уміння спрямувати результати наукових досліджень у сфери громадського впливу і працевлаштування (Брандibuра, 2018e).

Аналіз процесу наукової підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу було здійснено крізь призму класифікації Гілі та Дженкінса (Healey & Jenkins, 2014), у якій виокремлено чотири основні підходи до інкорпорування науково-дослідної роботи в освітній процес, що відрізняються предметом (зосередження на вивченні процесу дослідження або змісту дослідження) і роллю студентів (студенти як учасники досліджень або студенти як навчальна аудиторія). У результаті проведеного дослідження

виявлено, що впродовж першого і другого років підготовки бакалаврів політології значного поширення набули науково-дискусійна модель викладання (англ. *research-tutored teaching*) (Healey & Jenkins, 2014), яка передбачає критичне обговорення поточних досліджень у галузі політології, зокрема під час семінарських занять (BA Politics, University of Kent, 2016; BA Politics, University of Leeds, 2016; BA Politics, University of Lincoln, 2016; BA Politics, University of Sheffield, 2016); а також науково-орієнтована модель викладання (англ. *research-oriented teaching*) (Healey & Jenkins, 2014), спрямована на формування наукових умінь і навичок, необхідних майбутнім політологам для ефективного проведення досліджень у цій галузі (BA Politics, University of Kent, 2016; BA Politics, University of Sheffield, 2016; BA Politics, University of Warwick, 2016; BSc Politics, Cardiff University, 2016). Упродовж третього року навчання часто використовується науково-керована модель викладання (англ. *research-led teaching*) (Healey & Jenkins, 2014), відповідно до якої навчальна програма структурується навколо предмета дослідження, що відображає наукові інтереси члена професорсько-викладацького складу, який веде модуль (BA Politics, University of Lincoln, 2016; BA Politics, University of Sheffield, 2016; BA Politics, University of Warwick, 2016); а також науково-базована модель (англ. *research-based teaching*) (Healey, Jenkins, 2014), що забезпечує студентам можливість для реалізації реальних наукових проектів під час проходження практики і написання наукової роботи (BA Politics, University of Kent, 2016; BA Politics, University of Leeds, 2016; BA Politics, University of Lincoln, 2016; BA Politics, University of Sheffield, 2016) (Брандibuра, 2018e).

У результаті аналізу навчальних планів і програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології у 25 університетах Англії та Уельсу, зокрема університетах Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Лінкольна (BA Politics, University of Lincoln, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Кента (BA Politics, University of Kent, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016), нами виявлено, що майбутній фахівець у галузі

політології на всіх етапах професійної підготовки має можливість опанувати наукові вміння і навички. Наприклад, Школа соціальних і політичних наук Університету Лінкольна (англ. School of Social and Political Sciences, University of Lincoln) активно реалізує принципи університетської стратегії «Студент – виробник знань». У програмі підготовки бакалаврів політології цього університету зазначається: «стратегія навчання базується на студентоцентрованому підході, що спирається на кредо «студент – виробник знань» із зосередженням особливої уваги на проблемному навчанні, науково-дослідній роботі, формуванні й розвитку аналітичних умінь та навичок» (BA Politics, University of Lincoln, 2016) (Брандibuра, 2018e).

У рамках програми відбувається поступовий і цілеспрямований процес формування науково-дослідницької компетентності бакалаврів гуманітарних наук з політології. Упродовж першого року навчання всі студенти повинні пройти обов'язковий модуль «Проведення досліджень у соціальних науках», що має на меті формування і розвиток методологічних умінь і навичок, залучення студентів до їх використання, заохочення до критичного осмислення методів дослідження на різних рівнях та у різних контекстах (BA Politics, University of Lincoln, 2016) (Брандibuра, 2018e).

Упродовж другого року студенти повинні пройти обов'язковий модуль «Проведення досліджень у галузі політології та міжнародних відносин», який є логічним продовженням вищезгаданого модуля і має на меті надати студентам можливість осмислити сутність досліджень у галузі політології та міжнародних відносин, а також як науково-дослідний процес веде до підготовки конкретних наукових результатів, включаючи дипломні роботи, наукові статті, монографії тощо (BA Politics, University of Lincoln, 2016 у Брандibuра, 2018e). Окрім модуля, що становить інваріантну частину, студенти також можуть обрати модуль «Підходи до кількісного аналізу даних», який розроблено з метою освоєння студентами підходів до аналізу вторинних даних та ознайомлення із

джерелами інформації, специфічними для їхнього предмету та інтересів (BA Politics, University of Lincoln, 2016 у Брандибура, 2018e).

На третьому курсі бакалаврату зі спеціальності «Політологія» передбачено виконання самостійного наукового дослідження, що ознайомлює студентів з реальними і дієвими моделями досліджень з актуальних питань. Окрім цього, студенти за власним бажанням можуть обрати модуль «Просунутий якісний аналіз», що базується на модулях 1-го курсу «Проведення досліджень у соціальних науках» і 2-го курсу «Підходи до кількісного аналізу даних», та поглиблює розуміння різноманітних, складніших статистичних підходів (BA Politics, University of Lincoln, 2016 у Брандибура, 2018e).

Окрім науково-дослідної роботи у рамках програми, університети Англії та Уельсу, зокрема університети Лідса (Undergraduate research opportunities, University of Leeds, 2017), Воріка (Undergraduate Research Support Scheme, University of Warwick, 2017), Рідінга (Undergraduate research opportunities programme, University of Reading, 2017), Аверіствіта (Research, Aberystwyth University, 2017), пропонують різноманітні схеми для підтримки науково-дослідної роботи студентів бакалаврату зі спеціальності «Політологія» у позанавчальний час. Поширеними формами організації науково-дослідної роботи студентів-політологів у позанавчальний час є робота у наукових гуртках і проблемних групах, участь у дискусійних клубах, наукових конференціях, конкурсах, олімпіадах, однак найбільшого поширення набула схема підтримки бакалаврських досліджень (англ. Undergraduate Research Experience Scheme), що використовується університетами Шеффілда (Sheffield Undergraduate Research Experience, University of Sheffield, 2017), Воріка (Undergraduate Research Support Scheme, University of Warwick, 2017), Бірмінгема (Undergraduate Research Experience Scheme, University of Birmingham, 2017), Кардіффа (Cardiff Undergraduate Research Opportunities Programme, Cardiff University, 2017) та створює умови для співпраці студента другого курсу бакалаврату з членом професорсько-викладацького складу з метою реалізації

реального наукового проекту протягом періоду літніх канікул (Брандибура, 2018e). Результати вивчення ефективності цієї схеми підтвердили її позитивний вплив на освітній процес, а саме поглиблення розуміння студентами профільюючої дисципліни, формування і розвиток наукових умінь та навичок, зміна розуміння своєї ролі як студента завдяки співпраці з викладачами (Neary, 2012 у Брандибура, 2018e), можливості представлення результатів власних досліджень на національних і міжнародних конференціях, публікації статей і тез доповідей (Walkington, 2015 у Брандибура, 2018e).

Розглянемо різні варіанти реалізації схеми підтримки бакалаврських досліджень (англ. Undergraduate Research Experience Scheme) на прикладі Університету Шеффілда. Студенти другого курсу бакалаврату зі спеціальності «Політологія» можуть долучитись до чотирьох програм у рамках цієї схеми: універсальної, міждисциплінарної, міжнародної та наукової. Основними етапами кожної програми є: представлення результатів досліджень попередніх учасників проектів і запуск наступних проектів; подання і розгляд апікаційних форм; прийняття рішень щодо фінансування проектів та їхніх учасників; запуск проекту; співпраця з громадськістю; завершення проекту; підготовка звіту про виконану роботу; поширення результатів дослідження (Sheffield Undergraduate Research Experience, University of Sheffield, 2017) (Брандибура, 2018e).

У рамках універсальної програми, яка охоплює студентів всіх спеціальностей, студенти-політологи можуть упродовж 4-6 тижнів працювати над реалізацією реального наукового проекту у співпраці з викладачами кафедри політології. Студентам пропонується широкий спектр видів діяльності, зокрема огляд наукової і нормативно-правової літератури, робота з архівами, проведення соціальних експериментів, соціопитувань, інтерв'ю, організація фокусних груп тощо (Sheffield Undergraduate Research Experience, University of Sheffield, 2017) (Брандибура, 2018e).

У рамках міждисциплінарної програми студенти-політологи мають унікальну можливість отримати досвід роботи у міждисциплінарній науково-

дослідній команді, вийти за межі своєї галузі знань, щоб розглянути комплексні проблеми з різних перспектив (Sheffield Undergraduate Research Experience, University of Sheffield, 2017). Вони також можуть працювати у партнерстві з науково-педагогічним працівником над реалізацією міжнародного науково-дослідного проекту (Global Learning Opportunities in the Social Sciences, University of Sheffield, 2017) (Брандibuра, 2018e).

Програма «Думай про майбутнє» спрямована на студентів, які прагнуть стати професійними науковцями, і дозволяє вдосконалити уміння і навички, необхідні для роботи у науково-дослідній сфері, шляхом виконання власного наукового проекту упродовж 6-8 тижнів. Студенти опановують знання, уміння і навички, що сприятимуть їхньому подальшому навчанню і працевлаштуванню, а саме: розробка резюме, супровідного листа і проходження співбесіди; подання аплікаційної форми для фінансування досліджень; використання найновіших методик; написання наукових звітів і наукових презентацій (Think Ahead: Sheffield Undergraduate Research Experience, University of Sheffield, 2017) (Брандibuра, 2018e).

Результати виконаного дослідження свідчать, що університети Англії та Уельсу забезпечують поступовий та цілеспрямований процес формування науково-дослідницької компетентності бакалаврів політології. Перший курс для студентів спеціальності «Політологія» у цих країнах є етапом закладення основ наукової культури і пізнання, що відбувається під час лекційних занять, які базуються на проблемно-пошуковому підході до викладу навчального матеріалу, і семінарських занять, які вимагають застосування відповідних пошукових і дослідницьких умінь та навичок у процесі індивідуальної чи групової роботи з метою визначення і вирішення проблемних питань. Упродовж другого року навчання відбувається поглиблення науково-дослідних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців у галузі політології шляхом виконання завдань, що можуть передбачати співпрацю з викладачами, громадськістю, потенційними працевлаштувачами у цьому секторі, що підсилює

внутрішню мотивацію до наукового пошуку. На останньому курсі передбачено проходження практики і написання наукової роботи з метою вирішення реальної проблеми у громадській сфері. Слід також відзначити позитивний досвід університетів Англії та Уельсу щодо розробки та реалізації різноманітних механізмів підтримки науково-дослідної роботи студентів у позанавчальний час (Брандибура, 2018e).

Практична підготовка є важливим компонентом програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології у системі вищої освіти Англії та Уельсу. У результаті дослідження виявлено, що університети Англії та Уельсу забезпечують студентам можливість проходження короткотривалої (1-10 тижнів) або довготривалої (1 рік або 1 семестр) практики. Тривалість практики визначає спектр видів діяльності та обсяг роботи, яку студенти можуть виконати, а відтак, і можливості для поглиблення знань, вдосконалення умінь та навичок, а також розвитку особистісних якостей. Короткотермінова практика має на меті вдосконалення загальних умінь та навичок, підвищення рівня впевненості у собі, надання основи для ситуативної академічної рефлексії і підвищення рівня мотивації студентів (Little & Lee, 2006), тоді як довготривала практика надає студентам ширші можливості для вдосконалення професійних умінь та навичок і отримання практичного досвіду важливого для подальшого навчання і працевлаштування (Yorke, 2006).

Приблизно половина університетів Англії та Уельсу, що здійснюють підготовку бакалаврів політології, пропонує студентам проходження довготривалої практики: модель «Брунельський сендвіч» використовуються університетами Астона (BA Politics and International Relations, Aston University, 2016), Бата (BA Politics, University of Bath, 2016), Лідса (BA Politics with Placement Year, University of Leeds, 2016), а Вестмінстерську модель використовують в університетах Галла (BA Politics, University of Hull, 2016), Солфорда (BA Politics, University of Salford, 2016), Вестмінстера (BA Politics, University of Westminster, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth

University, 2016). Статистичні дані свідчать, що працедавці мають більш позитивне ставлення до випускників, які проходили довготривалу практику, оскільки вважається, що вони сформували чимало умінь та навичок, необхідних для успішної трудової діяльності, включаючи комунікативні і міжособистісні, розвинули соціальні якості, навчившись працювати у команді і робити внесок у групові наукові розробки, ознайомлені з поняттями професійної етики та корпоративної культури (Little & Lee, 2006).

Вагомий внесок у впровадження довготривалої практики в систему професійної підготовки політологів зробив Ф. Нортон (Norton, 2008), інкорпорувавши однорічну практику з членами Парламенту у програму підготовки бакалаврів політології в університеті Галла (BA Politics, University of Hull, 2016), що сприяло створенню аналогічних програм в університетах Лідса (BA Politics, University of Leeds, 2016), Солфорда (BA Politics, University of Salford, 2016), Вестмінстера (BA Politics, University of Westminster, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016) (Брандibuра, 2016b). Сьогодні існує дві основні схеми проходження практики у Парламенті: у першому випадку студенти проходять практику з членом парламенту протягом третього року чотирирічної освітньої програми, де практика є обов'язковим компонентом програми; у другому випадку студенти проходять практику протягом останнього семестру трирічної освітньої програми, де практиканти обираються на конкурсній основі (Norton, 2008).

Як зазначає Нортон (Norton, 2008), проходження практики у парламенті надає студентам значні переваги: отримання ґрунтовних знань про законодавчий процес та інші парламентські процедури; формування і розвиток відповідних умінь та навичок, зокрема тайм менеджмент, комунікація, вирішення проблем; особистісний розвиток, формування впевненості у собі; працевлаштування, оскільки студенти, які пройшли практику у Парламенті, є затребуваними на ринку праці тому, що володіють ґрунтовними знаннями політичного процесу і вміннями ефективного налагодження контактів. Однак

слід зазначити, що можливість використання Вестмінстерської моделі в усіх університетах є обмеженою, що зумовлено об'єктивними причинами.

Чимало університетів Англії та Уельсу, зокрема університети Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Суррея (BA Politics, University of Surrey, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), пропонують студентам-політологам модуль виробничої практики. Ця модель становить навчальний модуль третього рівня і передбачає проходження десятитижневої виробничої практики, яка оцінюється. Основні характеристики цієї моделі: студент несе відповідальність за організацію практики, рівень інтегрованості в освітню програму варіює, шанси працевлаштування середні, можливості використання моделі у всіх університетах високі (Curtis & Blair, 2010).

Університети Англії та Уельсу, зокрема університети Екзетера (Module Descriptors for Learning from Work Experience in Social Sciences, Data Analysis in the Workplace, Employment Experience Abroad (Work Abroad Year), University of Exeter, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Ессекса (BA Politics, University of Essex, 2016), використовують науково-дослідний підхід до організації практики, що робить студентів виробниками, а не споживачами знань. Залучення до науково-дослідної роботи у рамках практики відбувається у двох відношеннях: практиканти вивчають політику в дії у реальних контекстах і виконують окремий науково-дослідний проект для свого керівника від бази практики (Curtis & Axford, 2010). Практика з науково-дослідним компонентом сприяє вдосконаленню академічних і особистісних умінь та навичок студентів. Вона забезпечує отримання досвіду організації і проведення реальної науково-дослідної роботи, ознайомлення з роботою дослідницької команди, вдосконалення навичок планування проектів, збору та аналізу даних, підведення підсумків. До особистісних умінь та навичок належать групова робота, тайм менеджмент, оптимізація використання ресурсів, комунікативні вміння та навички, здатність аналізувати процес навчання і власні досягнення.

Зазвичай, протягом третього року навчання студенти, обов'язково або вибірково, проходять практику, що охоплює три основні етапи: підготовчий, практичний і підсумковий. Підготовчий етап передбачає відвідування студентами протягом першого і другого років навчання інформаційних сесій про можливість проходження практики і подальшого працевлаштування після отримання кваліфікації, що спонукає студентів до вибору виду діяльності, яким вони хотіли б займатись під час практики і, зрештою, після завершення навчання. Кожен студент заповнює форму, де вказує бажаний вид діяльності і розташування бази практики. Потім студенти проходять курс підготовки до трудової діяльності, зміст якого охоплює наступні теми: основні цілі і результати практичної підготовки, написання резюме, проходження співбесіди, інформаційно-комунікаційна підготовка, навчання шляхом спостереження, навчання шляхом виконання певного виду діяльності, міжособистісні і комунікативні навички, вирішення проблем, командна робота, тайм менеджмент, міжкультурна комунікація, міждисциплінарне мислення, рефлексія і самооцінка, професійна етика і корпоративна культура, особистісний розвиток і життєвий тренінг, нормативно-правові зобов'язання, безпека праці, оцінювання практики (BA Politics and International Relations, Aston University, 2016; BA Politics and International Relations, University of Kent, 2016; BA Politics, University of Bath, 2016).

З організаційної точки зору, підготовчий етап передбачає вибір баз практики, підготовку документації, укладення угод між університетом і базами практики, визначення критеріїв відбору студентів для різних баз практики, налагодження системи підтримання контактів із студентами-практикантами і керівниками від баз практики, підготовку викладацького складу до керівництва практикою, розробку політики для студентів, які отримали оцінку «незадовільно» (BA Politics and International Relations, Aston University, 2016; BA Politics and International Relations, University of Kent, 2016; BA Politics, University of Bath, 2016).

Практичний етап охоплює безпосередній процес проходження практики, де студенти демонструють свою здатність до повсякденної трудової діяльності, а також використовують на практиці вивчені теорії і методології. Цей етап передбачає інтегрування студентів в організацію, введення на посаду і забезпечення інноваційних, цікавих і автентичних навчальних ситуацій. Увага зосереджується не просто на отриманні досвіду роботи, а на науково-дослідницькому підході до навчання, відповідно до якого протягом проходження практики студенти виконують проект на певну тему, наприклад екологічні податки, формування виборчих округів, імміграційна політика, національна безпека, права в'язнів, економічне прогнозування тощо. Окрім вдосконалення наукових умінь та навичок, студенти також покращують свої адміністративні, організаторські, міжособистісні уміння та навички. Протягом практики студенти ведуть щоденник практики, де фіксують, що вони зробили, як вони це зробили, оцінюють отриманий практичний досвід, здійснюють рефлексивний аналіз діяльності, висловлюють власні враження і пропозиції щодо покращення практичної підготовки. З метою моніторингу процесу проходження практики підтримується постійний контакт між університетом, базами практики і студентами за допомогою тристоронніх зустрічей, телефонних дзвінків, електронної пошти і дискусійних панелей (BA Politics and International Relations, Aston University, 2016; BA Politics and International Relations, University of Kent, 2016; BA Politics, University of Bath, 2016).

Підсумковий етап починається з повернення студентів в університет, де кожен студент повинен представити презентацію про його враження від проходження практики. Після цього відбувається опитування студентів, де їх просять відповісти на наступні запитання: як ви уявляли собі практику? чи виправдались ваші очікування? якими були головні події вашої практики? яке розуміння роботи організації чи сектору ви отримали в результаті проходження практики? що б ви хотіли змінити у практиці? з якими проблемами ви стикнулись під час проходження практики? чи рекомендуєте ви цю базу

практики іншим студентам? чому/ чому ні? тощо (BA Politics and International Relations, Aston University, 2016; BA Politics and International Relations, University of Kent, 2016; BA Politics, University of Bath, 2016).

Для проходження практики студент повинен подати звітну документацію, орієнтовний перелік якої містить: звіт про проходження практики, щоденник практики, характеристику студента-практиканта, аналітичне есе тощо. Щодо інноваційних підходів, британські науковці виявили, що використання блогів замість традиційних щоденників практики має значний вплив на управління процесом практики, а також на якість письмових робіт і рефлексивного аналізу студентів, що вони пов'язують з публічним характером ведення блогів (Curtis, 2009). Блоги мають перевагу з огляду керівництва практикою, оскільки дозволяють викладачам постійно стежити за процесом практики, водночас забезпечуючи студентам автономність роботи. Окрім цього, інтерактивний характер блогів дозволяє викладачам залишати коментарі, спонукаючи студентів до глибшого осмислення їхньої діяльності та подій, що розгортаються навколо них.

Отже, університети Англії та Уельсу використовують практику як один з ефективних способів професійної підготовки фахівців у галузі політології. Вони розробили і підтримують різноманітні моделі практичної підготовки бакалаврів політології, які відрізняються тривалістю, способом організації, інтегрованістю у навчальну програму, можливостями працевлаштування. Впровадження практики забезпечує відповідність вищої освіти вимогам сучасного суспільства, зокрема сприяє студентоцентрованому навчанню, формуванню фахівців з незалежними судженнями та розвиненим аналітичним мисленням; створює можливості для налагодження зв'язків з громадськістю, підвищує рівень громадсько-політичної активності; покращує шанси подальшого працевлаштування.

У результаті проведеного дослідження виявлено, що плюралізм політології як галузі знань відображається у плюралізмі педагогічних

технологій, що використовуються у процесі професійної підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу, зокрема Королівському коледжі Лондона (BA/BSc Politics, King's College London, 2016), університетах Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Сассекса (BA Politics, University of Sussex, 2016). Як уже зазначалось, найбільш поширеними формами організації освітнього процесу під час підготовки бакалаврів політології є лекційні і семінарські заняття, які передбачають використання таких методів навчання як евристична бесіда, проблемна лекція, бінарна лекція, лекція-прес-конференція, презентація, доповідь, дискусія, дебати, написання аналітичного есе, симуляції, рольові, імітаційні та операційні ігри, вивчення кейсів, вправи з аналізу статистичних даних, робочі групи під керівництвом студентів тощо. Однак ці методи є ефективними у процесі опанування теоретичних аспектів політології, тоді як прикладна політологія потребує іншої методики викладання, що базується на принципах емпіричного навчання. Більшість університетів Англії та Уельсу, зокрема університети Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Астона (BA Politics, Aston University, 2016), Вестмінстера (BA Politics, University of Westminster, 2016), Свонзі (BA Politics and History, Swansea University, 2016) також пропонують методи навчання, що передбачають отримання досвіду професійної діяльності шляхом виконання реальних наукових проектів під час проходження практики, навчання через суспільно корисну працю, громадсько-дослідницьку роботу, контакти з практиками у галузі політології через освітні візити і запрошення фахівців на заняття. Впровадження методів емпіричного навчання у програми підготовки бакалаврів політології покращує якість навчання студентів-політологів, а також сприяє вирішенню питань громадянськості, працевлаштування і особистісного розвитку.

Процес професійної підготовки фахівців у галузі політології, як зазначають Арчер і Міллер (Archer & Miller, 2011), є сприятливим середовищем

для використання активних педагогічних технологій: «Предмет політології підлягає дискусії і дебатам; теорії, концепції і підходи доцільно оцінювати у світлі сучасних політичних подій, а діяльність міжнародних і національних установ та організацій можна вивчати шляхом симуляцій» (с. 430). Активне навчання є дієвим інструментом для закріплення високорівневих академічних навичок студентів-політологів, наприклад критичного мислення (Archer & Miller, 2011). Окрім цього, воно спрямоване на вдосконалення умінь студентів застосовувати складні теорії і концепції до конкретних політичних ситуацій, потенційно забезпечуючи краще розуміння опрацьованого теоретичного матеріалу (Ahmadov, 2011). Воно також надає викладачам інструментарій актуалізації дисциплінарних знань: за допомогою активного навчання студенти можуть долучатись до поточних політичних процесів і ознайомлюватись із сучасними політичними тенденціями. Різноманіття методів активного навчання дозволяє задовольняти потреби студентів з різними стилями навчання, віком і походженням.

Найбільш поширеними та ефективними методами активного навчання, що використовуються університетами Англії та Уельсу, зокрема університетами Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Йорка (BA Politics, University of York), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Кента (BA Politics, University of Kent, 2016), у процесі підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології є симуляція, рольова гра, дебати, методи проблемного навчання і кейс-метод.

У процесі підготовки політологів симуляція відтворює кризову політичну ситуацію, в якій студенти беруть на себе всю відповідальність за розгортання подій і врегулювання конфлікту (Gormley-Heenan & Lightfoot, 2014). Кожен учасник симуляції отримує роль, яка передбачає спілкування, ведення переговорів та вирішення проблем у співпраці з іншими студентами. Наукова література містить численні приклади використання симуляцій у галузях політології та міжнародних відносин, охоплюючи такі теми як: виборчі

кампанії (Карусон (Caruson, 2005), Кеслін і Чоате (Kathlene & Choate, 1999), Маріані (Mariani, 2007), Паппас і Піаден (Pappas & Peaden, 2004); законотворчі процеси (Граммел (Grummel, 2003); зовнішньополітична діяльність (Логгінс (Loggins, 2009), Рада Європи (Зефф (Zeff, 2003); політична теорія (Шаап (Schaap, 2005); Конгрес США (Бернштайн і Мейзліш (Bernstein & Meizlish, 2003); Британський Парламент (Коулі і Стюарт (Cowley & Stuart, 2015) тощо.

Симуляції можуть набирати різноманітних форм. У симуляціях суспільних процесів учасники виконують ролі представників різних верств населення (Gilbert & Doran, 1994). У симуляціях державних органів влади учасники виконують ролі чиновників та інших зацікавлених сторін, які намагаються здійснювати ефективну політичну діяльність, будучи обмеженими інституційними правилами, нормами, законами, культурою і громадською думкою. У симуляціях міжнародних відносин учасники залучаються до переговорів, формування альянсів, торгівлі, дипломатії і застосування військової сили, зважаючи на обмеження, накладені угодами між державами, економічними факторами і культурними нормами (Asal & Kratoville, 2013). Такі симуляції можуть базуватись на вигаданих політичних системах, на сучасних або історичних подіях.

Все більше студентів політологічного напрямку прагнуть працювати в організаціях, залучених до попередження конфліктів, врегулювання конфліктів або миротворчої діяльності. В університеті «Лондон Метрополітен» у програму підготовки бакалаврів з вивчення дисципліни «Війна і мир» був впроваджений інноваційний модуль «Миротворча діяльність у конфліктних ситуаціях», який передбачав поєднання теоретичного змісту з практичною підготовкою, яку здійснювали миротворці Лондонської громадської організації, і закінчувався одноденною симуляцією, під час якої студенти переживали реальні труднощі, пов'язані із вирішенням конфліктів (Curtis & Blair, 2010).

Підготовка цивільних до роботи у конфліктних зонах є трьохаспектним процесом, який охоплює теоретичну підготовку, формування та розвиток умінь

і навичок, розвиток культурної толерантності і психологічних якостей (Curtis & Blair, 2010). Індивіди повинні засвоїти інформацію про певний тип роботи і регіон, у якому вони працюватимуть, розвинути розуміння сутності конфлікту і підходів до його врегулювання; оволодіти базовими і спеціальними вміннями і навичками для ефективного виконання завдань, а також сформувати правильні погляди, переконання і ставлення для роботи з людьми у такий спосіб, що сприятиме довготривалому підтриманню миру.

Симуляції часто тривають протягом декількох тижнів, виходять за межі аудиторії і потребують розробки значного обсягу матеріалів, що робить їх цікавою формою навчання з ефективними результатами з огляду на навчальні результати. Однак, вони вимагають значних затрат часу і мають низький рівень гнучкості. Альтернативою симуляціям є рольові ігри, які також базуються на політичному сценарії і передбачають виконання студентами певних ролей. Вони є більш гнучким варіантом, ніж симуляції, і можуть використовуватись під час лекцій або семінарів. Слід зазначити, що рольова гра потребує чіткого інструктування щодо ролей студентів, політичного сценарію і цілей діяльності. Вона сприяє отриманню особистого досвіду у безпечному і сприятливому середовищі (Gormley-Heenan & Lightfoot, 2014).

За допомогою дебатів викладач може ознайомити студентів-політологів із широким спектром суперечливих політичних питань, продемонструвати існування різних поглядів і підходів до їхнього вирішення (Omelicheva, 2007), таким чином сприяючи розвитку когнітивної (критичне мислення), емоційної (генерування інтересу до предмета вивчення) і діяльнісної (навички вербальної комунікації, командної роботи) сфер особистості студента-політолога (Omelicheva, 2007). Важливим елементом активного навчання є рефлексивний аналіз, тому студенти повинні підготувати рефлексивне есе, у якому вони осмислюють власний досвід участі у дебатах. Студенти, які не були безпосередніми учасниками дебатів, повинні підготувати звіт, у якому

підсумовують позицію кожної сторони, вказують найбільш переконливі аргументи і повідомляють, чому вони погодились з тією чи іншою позицією.

У процесі підготовки бакалаврів політології використовують різні типи (стилі) дебатів. Дебати Лінкольна-Дугласа, відомі також як «ціннісні дебати», забезпечують аналіз проблеми з морально-філософської точки зору (Мельничук, 2001). Дебати Лінкольна-Дугласа надають першочергового значення вмінню учасників формулювати послідовні і переконливі твердження щодо етичних питань (Debate Formats by International Debate Education Association, 2016).

Політичні дебати акцентують увагу учасників на розробці практичних рекомендацій для реалізації певних положень, ідей та базуються на представленні практичних і статистичних доказів (Мельничук, 2001).

Парламентські дебати моделюють на основі процедур, що відбуваються у британській парламентській системі, тобто дебати розгортаються як процес обговорення законопроекту у Палаті Громад. Одна команда представляє уряд, інша – опозицію. Такий стиль дебатів набув найбільшого поширення в університетському середовищі, оскільки відзначається своєю універсальністю і демократичністю: один раунд передбачає різнопланові інтерпретації теми чотирма командами (Debate Formats by International Debate Education Association, 2016).

Законодавчі дебати базуються на розгляді проблем, з якими стикаються законодавці. Такий тип дебатів надає можливість заглибитись у законодавчий процес, сприяє розвитку лідерських і комунікативних навичок, необхідних для ефективної участі у демократичних процесах. Законодавчі дебати допомагають студентам зрозуміти парламентські процедури й усвідомити цінність процесу прийняття рішень, що базується на побудові консенсусу і принципі більшості (Debate Formats by International Debate Education Association, 2016).

Судові дебати зосереджуються на вдосконаленні навичок аргументації і практичного судочинства (Debate Formats by International Debate Education

Association, 2016). Цей тип дебатів набув значного поширення у галузі юриспруденції, проте британські науковці обґрунтовують доцільність його використання у процесі підготовки політологів. Наприклад, Ахмадов (Ahmadov, 2011) із Лондонської школи економіки і політичної науки пропонує модель використання судових дебатів у процесі вивчення політичної думки і стверджує, що участь студентів у дебатах такого типу допомогла їм отримати глибше розуміння ідей філософів, яких вони представляли, а також вдосконалити навички критичного мислення, аналітичні і дослідницькі навички.

Відповідно до моделі Ахмадова (Ahmadov, 2011) позивачем і відповідачем виступають провідні політичні або економічні мислителі. Позивач подає цивільний позов проти відповідача за заподіяння шкоди суспільству або певній соціальній групі, поширюючи ідеї, які він/вона вважають погано обґрунтованими теоретично і/або емпірично. Обидві сторони представляють свої докази судді і присяжним за підтримки адвокатів, які також є відомими мислителями, чії ідеї є близькими до ідей позивача і відповідача відповідно. Після вступних звернень, прямих і перехресних допитів, показів свідків і спростувань, суд присяжних приймає рішення (Ahmadov, 2011).

Наступним дієвим методом професійної підготовки студентів-політологів є проблемне навчання, за якого студенти вивчають певне питання шляхом вирішення проблеми. Проблемне навчання пропонується, щоб допомогти студентам розвинути гнучкі знання, навички співпраці та навички вирішення проблем через самостійне навчання (Hmelo-Silver, 2004). Симуляції, зазвичай, містять конкретні інструкції, щоб скерувати студентів, тоді як інструкції у проблемному навчанні є стислими і не дають конкретної інформації про те, як вирішити проблему. Сценарії проблемного навчання наголошують на важливості процесу знаходження вирішення проблеми, а не лише самому вирішенні (Craig, 2008). Працюючи у групах, студенти визначають, яка інформація є необхідною для вирішення проблеми. Проблемне навчання надає

інструментарій для підготовки студентів до аналізу, тлумачення або інтеграції нових ситуацій чи інформації.

Результати проведеного дослідження свідчать, що університети Англії та Уельсу, зокрема Університетський коледж Лондона (BA Politics, UCL, 2016), Королівський коледж Лондона (BA/BSc Politics, King's College London, 2016), університети Сассекса (BA Politics, University of Sussex, 2016), Ланкастера (BA Politics, Lancaster University, 2016), Кардіффа (BSc Politics, Cardiff University, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016), використовується модель реалізації проблемного навчання, яка складається з таких етапів: визначення основних термінів; формулювання проблемного твердження; проведення мозкового штурму; структурування результатів мозкового штурму; постановка завдань; самостійна робота студентів (студенти опрацьовують теоретичний матеріал, здійснюють пошук додаткових джерел, визначають способи розв'язання поставлених завдань); дискусія (студенти доповідають про шляхи вирішення проблеми, порівнюють результати і обмінюються думками), рефлексивний аналіз (Maurer, 2012).

Аналіз описів модулів і специфікацій програм підготовки бакалаврів політології у 25 університетах Англії та Уельсу, зокрема університетах Ессекса (BA Politics, University of Essex, 2016), Сассекса (BA Politics, University of Sussex, 2016), Кента (BA Politics, University of Kent, 2016), засвідчив, що кейс-метод активно використовується у процесі навчання майбутніх політологів. Традиційні кейси у політології містять детальну додаткову інформацію, що охоплює історичні й статистичні дані, положення урядової політики, аргументи різних національних агенцій (Archer, 2011). Головними завданнями кейс-методу є навчити студентів: виокремлювати основну інформацію від другорядної; визначати проблему і характеризувати її параметри; розробляти шляхи вирішення проблеми; формулювати стратегію і план дій; ефективно приймати рішення (Golich, 2000). Кейс-метод допомагає студентам-політологам осмислити складні питання, дослідити взаємо-пов'язані процеси, обговорити

прийняття рішень у проблемних сферах, долучитись до критичного мислення й аналізу (Bean, 2011). Групова робота над кейсами забезпечує вдосконалення навичок міжособистісного спілкування і командної роботи (Bromley, 2013). Кейс-метод сприяє розвитку міждисциплінарного мислення, оскільки вирішення проблеми у реальному світі потребує залучення матеріалів з різних галузей знань (Archer, 2011).

Отже, університети Англії та Уельсу успішно інкорпорують методи активного навчання у процес професійної підготовки бакалаврів політології, оскільки такий підхід до організації освітнього процесу сприяє всебічному розвитку студентів і створює передумови для ефективного функціонування у реальному житті. Визначено, що найбільш ефективною стратегією викладання є комбінування різних методів відповідно до навчального контексту кожного заняття, що не лише підтримуватиме мотивацію та інтерес студентів, але й задовольнятиме потреби студентів з різними можливостями, стилями навчання, віком і походженням.

Методика професійної підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу, зокрема університетах Ньюкасла (BA Politics, Newcastle University, 2016), Дарема (BA Politics, Durham University, 2016), Манчестера (BA Politics, University of Manchester, 2016), Кардіффа (BSc Politics, Cardiff University, 2016), базується також на принципах громадянського виховання з метою забезпечення підготовки випускників з високим рівнем громадянської свідомості і політичної культури, які не лише формально братимуть участь у політичних процесах, а займатимуть лідерські позиції в суспільстві. Чимало науковців обґрунтовують існування чітких взаємозв'язків між педагогічними і громадянськими цілями політологічної освіти. Таким чином, університети Англії та Уельсу інкорпорують різні форми співпраці з громадськістю у програми підготовки студентів бакалаврату зі спеціальності «Політологія».

Співпраця закладів вищої освіти з громадськістю заохочується через такі національні ініціативи як проект «Beacons for Public Engagement» і науково-

дослідний грант «Pathways to Impact». У рамках проекту «Beacons for Public Engagement» було створено 6 колаборативних центрів по всій території Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. До цього проекту долучились університети Ньюкасла, Дургама, Манчестера, Селфорда, Кардіффа, Університетський коледж Лондона та інші, які прагнули зробити співпрацю з громадськістю невід'ємною частиною академічного процесу (Maile & Griffiths, 2014). У результаті успішної реалізації проекту: розширено можливості формування соціальної відповідальності студентів шляхом волонтерської діяльності; розроблено механізми акредитації навчання та науково-дослідної роботи, що здійснюються у співпраці з громадськістю; встановлено ефективні партнерські зв'язки між університетами і громадськістю з метою обміну знаннями, що сприяє економічному і соціальному розвитку локальних та регіональних спільнот (Maile & Griffiths, 2014).

У рамках національної ініціативи «Pathways to Impact» науково-дослідні ради Сполученого Королівства з метою посилення соціальної орієнтованості науково-дослідницької діяльності вимагають від дослідників, які прагнуть отримати грант, описувати суспільну значимість їхніх досліджень і практичні шляхи залучення громадськості до проекту, а також науково-дослідні ради за допомогою експертного ресурсного центру ведуть постійний діалог з громадськістю, інформуючи людей про процес прийняття важливих рішень (Pathways to Impact, Research Councils UK, 2016). Слід зазначити, що окрім масштабних національних проектів, існує ще безліч менших проектів із співпраці з громадськістю, що організовуються на рівні окремих університетів, кафедр, науково-дослідних груп і викладачів.

У результаті проведеного дослідження виявлено, що ефективними способами формування загальних компетентностей і отримання громадянської освіти у рамках підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу, зокрема університетах Дарема (Durham University, 2016), Манчестера (University of Manchester, 2016), Лінкольна (University of Lincoln, 2016),

Університетському коледжі Лондона (UCL, 2016), є волонтерська діяльність, практика, громадсько-навчальна діяльність (англ. community-based learning) і громадсько-дослідницька діяльність (англ. community-based research). Слід зазначити, що ці способи не можуть бути описані як сталі, чітко окреслені, а радше як змінні, взаємопов'язані та взаємоохоплюючі.

Волонтерська діяльність студентів є важливою частиною освітнього процесу в університетах Англії та Уельсу. Метою волонтерського руху у вищій освіті є сприяння навчанню та науково-дослідній роботі у співпраці з громадськістю для трансферу знань між університетом і громадою, що сприяє формуванню і розвитку умінь та навичок студентів, забезпечує громадянську освіту та задовольняє потреби громади. Новою тенденцією розвитку професійної освіти в Англії та Уельсі є те, що вона почала звертати увагу не лише на етичні питання, але й на громадянський професіоналізм, забезпечуючи студентам можливості навчання і науково-дослідної роботи у співпраці з громадськістю у межах країни та закордоном, щоб розглянути проблеми бідності, соціальної справедливості і глобальної громадянськості (Curtis & Blair, 2010). Незважаючи на зростання кількості волонтерських заходів, у вищій освіті активно відбувається процес сертифікації волонтерства та розробки освітньо-професійних програм, де навчання через громадську діяльність оцінюється.

Окремі кафедри політології розробляють модулі, що передбачають навчання через громадську діяльність, щоб збагатити освітній процес, розвинути почуття громадянської відповідальності і сприяти зміцненню громади (BA Politics, University of Lincoln, 2016). На відміну від волонтерської діяльності, що не має структурованих зв'язків з навчальною програмою, навчання через громадську діяльність базується на змісті навчальної програми і сприяє отриманню ефективних результатів, коли такі види діяльності пов'язані з навчальним матеріалом через рефлексивний аналіз. На відміну від практики,

навчання через громадську діяльність не обов'язково зосереджується на розвитку професійних навичок.

Деякі університети, зокрема університети Дарема (BA Politics, Durham University, 2016), Лідса (BA Politics, University of Leeds, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Кента (BA Politics, University of Kent, 2016), модифікують підхід до організації науково-дослідної роботи студентів бакалаврату зі спеціальності «Політологія», інкорпоруючи у навчальний процес громадсько-дослідницьку діяльність, що відрізняється від традиційних академічних досліджень.

У результаті аналізу процесу підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології у 25 університетах Англії та Уельсу, виявлено, що чимало університетів успішно використовують сучасні технології у процесі підготовки майбутніх фахівців у галузі політології: наприклад, використання електронного навчання для розвитку критичного мислення в університетах (BA Politics, University of Warwick, 2016), використання систем інтерактивного опитування в університетах (BA Politics, University of Sheffield, 2016), ведення блогів під час проходження практики в університетах (BA Politics, University of Westminster, 2016), використання подкастингу у процесі навчання політологів (BA Politics, University of Leeds, 2016).

Протягом останніх років в університетах Англії та Уельсу, зокрема університетах Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Лідса (BA Politics, University of Leeds, 2016), Сюррея (BA Politics, University of Surrey, 2016), Кардіффа (BSc Politics, Cardiff University, 2016), спостерігається тенденція до активного використання віртуального навчального середовища як способу підтримки навчального процесу бакалаврів політології, що зумовлено дослідженнями, які підтверджують покращення якості і розширення можливостей надання освітніх послуг за допомогою правильного використання новітніх технологій. Існують різноманітні підходи до використання віртуального навчального середовища:

розміщення методичних рекомендацій, синопсисів лекцій і роздаткових матеріалів; оцінювання в режимі он-лайн; доступ до електронних журналів або книжок; доступ до відповідних веб-сайтів.

У процесі підготовки політологів особлива увага зосереджується на здатності віртуального навчального середовища надати структуровані посилання для студентів на матеріали, які є доступними лише в режимі он-лайн (урядові публікації, матеріали пов'язані з поточними подіями, статистичні дані загальних виборів тощо), а також скеровувати студентів на сайти, пов'язані з їхньою спеціальністю. Віртуальне навчальне середовище послаблює тиск на навчальні ресурси за допомогою використання електронних публікацій. ВНС дозволяє викладачам політології розробляти завдання для поточного оцінювання з метою діагностування проблем у навчанні студентів, а також для розгляду таких питань як плагіат і навички посилань, обом з яких надається особлива увага в університетах Англії та Уельсу.

2.2.3. Контрольно-регулювальний і оцінно-результативний компоненти підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології

У системі вищої освіти Англії та Уельсу загальні принципи оцінювання та нарахування кредитів визначено у Законі «Про вищу освіту» і «Кодексі якості вищої освіти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії» (англ. UK Quality Code for Higher Education), розробленому Агенцією із забезпечення якості вищої освіти. На основі вищезгаданих документів кожен університет Англії та Уельсу розробляє власні положення про оцінювання і нарахування кредитів, що носять назву «Кодекс практики оцінювання» (англ. Code of Practice on Assessment), у якому викладено загальноуніверситетські вимоги до оцінювання досягнень студентів і присвоєння кваліфікацій, а також методичні вказівки для кафедр щодо розробки, реалізації і перевірки ефективності стратегій оцінювання у рамках окремих освітніх програм. Додатки до кодексу містять шкалу оцінок університету, критерії виставлення

оцінок, критерії присвоєння кваліфікацій, систему класифікації диплому, умови переходу на наступний етап навчання, вказівки щодо проведення екзаменів, зокрема зі студентами з обмеженими можливостями, способи підтримання зворотного зв'язку зі студентами тощо. Детальну інформацію щодо загальної кількості кредитів, необхідних для присвоєння кваліфікації у рамках конкретної програми, кількості кредитів та методів оцінювання результатів навчання за окремі модулі можна знайти у специфікації програми (англ. programme specification) і описах модулів (англ. module descriptors) (Code of Practice on Assessment, University of Liverpool, 2016).

У результаті проведеного аналізу нормативних документів університетів Англії та Уельсу, зокрема університетів Воріка (Assessment Strategy and Good Practice, University of Warwick, 2016), Шеффілда (Assessment and Feedback Policies, University of Sheffield, 2016), Сюррея (Code of Practice for Assessment and Feedback, University of Surrey, 2016), Кента (Assessment and Feedback Policy, University of Kent, 2016), Аберіствіта (Assessment Policy and Procedures, Aberystwyth University, 2016), визначено загальні принципи оцінювання, а саме:

- доцільність – метод оцінювання дозволяє студентам продемонструвати рівень досягнення визначених результатів навчання, а викладачам оцінити їхню діяльність з огляду на ці результати. Іншими словами, метод оцінювання відповідає поставленій меті. Есе може бути доцільним методом для оцінювання здатності формулювати аргументи, але не для оцінювання навичок розробки чи виконання. Ведення журналу може бути доцільним методом для оцінювання навичок рефлексії.

- надійність – метод оцінювання генерує результати, які є точними і підходящими для різних студентів та протягом тривалого часу, що є важливим як з адміністративної точки зору, так і для забезпечення довіри студентів до процесу оцінювання. Надійність залежить від відповідності методів оцінювання рівню знань, умінь і навичок студентів і поставленим цілям, схем виставлення оцінок, формулювання запитань, підготовки студентів до оцінювання.

- справедливість – оцінювання дає усім студентам однакові шанси на успіх. Студенти повинні бути підготовленими до змісту і методу оцінювання, а також розуміти очікуваний від них рівень навчальних досягнень. Усі студенти повинні мати можливість опанувати знання, уміння і навички, що оцінюються. Процеси і критерії оцінювання повинні повідомлятися студентам завчасу.

- диверсифікація та інклюзивність – студенти з різними можливостями та підґрунтям можуть мати різні очікування і попередній досвід оцінювання, що може впливати на їхню орієнтацію в оцінюванні, підвищувати рівень тривоги і позначатись на діяльності. Тому програма, що використовує комбінацію різних методів оцінювання, є більш інклюзивною, ніж та, що покладається на один тип завдання.

Слід зазначити, що оцінювання реалізується на різних рівнях освітнього процесу. В університетах Англії та Уельсу оцінювання здійснюється з огляду на аудиторні результати навчання (взаємодія під час занять); результати вивчення модулів (знання, уміння і навички, на опанування яких спрямований модуль); результати освітньої програми (спектр спеціальних і загальних знань, умінь і навичок, що цінуються майбутніми працедавцями, професійними органами, закладом вищої освіти); інституційні результати навчання (бачення випускника закладом вищої освіти); національні освітні стандарти (галузеві стандарти і вимоги до освітнього рівня «Бакалавр»), що створює комплексну картину якості надання освітніх послуг.

У результаті аналізу програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу, зокрема в університетах Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Кента (BA Politics, University of Kent, 2016), Лестера (BA Politics, University of Leicester, 2016), виявлено, що вони спрямовані на стимулювання глибинного учіння (англ. deep learning) і базуються на застосуванні критичного підходу до опанування знаннями, де теорії, концепції, підходи вивчаються рефлексивним способом з метою встановлення причинно-

наслідкових зв'язків між ними; заохоченні ґрунтовного розуміння предмета вивчення; використанні методів активного навчання; забезпеченні логічних зв'язків між модулями; вдосконаленні рефлексивної практики з метою розвитку нових ідей та концепції.

Такий підхід потребує відповідної стратегії оцінювання, що пропонує широкий спектр форм і методів оцінювання, які задовольняють студентів з різними освітніми потребами та дають можливість об'єктивно оцінити рівень досягнення ними визначених результатів навчання; методів оцінювання, які пов'язують теоретичний і практичний компонент освітньої програми; а також методів, що винагороджують зусилля. Таким чином, протягом останнього десятиріччя в університетах Англії та Уельсу спостерігався відхід від річних іспитів на користь семестрового оцінювання, введення попереднього контролю на початку навчання, зменшення вагового коефіцієнту іспитів у зв'язку із переконанням, що вони заохочують поверхневе учіння (англ. *surface learning*) (Blair & McGinty, 2014).

У специфікаціях програм і описах модулів, зокрема університетів Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Суррея (BSc Politics, University of Surrey, 2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Лестера (Undergraduate Assessment and Style Guide: Politics and International Relations, University of Leicester, 2016) надається детальна інформація щодо форм і методів оцінювання студентів-політологів, а також способів підтримання зворотного зв'язку. На початку навчання студенти отримують інформацію про механізми оцінювання; спосіб повідомлення результатів оцінювання; формат отримання відгуку та його обсяг; встановлені часові рамки для подання завдань і отримання відгуку; необхідність проведення рефлексивного аналізу власної діяльності формально чи неформально; процедуру виставлення оцінок, що передбачає виставлення попередньої оцінки одним або двома викладачами та її затвердження Радою

екзаменаторів; альтернативні способи оцінювання і підтримання зворотного зв'язку; розклад для подання апеляцій тощо.

У результаті аналізу програм підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу, зокрема в університетах Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Сюррея (BA Politics, University of Surrey, 2016), Кента (BA Politics, University of Kent, 2016), Кардіффа (BSc Politics, Cardiff University, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016), виявлено, що у процесі підготовки фахівців цієї галузі використовуються три основні види контролю: попередній, поточний (англ. formative assessment) і підсумковий (англ. summative assessment).

Попередній контроль проводиться на початку навчання, щоб засвідчити здатність і готовність студента-політолога до проходження освітньої програми і визначити його/її потенційні проблеми з навчанням (Code of Practice on Assessment, University of Liverpool, 2016).

У рамках модулів визначаються методи поточного контролю, які служать для надання студентам відгуку щодо їхнього прогресу в опануванні відповідними знаннями, уміннями й навичками і підготовки до виконання завдань з підсумкового контролю (Code of Practice for Assessment and Feedback, University of Surrey, 2017; Code of Practice on Assessment, University of Liverpool, 2017), а також методи підсумкового контролю, які служать для вимірювання рівня успішності студента з огляду на досягнення ним визначених результатів навчання (Code of Practice for Assessment and Feedback, University of Surrey, 2017; Code of Practice on Assessment, University of Liverpool, 2017).

В університетах Англії та Уельсу важливою складовою контрольньо-регулювального та оцінно-результативного компонентів підготовки бакалаврів політології є підтримання зворотного зв'язку зі студентами, що допомагає зосередити увагу студентів на цілях, критеріях, стандартах виконання завдання; сприяє рефлексивному аналізу у процесі навчання; надає кваліфікований відгук щодо прогресу студента у процесі навчання; заохочує конструктивний діалог з

викладачами й одногрупниками; заохочує позитивну мотивацію і самоповагу; забезпечує можливості для подолання прогалини між поточною і бажаною успішністю; надає викладачам інформацію, що може бути використана з метою вдосконалення методики викладання (Blair & McGinty, 2014). Однак, такі фактори як модульність освітніх програм, оцінювання в кінці семестру, збільшення розміру навчальних груп негативно впливають на якість і час для надання відгуку.

З однієї сторони, результати досліджень свідчать, що студенти часто незадоволені якістю і/або кількістю зворотного зв'язку, який вони отримують (Nicol, 2010), наголошуючи на важкості інтерпретування коментарів, наданих у відгуку, їх узагальненому характері або надмірній негативності, що має демотивуючий вплив на навчальну аудиторію (Jones & Gorra, 2013). З іншої сторони, викладачі пояснюють, що витрачають дуже багато часу на письмові коментарі (Vloxham & Campbell, 2010), які не завжди можуть роз'яснити студентам у зв'язку із великими розмірами груп, збільшенням навантаження, модульністю програм, прикінцевим оцінюванням. Ці фактори впливають на обсяг часу, наявний на написання письмових коментарів і надання усного роз'яснення студентам.

Викладачі університетів Англії та Уельсу розглядають зворотний зв'язок як діалогічний процес, який систематично реалізується на відповідних етапах навчального циклу. З метою досягнення максимальної ефективності зворотного зв'язку, проводиться низка заходів перед, під час та після оцінювання завдання. Перш ніж студенти розпочинають виконання завдання, викладачі виділяють час на обговорення критеріїв та прикладів оцінювання, відповіді на запитання студентів, що значно знижує навантаження викладача під час оцінювання. У процесі оцінювання перевага надається структурованому формату відгуку, що передбачає виокремлення декількох секцій: позитивні аспекти, негативні аспекти, практичне застосування із використанням прикладів. Завершальний етап може набирати різноманітних форм, однак найважливішим є надання

відгуку до виконання наступного завдання та забезпечення достатнього часу для реалізації рекомендацій, представлених у відгуку. Одним з найбільш ефективних методів є виділення часу під час аудиторних занять на обговорення зворотного зв'язку, що передбачає заповнення студентами саморефлексивної форми, у якій студенти виокремлюють відмінності між їхніми очікуваннями і отриманим результатом, наголошують на незрозумілих аспектах і формулюють запитання. Якщо багато студентів продемонстрували однакові слабкості – наприклад проблеми з посиланнями, нестачу синтезу джерел, граматичні або стилістичні помилки, труднощі із структуруванням – доцільно виконати декілька вправ у групі (Race, 2012).

Згідно з отриманими результатами дослідження, найбільш поширеними методами підсумкового контролю й оцінювання у процесі підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу є іспит, есе, презентація, науковий проект, портфоліо.

Іспит як метод підсумкового оцінювання використовується у більшості програм підготовки бакалаврів політології, зокрема в університетах Сюррея (BA Politics, University of Surrey, 2016), Сассекса (BA Politics, University of Sussex, 2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016). Слід зазначити, що протягом останніх років характер проведення іспитів дещо змінився, оскільки увага зосереджується не лише на перевірці знань і розуміння опрацьованого протягом модуля матеріалу, що значною мірою пов'язано із запам'ятовуванням, описування, визначенням, встановленням взаємозв'язків, але й на перевірці критичного та аналітичного осмислення навчального матеріалу, умінь і навичок аргументування, розмірковування, оцінювання, формування суджень (Oxford Brooks University, 2017). У процесі підготовки політологів використовуються різні види іспитів, а саме іспит без списку запитань, іспит зі списком запитань, іспит з відкритою книгою. Однак, чимало науковців стверджують, що іспити можуть посилювати

поверхневий підхід до навчання, оскільки процес підготовки до іспиту значною мірою пов'язаний із сегментацією і запам'ятовуванням інформації; результати іспиту не завжди забезпечують повну картину успішності студента; студенти рідко отримують відгук на іспит, тож не мають можливості вдосконалитись (Young, 2016).

У програмах підготовки бакалаврів політології в університетах Бата (BA Politics and French, University of Bath, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Лестера (BA Politics, University of Leicester, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016), есе є одним із методів підсумкового оцінювання, де його ваговий коефіцієнт варіює від 20 до 50 % для обов'язкових модулів і 30-100 % для вибіркового модулю. Есе використовується для перевірки високорівневих когнітивних умінь та навичок студентів бакалаврату зі спеціальності «Політологія», зокрема умінь і навичок проводити аналіз і підтримувати послідовну лінію аргументування, базуючись на відповідних теоретичних знаннях та емпіричних даних. Есе активно використовується як метод оцінювання у процесі підготовки бакалаврів політології, оскільки стимулює розвиток критичного мислення у студентів-політологів; заохочує студентів до аргументування і демонстрування взаємозв'язків між різними лініями аналізу політичних феноменів; дозволяє студентам вдосконалити навички цитування і посилання на інші джерела; заохочує студентів пов'язувати теоретичні перспективи з науковою літературою з життєвими ситуаціями; дозволяє студентам вдосконалити вміння і навички використання емпіричних даних для обґрунтування власної позиції; сприяє вдосконаленню широкого спектру дисциплінарних і загальних умінь та навичок (Assessment Toolkit, LSE, 2017). З викладацької точки зору, підготовка запитання для есе потребує ґрунтовного осмислення, однак не потребує значних затрат часу. Недоліками есе як методу оцінювання є суб'єктивність стандартів оцінювання есе, оскільки важливим є не лише зміст, а й стиль;

значні затрати часу на написання есе; значні затрати часу на підготовку відгуку.

Презентація як метод підсумкового оцінювання використовується у програмах підготовки бакалаврів політології університетів Манчестера (BA Politics, University of Manchester, 2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), Королівського коледжа Лондона (BA/BSc Politics, King's College London, 2016), а її ваговий коефіцієнт варіює від 5 до 15 %. Цей метод служить для оцінювання комунікативних умінь і навичок, що вважаються необхідними для майбутнього працевлаштування і науково-дослідницької діяльності, а також професійних умінь і навичок, аналогічних до тих, що перевіряються за допомогою есе; створює можливості для групової роботи, що сприяє розвитку міжособистісної компетентності; вдосконалює інформаційно-комунікаційну компетентність майбутніх фахівців у галузі політології; надає студентам можливість переймати досвід одногрупників та посилює рефлексивну практику (Assessment Toolkit, LSE, 2017).

Презентація також використовується у процесі підготовки політологів як метод поточного контролю, якщо розглядається як частина процесу розробки есе або наукового проекту. З викладацької точки зору, презентація є зручним методом контролю та оцінювання, оскільки не потребує значних затрат часу для підготовки завдань, забезпечує ефективне підтримання зворотного зв'язку із студентами, однак можливе виникнення труднощів з оцінюванням успішності студентів у груповій роботі; звинувачення в упередженості, оскільки представлення результатів роботи не є анонімним; дискомфорт окремих студентів, пов'язаний з публічним характером презентацій.

Оскільки наукова робота є важливим компонентом освітнього процесу майбутніх політологів, значна увага приділяється підготовці та оцінюванню наукових проектів, що виконуються протягом усіх років навчання, і дипломної роботи, що виконується на останньому році навчання. Чимало університетів, зокрема університети Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Ессекса

(BA Politics, University of Sussex, 2016), Дарема (BA Politics, Durham University, 2016), Кардіффа (BSc Politics, University of Cardiff, 2016), пропонують студентам бакалаврату зі спеціальності «Політологія» науковий проект як метод підсумкового оцінювання, де його ваговий коефіцієнт варіює від 10 до 30 %. Всі із досліджуваних нами університетів пропонують модуль написання дипломної роботи, причому у більшості університетів, зокрема університетах Суррея (BA Politics, University of Surrey, 2016), Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Бірмінгема (BA Politics, University of Birmingham, 2016) цей модуль є обов'язковим, тоді як в окремих університетах, а саме університетах Ноттінггема (BA Politics, University of Nottingham, 2016), Есекса (BA Politics, University of Essex, 2016), Кардіффа (BSc Politics, University of Cardiff, 2016), цей модуль є вибіркоким. Написання науково-дослідних проектів і дипломної роботи забезпечує студентам-політологам можливість для вивчення предмета дослідження глибше; застосування вивчених теорій, концепцій, підходів для вирішення реальних проблем; тісної співпраці з майбутніми працедавцями (проект у рамках проходження практики), громадськістю (проект у рамках проходження практики або навчання через громадську діяльність) і науково-педагогічними працівниками (проект у співпраці з викладачами); заохочує креативність студентів і підсилює самостійне навчання; знижує ризик плагіату у зв'язку із оригінальним характером наукової роботи. Однак, слід зазначити, що цей метод оцінювання вимагає від студентів значних затрат часу на підготовку, а від викладачів значної підтримки студентів у питаннях тайм-менеджменту, організації дослідження, опрацювання результатів дослідження і підведення підсумків.

Проходження практики відіграє важливу роль у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців у галузі політології, оскільки дозволяє їм протестувати свої знання і розуміння у реальному середовищі; розвиває уміння і навички, що становлять інтерес для майбутніх працедавців;

створює відчуття незалежності у студентів; дозволяє винести уроки з практики з метою покращення навчання. Однак практика викликає чимало труднощів, пов'язаних з узгодженням практики і навчальних результатів окремого модуля або освітньої програми в цілому та визначенням методики оцінювання, а також підвищує ризик небажаних наслідків, оскільки університет не контролює освітній процес. Зазвичай, університети Англії та Уельсу, зокрема університети Йорка (BA Politics with Year in Industry, University of York, 2016), Екзетера (BA Politics with Placement, University of Exeter, 2016), Ланкастера (BA Politics with Placement Year, Lancaster University, 2016), вимагають від студентів підготовки портфоліо, що міститиме звіт про проходження практики, щоденник практики, характеристику студента-практиканта, аналітичне есе або звіт про виконання наукового проекту. Щодо інноваційних підходів, британські науковці виявили, що використання блогів замість традиційних щоденників практики має значний вплив на управління процесом практики, а також на якість письмових робіт і рефлексивного аналізу студентів, що вони пов'язують з публічним характером ведення блогів (Curtis, 2009).

Щоденник практики пишеться протягом усього періоду проходження практики, що дозволяє студентам-політологам простежити динаміку власного розвитку у процесі практичного навчання, а також вкорінити рефлексивний підхід до навчання. Недоліками цього методу оцінювання є важкість у встановленні спільного формату оцінювання, що зумовлено індивідуальним характером цього виду роботи; значні затрати часу на коментування робіт студентів і оцінювання кінцевого продукту.

Значного поширення набувають блоги, представлені в університетах Ліверпуля (The Politics Blog, University of Liverpool, 2017), Ноттінгхема (Thinking Politics Blog, University of Nottingham, 2016), Суррея (Politics@ Surrey Blog, University of Surrey, 2016), оскільки вони дозволяють студентам працювати у середовищі, з яким вони добре обізнані; забезпечують легкий і швидкий обмін інформацією (включаючи гіперпосилання, зображення, аудіо-

та відеоматеріали) з однокласниками і викладачами, особливо якщо вони знаходяться у різних місцях; роблять можливим залучення до обговорення і отримання зворотного зв'язку від практикуючих фахівців у галузі політології і представників громадськості; забезпечують ефективне підтримання зворотного зв'язку між викладачем і студентом через функцію коментування; створюють простір для підтримання міждисциплінарного професійного діалогу (Cardiff University, 2017). Труднощі із використанням блогу як методу оцінювання пов'язують з необхідністю постійного моніторингу з боку викладача і технічними проблемами.

З метою оцінювання рівня досягнення результатів навчання бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу, зокрема університетах Лінкольна (BA Politics, University of Lincoln, 2016), Суррея (BA Politics, University of Surrey, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), також використовується портфоліо, що становить зібрання письмових робіт, написаних на різних етапах навчального модуля та об'єднаних рефлексивним вступом або висновком (University of Reading, 2017). Портфоліо як метод оцінювання має чимало переваг, оскільки: дозволяє охопити різні види письмових робіт в одному форматі оцінювання; стимулює регулярне написання коротших робіт, підтримуючи залучення студентів-політологів до опрацювання тем модуля; створює простір для рефлексії і критичної оцінки студентами прогресу у процесі навчання; уможлиблює постійний діалог студентів і викладачів з метою покращення якості кінцевого продукту. Однак портфоліо потребує багато часу на оцінювання, тому доцільно здійснювати поточне оцінювання окремих частин портфоліо протягом модуля, а в кінці модуля запропонувати підсумкову оцінку із стислими коментарями (Assessment Toolkit, LSE, 2017).

В університетах Англії та Уельсу у процесі підготовки бакалаврів політології найчастіше використовуються такі методи поточного контролю й оцінювання, як презентація, есе, огляд книги, анотована бібліографія, усні та

письмові доповіді, закриті і відкриті тести, директивний документ, аналіз газетної статті, аналіз інтернет-ресурсів, симуляції і рольові ігри.

Сутність презентації та есе як методів оцінювання були розглянуті вище, тому зосередимось на розгляді огляду книг і анотованої бібліографії. Студенти-політологи здійснюють огляди книг з метою виокремлення сильних і слабких сторін індивідуальних і колективних наукових робіт та розробляють анотовані бібліографії з метою підготовки списку джерел з певної теми із представленням короткого резюме і критичного аналізу кожного джерела. Ці методи поточного контролю використовуються у програмах підготовки бакалаврів політології в університетах Воріка (BA Politics, University of Warwick, 2016), Ессекса (BA Politics, University of Essex, 2016), Шеффілда (BA Politics, University of Sheffield, 2016), Дарема (BA Politics, Durham University, 2016), оскільки забезпечують ефективний розвиток і перевірку аналітичних умінь та навичок, що становлять важливу складову професійної компетентності фахівця у галузі політології; створюють можливості для опрацювання широкого спектру первинних і вторинних джерел інформації; сприяють розвитку наукових умінь та навичок студентів. Ці методи часто розглядаються як підготовчий етап до виконання завдання, що підлягає підсумковому оцінюванню (наприклад есе, науковий проект, іспит). Основним недоліком цих методів оцінювання є значні затрати часу студентами, оскільки їм потрібно знайти, прочитати, підсумувати і критично проаналізувати джерела (Blair & McGinty, 2014).

Письмові доповіді є ще одним дієвим методом поточного контролю успішності студентів-політологів, оскільки демонструють їхні уміння і навички представлення інформації на певну тему структурованим способом (BA Politics and International Relations, Nottingham Trent University, 2016). Перевагами методу є наближеність до реальних умов професійного середовища, можливість розглянути широкий спектр тем і сфер дослідження, однак без відповідних рекомендацій і вказівок викладача студентам може бути складно виконати це

завдання; окрім цього необхідно розробити відповідні критерії оцінювання, що братимуть до уваги зусилля, затрачені на створення таблиць даних.

У рамках професійної підготовки бакалаврів політології, зокрема в університетах Ессекса (BA Politics, University of Essex, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Лінкольна (BA Politics, University of Lincoln, 2016), Аберіствіта (BA Politics, Aberystwyth University, 2016), написання директивного документу використовується як метод оцінювання та передбачає підготовку документа, що розглядає поточну політичну проблему у контексті сучасного політичного середовища (Assessment Toolkit, LSE, 2017). У цьому документі студент-політолог пропонує альтернативи до поточної політики, підкріплюючи свої рекомендації фактичними даними.

Виокремлюють чимало переваг використання цього методу для контролю і оцінювання навчальних досягнень студентів у галузі політології, оскільки цей метод: дозволяє студентам долучитись до обговорення поточних політичних питань і розробки потенційних варіантів вирішення складних політичних проблем; заохочує студентів до застосовування теоретичних знань для розгляду реальних суспільно-політичних ситуацій; сприяє вдосконаленню умінь та навичок використання емпіричних даних з метою обґрунтування власної пропозиції; дозволяє студентам працювати над питанням, що становить для них реальний інтерес; дозволяє викладачу розвинути у студентів цінні для працедавця уміння і навички; тестує вищі когнітивні рівні навчання. Однак, слід зазначити, що таке завдання оцінює знання та їх застосування у певній сфері, радше ніж обсяг знань відповідно до навчальної програми. Оскільки директивний документ не є ані історичним аналізом, ані вивченням того, як і чому щось відбувається, викладач повинен чітко пояснити студентам відмінності між директивним документом і аналітичним есе, науковою роботою тощо (London School of Economics and Political Science, 2017).

З метою швидкого отримання загальної картини успішності студентів-політологів в опануванні базовими знаннями, викладачі часто використовують

закриті тести, що дозволяють перевірити знання студентів з широкого спектру навчального матеріалу, заощаджують час викладачів у зв'язку із легкістю перевірки і швидкістю надання відгуку, надають можливість створення банку запитань. Щодо негативних факторів використання закритих тестів як методу перевірки успішності студентів є можливість вгадування правильної відповіді; обмежені можливості для прояву креативності, глибини знання і розуміння у студентів (University of Reading, 2017).

Поточний контроль й оцінювання навчальних досягнень майбутніх фахівців у галузі політології також здійснюється за допомогою відкритих тестів, зокрема у програмах університетів Рідінга (BA Politics, University of Reading, 2016), Лінкольна (BA Politics, University of Lincoln, 2016) що забезпечують швидку перевірку знань і розуміння базових понять; сприяють залученню до певної навчальної літератури; заохочують прогресивну форму навчання. У процесі підготовки політологів вони можуть набувати різноманітних форм, а саме короткі описові відповіді на запитання, пояснення діаграм і графіків, вставлення пропущеного слова у речення.

У контексті обґрунтування доцільності методів активного навчання симуляції і рольові ігри набувають значного поширення як методи поточного контролю й оцінювання, зокрема використовуються у програмах підготовки бакалаврів політології в університетах Сюррея (BA Politics, University of Surrey, 2016), Кардіффа (BSc Politics, Cardiff University, 2016). Вони дозволяють студентам-політологам усвідомити складність вправ, спрямованих на розвиток умінь приймати рішення, та викладачам об'єктивно оцінити оволодіння уміннями і навичками прийняття рішень; перетворюють навчання у практичну діяльність, однак потребують значних затрат часу і зусиль на укладання; можуть створювати дискомфорт для окремих студентів.

Таким чином, найкращою стратегією вибору методів оцінювання у процесі професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології є їх комбінування. Під час розробки системи оцінювання навчального модуля або

освітньої програми доцільно враховувати такі аспекти: як різні методи оцінювання покривають зміст модуля/програми; якими способами обрані методи оцінювання забезпечують перевірку рівня досягнення визначених результатів навчання; чи обрана комбінація методів оцінювання забезпечує студентам можливість продемонструвати весь спектр умінь, навичок, сильних сторін і здібностей; як різні методи доповнюють, контрастують або базуються один на одному; співвідношення методів з огляду різноманіття виставлення оцінок та універсальності; спектр форматів зворотного зв'язку.

У результаті проведеного дослідження виявлено, що університети Англії та Уельсу широко використовують електронні технології у процесі оцінювання навчальних досягнень фахівців у галузі політології. Деякі університети, зокрема університети Рідінга (University of Reading, 2017), Шеффілда (University of Sheffield, 2017), Кардіффа (Cardiff University, 2017), активно використовують технології впродовж усього циклу оцінювання (від подання до повернення завдання в електронній формі), тоді як інші університети, зокрема університети Воріка (University of Warwick, 2017), Аберіствіта (Aberystwyth University, 2017) використовують їх спорадично або на конкретному етапі циклу оцінювання.

Електронне управління оцінюванням визначає спосіб, за допомогою якого технології використовуються в циклі оцінювання навчальних досягнень студентів: від електронного подання до електронного оцінювання, зворотного зв'язку і повернення балів. Воно також забезпечує створення розкладу оцінювання, простеження подання завдань, академічну цілісність, рівність, фіксування оцінок, зовнішнє оцінювання (London School of Economics and Political Science, 2016). Відповідно до проведеного дослідження, Мудл (англ. Moodle) (або еквівалентне віртуальне навчальне середовище) є найбільш вживаною платформою у циклі поточного і підсумкового оцінювання у процесі навчання бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. Турнітін (англ. Turnitin) як інтегрований компонент віртуального навчального

середовища для підсумкового оцінювання є другою найбільш поширеною платформою.

В університетах Англії та Уельсу всі результати навчання оцінюються. Інформація про очікувані результати навчання, методи навчання і оцінювання надається студентам-політологам чітко і відкрито на початку кожного модуля або програми.

Затвердження завдань для підсумкового оцінювання покладається на модераторів модулів (англ. *module moderator*) і зовнішніх екзаменаторів (англ. *external examiner*). На кожен модуль призначається модератор, який є науково-педагогічним працівником кафедри, що спеціалізується у даній дисципліні, проте не є залученим до її викладання. Від нього вимагається розгляд екзаменаційних питань та інших завдань підсумкового і поточного контролю й оцінювання. Зовнішні екзаменатори відповідають за затвердження форми і змісту розроблених екзаменаційних питань (*Code of Practice for Assessment and Feedback, University of Surrey, 2017*).

Завдання, що оцінюються, умовно поділяються на дві групи: завдання, що не виконуються у контрольованих, обмежених часом умовах (англ. *assignment*), наприклад есе, науковий проект, портфоліо, і завдання, що виконуються у контрольованих, обмежених часом умовах (англ. *examination*), наприклад іспит, тест, презентація. Щодо завдань, які не виконуються у контрольованих умовах, вони розглядаються модератором модуля; поправки вносяться керівником модуля (англ. *module convenor/leader*) до початку навчального семестру; крайні терміни подання завдань перевіряються директором освіти (англ. *director of education*) з метою уникнення накладок. Щодо завдань, які виконуються у контрольованих умовах, зокрема екзаменаційних питань, вони розглядаються модератором модуля; після внутрішнього розгляду і узгодження надсилаються зовнішньому екзаменатору для розгляду і затвердження; потім подаються в Екзаменаційний офіс (англ. *Examination Office*) (*Assessment, Progression and Awarding: Taught Programmes, University of Exeter, 2017*).

Основними принципами виставлення оцінок, як зазначено у «Кодексі практики оцінювання» Університету Екзетера, є: виставлення оцінок повинно базуватись на якості роботи студента і бути неупередженим; жодна оцінка за модуль не повинна покладатись на судження одного оцінювача; всі завдання підсумкового оцінювання є предметом модерації; всі кафедри зобов'язані опублікувати критерії виставлення оцінок для всіх завдань підсумкового оцінювання; важливі критерії виставлення оцінок повинні застосовуватись постійно (Assessment, Progression and Awarding: Taught Programmes, University of Exeter, 2017).

Важливим етапом виставлення оцінок є модерація, що використовується з метою гарантування об'єктивності результатів оцінювання і систематичності застосування критеріїв оцінювання. Основними способами модерації є: подвійне сліпе виставлення оцінки – робота оцінюється двома оцінювачами окремо, а потім вони узгоджують остаточну оцінку; подвійне відкрите виставлення оцінки – робота оцінюється двома оцінювачами разом, а потім вони узгоджують остаточну оцінку; виставлення оцінки з метою перевірки – робота перечитується другим оцінювачем, щоб переконатись в об'єктивності оцінки, виставленої першим оцінювачем.

Принаймні 10 % робіт підлягають модерації, а зразок повинен охоплювати весь спектр оцінок (Assessment, Progression and Awarding: Taught Programmes, University of Exeter, 2017).

Усі оцінки повідомляються безпосередньо студенту у письмовій формі або через індивідуальний простір на студентському порталі університету, але не через публічне оголошення. Оцінки повинні повідомлятись лише студенту – ані батьки, ані інші треті сторони не мають права доступу до цієї інформації, окрім визначених законом випадків.

Студент переходить на наступний етап навчання або отримує диплом про присвоєння кваліфікації після схвалення Комітету оцінювання, прогресу, присвоєння кваліфікацій програми/ дисципліни (англ. Programme/ Discipline

Assessment, Progression and Awarding Committee). Для продовження навчання студент зобов'язаний виконати такі вимоги: зареєструватись і пройти модулі, що становлять рекомендовану кількість кредитів на рік, і досягнути середнього вагового коефіцієнта 40 %.

У рамках професійної підготовки бакалаврів політології університети Англії та Уельсу пропонують освітньо-професійні програми, що різняться тривалістю навчання, загальною кількістю кредитів, необхідних для присвоєння кваліфікації, спектром освітніх можливостей (довготривала практика, навчання за кордоном), гнучкістю освітньої траєкторії, комбінацією профільюючих дисциплін, а саме: програма підготовки бакалавра з відзнакою тривалістю три роки, що пропонується більшістю університетів, зокрема університетами Дарема (BA Politics, Durham University, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016), Сассекса (BA Politics, University of Sussex, 2016); програма підготовки бакалавра без відзнаки тривалістю три роки, що пропонується університетами Лідса (BA Politics, University of Leeds, 2016), Свонзі (BA Politics, Swansea University, 2016); програма підготовки бакалавра з відзнакою тривалістю чотири роки (проходження виробничої практики або навчання за кордоном) в університетах Ессекса (BA Politics, University of Essex, 2016), Бристоля (BA Politics, University of Bristol, 2016), Екзетера (BA Politics, University of Exeter, 2016); гнучка комбінована програма підготовки бакалавра з відзнакою тривалістю три роки в університеті Екзетера (Flexible combined BA Politics, University of Exeter, 2016); гнучка комбінована програма підготовки бакалавра з відзнакою тривалістю чотири роки в університеті Екзетера (Flexible combined BA Politics, University of Exeter, 2016); програма підготовки бакалавра основної/ додаткової спеціальності, що пропонується університетами Ессекса (BA Politics with Human Rights, University of Essex, 2016), Йорка (BA Politics with International Relations, University of York, 2016), Суррея (BSc Politics with German, University of Surrey, 2016); подвійної спеціальності в університетах Екзетера (BSc Politics and Economics, University of Exeter, 2016), Ньюкасла (BA

Politics and History, Newcastle University, 2016), Аберіствіта (BA Politics and Modern History, Aberystwyth University, 2016); або потрібної спеціальності в університетах Оксфорда (BA Philosophy, Politics and Economics. University of Oxford, 2016), Кембриджа (BA Human, Social and Political Sciences. University of Cambridge, 2016), Воріка (BA Philosophy, Politics and Economics, University of Warwick, 2016).

Пропонуємо розглянути результати порівняльного аналізу програм підготовки бакалаврів політології з огляду на специфіку нарахування кредитів, беручи до уваги такі критерії як: загальна кількість кредитів, необхідних для присвоєння кваліфікації; рекомендована кількість кредитів для кожного рівня, що є еквівалентним року навчання; максимально допустима кількість кредитів на найнижчому рівні; мінімально допустима кількість кредитів на рівні присвоєння кваліфікації. Основна відмінність між програмою підготовки бакалавра з відзнакою і без відзнаки полягає у ступені диференціації навчальних досягнень студентів. Якщо студент навчається за програмою підготовки бакалавра без відзнаки, його досягнення оцінюються за двобальною шкалою «зараховано»/«незараховано». У випадку навчання за програмою підготовки бакалавра з відзнакою, навчальні досягнення студента диференціюються за чотирибальною шкалою, що детальніше розкриває рівень успішності студента в опануванні професійними знаннями, уміннями і навичками.

Кваліфікація «Бакалавр з відзнакою» може бути присвоєна кандидату, який загалом отримав 360 кредитів, з них по 120 на кожен рівень (рівні 4, 5, 6 відповідно до Рамки кваліфікацій вищої освіти), що є еквівалентними першому, другому, третьому рокам навчання, причому максимальна кількість кредитів на четвертому рівні не може перевищувати 150, а мінімальна кількість кредитів на рівні присвоєння кваліфікації повинна становити 90.

Кваліфікація «Бакалавр без відзнаки» може бути присвоєна кандидату, який загалом отримав 300 кредитів, з них по 120 упродовж першого і другого

років навчання і 60 кредитів упродовж третього року. Програма підготовки бакалавра політології з відзнакою тривалістю чотири роки передбачає отримання 480 кредитів, де мінімальна кількість кредитів на рівні присвоєння кваліфікації становить 210. Гнучкі комбіновані програми підготовки бакалавра політології з відзнакою або без відзнаки є аналогічними до традиційних програм з огляду на принципи оцінювання і нарахування кредитів, за винятком максимально допустимої кількості кредитів, отриманих на найнижчому рівні (рівень 4), що становить 180 на відміну від 150 у традиційних програмах, що зумовлено специфікою цих програм (Code of Practice for Assessment and Feedback, University of Surrey, 2017).

Університети Англії та Уельсу також пропонують освітньо-професійні програми, які передбачають одночасне опанування декількох спеціальностей, що можуть співвідноситись наступним чином: у програмі підготовки бакалавра основної/додаткової спеціальності співвідношення варіює між 2:1 і 3:1, у програмі підготовки бакалавра подвійної спеціальності співвідношення становить 1:1, у програмі підготовки бакалавра потрійної спеціальності співвідношення становить 1:1:1, що зумовлює потребу адаптації системи оцінювання і нарахування кредитів.

Типові вимоги до кількості кредитів для програми підготовки бакалавра основної/додаткової спеціальності: загальна кількість кредитів на основну спеціальність може варіювати від 270 до 240, на додаткову – від 120 до 90, причому мінімальна кількість кредитів на рівні присвоєння кваліфікації становить 30 на основну спеціальність і 15 на додаткову (BA Politics with Human Rights, University of Essex, 2016; BA Politics with International Relations, University of York, 2016; BSc Politics with German, University of Surrey, 2016). Типові вимоги до кількості кредитів для програми підготовки бакалавра подвійної спеціальності: загальна кількість кредитів на кожну спеціальність може варіювати від 210 до 150, причому мінімальна кількість кредитів на кожну з них становить 30 (BA Politics and History, Newcastle University, 2016;

BA Politics and Modern History, Aberystwyth University, 2016). Типові вимоги до кількості кредитів для програми підготовки бакалавра потрібної спеціальності: загальна кількість кредитів на кожну спеціальність може варіювати від 150 до 90, а мінімальна кількість кредитів становить 15 (BA Human, Social and Political Sciences, University of Cambridge, 2016; BA Philosophy, Politics and Economics, University of Oxford, 2016; BA Philosophy, Politics and Economics, University of Warwick, 2016).

У рамках кредитно-модульної системи, процес оцінювання досягнень студентів з метою присвоєння кваліфікації базується на перевірці очікуваних результатів навчання після проходження модуля. Програми підготовки бакалаврів політології складаються з комплексу модулів, яким присвоюється певна кількість кредитів на основі підрахунку обсягу навчального навантаження і освітній рівень, що визначає складність цього процесу. У системі вищої освіти Англії та Уельсу 1 кредит відповідає 10 годинам навчального навантаження, що охоплює аудиторні заняття, самостійну роботу та інші види навчально-пізнавальної діяльності. Зазвичай, кількість кредитів за модуль у програмах підготовки бакалаврів політології становить 15, 20 або 30, за написання наукової роботи або проходження довготривалої практики нараховується 30, 40 або 45 кредитів. У процесі підготовки бакалаврів політології використовуються рівні 4, 5, 6 Рамки кваліфікацій Англії та Уельсу. Таким чином, студент бакалаврату зі спеціальності «Політологія», досягнувши очікуваних результатів навчання для певного модуля, отримує, наприклад, 15 кредитів на четвертому рівні.

У специфікації програми (англ. programme specification) вказані ті модулі, які студент-політолог зобов'язаний або може обрати у рамках конкретної освітньо-професійної програми. Більшість університетів Англії та Уельсу поділяють модулі на обов'язкові (англ. compulsory module), тобто модулі, які студенти зобов'язані обрати для задоволення вимог щодо продовження навчання або присвоєння кваліфікації, і вибіркові (англ. optional module), тобто

необов'язкові модулі, які є вказаними у специфікації програми і можуть бути обраними студентом. Деякі університети, зокрема університети Воріка (BA Philosophy, Politics and Economics, University of Warwick, 2016), Лідса (BA Politics, University of Leeds, 2016), Йорка (BA Politics, University of York, 2016), виокремлюють також базові модулі (англ. core, non-condonable compulsory module), які студенти зобов'язані обрати і задовільно скласти для продовження навчання або присвоєння кваліфікації. Окрім цього, студент-політолог може обирати факультативні модулі, тобто необов'язкові модулі, які не є вказаними у специфікації програми, але можуть бути обрані студентом за власним бажанням. В описах модулів також вказуються пре-реквізитні, кореквізитні і несумісні у зв'язку із подібністю модулі. Слід зазначити, що вибіркові модулі, обрані студентом із запропонованого переліку, підлягають затвердженню відповідним відділом університету, що бере до уваги необхідні пререквізитні модулі та заборонені комбінації модулів.

Порівнюючи розподіл кредитів на інваріантну і варіативну складову процесу підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу, ми висували, що цей розподіл суттєво варіює в кожному університеті. Кожна кафедра самостійно визначає кількість і кредитний ваговий коефіцієнт обов'язкових модулів для кожного року навчання, однак у цьому процесі спостерігаються загальні тенденції: кількість обов'язкових модулів поступово зменшується з кожним наступним роком навчання, забезпечуючи студентам більшу самостійність у формуванні навчальної траєкторії. Кількість обов'язкових модулів упродовж першого року навчання становить від 2 до 4, а їхній кредитний ваговий коефіцієнт складає від 60 до 120 кредитів. Кількість обов'язкових модулів упродовж другого року навчання, зазвичай, становить від одного до трьох, а їхній кредитний ваговий коефіцієнт складає від 20 до 60 кредитів. Упродовж третього року навчання обов'язковим є лише один модуль, зазвичай дипломна робота, за який присвоюється 30-40 кредитів або обов'язкові модулі взагалі відсутні. Відсоткова частка кредитів за модулі, що

становлять інваріантну складову, у співвідношенні до загальної кількості кредитів, необхідних для присвоєння кваліфікації бакалавра політології, коливається від 40 до 50% (BA Politics, University of Bristol, 2016; BA Politics, Durham University, 2016; BA Politics, University of Sussex, 2016; BA Politics, University of York, 2016).

У програмах підготовки бакалаврів з відзнакою вказано відносний ваговий коефіцієнт (англ. *relative weighting*) кожного року навчання для диференціації навчальних досягнень студента. Зазвичай, у процесі професійної підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу модулі першого року навчання не мають вагового коефіцієнту, тоді як модулі другого і третього років навчання мають однаковий ваговий коефіцієнт: 0%, 50%, 50% відповідно. Ваговий коефіцієнт модуля для диференціації досягнень студента має бути прямо пропорційним до його кредитного вагового коефіцієнту (англ. *credit weighting*). Наприклад, 30-кредитний модуль має вдвічі більший ваговий коефіцієнт, ніж 15-кредитний модуль того ж року навчання. Диференціація навчальних досягнень студента під час присвоєння кваліфікації базується на середньому арифметичному всіх оцінок за модулі, зважених з огляду на кредитний ваговий коефіцієнт модуля і ваговий коефіцієнт року навчання (University of Surrey, 2016).

Більшість університетів Англії та Уельсу використовують систему накопичення і трансферу кредитів для вираження кредитного вагового коефіцієнта кожного елемента програми, накопичення отриманих студентом кредитів та їх трансферу у межах та за межами університету, у якому навчається студент. Кредитна система забезпечує студентам-політологам гнучкість освітнього процесу, можливість переходу на іншу програму або продовження навчання за кордоном. Один кредит, присвоєний університетом Англії чи Уельсу, є еквівалентним половині кредита ЄКТС.

Висновки до другого розділу

У другому розділі «Організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу» охарактеризовано особливості організації професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу та проаналізовано цільовий, стимулювально-мотиваційний, змістовий, операційний, контрольню-регулювальний та оцінно-результативний компоненти структурної моделі підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу.

На підставі опрацювання нормативно-правових документів і науково-методичних матеріалів висновуємо, що підготовка бакалаврів політології у системі університетської освіти Англії та Уельсу відповідає загальноєвропейським та національним освітнім стандартам і кваліфікаційним вимогам. Програми підготовки майбутніх фахівців у галузі політології характеризуються високим ступенем варіативності і міждисциплінарним характером, що забезпечує формування комплексу компетентностей для ефективного адаптування до сучасних умов розвитку суспільства, всебічного аналізу реалій громадсько-політичного життя і продукування різноманітних варіантів вирішення політичних питань.

У розділі представлено авторську модель професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу, що охоплює цільовий, стимулювально-мотиваційний, змістовий, операційний, контрольню-регулювальний та оцінно-результативний компоненти.

Метою професійної підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу є підготовка фахівців, які володіють базовим поняттєво-категорійним та аналітико-дослідницьким апаратом політичної науки для практичної роботи у сферах громадської і політичної діяльності, місцевого самоврядування та державного управління, що передбачає виконання таких завдань: підготовка до професійної трудової і науково-дослідної діяльності,

формування і розвиток високорівневих інтелектуальних, комунікативних, технічних, міжособистісних умінь та навичок, виховання соціальних і демократичних цінностей, почуття глобальної громадянськості, сприяння формуванню особистісної цілісності випускника.

Результати аналізу програм професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу свідчать, що стимулювально-мотиваційний компонент передбачає створення умов для формування позитивної внутрішньої і зовнішньої мотивації студентів до навчально-пізнавальної діяльності, що забезпечує сприятливе середовище для розкриття інтелектуального потенціалу індивіда й опанування професійних знань, формування і розвиток умінь і навичок. У цьому контексті програми підготовки в Англії та Уельсі передбачають співпрацю університетів з урядовими, громадськими і приватними організаціями з метою розробки і реалізації освітніх ідей, програм, схем для забезпечення можливостей освітньо-професійного розвитку; високий рівень професійної компетентності науково-педагогічних працівників університетів; вивчення актуальних питань за допомогою використання сучасних методів і технологій; ефективну реалізацію студентоцентрованого підходу.

Змістове наповнення освітніх програм підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу характеризується значною варіативністю, що зумовлено плюралістичною сутністю політології, відсутністю уніфікованих вимог до змісту програм, специфікою напрямів наукової діяльності кафедр та особистими науковими інтересами викладачів кафедр. В обов'язковій компоненті освітніх програм значна увага приділяється модулям аналітико-дослідницького змісту, зокрема опануванню кількісними методами аналізу. Вибіркова компонента охоплює модулі актуального прикладного характеру, які розглядають широке коло проблем. Прикметною рисою програм Англії та Уельсу є те, що значну частину варіативної складової становлять модулі, які розглядають політичні системи різних регіонів світу.

Операційний компонент професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу характеризується наявністю різних типів програм, зокрема програми, що ведуть до присвоєння ступеня бакалавра гуманітарних наук, бакалавра гуманітарних наук з відзнакою, бакалавра гуманітарних наук основної/додаткової спеціальності, бакалавра гуманітарних наук подвійної або потрійної спеціальності. В англійських та уельських університетах використовують очну, заочну, змішану, дистанційну формами освіти. В освітньому процесі застосовують різні форми організації освітнього процесу, серед яких навчальні заняття (лекційні, семінарські, практичні, лабораторні, індивідуальні заняття, консультації), самостійна робота, практична підготовка і контрольні заходи.

Професійна підготовка бакалаврів політології базується на інтеграції традиційних та інноваційних методів навчання, зокрема значного поширення набули методи активного навчання: комунікативно-дискусійного (дебати, презентації, круглі столи), проблемно-аналітичного (кейс-метод, проблемно-орієнтоване навчання) та імітаційного (рольові ігри, симуляції) характеру, оскільки ці методи забезпечують максимальне наближення ситуації до реальної та дозволяють ефективно формувати загальні і професійні компетентності майбутніх фахівців у галузі політології.

Процес контролю та оцінювання результатів навчання студентів бакалаврату зі спеціальності «Політологія» в університетах Англії та Уельсу характеризується високим ступенем прозорості (подання, перевірка, оцінювання роботи та надання відгуку); високим рівнем деталізації відгуку, що надається викладачем; наданням переваги письмовим формам підсумкового контролю, що гарантує об'єктивність оцінювання і систематичність застосування критеріїв оцінювання; приділенням більшої уваги рефлексивному аналізу власної діяльності здобувачем вищої освіти; повідомленням оцінки особисто здобувачу вищої освіти.

Визначено, що університети Англії та Уельсу завдяки використанню кредитно-модульної системи організації освітнього процесу забезпечують гнучкість програм професійної підготовки фахівців у галузі політології, що відображено у тривалості навчання, спектрі навчальних можливостей, рівні свободи у формуванні освітньої траєкторії, комбінації профільюючих дисциплін; сприяють академічній мобільності студентів з метою обміну досвідом, а також загалом підвищують якість надання освітніх послуг, використовуючи критичний аналіз предмета вивчення, рефлексивну практику і мотивування студентів до активного залучення в освітній процес.

Матеріали розділу висвітлено у таких публікаціях автора: Брандibuра (2016a, 2016b, 2016c, 2018a, 2018b, 2018d).

РОЗДІЛ 3

ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З ПОЛІТОЛОГІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ АНГЛІЇ, УЕЛЬСУ ТА УКРАЇНИ

У розділі «Порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів з політології в університетах Англії, Уельсу та України» представлено результати дослідження стану професійної підготовки бакалаврів з політології в університетах України, виконано порівняльний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі політології в Англії, Уельсі та Україні, а також розроблено науково-методичні рекомендації щодо використання прогресивних ідей та досвіду професійної підготовки бакалаврів політології Англії та Уельсу в умовах університетської освіти України.

3.1. Стан професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах України

Глобалізаційні процеси, що супроводжують розвиток постіндустріального суспільства, трансформують його пріоритети, акцентуючи увагу на цінності людини, її діяльності та продукті її праці. «Трансформація постіндустріального суспільства в інформаційне ознаменувала зміну в розстановці пріоритетів. На перший план вийшли не матеріальні об'єкти, а те, що їх породжує, – продукти інтелектуальної праці» (Мандзюк, 2015, с. 124). Налагодження співпраці у політичному, економічному, соціальному, культурному контекстах міжнародного співтовариства неможливе без залучення фахівців, здатних відстоювати інтереси власної держави в умовах конструктивного діалогу, що передбачає сприйняття різноманітності, притаманної кожній нації та державі, а також етики політичного спілкування. «Україна прагне увійти до європейського і світового співтовариства

цивілізованою країною з високими життєвими стандартами. І перепусткою до цивілізованого світу є нарівні з економічним зростанням, технологічним розвитком та раціоналізацією політичних процесів також і високий ступінь демократичності і громадянської освіченості населення» (Дмитренко, 2009, с. 61).

Вважаємо, що професійна підготовка політологів має важливе значення не тільки для розвитку держави на глобальному рівні. Фахівці цієї сфери здійснюють управлінські функції на місцевому та національному рівнях, що впливає на економічний та соціальний розвиток місцевих громад та українців як однієї із європейських націй.

В Україні розвиток вищої освіти, в умовах якої здійснюється професійна підготовка бакалаврів в галузі політології, реалізується відповідно до нормативно-правової бази, що визначає основну мету і завдання, функції вищої освіти, її рівні, ступені та кваліфікації, стандарти освітньої діяльності, вимоги до забезпечення якості освітніх послуг; характеризує систему закладів вищої освіти та специфіку управління ними; детермінує специфіку організації освітнього процесу, наукової, інноваційної, міжнародної діяльності, фінансово-економічних відносин, моніторингу та контролю використання ресурсної бази (Закон України «Про вищу освіту», 2014). В Україні підготовка спеціалістів певної галузі знань має чітко встановлений порядок, логіка якого передбачає фіксацію окремого виду діяльності в державних класифікаторах, а також внесення фаху до відповідних постанов Кабінету Міністрів України, якими затверджуються галузі знань і спеціальності за ступеневою освітою. Ліцензування вищих навчальних закладів здійснюється відповідно до фахових кластерів, передбачених у спеціальних документах (Мандзюк, 2015, с. 126).

Триває інтенсивна робота над розробкою стандартів вищої освіти для усіх спеціальностей, зокрема й для спеціальності 052 «Політологія». «... найбільш помітним здобутком вітчизняної політичної науки стала її різнобічна інституціоналізація, яка охоплює як правове визнання з боку держави

підготовки кваліфікованих кадрів на різних кваліфікаційних рівнях (від бакалавра до магістра політології), так і підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації (кандидатів/докторів філософії та докторів політичних наук) (Круглашов, 2016, с. 176). У проекті стандарту чітко визначено обсяг кредитів ЄКТС, перелік компетентностей випускника (інтегральна, загальні компетентності, фахові компетентності, нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання, форми атестації, вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти тощо) (Проект Стандарту вищої освіти. Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський). Спеціальність 052 «Політологія», 2017).

Варто зазначити, що станом на 01.09.2017 р. програми підготовки майбутніх політологів пропонували 37 закладів вищої освіти України, а у вересні 2018 р. перелік таких закладів вищої освіти збільшився до 40 (Система «Абітурієнт», 2017), (Рейтинги ВНЗ, 2017) (див. Додаток Г).

У рейтингу університетів України, до яких найбільша кількість абітурієнтів подала заяви у 2018 р., десятка лідерів охоплює такі заклади вищої освіти:

1. Київський національний університет імені Тараса Шевченка (789 поданих заяв),
2. Києво-Могилянська академія (582 подані заяви),
3. Львівський національний університет імені Івана Франка (549 поданих заяв),
4. Український католицький університет (409 поданих заяв),
5. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (297 поданих заяв),
6. Київський університет імені Бориса Грінченка (276 поданих заяв),
7. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова (258 поданих заяв),

8. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (245 поданих заяв),
9. Дніпровська політехніка (191 подана заява),
10. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (181 подана заява) (Система «Абітурієнт»).

Прикметно, що до десятки лідерів належить й заклад приватної форми власності – Український католицький університет.

Щодо статистики за регіонами, то в рейтингу лідерські позиції займають 4 університети, що розташовані у м. Києві, 2 – у Львівській області, 2 – у Дніпровській області, 1 – у Харківській обл., 1 – в Одеській обл. (Система «Абітурієнт», 2017). На жаль, в Україні відсутні статистичні дані щодо гендерного та етнічного складу абітурієнтів.

Як свідчить аналіз даних, поданих на сайті «Система «Абітурієнт», для вступу на програму підготовки бакалавра з політології абітурієнтам необхідно представити сертифікати про складання зовнішнього незалежного оцінювання з таких навчальних дисциплін як українська мова та література, історія України, іноземна мова або математика за вибором вступника (Система «Абітурієнт», 2017).

Варто зазначити, що окрім спільних рис, що характеризують вступну кампанію у 2018 р. на програми підготовки бакалаврів з політології у вітчизняних закладах вищої освіти, є й відмінні. До них відносимо вимоги щодо рівня знань абітурієнтів з предметів, з яких вони склали зовнішнє незалежне оцінювання. Результати виконаного аналізу свідчать, що вони коливаються від 100 балів (заклади вищої освіти державної форми власності) до 140 балів (заклад вищої освіти приватної форми власності). Також університети України автономно приймають рішення щодо вагового коефіцієнта кожної навчальної дисципліни в конкурсному балі (див. Табл. 3.1) (Система «Абітурієнт», 2017). Середній показник конкурсу на бюджетні місця в університетах державної

форми власності, що входять до десятки лідерів за кількістю поданих заяв, у 2018 р. складає 17,11.

Слід відзначити, що в цілому процес подання заяви та зарахування до університетів України упродовж останніх кількох років став більш прозорим.

Таблиця 3.1.

Лідери рейтингу закладів вищої освіти України за кількістю поданих заяв абітурієнтами у 2018 р. для вступу на програму підготовки бакалавра за спеціальністю 052 «Політологія»

Заклад вищої освіти	Конкурс на бюджет	Кількість заяв	Показники ЗНО (мін. бал та ваговий коефіцієнт)				Середній бал документа про освіту
			Українська мова та література	Історія України	Іноземна мова (за вбором)	Математика (за вбором)	
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	9,53	789	101 k=0,25	110 k=0,40	101 k=0,25	101 k=0,25	k=0,10
Києво-Могилянська академія	18,96	582	130 k=0,20	130 k=0,50	130 k=0,20	130 k=0,20	k=0,10
Львівський національний університет імені Івана Франка	13,71	549	100 k=0,25	100 k=0,45	100 k=0,20	100 k=0,20	k=0,10
Український католицький університет	-	409	140 k=0,25	140 k=0,35	150 k=0,30	140 k=0,30	k=0,10
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	13,19	297	100 k=0,20	100 k=0,45	100 k=0,25	100 k=0,25	k=0,10
Київський університет імені Бориса Грінченка	30,2	276	100 k=0,30	120 k=0,40	100 k=0,20	100 k=0,20	k=0,10
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова	18,6	258	100 k=0,45	100 k=0,25	100 =0,20	100 k=0,20	k=0,10
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна	16,5	245	100 k=0,20	100 k=0,35	100 k=0,35	100 k=0,35	k=0,10
Дніпровська політехніка	12,6	191	100 k=0,25	100 k=0,40	100 k=0,25	100 k=0,25	k=0,10
Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова	20,67	181	100 k=0,30	100 k=0,30	100 k=0,30	100 k=0,30	k=0,10

Освітня програма підготовки бакалаврів за спеціальністю 052 «Політологія», що пропонується вітчизняними університетами, відповідає сьомому рівню Національної рамки кваліфікацій, першому циклу Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти (*англ.* FQ EHEA) та шостому рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя (*англ.* EQF for LLL). Навчання організовано за денною та заочною формами, а термін навчання за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра триває 3 роки і 10 місяців, що складає 240 кредитів ЄКТС. Документ «Національна рамка кваліфікацій України» був затверджений Кабінетом Міністрів України 23 листопада 2011. «Рівні кваліфікацій визначають інтегральну та загальні компетентності (навчальні результати), серед яких знання, вміння і навички, комунікативність, автономність, відповідальність. Стандарти вищої освіти та освітніх програм в контексті системи вищої освіти визначають компетентності та навчальні результати відповідно до рівнів та спеціальності...» (Overview of the Higher Education System. Ukraine, 2017, с. 7).

Як свідчать результати аналізу освітньо-професійних програм підготовки бакалавра за спеціальністю 052 «Політологія» Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Факультет філософії, 2018), Києво-Могилянської академії (Києво-Могилянська академія. Факультет соціальних наук і соціальних технологій, 2018), Львівського національного університету імені Івана Франка (Львівський національний університет імені Івана Франка. Філософський факультет, 2018), Українського католицького університету (2018), Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Факультет суспільних наук і міжнародних відносин, 2018), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Факультет політології та права, 2018), Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Харківський національний

університет імені В. Н. Каразіна. Соціологічний факультет, 2018), Національного університету «Дніпровська політехніка» (Національний університет «Дніпровська політехніка». Юридичний факультет, 2018), Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова (Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова. Факультет міжнародних відносин, політології та соціології, 2018), такий досвід в університетах України має свою специфіку.

Як зазначають розробники профілю освітньої програми (Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Факультет філософії, 2018), її основною метою є «підготовка кваліфікованих фахівців-політологів, які володіють базовим категоріально-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом політичної науки, знаннями політичної теорії та практики у тому числі для продовження навчання на другому (магістерському) освітньо-науковому рівні вищої освіти» (с. 6). Після завершення навчання бакалавр-політолог може працювати як службовець у державних органах влади, державних виконавчих органах влади, місцевих органах влади, політичних партіях, громадських і самоврядних організаціях, виконуючи політико-організаційні, експертно-аналітичні, громадські, консультаційні функції тощо.

Розробка освітньої програми здійснюється на інституційному рівні. Університети мають повну автономність щодо змістового наповнення освітніх програм. Відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України заклади вищої освіти зобов'язані оприлюднити перелік обов'язкових дисциплін, основною метою освоєння яких є формування загальних та спеціальних компетентностей (Overview of the Higher Education System. Ukraine, 2017). Отже, програма підготовки бакалавра-політолога в Україні спрямована на освоєння навчальних дисциплін обов'язкової та вибіркової компоненти, яка своєю чергою охоплює предмети за вибором закладу вищої освіти та предмети за вибором здобувача вищої освіти.

У документі «Концепція політичної освіти в Україні» (2015) стверджується: «вибудовуючи зміст демократичної політичної освіти, прагнучи надати поштовх розвитку політичної культури в умовах посттоталітарного суспільства, слід робити першочергові наголоси на таких ключових поняттях як «законослухняність», «відповідальність», «політична активність», «ставлення до влади», «індивідуальна свобода», «толерантність» (с. 5). Так, освітня програма, що пропонується Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, передбачає освоєння здобувачами таких нормативних навчальних дисциплін, як українська мова, історія України, іноземна мова, історія зарубіжних політичних учень, політична думка Східної Європи, загальна та соціальна екологія, загальна теорія політики, вступ до політології, підготовку двох курсових робіт, підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи. Загальний обсяг навчальних дисциплін обов'язкової компоненти складає 174 кредити (див. Додаток Д-1).

Вибіркові дисципліни цієї освітньої програми згруповані двома блоками (60 кредитів): «Політичний менеджмент» та «Практична політологія». До першого блоку належать дисципліни за вибором: інформаційна політика та релігійні чинники політичного процесу, політичні режими, екополітика, політична іміджелогія та політична мова, виборчі технології та комунікативні технології в політиці. Другий блок презентує предмети: громадянське суспільство та теорія і історія демократії, теорія політичних систем, історія української державності, політична культура та гендерні політики, соціальні засади політики та політична конфліктологія (Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Факультет філософії, 2018).

Представлено кілька переліків навчальних дисциплін, з яких здобувач вищої освіти може вибрати для вивчення одну: 1) соціальна психологія, сучасні інформаційні технології, 2) основи економічної теорії, теорія суспільного вибору, 3) політична економія, конкуренція як політична проблема, 4) політичні проблеми соціального управління, міжконфесійні відносини, 5)

етнополітологія, культура міжнаціональних відносин, 6) політична психологія, соціологія політики, 7) релігійний фундаменталізм і сучасна політика, християнсько-соціальні концепції політики, 8) релігієзнавство, церковно-державні відносини, 9) етика, культурні інститути та культурна політика, 10) етика, релігійна етика та аксіологія, 11) історія філософії України, українознавча проблематика в культурологічних дослідженнях, 12) педагогіка, основи педагогічної майстерності (Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Факультет філософії, 2018).

На відміну від досвіду Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Український католицький університет пропонує освітньо-професійну програму «Етика-Політика-Економіка» для підготовки фахівця першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 052 «Політологія» (див. Додаток Д-2). У цій програмі вказано, що це галузь знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальність 052 «Політологія». Проте у характеристиці освітньої програми йдеться про її мультидисциплінарний характер, а окрім освоєння політології передбачається опанування й дотичних сфер: моральної філософії, економіки (становлять 70%), з них фахові суспільно-політичні – 50%. До допоміжних віднесено – історію, соціологію, право, богослов'я, комунікації (18%), іноземні мови – 12% (див. Додаток Д-2).

Програмою передбачено вивчення обов'язкових дисциплін циклу загальної підготовки, що складає 155 кредитів: англійська мова; публічне мовлення та академічне письмо; Святе письмо: історія спасіння Старого та Нового Завітів; Християнство: віра, богослужіння, мораль; Історія великих ідей (філософія, політика, економіка); український світ: походження, культура, ментальність; релігія в Україні в глобальному історичному контексті; методологія філософських та наукових досліджень; логіка формальна; філософія та критичне мислення; друга сучасна іноземна мова та циклу професійної підготовки (філософська антропологія; філософська етика та моральні виклики сучасності; вступ до економіки; порівняльна політологія I:

соціальні та політичні інститути; порівняльна політологія II: політичні партії та політичні системи, вибори та виборчі системи; політична система України; політична соціологія; політичні комунікації; кількісні та якісні методи дослідження; міжнародні політичні та безпекові інститути; місцеве самоврядування та державне управління; основи теорії держави, права та прав людини; основи Римського приватного права; міжнародне публічне право; основи теорії ігор; статистика та економетрика; макроекономіка; мікроекономіка; економіка розвитку; глобальні питання I: тероризм, війна-мир, біженці, багатство-бідність-справедливість; глобальні питання II: екологія, водні ресурси, голод, епідемії, охорона здоров'я; суспільне вчення Католицької церкви) (див. Додаток Д-2).

Вибіркова компонента (60 кредитів) поділена на предмети циклу загальної підготовки (лідерство; творення особистого бренду; онлайн-безпека; розвиток та управління організаціями; проектне мислення; експерти командної роботи; переговори та прийняття рішень; основи психології; соціальна психологія; психологія груп та груповий аналіз) та навчальні дисципліни професійної підготовки (чотири дисципліни вільного вибору від університету; етика і технології; основи конфліктології; політична психологія; порівняльна економіка: економічні системи; міжнародна політекономія; управління проектами: від ідеї до результату, політична культура; сучасні етичні теорії; основи менеджменту; філософія права: мораль-право-закон; політична теологія; суспільні трансформації; публічна економіка і фінанси; основи інвестицій; глобальні ринки: міжнародна економіка і фінанси; якісне управління). Завершується навчання захистом кваліфікаційної бакалаврської роботи (див. Додаток Д-2).

Соціологічний факультет Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна пропонує програму підготовки бакалаврів за спеціальністю 052 «Політологія», яка традиційно охоплює блок нормативних дисциплін та дисциплін за вибором. Нормативні дисципліни поділяють на цикл гуманітарної

та соціально-економічної підготовки (історія України, українська мова за професійним спрямування, історія філософії, іноземна мова, іноземна мова за фахом, правознавство, соціологія: основи теорії), цикл фундаментальної підготовки (основи вищої математики, практикум з комп'ютерних технологій у наукових дослідженнях, теорія ймовірностей, вступ до політології, історія зарубіжних політичних вчень, історія політичної думки України, сучасна зарубіжна політологія, політична культура, соціальна психологія, політична антропологія, теорії міжнародних відносин та глобального управління, філософія політики, методологія політичної аналітики), цикл професійної та практичної підготовки (методи збору соціологічної інформації, методи аналізу та комп'ютерної обробки соціологічної інформації, мас-медіа та політика, політичні системи країн світу, теорія та практика демократії, основи Євроінтеграції, кратологія, політичний менеджмент і маркетинг, політичне прогнозування, порівняльна політологія, постмодерна політика, державне управління та місцеве самоврядування, теорія партій та партійних систем). Загальна кількість кредитів нормативних дисциплін – 169 (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Соціологічний факультет, 2018).

Щодо дисциплін за вибором, то цикл гуманітарної і соціально-економічної підготовки охоплює всесвітню історію / екологію та суспільство, політичну історію / історію та теорію держави, економічну теорію / біополітику, соціальну філософію / публічну політику, іноземну мову для науковців. До циклу професійної та практичної підготовки належать такі дисципліни за вибором, як політична пропаганда / інституціональна інженерія, історична антропологія / влада та бізнес: теорія та практика, громадянське суспільство / війна та суспільство, історія Слобідської України / політичні еліти та лідерство, ідеологія та політика / політична балканістика, теорія та практика президентських систем / критика ідеологічної свідомості, світовий політичний процес та геополітика / недержавні суб'єкти воєнної сфери, міграційна політика / інформаційні технології в державному управлінні, теорія парламентаризму /

вибори, референдуми, прикладна політологія /Зв'язки з громадськістю та корпоративна етика, основи цивільної безпеки. Завершується навчання атестаційним іспитом «Теорія та історія політики» і «Порівняльна політика» (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Соціологічний факультет, 2018).

У Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича освітньо-професійна програма підготовки майбутніх політологів (Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Освітньо-професійна програма. Перший (бакалаврський) рівень. Спеціальність 052 «Політологія», 2017) передбачає освоєння навчальних дисциплін, обов'язкова частина яких складає 177 кредитів ЄКТС (73,8%) і охоплює 35 дисциплін (153). Програмою передбачена виробнича і навчальна практика (18 кредитів), підготовка курсової роботи (6 кредитів). Вибіркова складова має обсяг 69 кредитів ЄКТС (26,2%). Тут навчальні дисципліни поділені за трьома блоками: «Вибірковий блок загальної підготовки (9 кредитів) та Вибірковий блок 1 професійної підготовки (спеціалізація «Політичні процеси та менеджмент») та Вибірковий блок 2 (спеціалізація «Європейська та регіональна інтеграція») (60 кредитів)» (с. 14).

Цикл загальної підготовки передбачає освоєння 4 обов'язкових навчальних дисциплін (18 кредитів) та 31 дисципліну із циклу професійної підготовки, що складає 135 кредитів (Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Освітньо-професійна програма. Перший (бакалаврський) рівень. Спеціальність 052 «Політологія», 2017).

Відповідно до чинного законодавства, що регулює функціонування системи вищої освіти, професійна підготовка майбутніх фахівців має передбачати не тільки теоретичну, але й практичну складову. «Перелік видів практик для кожного напрямку підготовки та спеціальності, їх форми, тривалість і терміни проведення визначаються навчальним планом та графіком навчального процесу» (Шевчук & Сідельник, 2017, с. 190).

Щодо практичної підготовки майбутніх політологів бакалаврського рівня в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, то програмою передбачена політологічна (3 кредити) та соціологічна практика (3 кредити) (див. Додаток Д-1). У Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна в освітній програмі відведено 6 кредитів на виробничу практику (див. Додаток Д-3). Організація таких видів практики передбачає безпосередню діяльність в умовах громадсько-політичних організацій, політичних партій, виборчого штабу, органів державної влади та місцевого самоврядування, засобах масової інформації тощо. Тут студенти знайомляться з інституціями та їхніми структурними підрозділами, досліджують середовище та виборчі технології, аналізують публікаційні матеріали тощо.

Вважаємо за необхідне підкреслити надання особливої уваги практичній підготовці бакалаврів освітньо-професійної програми «Етика-Політика-Економіка» в Українському католицькому університеті. Про це свідчить наявність практичної підготовки (13 кредитів), що реалізується за допомогою практики інституційної (4 кредити), літньої англійської школи (3 кредити), літньої школи «Від політики до політик» (3 кредити) та літньої школи «Етика і релігія в політиці та економіці» (3 кредити) (див. Додаток Д-2). Такий же досвід демонструє Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, де на практику відведено, як ми уже зазначали, 18 кредитів (Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Освітньо-професійна програма. Перший (бакалаврський) рівень. Спеціальність 052 «Політологія», 2017).

Як свідчить досвід Києво-Могилянської академії (Києво-Могилянська академія. Факультет соціальних наук і соціальних технологій, 2018), Львівського національного університету імені Івана Франка (Львівський національний університет імені Івана Франка. Філософський факультет, 2018) та інших закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку майбутніх політологів, в основу освітнього процесу покладено принципи науковості, соціальної контекстності, системності та систематичності,

студентоцентрованого та проблемно-орієнтованого навчання, неперервності самоосвіти.

Освітній процес у вітчизняних закладах освіти передбачає використання таких форм організації навчання як лекційні і семінарські, практичні та індивідуальні навчальні заняття, консультації, самостійна робота, курсові роботи тощо. Викладачі застосовують як традиційні, так і інноваційні методи навчання відповідно до інтересів здобувачів вищої освіти та вимог освітньої програми: дискусія, сократівський метод ведення діалогу, круглий стіл, ділова гра, кейс-метод, написання есе, тренінг тощо.

Щодо контролю та оцінювання знань, умінь і навичок майбутніх політологів у вітчизняних закладах вищої освіти, то, передусім, вони забезпечують виконання таких функцій як освітня, мотиваційно-стимулювальна, організаційна, виховна, прогностична (Положення про організацію освітнього процесу в Київському університеті імені Бориса Грінченка, 2017).

Кожен університет послуговується 100 бальною шкалою оцінювання, яка розробляється відповідно до шкали ЄКТС та національної шкали оцінювання (Положення про організацію освітнього процесу в Дніпровській національній університет імені Олеся Гончара, 2018).

Так, у Положенні про організацію освітнього процесу у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна (2017) вказується, що університет використовує різні його види, зокрема «самоконтроль, кафедральний, факультетський, ректорський контроль» (с. 34). Традиційно, організація освітнього процесу передбачає «вхідний, поточний упродовж семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль, атестація здобувачів вищої освіти» (с. 35).

У Таблицях 3.2, 3.3 та 3.4 представлено шкалу оцінювання, що використовується у Національному університеті «Дніпровська політехніка»

(Положення про організацію освітнього процесу Державного ВНЗ «Національний гірничий університет», 2016, с. 25), Київському університеті імені Бориса Грінченка (Положення про організацію освітнього процесу в Київському університеті імені Бориса Грінченка, 2017, с. 37), Львівському національному університеті імені Івана Франка (Положення про організацію освітнього процесу у Львівському національному університеті імені Івана Франка», 2018).

Таблиця 3.2.

Схема оцінювання досягнень студента за шкалою ЄКТС у Національному університеті «Дніпровська політехніка»

Оцінка	Рівень досягнень (бали)
A	90-100
B	82-89
C	74-81
D	64-73
E	60-63
Fx	35-59
F	1-34

Відповідно до «Положення про організацію освітнього процесу у Львівському національному університеті імені Івана Франка» (2018), «Результати складання семестрового контролю у вигляді семестрових екзаменів і диференційованих заліків оцінюють за шкалою ЄКТС, національною чотирибальною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та 100-бальною шкалою Університету, а семестрових заліків – за шкалою ЄКТС, національною двобальною шкалою («зараховано», «незараховано») та 100-бальною шкалою Університету, і вносять у відомість обліку успішності, залікову книжку та особову картку студента» (с. 14). Тут же йдеться про атестацію здобувачів вищої освіти, під якою розуміють «встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей до вимог стандартів вищої освіти» (с. 16).

Таблиця 3.3.

**Схема оцінювання досягнень студента
у Київському університеті імені Бориса Грінченка**

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою (бали)	Значення оцінки
A	90-100	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	82-89	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
Fx	35-59	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення

Таблиця 3.4.

**Схема оцінювання досягнень студента
у Львівському національному університеті імені Івана Франка**

Оцінка ЄКТС	Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою		
		Екзамен, диференційований залік	Залік	
A	90-100	5	відмінно	зараховано
B	81-89	4	дуже добре	
C	71-80		добре	
D	61-70	3	задовільно	
E	51-60		достатньо	
FX	21-50	2	незадовільно	не зараховано
F	0-20	2	незадовільно (без права перездачі)	не зараховано (без права перездачі)

Результати аналізу досвіду вітчизняних ЗВО свідчать, що атестація здобувачів вищої освіти за спеціальністю 052 «Політологія» здійснюється за

допомогою використання таких форм як захист дипломної (бакалаврської) роботи та комплексних кваліфікаційних іспитів відповідно до вимог освітньо-професійної програми.

Дипломна бакалаврська робота передбачає виконання індивідуального завдання науково-дослідницького спрямування, що слугує виявленню рівня теоретичної та практичної підготовки майбутнього політолога, здатного застосувати вміння і навички критичного мислення, наукового пошуку, обробки, аналізу, узагальнення і систематизації даних, знаходження власного рішення щодо розв'язання наукового завдання тощо.

У дипломній роботі здобувач вищої освіти висвітлює теоретико-методологічні основи виконаного дослідження; теоретичні основи, покладені в основу досліджуваної наукової проблеми. Емпірична частина відображає діагностику проблеми дослідження, результати аналізу кількісних та якісних показників, динаміки політичних процесів чи явищ, а також опис алгоритму реалізації програми дослідження.

Захист дипломних робіт проводиться перед комісією, яка створюється відповідно до наказу керівника закладу вищої освіти. Зазвичай, до її складу входять представники працедавців та провідні фахівців з політології закладу вищої освіти.

3.2. Порівняльний аналіз професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в Англії, Уельсі та Україні

Порівняльний аналіз професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії, Уельсу та України здійснено на основі зіставлення, виявлення спільних та відмінних рис у компонентах авторської моделі професійної підготовки бакалаврів політології, що охоплює нормативно-правовий, теоретико-методологічний, цільовий, стимулювально-мотиваційний, змістовий, операційний, контрольо-регулювальний та оцінно-результативний компоненти.

Розглядаючи нормативно-правове забезпечення професійної підготовки політологів, ми зосередились на таких його складових як: міжнародні документи: Світова декларація щодо вищої освіти у двадцять першому столітті: бачення та реалізація (World Declaration on Higher Education for the Twenty First Century: Vision and Action, 1998), Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти у Європейському регіоні (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, 1997), Ключові компетентності для навчання впродовж життя: Європейська довідкова рамка (Key Competences for Life Long Learning, European Reference Framework, 2007); закони щодо вищої освіти (Higher Education and Research Act, 2017; Закон України «Про вищу освіту», 2014); галузеві стандарти підготовки бакалаврів політології: Предметний бенчмарк з політології та міжнародних відносин (Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations, 2017), Проект Стандарту вищої освіти України зі спеціальності 052 «Політологія» (Проект Стандарту вищої освіти. Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський). Спеціальність 052 «Політологія», 2017); нормативно-правова документація університетів Англії, Уельсу та України, що визначає загальні положення щодо вступу, присвоєння кваліфікацій, контролю якості освіти, а також освітньо-професійні програми, описи модулів тощо.

У результаті виконаного дослідження виявлено, що вища освіта, зокрема професійна підготовка фахівців з політології, як в Україні, так і в Англії та Уельсі, базується на таких міжнародних документах як: Світова декларація щодо вищої освіти у двадцять першому столітті: бачення та реалізація (World Declaration on Higher Education for the Twenty First Century: Vision and Action, 1998), яка наголошує на рівному доступі до вищої освіти, студентоцентрованому підході до організації освітнього процесу, навчанні впродовж життя, диверсифікації освітніх моделей, використанні інформаційно-комунікаційних технологій, інтернаціоналізації вищої освіти, науково-дослідній роботі у співпраці з громадськістю, академічній свободі закладів

вищої освіти, забезпеченні контролю якості вищої освіти; Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти у Європейському регіоні (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, 1997), у якій визначено інструментарій Болонського процесу; документ «Ключові компетентності для навчання впродовж життя, Європейська довідкова рамка» (Key Competences for Life Long Learning, European Reference Framework), що декларує необхідність оволодіння загальними компетентностями, які дозволять індивіду легко адаптуватись до постійних змін, що спостерігаються у сучасному світі, та максимально реалізувати свій потенціал.

Сучасна законодавча база України з питань регулювання вищої освіти засвідчує відхід від централізованого управління системою вищої освіти, а натомість декларування принципів демократизації, автономізації, інтернаціоналізації та персоналізації освітнього процесу. До позитивних змін відносимо оновлення Національної рамки кваліфікацій, що забезпечує взаємо-сумісність не лише освітньо-навчальних та освітньо-наукових, але й наукових ступенів (Стаття 5, Закон України «Про вищу освіту» від 25.07.2018), що, на нашу думку, сприятиме ефективнішому долученню науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України до міжнародної наукової спільноти та формування наукового мислення і культури відповідно до європейських цінностей.

Принцип інтернаціоналізації та міждисциплінарний підхід знайшли своє відображення у Законі України «Про вищу освіту», де зазначено про можливість отримання не лише одиничного, але й подвійного («у разі здобуття особою вищої освіти одночасно за двома спеціальностями» (Пункт 8, Стаття 7, Закон України «Про вищу освіту» від 25.07.2018) та спільного («у разі здобуття особою вищої освіти за узгодженими між закладами вищої освіти, у тому числі іноземними, освітніми програмами» (Пункт 9, Стаття 7, Закон України «Про вищу освіту» від 25.07.2018) диплома, що розширить спектр надання освітніх

послуг, можливості індивідуалізації освітньої траєкторії та підвищить шанси для працевлаштування випускників. Важливим кроком на шляху розробки прозорих механізмів внутрішнього та зовнішнього контролю якості вищої освіти стала ініціація Законом України «Про вищу освіту» від 2014 р. створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Слід відзначити вагове розширення автономії закладів вищої освіти України, оскільки вони самостійно визначають специфіку організації освітнього процесу, розробляють і затверджують освітні програми і навчальні плани, створюють та реорганізують структурні підрозділи (Стаття 36, Закон України «Про вищу освіту» від 25.07.2018), що, на нашу думку, сприятиме пришвидшенню процесу адаптації вищої освіти до потреб ринку праці, диверсифікації освітніх програм, а відтак, і підвищенню конкурентоспроможності українських університетів на європейському ринку освітніх послуг.

У результаті порівняльного контент-аналізу стандартів Англії, Уельсу та України з професійної підготовки бакалаврів за спеціальністю «Політологія» виявлено чимало спільного, зокрема в описі сутності політології як предметної області, переліку загальних і спеціальних компетентностей, результатів навчання, форм атестації здобувачів вищої освіти. Однак, слід зазначити, що проект стандарту України, на відміну від стандарту Англії та Уельсу, не наголошує експліцитно на міждисциплінарному характері політології, її методологічному плюралізмі та широких можливостях щодо комбінування з іншими спеціальностями гуманітарного і природничого блоку; а також не деталізує методи викладання, навчання та оцінювання.

Підсумовуючи вищесказане, нормативно-правове забезпечення професійної підготовки фахівців з політології в Англії, Уельсі та Україні, станом 2018 р., характеризується високим ступенем подібності. Протягом останніх років Україна досягнула значних успіхів у розробці нормативно-правової бази, що створює сприятливі умови для модернізації національної

вищої освіти шляхом реалізації ключових цінностей демократичного суспільства, принципів і стратегічних напрямів розвитку вищої освіти.

Важливу роль у формуванні теоретико-методологічних основ і науково-методичної бази професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу відіграє членство у світових (Міжнародна асоціація політичної науки (англ. International Political Science Association), Міжнародна асоціація студентів-політологів (англ. International Association for Political Science Students), європейських (Європейська асоціація політичної науки (англ. European Political Science Association), Європейський консорціум політичних досліджень (англ. European Consortium for Political Research) та національній (Асоціація політичних студій Сполученого Королівства (англ. Political Studies Association UK) організаціях, які забезпечують механізми співпраці політологів у світовому масштабі, окреслюють пріоритетні напрями політологічних досліджень та вдосконалюють методику викладання політології у закладах вищої освіти.

На теренах України діють такі громадські освітньо-наукові організації політичного спрямування як Всеукраїнська асоціація політичних наук, Українська академія політичних наук, Альянс молодих політологів, політтехнологів та політиків України, які створюють платформу для наукових дискусій у галузі політології шляхом організації і проведення форумів, конференцій, семінарів та публікації дослідницько-аналітичних матеріалів. Порівнюючи характер діяльності Асоціації політичних студій Сполученого Королівства та організацій України, слід зазначити, що Асоціація політичних студій є масштабною національною організацією, членами якої є науково-педагогічні працівники провідних університетів Англії та Уельсу, тоді як вищезгадані організації України є радше невеликими громадськими об'єднаннями, створеними за ініціативи окремих науковців, громадських активістів тощо. Наразі, українські університети та їхні науково-педагогічні працівники є здебільшого членами українських освітньо-наукових організацій,

тоді як ми вбачаємо значний потенціал як в інституційному членстві закладів вищої освіти України, так і в особистому членстві науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти безпосередньо в міжнародних організаціях політологічного спрямування.

Позитивним прикладом є створення Українського відділення Міжнародної асоціації студентів-дослідників політичної науки на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018).

В Англії та Уельсі результати наукових досліджень у галузі політичних наук публікуються у таких наукових журналах як «The British Journal of Politics and International Relations» (укр. «Британський журнал політики та міжнародних відносин»), «Political Studies» (укр. «Політичні студії»), «Political Studies Review» (укр. «Огляд політичних студій»), «Politics» (укр. «Політика»), а також міжнародних фахових виданнях «European Journal of Political Research» (укр. «Європейський журнал політичних досліджень»), «European Political Science Review» (укр. «Огляд європейської політичної науки»), «European Political Science» (укр. «Європейська політична наука»). Ці наукові журнали включені до авторитетних міжнародних наукометричних баз даних, що гарантує високу якість публікацій та їх поширення у світовому освітньо-науковому просторі.

В Україні результати наукових досліджень у галузі політології публікуються здебільшого у фахових виданнях, до яких належать «Вісник Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Філософія. Політологія», «Наукові записки Києво-Могилянської академії. Політологія», «Вісник політології Національного університету ім. В. Каразіна», «Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія» тощо. Ці наукові журнали публікуються українською мовою та не належать до авторитетних міжнародних наукометричних баз даних, що обмежує можливості поширення результатів дослідження за межами України.

Порівнюючи види освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів за спеціальністю «Політологія», які пропонуються закладами вищої освіти Англії, Уельсу та України, слід зазначити, що університети Англії та Уельсу набагато ефективніше використовують міждисциплінарний потенціал політології, що відображається у розробці і реалізації програм підготовки бакалаврів з основною / додатковою спеціальністю, подвійною спеціальністю або потрійною спеціальністю (BA Politics with International Relations, University of York, 2016; BA Politics and Sociology, University of Warwick, 2016; BA Politics and Modern History, Aberystwyth University, 2016; BA Politics, International Relations and Modern Languages, University of Hull, 2016). Причому слід конкретизувати, що приблизно 50-60% освітніх програм подвійної та потрійної спеціальності мають мультидисциплінарний характер (BA Politics and Sociology, University of Sheffield, 2016; PPE, University of Oxford, 2016). Це радше засвідчує адміністративне узгодження компонентів освітньої програми, тоді як решта програм є інтердисциплінарними (BA Politics and Economics, Lancaster University, 2016; PPE, University of Warwick, 2016), що передбачає проходження модулів, які розглядають проблеми за межами однієї наукової чи професійної сфери і вимагають інтеграції теоретико-методологічних баз різних дисциплін або галузей знань з метою їх вирішення.

Університети України пропонують освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів політології, що ведуть до присвоєння одиничного диплома (Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018; Києво-Могилянська Академія, 2018; Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018). Однак знаходимо позитивні приклади розробки та реалізації програм, що мають міждисциплінарний характер. Наприклад, Український католицький університет пропонує програму «Етика-Політика-Економіка», яка передбачає ґрунтовне вивчення не лише політології, але й моральної філософії та економіки (див. Додаток Д-2), що засвідчує прогресивний рух у напрямку міждисциплінарної інтеграції та, на нашу думку, сприятиме підвищенню

конкурентоспроможності українських випускників на національному та міжнародному ринках праці.

Дослідження співвідношення інваріантної та варіативної складових програм підготовки політологів виявило, що здобувачі вищої освіти Англії та Уельсу мають значно більшу свободу у формуванні власної освітньої траєкторії, оскільки модулі за вибором студента становлять 50% від загального обсягу кредитів (BA Politics, University of Sheffield, 2016; BA Politics, Durham University, 2016; BA Politics, University of Warwick, 2016), де важливим моментом є поступове збільшення свободи вибору з кожним роком навчання, що дозволяє студентам гармонійно сформувати академічну самостійність, культуру самоосвіти та орієнтацію на власні професійні інтереси і практичне застосування освоєних знань, умінь і навичок, тоді як в університетах України (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018; Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2018) цей показник становить приблизно 25-30%.

Відмінність між англійськими, уельськими та українськими програмами також полягає у тому, що в багатьох українських програмах (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018; Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018; Український католицький університет, 2018) існує чіткий поділ на цикл загальної та фахової підготовки. До циклу загальної підготовки часто належать такі модулі як «Історія України», «Філософія», «Українська мова», «Інформатика» (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018; Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018), які є поглибленням шкільної програми, що, на нашу думку, не є доцільним у контексті університетської освіти. Вважаємо, що формування загальних компетентностей, зокрема комунікативної, інформаційно-комунікаційної чи громадянської, повинно бути інтегрованим у модулі фахового спрямування, наприклад виконання завдання із застосуванням інформаційно-комунікаційних

технологій або виконання проекту, що передбачає співпрацю з громадськістю. Альтернативним варіантом збереження циклу загальної підготовки є оновлення його змісту відповідно до вимог сучасного суспільства, на зразок, Українського католицького університету, що пропонує опанування уміннями і навичками публічного мовлення, створення особистого бренду, розвитку та управління організаціями, онлайн-безпеки (див. Додаток Д-2).

У результаті виконаного порівняльного аналізу виявлено, що в Англії, Уельсі та Україні застосовується компетентнісний підхід до організації освітнього процесу, де нормативний зміст програми формується у результатах навчання. Порівняльний контент-аналіз програм підготовки бакалаврів політології (Український католицький університет, 2018; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018; Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018; BA Politics, Durham University, 2016; BA Politics, University of Essex, 2016; BA Politics, University of Warwick, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016) засвідчив, що формально програми в Україні спрямовані на формування тих же загальних (комунікативної, інформаційно-комунікаційної, самоосвітньої, міжособистісної, міжкультурної, міждисциплінарної, громадянської) і спеціальних (суспільно-політичної, науково-дослідницької, аналітичної, прогностичної, діагностичної, конфліктологічної та управлінської) компетентностей, що й програми університетів Англії та Уельсу, однак оцінити результативність формування вищезгаданих компетентностей на даний момент неможливо, оскільки нові освітньо-професійні програми були впроваджені в Україні у 2016 р. А відтак, комплексне оцінювання результативності підготовки бакалаврів у галузі політології можливо буде здійснити у 2020 р.

Змістове наповнення освітніх програм підготовки бакалаврів політології в університетах Англії, Уельсу та України характеризується значною варіативністю, що зумовлено плюралістичною сутністю політології, відсутністю уніфікованих вимог до змісту програм, специфікою напрямів

наукової діяльності кафедр та особистими науковими інтересами їхніх викладачів. Порівнюючи обов'язкові компоненти освітніх програм, слід зазначити, що в університетах Англії, Уельсу та України до обов'язкових модулів належать «Вступ до політології», «Політична думка», «Політична теорія», «Політична філософія», «Порівняльна політологія», «Прикладна політологія» (BA Politics, University of Exeter, 2016; BA Politics, University of York, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016; Український католицький університет, 2018; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018; Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2018). Однак, на відміну від України, в Англії та Уельсі значна увага серед обов'язкових компонентів освітньої програми приділяється модулям аналітико-дослідницького змісту, наприклад «Вступ до політологічного аналізу», «Політологічний аналіз: організація дослідження і обробка даних», «Політологічні дослідження: аналітичні форми і методи» (BA Politics, University of Sheffield, 2016; BA Politics, University of Sussex, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016), що дозволяє здобувачам вищої освіти опанувати дослідницький інструментарій, необхідний для виконання політологічних досліджень, та формує у них науковий підхід до розв'язання завдань не лише в академічному середовищі, але й у майбутній професійній діяльності.

Вибіркові компоненти освітньо-професійних програм у досліджуваних країнах охоплюють широке коло проблем, що стосуються різноманітних аспектів політичної діяльності, наприклад політика у питаннях культури, релігії, медицини, спорту, гендерної рівності, політична поведінка, політична комунікація, політичний консалтинг, політична реклама. Слід зазначити, що деякі кафедри закладів вищої освіти України (Український католицький університет, 2018; Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018) включають у вибіркочну компоненту модулі актуального і прикладного характеру, які розглядають реальні проблеми сучасного суспільства на основі поточних досліджень іноземних та українських науковців, тоді як інші кафедри

(Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2018; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2018) формують перелік вибіркового компонентів освітньої програми на основі класичних постулатів політичної науки, що, на нашу думку, не дозволяє здобувачам вищої освіти, зокрема старших курсів, поглибити освоєні ними знання, уміння і навички, а також персоналізувати освітній процес.

Відмінною рисою Англії та Уельсу є те, що значну частину варіативної складової освітньо-професійних програм складають модулі, які розглядають політичні системи різних регіонів світу (BA Politics, SOAS, 2016), що пояснюється сучасними глобалізаційними процесами та необхідністю наукового аналізу і прогнозування політичної діяльності різних країн і регіонів світу, а також задоволенням різних освітніх потреб здобувачів вищої освіти в Англії та Уельсі.

Важливим компонентом професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в Англії, Уельсі та Україні є практична підготовка. На відміну від України, де пропонується короткотривала практика (Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2018), університети Англії та Уельсу пропонують як короткотривалу (1-10 тижнів) (BA Politics, University of York, 2016; BA Politics, University of Warwick, 2016; BSc Politics, Cardiff University, 2016), так і довготривалу практику (1 семестр або 1 рік) (BA Politics, University of Leeds, 2016; BA Politics, University of Westminster, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016). Традиційна програма підготовки бакалавра гуманітарних наук з політології в Англії та Уельсі триває три роки, однак значна кількість університетів пропонує сендвіч програми, які передбачають присвячення третього року навчання за кордоном або проходженню виробничої практики. Такий підхід до організації практики знайшов схвалення серед працедавців Великої Британії, оскільки, на їхню думку, довготривала

практика дозволяє сформувати уміння і навички, необхідні для майбутньої професійної діяльності (Little & Lee, 2006).

Слід зазначити, що обсяг кредитів, які виділяються на практику, як в Англії та Уельсі, так і в Україні, суттєво варіює від університету до університету. В Англії та Уельсі цей обсяг коливається від 20 до 60 кредитів ЄКТС (або від 40 до 120 кредитів системи Англії та Уельсу) (BA Politics, University of York, 2016; BA Politics, University of Warwick, 2016; BA Politics, University of Leeds, 2016; BA Politics, University of Westminster, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016), а в Україні – від 6 до 36 кредитів ЄКТС (Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018; Український католицький університет, 2018; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2018; Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018).

Заклади вищої освіти України також використовують різноманітні моделі організації практики. Якщо в Англії та Уельсі проходження практики є одноразовим заходом, що, зазвичай, відбувається на третьому році навчання, то в Україні практикується поступова інтеграція здобувача вищої освіти у професійне середовище. Наприклад, в освітньо-професійній програмі підготовки бакалаврів за спеціальністю «052 Політологія» Київського університету імені Бориса Грінченка (Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018) передбачено навчально-ознайомчу практику (3 кредити) протягом першого, другого і третього курсів навчання, а також виробничу практику аналітико-експертного спрямування (21 кредит) і переддипломну практику (6 кредитів) протягом четвертого курсу навчання.

Особливе зацікавлення викликав підхід Українського католицького університету (Український католицький університет, 2018) до організації практичної підготовки бакалаврів політології, що реалізується за допомогою практики інституційної (4 кредити), літньої англійської школи (3 кредити), літньої школи «Від політики до політик» (3 кредити) та літньої школи «Етика і релігія в політиці та економіці» (3 кредити). Такий підхід, на нашу думку, має

значний потенціал, оскільки забезпечує освоєння практичних знань, формування і розвиток практичних умінь та навичок у більш сприятливому середовищі та краще узгодження практичної діяльності зі змістом освітніх програм.

Порівнюючи операційний компонент підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії, Уельсу та України, розглянемо, спершу, форми навчання у досліджуваних країнах.

Окрім очної та заочної форм навчання, що пропонуються університетами Англії, Уельсу та України (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2018; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2018; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018), окремі університети Англії та Уельсу мають також опцію дистанційного навчання (BA Politics, Open University, 2016; BSc Politics, LSE, 2016), що забезпечує підготовку бакалаврів політології із використанням інформаційно-комунікаційних технологій без зобов'язання відвідувати заклад вищої освіти, що відображає гнучкість освітнього процесу та адаптацію до потреб споживачів освітніх послуг, однак така форма навчання в Англії та Уельсі знайшла більше поширення на вищих рівнях освіти, а саме магістерському та докторському.

Щодо очної форми навчання, слід зазначити, що кількість аудиторних занять у процесі підготовки майбутніх фахівців з політології в університетах Англії та Уельсу (BA Politics, University of Warwick, 2016; BA Politics, University of Sussex, 2016; BA Politics, Swansea University, 2016) є суттєво меншою, ніж в Україні (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2018; Одеський національний університет імені М.П. Мечникова; Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018). Значний обсяг навчального навантаження у рамках освітньо-професійної програми в Англії та Уельсі становить самостійна робота здобувача вищої освіти (BA Politics, University of Warwick, 2016; BA Politics, University of Sussex, 2016; BA Politics, Swansea University, 2016), що надає студентові достатньо часу для ґрунтовного

опрацювання первинних і вторинних джерел інформації, якісної підготовки індивідуальних завдань та написання наукової роботи, а викладачам – час для науково-методичної роботи, оновлення змісту існуючих модулів з урахуванням найновіших досліджень у галузі та розробки нових модулів, що відповідають потребам сучасного суспільства. Таким чином, в університетах Англії та Уельсу стимулюється глибинне учіння та виховання на засадах філософії «студент – виробник знань».

Студенти університетів Англії та Уельсу мають набагато більшу свободу у складанні власного розкладу відвідування лекційних та семінарських занять, що дозволяє їм поєднувати навчання з роботою або сімейними обов'язками. Більшість університетів Англії, Уельсу та України мають семестрову організацію освітнього процесу (BA Politics, University of Sheffield, 2016; BA Politics, University of York, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016), однак деякі університети Англії та Уельсу, наприклад Університет Ворвіка (BA Politics, University of Warwick, 2016), який займає лідерські позиції з підготовки фахівців у галузі політології, практикує триместрову організацію освітнього процесу, яка передбачає поступове зменшення кількості лекційних занять від першого до третього триместру.

У результаті виконаного порівняльного аналізу виявлено, що університети Англії та Уельсу (BA Politics, University of Leeds, 2016; BA Politics, University of Lincoln, 2016; BSc Politics, Cardiff University, 2016) приділяють значно більше уваги формуванню науково-дослідницької компетентності бакалаврів політології, а також забезпечують вищий рівень інкорпорування результатів науково-дослідної роботи викладачів в освітній процес.

У програмах підготовки бакалаврів політології в університетах України (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016; Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016) передбачено написання більшої кількості наукових робіт – в середньому дві курсові роботи і одна дипломна

робота, однак, на нашу думку, бракує належної підготовки здобувачів вищої освіти до організації, проведення дослідження і представлення його результатів, оскільки серед обов'язкових та вибіркових компонентів освітніх програми (за винятком Українського католицького університету) майже відсутні модулі безпосередньо присвячені опануванню кількісними і якісними методами дослідження у галузі політології, розгляду питань організації етапів дослідження, проблеми доброчесності тощо, а також негативним фактором є низький кредитний ваговий коефіцієнт цих робіт, що знижує мотивацію студентів та зміщує їхні пріоритети у напрямку виконання інших завдань.

Проте, слід позитивно відзначити практику написання курсових робіт упродовж другого і третього років навчання, що дає студентам можливість долучитись до науково-дослідної діяльності на ранніх етапах навчання, тоді як в університетах Англії та Уельсу наукова робота виконується лише упродовж останнього року навчання, а британські науковці наголошують на потребі впровадження написання наукових робіт на ранніх етапах навчання.

Характер написання науково-дослідних робіт у досліджуваних країнах суттєво відрізняється, оскільки науково-дослідна діяльність бакалаврів політології в Англії та Уельсі носить більш прикладний характер та передбачає розгляд і розв'язання актуальних проблем у галузі політології (BA Politics, University of Leeds, 2016; BA Politics, University of Lincoln, 2016; BSc Politics, Cardiff University, 2016), тоді як в Україні науково-дослідні роботи спрямовані, значною мірою, на теоретичне опрацювання питань наукового зацікавлення (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016; Київський університет імені Бориса Грінченка, 2016).

Відмінність у формуванні науково-дослідницької компетентності бакалаврів політології в університетах Англії, Уельсу та України полягає у системності її формування, оскільки більшість із досліджених університетів Англії та Уельсу (BA Politics, University of Exeter, 2016; BA Politics, University of Lincoln, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016) включають в

обов'язкову компоненту модулі, які ознайомлюють студентів з інструментарієм проведення досліджень у галузі соціально-поведінкових наук загалом, у галузі політології зокрема, та вимагають виконання наукового дослідження і представлення його результатів у науковій роботі. Ваговий коефіцієнт наукової роботи є суттєво вищим та становить від 15 до 20 кредитів ЄКТС (або 30-40 кредитів системи Англії та Уельсу). Окрім цього пропонується широкий спектр вибіркового модулів, які поглиблюють знання з кількісного і якісного аналізу даних, причому значна увага у цих країнах зараз зосереджується на підготовці фахівців-політологів до застосування кількісних методів аналізу у рамках реалізації національної програми Q-Step.

Окрім науково-дослідної роботи у контексті програми університети Англії та Уельсу (Sheffield Undergraduate Research Experience, University of Sheffield, 2017; Cardiff Undergraduate Research Opportunities Programme, Cardiff University, 2017), на відміну від університетів України, пропонують різноманітні схеми підтримки бакалаврських досліджень у позапрограмний час, що дозволяє студентам отримати реальний досвід роботи у дослідницькій команді, налагодити контакти з науково-педагогічними та науковими працівниками університету, практикуючими фахівцями у галузі політології, а також познайомитись і попрацювати в одній команді над вирішенням спільної проблеми з фахівцями інших галузей (у рамках міждисциплінарних програм) або з фахівцями інших країн (у рамках міжнародних програм), що суттєво підвищує рівень впевненості і розширює світогляд студентів, робить їх виробниками знань. Підхід університетів Англії та Уельсу до формування науково-дослідницької компетентності бакалаврів гуманітарних наук з політології забезпечує вироблення у них наукової культури мислення та застосування наукового підходу до вирішення проблем не лише в академічному середовищі, але й у майбутній професійній діяльності.

У результаті порівняння операційного компоненту підготовки бакалаврів політології у досліджуваних країнах виявлено, що форми організації освітнього

процесу в університетах Англії, Уельсу та України є однаковими і охоплюють навчальні заняття (лекційні, семінарські, практичні, лабораторні, індивідуальні заняття, консультації), самостійну роботу, практичну підготовку і контрольні заходи (BA Politics, University of York, 2016; BA Politics, University of Kent, 2016; BA Politics, Swansea University, 2016; Український католицький університет, 2018; Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018).

Розглядаючи зміст і характер проведення лекційних занять, слід зазначити, що в університетах України часто спостерігається так звана «передача фактичних знань», замість застосування концептуального, інтерпретативного і методологічного підходів до представлення інформації, що практикується в університетах Англії та Уельсу. Значна частина процесу підготовки бакалаврів політології в Україні присвячена опануванню класичних теоретичних постулатів, замість ознайомлення і критичного осмислення результатів поточних міжнародних і національних досліджень у галузі політології, що забезпечує високий рівень актуальності і практичності освоєних знань (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2018).

Порівнюючи досвід університетів Англії, Уельсу та України щодо реалізації студентоцентрованого підходу до організації освітнього процесу, варто сказати, що в Україні спостерігається подальше тяжіння до моделі, у якій викладач виконує роль керівника, радше ніж фасилітатора освітнього процесу, тоді як в Англії та Уельсі у повній мірі реалізується студентоцентрований підхід до навчання, що дозволяє студентам проявляти ініціативу, самостійно конструювати знання, а також критично осмислювати і конструктивно оцінювати власний прогрес в опануванні знаннями, вміннями і навичками.

У контексті застосування методів активного навчання у процесі підготовки бакалаврів політології, слід відзначити, що упродовж останніх років заклади вищої освіти України (Український католицький університет, 2018;

Київський університет імені Бориса Грінченка; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2018) досягнули прогресу у підвищенні рівня інтерактивності освітнього процесу за рахунок використання методів активного навчання, зокрема більшого поширення у процесі підготовки політологів набули методи комунікативно-дискусійного характеру (евристичні бесіди, дискусії, презентації, круглі столи), а також проблемно-аналітичного характеру (кейс-метод, проблемно-орієнтоване навчання), однак рівень використання методів імітаційного характеру (рольові ігри, симуляції, операційні ігри) є суттєво нижчим, ніж в університетах Англії та Уельсу, що, на нашу думку, потрібно вдосконалити, оскільки ці методи забезпечують максимальне наближення ситуації до реальної та дозволяють ефективно опанувати загальні і професійні компетентності.

В університетах Англії та Уельсу (BA Politics, University of Sheffield, 2016; BA Politics, University of Exeter, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016) спостерігається екстенсивне та ефективне використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки фахівців з політології. Віртуальне навчальне середовище в університетах Англії та Уельсу є основною платформою для взаємодії студента і викладача, на відміну від університетів України, де його використання, наразі, потребує ефективнішого використання.

В університетах Англії та Уельсу (University of Reading, 2017; University of Sheffield, 2017; Cardiff University, 2017) ВНС є ефективним інструментом підтримки освітнього процесу політологів за рахунок розміщення синопсисів лекцій, роздаткових матеріалів, завдань на семінарські заняття, подання виконаних завдань та отримання відгуку від викладача, доступу до електронних журналів або книжок, структурованих посилань на он-лайн матеріали, сайти, а також подкасти політологічного спрямування, підтримання взаємодії у колаборативних проектах.

Порівняльний аналіз контрольного-регулювального компоненту підготовки бакалаврів політології в університетах Англії, Уельсу та України (BA Politics,

University of Essex, 2016; BA Politics, University of Exeter, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2018; Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018; Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2018) свідчить про використання однакових видів контролю, до яких належать попередній, поточний та підсумковий.

Однак університети Англії та Уельсу заохочують більше різноманіття форм контролю, зокрема поточного, де окрім контролю викладачем також практикується взаємоконтроль студентами та самоконтроль, що стимулює рефлексивну діяльність студентів. В університетах Англії та Уельсу (BA Politics, University of Essex, 2016; BA Politics, University of Exeter, 2016) значно більша увага приділяється підтриманню зворотного зв'язку, наданню структурованого і конструктивного відгуку на роботу студента, що є однією з основних передумов вдосконалення його освітньої діяльності; питанням доброчесності та реалізації принципу науковості під час виконання завдань, що передбачає обґрунтування висловлених положень за допомогою посилань на інші наукові розвідки, статистичні дані та результати власних досліджень.

Стратегією вибору методів контролю та оцінювання у процесі професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії, Уельсу та України (BA Politics, University of Essex, 2016; BA Politics, University of Exeter, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016; Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2018; Київський університет імені Бориса Грінченка, 2018; Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2018) є їх комбінування.

До спільних методів підсумкового контролю належать іспит, презентація, наукова робота, портфоліо, однак в університетах Англії та Уельсу (BA Politics, University of Warwick, 2016; BA Politics, Swansea University, 2016) одним з найбільш поширених методів підсумкового контролю, що становить 50% підсумкової оцінки, є есе, яке забезпечує ефективну перевірку умінь та навичок

критичного й аналітичного мислення та письмової комунікації, що є важливими компонентами професійної компетентності фахівця-політолога.

До спільних методів поточного контролю належать презентація, огляд книг, анотована бібліографія, доповіді, тести, аналіз газетної статті, аналіз інтернет-ресурсів, однак в університетах Англії та Уельсу (BA Politics, University of Lincoln, 2016; BA Politics, Aberystwyth University, 2016) більша увага приділяється виконанню завдань, що мають практично-орієнтований характер і перевіряють здатність студентів написати, наприклад, директивний документ, аналітичний звіт або проектну пропозицію.

Висновуємо, що процес контролю й оцінювання успішності студентів-політологів в університетах Англії та Уельсу характеризується значно вищим ступенем прозорості з огляду подання, перевірки, оцінювання роботи та надання відгуку; вищим рівнем деталізації відгуку, що надається викладачем; наданням переваги письмовим формам підсумкового контролю, що гарантує об'єктивність оцінювання і систематичність застосування критеріїв оцінювання; приділенням значної уваги рефлексивному аналізу власної діяльності студентом; повідомленням оцінки особисто здобувачу вищої освіти.

У контексті порівняння оцінно-результативного компонента професійної підготовки бакалаврів політології у досліджуваних країнах, слід зазначити, що 1 кредит України відповідає 1 кредиту ЄКТС, а його обсяг становить 30 годин, тоді як 1 кредит в університетах Англії та Уельсу відповідає 0,5 кредита ЄКТС, а його обсяг становить 10 годин (Code of Practice for Assessment and Feedback, University of Surrey, 2017). Таким чином навчальне навантаження здобувача вищої освіти зі спеціальності «Політологія» в Україні становить 7200 годин (Проект Стандарту вищої освіти. Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський). Спеціальність 052 «Політологія», 2017), тоді як навчальне навантаження здобувача вищої освіти з тієї ж спеціальності в Англії та Уельсі коливається від 3600 годин у рамках трирічної програми, і 4800 годин у рамках чотирирічної програми. Особливістю професійної підготовки бакалаврів

політології в університетах Англії та Уельсу є те, що модулі першого року навчання не мають вагового коефіцієнта, тоді як модулі другого і третього років навчання мають однаковий ваговий коефіцієнт: 0%, 50%, 50% відповідно (Code of Practice for Assessment and Feedback, University of Surrey, 2017), що знижує рівень стресу для здобувачів вищої освіти та дозволяє їм поступово адаптуватись до освітнього процесу в університеті. Результати порівняльного аналізу професійної підготовки бакалаврів політології в університетах Англії, Уельсу та України представлено у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

**Порівняльна таблиця
професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології
в університетах Англії, Уельсу та України**

Компо- нент	Критерій	Англія та Уельс	Україна
Нормативно-правовий	Міжнародні документи	Світова декларація щодо вищої освіти у двадцять першому столітті: бачення та реалізація (World Declaration on Higher Education for the Twenty First Century: Vision and Action, 1998), Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти у Європейському регіоні (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, 1997), Ключові компетентності для навчання впродовж життя: Європейська довідкова рамка (Key Competences for Life Long Learning, European Reference Framework, 2007).	Світова декларація щодо вищої освіти у двадцять першому столітті: бачення та реалізація (World Declaration on Higher Education for the Twenty First Century: Vision and Action, 1998), Конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти у Європейському регіоні (Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, 1997), Ключові компетентності для навчання впродовж життя: Європейська довідкова рамка (Key Competences for Life Long Learning, European Reference Framework, 2007).
	Закон про вищу освіту	Закон про вищу освіту базується на принципах децентралізації управління вищою освітою, демократизації, автономізації, інтернаціоналізації та персоналізації освітнього процесу.	Закон про вищу освіту базується на принципах децентралізації управління вищою освітою, демократизації, автономізації, інтернаціоналізації та персоналізації освітнього процесу.
	Галузевий стандарт	У документі «Предметний бенчмаркінг з політології та міжнародних відносин» (англ. «Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations») визначено принципи політології, її сутність, загальні і спеціальні компетентності, форми і методи викладання, навчання й оцінювання.	У проекті Стандарту вищої освіти України зі спеціальності 052 «Політологія», Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський) окреслено сутність політології як предметної області, загальні і спеціальні компетентності, результати навчання, форми атестації здобувачів вищої освіти.

	Документація університетів	Освітні програми, навчальні плани, описи модулів, робочі навчальні програми дисциплін, програми практичної підготовки, документи про систему оцінювання результатів навчання, систему забезпечення якості освіти.	Освітні програми, навчальні плани, описи модулів, робочі навчальні програми дисциплін, програми практичної підготовки, документи про систему оцінювання результатів навчання, систему забезпечення якості освіти.
Теоретичний	Членство у національних організаціях	Значна кількість науково-педагогічних працівників, практикуючих фахівців і здобувачів вищої освіти є членами Асоціації політичних студій Сполученого Королівства (Political Studies Association UK).	Незначна кількість науково-педагогічних працівників, практикуючих фахівців і здобувачів вищої освіти є членами невеликих громадських об'єднань, створених за ініціатииви окремих науковців, громадських активістів тощо.
	Членство у міжнародних організаціях	Активне інституційне та індивідуальне членство у світових та європейських освітньо-наукових організаціях.	Відсутні випадки інституційного членства та рідкі випадки індивідуального членства у міжнародних освітньо-наукових організаціях.
	Наукові журнали	Результати наукових досліджень у галузі політичних наук публікуються у національних та міжнародних фахових виданнях, які є включеними до авторитетних міжнародних наукометричних баз даних.	Результати наукових досліджень у галузі політичних наук публікуються здебільшого у національних фахових виданнях, що не є включеними до авторитетних міжнародних наукометричних баз даних.
	Теорії, концепції, підходи	Теорії системи, когнітивізму, конструктивізму, концепція активного навчання, компетентнісний, міждисциплінарний, акмеологічний, аксіологічний, особистісно орієнтований підходи. Наукові розвідки характеризуються високим ступенем конкретизації, деталізації, прикладним характером.	Теорії системи, когнітивізму, конструктивізму, концепція активного навчання, компетентнісний, міждисциплінарний, акмеологічний, аксіологічний, особистісно орієнтований підходи. Наукові розвідки характеризуються високим ступенем узагальнення, переважно теоретичним характером.
Стимулювально-мотиваційний	Стимули й мотиви	Створення освітнього середовища, що сприяє розкриттю інтелектуального потенціалу здобувачів вищої освіти; високий рівень професійної компетентності науково-педагогічних працівників університетів; вивчення актуальних питань за допомогою використання сучасних методів і технологій; об'єктивна система контролю й оцінювання; співпраця університетів з урядовими, громадськими і приватними організаціями з метою реалізації спільних освітніх проектів і програм працевлаштування; визнання якості і престижу вищої освіти у суспільстві; залежність майбутнього працевлаштування і кар'єрного росту від академічних досягнень.	Високий ступінь демотивації здобувачів вищої освіти у зв'язку із недостатньою реалізацією студентоцентрованого підходу, що обмежує розкриття інтелектуального потенціалу; не завжди високим рівнем професійної компетентності науково-педагогічних працівників університетів; теоретичним і застарілим змістом освітніх програм; недостатнім використанням сучасних освітніх методів і технологій; суб'єктивною системою контролю й оцінювання; формальною співпрацею університетів з урядовими, громадськими і приватними організаціями; труднощами із працевлаштуванням за фахом.
Змістовий	Цикли підготовки	Освітньо-професійна програма складається з циклу базових фахових дисциплін, циклу спеціалізованих фахових дисциплін, практичної підготовки та наукової підготовки.	Освітньо-професійна програма складається з циклу загальних дисциплін, циклу фахових дисциплін (базових і спеціалізованих), практичної підготовки та наукової підготовки.

	Інваріантна складова	Інваріантна складова становить приблизно 50 %. До обов'язкових модулів належать «Вступ до політології», «Політична думка», «Політична теорія», «Політична філософія», «Порівняльна політологія», «Прикладна політологія», а також значний обсяг модулів аналітико-дослідницького змісту, що забезпечують опанування кількісними та якісними методами аналізу.	Інваріантна складова становить приблизно 65-75 %. До обов'язкових модулів належать «Вступ до політології», «Політична думка», «Політична теорія», «Політична філософія», «Порівняльна політологія», «Прикладна політологія».
	Варіативна складова	Варіативна складова становить приблизно 50 %. Вибіркові модулі охоплюють широке коло питань, характеризуються варіативністю, що зумовлено напрямками наукової діяльності кафедр та особистими науковими інтересами викладачів. Модулі мають актуальний та прикладний характер.	Варіативна складова становить приблизно 25-35 %. Вибіркові модулі охоплюють широке коло питань. Модулі не завжди мають актуальний і прикладний характер, базуючись на класичних постулатах політичної науки.
	Практична підготовка	Обсяг кредитів, які виділяються на практику, коливається від 20 до 60 кредитів ЄКТС. Пропонуються різноманітні моделі короткотривалої (1-10 тижнів) і довготривалої (1 рік або 1 семестр) практики.	Обсяг кредитів, які виділяються на практику, коливається від 6 до 36 кредитів ЄКТС. Пропонуються різноманітні моделі короткотривалої практики.
	Наукова підготовка	Написання однієї наукової роботи. Значний обсяг модулів обов'язкової і вибіркової компоненти, які забезпечують опанування якісними і кількісними методами аналізу. Високий кредитний ваговий коефіцієнт наукової роботи (від 15 до 20 кредитів ЄКТС). Актуальність та прикладний характер наукової роботи.	Написання двох курсових робіт та однієї дипломної роботи. Недостатній обсяг модулів аналітико-дослідницького характеру, що забезпечують опанування якісними і кількісними методами аналізу. Низький кредитний ваговий коефіцієнт наукової роботи (від 1 до 9 кредитів ЄКТС). Теоретичне опрацювання питань наукового зацікавлення.
	Тривалість навчання	3-4 роки	4 роки
Операційний	Типи освітніх програм	бакалавр гуманітарних наук, бакалавр гуманітарних наук з відзнакою, бакалавр гуманітарних наук основної/додаткової спеціальності, бакалавр гуманітарних наук подвійної/потрійної спеціальності	бакалавр гуманітарних наук з відзнакою
	Форми освіти	очна, заочна, змішана, дистанційна	очна, заочна
	Форми організації, співвідношення	Навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи. Основний обсяг навчального навантаження становлять самостійна робота і практична підготовка.	Навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи. Основний обсяг навчального навантаження становлять аудиторні заняття.
	Методи навчання	Поєднання традиційних та інноваційних методів навчання. Домінування методів активного навчання. Різноманіття методів активного навчання: комунікативно-дискусійного, проблемно-аналітичного, імітаційного типу.	Поєднання традиційних та інноваційних методів навчання. Недостатнє використання методів активного навчання, зокрема імітаційного типу.

Контрольно-регулювальний	Форми контролю	Контроль викладачем, взаємоконтроль студентами, самоконтроль студентом. Значна увага приділяється (само)рефлексивній діяльності, а також підтриманню зворотного зв'язку, наданню структурованого і конструктивного відгуку на роботу студента.	Контроль викладачем, взаємоконтроль студентами, самоконтроль студентом. Недостатня увага приділяється (само)рефлексивній діяльності, а також підтриманню зворотного зв'язку, наданню структурованого і конструктивного відгуку на роботу студента.
	Види контролю	попередній, поточний, підсумковий	попередній, поточний, підсумковий
	Методи контролю	Комбінування методів контролю. Методи підсумкового контролю: іспит, есе, презентація, наукова робота, портфоліо. Надання переваги письмовим формам підсумкового контролю. Методи поточного контролю: презентація, огляд книги, анотована бібліографія, доповіді, тести, аналіз газетної статті, аналіз інтернет-ресурсів.	Комбінування методів контролю. Методи підсумкового контролю: іспит, презентація, наукова робота, портфоліо. Надання переваги усним формам підсумкового контролю. Методи поточного контролю: презентація, огляд книги, анотована бібліографія, доповіді, тести, аналіз первинних і вторинних джерел інформації.
Оцінно-результативний	Обсяг годин на 1 кредит	1 кредит ЄКТС становить 20 годин	1 кредит ЄКТС становить 30 годин
	Обсяг кредитів для присвоєння диплома	Диплом бакалавра без відзнаки (3-річна програма обсягом 150 кредитів ЄКТС); диплом бакалавра з відзнакою (3-річна програма обсягом 180 кредитів ЄКТС); диплом бакалавра з відзнакою (4-річна програма обсягом 240 кредитів ЄКТС)	Диплом бакалавра з відзнакою (4-річна програма обсягом 240 кредитів ЄКТС)

Отже, професійна підготовка бакалаврів політології в Україні базується на максимальній кількості кредитів для бакалаврського рівня та максимальному обсягу годин на один кредит, що з однієї сторони, виражає наше стрімке прагнення до відповідності європейським стандартам, а з іншої сторони, нерідко призводить до фізичного, емоційного чи інтелектуального виснаження як здобувачів вищої освіти, так і науково-педагогічних працівників. Цей факт також потрібно розглядати у контексті значно більшого обсягу аудиторних занять та не завжди відповідного розрахунку годин на виконання окремих завдань.

3.3. Науково-методичні рекомендації щодо використання прогресивних ідей та досвіду професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології Англії та Уельсу в умовах університетської освіти України

Фахівець у галузі політології є перспективною і затребуваною спеціальністю на міжнародному і національному ринках праці. Сучасна система професійної підготовки політологів в Україні недостатньо задовольняє потреби національного ринку праці щодо його забезпечення висококваліфікованими кадрами для роботи у сферах громадської роботи, політичної діяльності, місцевого самоврядування і державного управління. Оптимізацію процесу підготовки фахівців-політологів в умовах університетської освіти України вбачаємо у творчій адаптації освітніх моделей прогресивних країн світу із урахуванням вітчизняних надбань і традицій, потреб ринку праці, вимог суспільства та інтересів споживачів освітніх послуг.

Результати виконаного порівняльно-педагогічного дослідження професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу засвідчують необхідність вдосконалення системи професійної підготовки фахівців у галузі політології в Україні у контексті реалізації принципів автономізації, інтернаціоналізації, демократизації, персоналізації освіти, застосування наукового, практико-орієнтованого та міждисциплінарного підходів за допомогою поєднання українських традицій та інновацій у сфері вищої освіти із прогресивною практикою університетів Англії та Уельсу, що зумовить розвиток вітчизняної освіти на засадах західної демократичної культури.

У контексті виконання одного із визначених завдань дослідження, нами розроблено науково-методичні рекомендації для учасників освітнього процесу різних рівнів щодо вдосконалення професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах України.

Рекомендації для управлінців у галузі освіти:

- затвердити проект Стандарту вищої освіти України. Рівень вищої освіти – Перший (бакалаврський). Ступінь вищої освіти – Бакалавр. Галузь знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки». Спеціальність – 052 «Політологія» із внесенням необхідних поправок, а саме: роз'яснення міждисциплінарної сутності політології, наголошення на широких можливостях комбінування політології з іншими спеціальностями у рамках інтегрованих освітніх програм; конкретизація методів викладання, навчання та оцінювання з метою забезпечення орієнтирів та пріоритетів у процесі розробки і реалізації програм підготовки політологів;
- розробити і затвердити професійні стандарти і паспорти професій у галузі політології з метою гармонізації ринку освітніх послуг і ринку праці, розробки освітніх і навчальних програм відповідно до очікувань роботодавців у галузі;
- задекларувати необхідність складання міжнародного іспиту з англійської мови (рівень B1) на рівні загальноосвітньої школи, а також ініціювати реалізацію концепції політичної освіти у школі з метою забезпечення пререквізитів для освітніх програми зі спеціальності «Політологія»;
- налагодити роботу Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти з метою гарантування відкритості і підзвітності закладів вищої освіти України щодо їхньої освітньої і наукової діяльності у контексті відповідності діючим освітнім і професійним стандартам та задоволенню потреб громади;
- розробляти рейтинги університетів не на основі загальних критеріїв, а за спеціальностями з метою забезпечення кращого розуміння абітурієнтами та іншими стейкхолдерами якості підготовки фахівців з конкретної спеціальності у певному університеті.

Рекомендації для науковців у галузі дослідження професійної підготовки фахівців з політології:

для науковців у галузі педагогічних наук:

- здійснювати компаративно-педагогічні дослідження досвіду професійної підготовки фахівців з політології у країнах, які ефективно пройшли процес

трансформації від пострадянського до європейського демократичного суспільства, наприклад Литва, а також у країнах зі стрімким розвитком економіки, наприклад Китай, з метою наукового аналізу ефективних трансформаційних моделей у системах вищої освіти цих країн;

– зосередити увагу на дослідженні адміністративно-організаційного і науково-методичного компонентів розробки й реалізації міждисциплінарних програм підготовки бакалаврів політології з метою підвищення конкурентоспроможності як закладів вищої освіти, так і їхніх випускників на національному та міжнародному ринках праці;

– шукати можливості для виконання компаративно-педагогічних досліджень у країні, система вищої освіти якої досліджується, для спостереження й участі в адміністративно-організаційних та науково-педагогічних процесах підготовки фахівців з політології з метою покращення розуміння, глибини аналізу та ґрунтовності представлених результатів дослідження;

для науковців у галузі політичних наук:

– зосередити увагу на дослідженні питань організації професійної підготовки фахівців з політології та методики викладання дисциплін політичного спрямування;

– розробляти й оприлюднювати наукові та методичні праці, що відображають позитивний досвід застосування інноваційних методів викладання і навчання у процесі підготовки фахівців у галузі політології в Україні (наприклад, методичні рекомендації з розробки симуляцій для студентів-політологів або розробки робочої навчальної програми, що передбачає реалізацію науково-дослідного проекту у співпраці з громадою) з метою обміну позитивним досвідом професійної підготовки фахівців у галузі політології в університетах України;

– підсумувати результати розвідок науково-педагогічних працівників кафедр політології та педагогіки України у колективній монографії, яка матиме

прикладний, проблемно-орієнтований характер та надаватиме комплексну картину стану професійної підготовки фахівців з політології в Україні.

У контексті значного розширення повноважень закладів вищої освіти України (Закон України «Про вищу освіту», 2014) особливого значення набувають інституційні стратегії розвитку професійної підготовки фахівців з політології. У результаті виконаного дослідження рекомендуємо університетам України:

загальноуніверситетський рівень:

- забезпечити інституційне та заохочувати особисте членство науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти у міжнародних освітньо-наукових організаціях політичного спрямування, таких як Міжнародна асоціація політичної науки (англ. International Political Science Association), Міжнародна асоціація студентів-політологів (англ. International Association for Political Science Students), Європейська асоціація політичної науки (англ. European Political Science Association), Європейський консорціум політичних досліджень (англ. European Consortium for Political Research), а також в авторитетних національних організаціях як Асоціація політичних студій Сполученого Королівства (англ. Political Studies Association UK) і Американська асоціація політичної науки (англ. American Political Science Association) з метою ефективного обміну досвідом у світовому освітньому і науковому просторі;
- заохочувати публікації статей науково-педагогічних працівників ЗВО України у виданнях з політології, що належать до авторитетних міжнародних наукометричних баз даних, та апробацію результатів досліджень на конференціях у Європі і США з метою гарантування актуальності наукових розвідок, теоретичної і практичної значущості отриманих результатів на міжнародному рівні;

- забезпечити включення українських фахових видань у галузі політології до авторитетних міжнародних наукометричних баз даних із публікацією журналів у двомовному форматі (українська та англійська мови);
- посилити співпрацю закладів вищої освіти в межах України з метою розширення можливостей внутрішньої академічної мобільності здобувачів вищої освіти і науково-педагогічних працівників та розробки освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів політології, що ведуть до присвоєння спільного диплома;
- посилити співпрацю закладів вищої освіти України з освітніми установами інших країн з метою розширення можливостей для зовнішньої академічної мобільності здобувачів вищої освіти і науково-педагогічних працівників та розробки освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів політології, що ведуть до присвоєння спільного диплома;
- ініціювати електронне подання, перевірку, оцінювання завдань та надання відгуку з метою підвищення прозорості процесу оцінювання;
- вдосконалити інфраструктуру та покращити якість консультаційної підтримки здобувачів вищої освіти з питань формування власної освітньої траєкторії в контексті вибірових компонентів програми, участі у проектах внутрішньої та зовнішньої академічної мобільності, використання віртуального навчального середовища, користування міжнародними інформаційними базами даних;
- покращити якість технічної і консультаційної підтримки науково-педагогічних працівників ЗВО України з питань публікації статей у журналах, що ключені до міжнародних наукометричних баз даних, використання віртуального навчального середовища, користування міжнародними інформаційними базами даних, участі у колаборативних науково-дослідних проектах;

факультетський або кафедральний рівень:

- диверсифікувати освітньо-професійні програми підготовки бакалаврів політології шляхом розробки і впровадження програм, що ведуть до присвоєння подвійного диплома із можливими комбінаціями політології з економікою, соціологією, історією, міжнародними відносинами, філософією чи бізнесом, та орієнтацією на перехід від мультидисциплінарності до інтердисциплінарності з метою задоволення потреб ринку праці, урізноманітнення освітніх послуг та підвищення конкурентоспроможності закладів вищої освіти і їхніх випускників;
- збільшити відсоток варіативної складової освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів політології, де компоненти за вибором студента становлять близько 50% від загального обсягу кредитів із поступовим збільшенням, з кожним роком навчання, свободи вибору з метою формування академічної самостійності здобувачів вищої освіти, їхньої культури самоосвіти та орієнтації на власні інтереси і практичне застосування освоєних знань, умінь та навичок;
- в обов'язковій компоненті програм підготовки бакалаврів політології збільшити кількість модулів аналітико-дослідницького змісту, як-от «Політологічний аналіз: організація дослідження і обробка даних», «Політологічні дослідження: аналітичні форми і методи», «Якісні методи дослідження у політології», «Кількісні методи дослідження у політології», «Економетрика» із особливим зосередженням на опануванні кількісними методами аналізу з метою формування аналітико-дослідницької компетентності, що є основою професійної діяльності фахівця у галузі політології;
- у вибірковій компоненті програм підготовки бакалаврів політології змістити акцент з модулів теоретичного характеру на модулі проблемно-орієнтованого і прикладного характеру, що базуються на поточних дослідженнях іноземних і українських науковців та спрямовані на розв'язання реальних проблем сучасного суспільства загалом та місцевої громади зокрема, з

метою забезпечення відповідності змісту освіти поточним науковим дослідженням у галузі, запитам ринку праці і потребам громади;

– реорганізувати цикл загальної підготовки бакалаврів політології шляхом формування загальних компетентностей інтегрованим способом у модулях фахового спрямування або оновити зміст циклу загальної підготовки з урахуванням сучасних вимог, зосередившись на проектному менеджменті, публічному мовленні, створенні особистого бренду, інвестиційній практиці, он-лайн безпеці;

– диверсифікувати моделі організації практичної підготовки бакалаврів політології за допомогою впровадження довготривалої практики (1 семестр або 1 рік) з метою забезпечення відповідності вимогам працедавців та підвищення шансів для подальшого працевлаштування;

– збільшити обсяг практичної підготовки бакалаврів політології не лише за допомогою інституційної практики, а також за допомогою організації літніх шкіл із залученням практикуючих фахівців у галузі політології для реалізації реальних проектів з метою формування загальних і професійних компетентностей бакалаврів політології у більш сприятливому середовищі та забезпечення кращого узгодження практичної діяльності зі змістом освітніх програм;

– зробити співпрацю з громадою невід’ємним компонентом освітніх програм підготовки бакалаврів політології з метою забезпечення спрямованості освітнього процесу на задоволення потреб суспільства;

– збільшити обсяг самостійної роботи здобувача вищої освіти та зменшити кількість аудиторних занять з метою формування самоосвітньої компетентності, стимулювання глибинного учіння та виховання на основі філософії «студент-виробник знань»;

– покращити ґрунтовність формування науково-дослідницької компетентності бакалаврів політології шляхом покращення підготовки здобувачів вищої освіти до організації, проведення дослідження і

представлення його результатів у науковій роботі; підвищення вимог до наукових робіт та збільшення їхнього кредитного вагового коефіцієнту; забезпечення актуальності і прикладного характеру наукової роботи, замість теоретичного опрацювання питань наукового інтересу, з метою формування у здобувачів вищої освіти культури мислення та наукового підходу до вирішення проблем у подальшій професійній діяльності;

– розробити схеми заохочення та підтримки бакалаврських досліджень у галузі політології у позапрограмний час, зокрема із представленням можливостей участі у міждисциплінарних та міжнародних програмах, задля задоволення особистих потреб та інтересів здобувачів вищої освіти;

– серед методів поточного контролю збільшити відсоток завдань, що мають практико-орієнтований характер, наприклад написання директивного документа, аналітичного звіту або проектної пропозиції, з метою перевірки формування умінь і навичок, які цінуються серед працедавців;

– серед методів підсумкового контролю розширити використання есе, оскільки воно забезпечує ефективну перевірку умінь та навичок критичного і аналітичного мислення, а також письмової комунікації.

Підвищення якості професійної підготовки фахівців неможливе без неперервного особистісного та професійного розвитку науково-педагогічних працівників. З метою вдосконалення процесу підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах України пропонуємо такі рекомендації для викладацького складу:

– підтримувати стратегію академічної мобільності як обов'язкового компонента професійної діяльності науково-педагогічних працівників з метою забезпечення актуальності змістового та операційного компонентів підготовки бакалаврів політології у міжнародному контексті;

– забезпечити ефективнішу реалізацію студентоцентрованого підходу у процесі професійної підготовки бакалаврів політології з метою заохочення ініціативи серед здобувачів вищої освіти, сприяння самостійному

конструюванню знань, критичному осмисленню власного поступу в опануванні знаннями, уміннями і навичками;

- змінити характер представлення матеріалів на лекційних заняттях шляхом застосування концептуального, інтерпретативного та методологічного підходів до представлення інформації замість передачі фактичних знань з метою покращення формування критико-аналітичної та самоосвітньої компетентностей бакалаврів політології та виховання їх на засадах філософії «студент – виробник знань»;
- збільшити використання методів активного навчання, зокрема імітаційного характеру (рольові ігри, симуляції) з метою підвищення ефективності формування загальних і професійних компетентностей в умовах, максимально наближених до реального професійного середовища;
- забезпечити вищий рівень інкорпорування науково-дослідної роботи викладачів у процес підготовки бакалаврів політології з метою забезпечення актуальності змісту та прикладного характеру вищої професійної освіти;
- при розробці робочих навчальних програм враховувати необхідність виділення здобувачам вищої освіти часу на підготовку до заходів поточного і підсумкового контролю з метою стимулювання глибинного учіння та підвищення якості виконаних робіт;
- при розробці робочих навчальних програм виділяти науково-педагогічним працівникам більше часу на написання відгуку на роботу студента, що носитиме структурований і конструктивний характер із зосередженням особливої уваги на питаннях доброчесності і реалізації принципу науковості при виконанні завдань з метою створення сприятливих умов для вдосконалення освітньої діяльності здобувача вищої освіти у галузі політології.

Дослідження особливостей професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу дало нам можливість розробити такі рекомендації для студентів-політологів України:

- відповідально ставитись до формування освітньої траєкторії на основі вибіркового компонентів освітньо-професійної програми з урахуванням власних професійних інтересів та цілей;
- бути активним учасником освітнього процесу з метою ефективного опанування обраного фаху;
- нести відповідальність за результати навчання, критично і конструктивно осмислювати власний прогрес у процесі навчання;
- брати активну участь у позапрограмних заходах, зокрема проектах, конференціях, олімпіадах, конкурсах, тренінгах, семінарах, літніх школах з метою налагодження контактів, розширення кругозору, що сприяє як професійному, так і особистісному зростанню майбутнього фахівця;
- брати активну участь у пошуку можливостей для внутрішньої та зовнішньої академічної мобільності з метою обміну досвідом на національному та міжнародному рівнях;
- відстоювати право студентів на регулярне надання відгуку щодо якості модулів, освітньо-професійних програм та діяльності закладу вищої освіти загалом, а також право на залучення студентів до процесу розробки, обговорення і затвердження освітніх програм, навчальних планів та робочих навчальних програм з метою врахування думки здобувачів вищої освіти як ключових суб'єктів освітнього процесу;
- відповідально ставитись до оцінювання модулів, освітньо-професійних програм та діяльності закладу вищої освіти загалом і надавати конструктивні рекомендації щодо вдосконалення процесу підготовки бакалаврів з політології.

Підсумовуючи результати дослідження професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу, вважаємо, що стратегія розвитку вищої освіти України повинна базуватись на гармонійному поєднанні національного бачення розвитку вищої освіти з урахуванням тенденцій і потреб ринку праці України та творчій адаптації і впровадженні прогресивних ідей та досвіду інших країн; забезпечувати

підготовку фахівця не лише до професійної діяльності, але й до ефективної соціалізації та розкриття особистісного потенціалу; сприяти реалізації державних та локальних ініціатив із забезпечення постійного моніторингу якості і результативності професійної підготовки фахівців.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі «Порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки бакалаврів з політології в університетах Англії, Уельсу та України» представлено результати дослідження стану професійної підготовки бакалаврів з політології в університетах України, виконано порівняльний аналіз професійної підготовки бакалаврів у галузі політології в Англії, Уельсі та Україні, а також розроблено науково-методичні рекомендації щодо використання прогресивних ідей та досвіду професійної підготовки бакалаврів політології Англії та Уельсу в умовах університетської освіти України.

Виконаний аналіз діяльності закладів вищої освіти України, що здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти першого бакалаврського рівня за освітньо-професійною програмою спеціальності 052 «Політологія», дає змогу виокремити ознаки, характерні досвіду України, зокрема: наявність чинної нормативно-правової бази, що регулює надання освітніх послуг в умовах системи вищої освіти; розробка галузевих нормативних документів, зокрема стандарту вищої освіти бакалавра спеціальності 052 «Політологія»; обсяг освітньої програми підготовки бакалавра – 240 кредитів, з яких $\frac{3}{4}$ (180 кредитів) – це обов'язкові предмети, а $\frac{1}{4}$ (60 кредитів) – навчальні дисципліни за вибором; теоретична спрямованість підготовки майбутніх політологів, про що свідчить відведення 95-97,5% компонентів освітньо-професійної програми на теоретичну підготовку і 2,5-5% на практичну; пропозиції різних форм навчання: денної та заочної; організація моніторингу освітнього процесу, що передбачає проведення різних контрольних заходів як перед початком вивчення навчальної дисципліни, так і упродовж процесу її освоєння, та завершується

підсумковим контролем; застосування для оцінювання національної шкали і шкали ЄКТС, та зарахування навчальних результатів при умові освоєння 60% навчального матеріалу.

У результаті виконаного порівняльного аналізу професійної підготовки бакалаврів політології в Англії, Уельсі та Україні крізь призму компонентів авторської моделі, що охоплює нормативно-правовий, теоретико-методологічний, цільовий, стимулювально-мотиваційний, змістовий, операційний, контроль-регулювальний та оцінно-результативний, виявлено, що найсуттєвіші відмінності знаходимо у: ступені інтегрованості у міжнародний освітній і науковий простір; реалізації міждисциплінарного потенціалу політології у контексті мульти- та інтердисциплінарних програм; реалізації принципу інтернаціоналізації освіти для присвоєння спільних дипломів; гнучкості освітніх програм і свободи формування власної освітньої траєкторії за рахунок співвідношення інваріантної та варіативної складових; обсягом модулів аналітико-дослідницького характеру в обов'язковій компоненті програми; різноманітності, актуальності і прикладному характері модулів вибіркової компоненти програми; моделях практичної підготовки; моделях наукової підготовки; ефективності реалізації моделей інкорпорування наукової роботи викладачів у процес підготовки бакалаврів політології; співвідношенні обсягу аудиторних занять і самостійної роботи у навчальному навантаженні студента-політолога; реалізації студентоцентрованого підходу; використанні інформаційно-комунікаційних технологій; методах підсумкового контролю; обсягу навчального навантаження студента-політолога з огляду обсягу кредитів і кількості годин на один кредит, а також кредитному ваговому коефіцієнті кожного року навчання.

Важливим результатом виконаного дослідження професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу є розробка науково-методичних рекомендацій з використання передового досвіду Англії та Уельсу в умовах університетської освіти України на рівневій основі, а

саме: для реалізації на національному, університетському, факультетському або кафедральному рівні, рівні науково-педагогічного працівника і рівні здобувача вищої освіти.

Матеріали розділу висвітлено у такій публікації автора: Брандибура 2015a, 2015b, 2016b, 2018a, 2018d, 2018e; Брандибура & Мукан, 2018b.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення наукового завдання щодо виявлення особливостей професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в умовах університетської освіти Англії та Уельсу та розробки науково-методичних рекомендацій щодо використання ідей англійського та уельського досвіду в університетах України. Результати виконаного дослідження дають змогу сформулювати такі висновки:

1. Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук у галузі політології здійснюється в умовах університетської освіти Англії та Уельсу. До особливостей, які їй притаманні, віднесено: автономізацію, інтернаціоналізацію і персоналізацію освітнього процесу; диверсифікацію і міждисциплінарний характер освітніх програм; гнучкість змісту освітніх програм; прикладний характер освітніх програм; акцентуацію на самостійній та науково-дослідній роботі в освітньому процесі; широке використання методів активного навчання та інформаційно-комунікаційних технологій; забезпечення академічної мобільності здобувачів вищої освіти; інтегрованість системи професійної підготовки бакалаврів політології у міжнародний освітньо-науковий простір; забезпечення контролю якості вищої освіти.

В основу професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук у галузі політології покладено комплекс сучасних філософських, політичних, соціологічних, педагогічних, психологічних, економічних теорій, концепцій, принципів та підходів (*теорії та концепції*: економічна ефективність вищої освіти, соціальний реконструктивізм, прогресивізм, когнітивний плюралізм, теорії системи, когнітивізму, конструктивізму, концепція активного навчання; *принципи*: загальні (доступності, відкритості, гуманізації, демократизації, науковості, системності, послідовності, гнучкості, мобільності, інтеграції з наукою і виробництвом, зв'язку теорії з практикою, фундаменталізації, індивідуалізації) і специфічні (варіативності, суспільного діалогу, культурної

рефлексії, методологічного плюралізму, міждисциплінарної інтеграції); *підходи*: системний, компетентнісний, міждисциплінарний, акмеологічний, особистісно орієнтований, аксіологічний).

2. Охарактеризовано організаційно-педагогічні засади професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу. Розроблено й обґрунтовано модель професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу, яка охоплює цільовий (метою програм є підготовка фахівців, які володіють базовим поняттєво-категорійним та аналітично-дослідницьким апаратом політичної науки для практичної та науково-дослідної роботи у сферах громадської діяльності, політичної діяльності, місцевого самоврядування та державного правління), стимулювально-мотиваційний (створення освітнього середовища, що сприяє розкриттю інтелектуального потенціалу здобувачів вищої освіти; високий рівень професійної компетентності науково-педагогічних працівників університетів; вивчення актуальних питань за допомогою використання сучасних методів і технологій; об'єктивна система контролю й оцінювання; співпраця університетів з урядовими, громадськими і приватними організаціями з метою реалізації спільних освітніх проектів і програм працевлаштування; визнання якості і престиж вищої освіти у суспільстві; залежність майбутнього працевлаштування і кар'єрного росту від академічних досягнень), змістовий (змістове наповнення освітніх програм підготовки бакалаврів з політології характеризується високим ступенем варіативності; підготовка складається з циклу базових фахових дисциплін, циклу спеціалізованих фахових дисциплін, практичної та наукової підготовки), операційний (типи освітніх програм: бакалавр гуманітарних наук, бакалавр гуманітарних наук з відзнакою, бакалавр гуманітарних наук основної/ додаткової спеціальності, бакалавр подвійної/ потрійної спеціальності; форми освіти: очна, заочна, змішана, дистанційна; форми організації навчального процесу: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка,

контрольні заходи; методи активного навчання (дискусійно-аналітичного, проблемно-орієнтованого та імітаційного характеру), контроль-регулювальний (види контролю: попередній, поточний, підсумковий; форми контролю: контроль викладачем, взаємоконтроль студентами, самоконтроль студентом), оцінно-результативний (освітньо-професійні програми різняться кількістю кредитів від 300 до 480 кредитів, де 1 кредит відповідає 0,5 кредита ЄКТС, а його обсяг становить 10 годин) компоненти.

3. У результаті виконаного порівняльно-педагогічного дослідження виявлено спільне та відмінне у професійній підготовці бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії, Уельсу та України. До спільних атрибутів належать: модернізація існуючої системи професійної підготовки політологів з урахуванням сучасних міжнародних і національних тенденцій та пріоритетів розвитку вищої освіти; ступеневість та неперервність професійної освіти; автономність університетів; теоретико-методологічна база професійної підготовки бакалаврів політології; стандартизація професійної підготовки; поділ освітньо-професійної програми на обов'язкову і вибіркову компоненти; застосування компетентнісного підходу до розробки та реалізації програм підготовки майбутніх фахівців з політології.

Специфічними атрибутами досвіду Англії та Уельсу є: високий ступінь інтегрованості у міжнародний освітній і науковий простір; диверсифікація освітньо-професійних програм шляхом реалізації міждисциплінарного потенціалу політології; ефективна інтернаціоналізація освіти за допомогою програм спільних дипломів; гнучкість освітніх програм і свобода здобувача вищої освіти у формуванні власної освітньої траєкторії, що реалізується за допомогою комбінування інваріантної та варіативної складових; прикладний та аналітико-дослідницький характер освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів політології; різноманіття моделей практичної підготовки; різноманіття моделей наукової підготовки; заохочення та підтримка бакалаврських досліджень у позапрограмний час; ефективна реалізація моделей

інкорпорування наукової роботи викладачів у процес підготовки бакалаврів політології; виділення значного обсягу навчального навантаження студента-політолога на самостійну роботу; ефективна реалізація студентоцентрованого підходу; активне використання інформаційно-комунікаційних технологій; налагоджена співпраця університетів з потенційними роботодавцями з метою втілення спільних проектів та сприяння подальшому працевлаштуванню випускників.

Характерними атрибутами досвіду України є: низький ступінь інтегрованості у міжнародний освітній і науковий простір; початковий етап реалізації міждисциплінарного підходу до розробки та реалізації освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів в галузі політології; початковий етап інтернаціоналізації професійної підготовки; недостатня гнучкість та персоналізація освітніх програм з огляду співвідношення інваріантної та варіативної складових; теоретичний характер освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів політології; реалізація моделей короткотривалої практичної підготовки; недостатня систематичність і ґрунтовність формування науково-дослідницької компетентності; недостатній рівень реалізації моделей інкорпорування наукової роботи викладачів у процес підготовки бакалаврів політології; значний обсяг аудиторних занять та недостатнє використання потенціалу самостійної роботи здобувачів вищої освіти; недостатня реалізація студентоцентрованого підходу; недостатнє використання сучасних технологій; великий обсяг навчального навантаження студента-політолога з огляду кількості кредитів та кількості годин на один кредит.

4. На основі виявлених спільних та відмінних рис розроблено науково-методичні рекомендації щодо творчого використання прогресивних ідей англійського та уельського досвіду з метою вдосконалення професійної підготовки бакалаврів у галузі політології в університетах України:

- для управлінців у галузі освіти (затвердження Стандарту вищої освіти України для підготовки бакалаврів за спеціальністю 052 «Політологія»;

розробка і затвердження професійних стандартів і паспортів професій у галузі політології; налагодження роботи НАЗЯВО; рейтингування університетів за спеціальностями);

- для науковців у галузі дослідження професійної підготовки фахівців з політології: педагогічні науки (дослідження досвіду професійної підготовки фахівців з політології у країнах, які ефективно пройшли процес трансформації від пострадянського до європейського демократичного суспільства; дослідження адміністративно-організаційного і науково-методичного компонентів міждисциплінарних програм); політичні науки (дослідження специфіки організації професійної підготовки фахівців з політології та методики викладання дисциплін політичного спрямування; розробка й оприлюднення наукових та методичних праць);

- для університетів (інституційне та особисте членство науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти у міжнародних освітньо-наукових організаціях політичного спрямування; публікація статей у виданнях з політології, що належать до авторитетних міжнародних наукометричних баз даних, апробація результатів досліджень на конференціях у Європі та США; використання можливостей для внутрішньої та міжнародної академічної мобільності здобувачів вищої освіти і науково-педагогічних працівників; забезпечення прозорості і відкритості оцінювання навчальної діяльності студентів);

- для факультетів та кафедр (диверсифікація освітніх програм, перехід до інтердисциплінарності; збільшення варіативної складової освітньо-професійних програм; збільшення кількості модулів аналітико-дослідницького змісту, проблемно-орієнтованого і прикладного характеру; диверсифікація моделей організації практичної підготовки; розвиток співпраці з громадою; збільшення обсягу самостійної роботи; розробка схеми заохочення та підтримки бакалаврських досліджень у галузі політології у позапрограмний час);

- для викладацького складу (реалізація академічної мобільності; студентоцентрованого підходу; застосування концептуального, інтерпретативного та методологічного підходів, методів активного навчання в освітньому процесі тощо);

- для здобувачів вищої освіти (відповідальність у процесі формування освітньої траєкторії; активність в освітньому процесі та позапрограмних заходах; внутрішня і зовнішня академічна мобільність тощо).

Виконане порівняльно-педагогічне дослідження професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу не вичерпує всіх аспектів цієї проблематики. Перспективними напрямками подальших педагогічних розвідок вважаємо: адміністративно-організаційний і науково-методичний компоненти дизайну, розробки та реалізації міждисциплінарних програм підготовки бакалаврів у галузі політології в університетах Англії та Уельсу, а також специфіку професійної підготовки магістрів і докторів філософії у галузі політології в університетах Англії та Уельсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Авшенюк, Н.М. (2015). *Тенденції розвитку транснаціональної вищої освіти у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.* (монографія); Лещенко М.П. (ред.). Київ: Інститут обдарованої дитини.
- Адам, С. (2005). *Использование результатов обучения (Using Learning Outcomes UK Bologna Seminar)*. Болонский процес: середина пути. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. Российский Новый Университет, с. 110-151.
- Барабаш, О.В., Бусько, М.Б., Істоміна, К.Ю., Мукан, Н.В., & Шийка, Ю.І. (2018). *Теоретико-методологічні аспекти дослідження розвитку неперервної освіти у Канаді.* (колективна монографія); Н.В. Мукан & М.Б. Бусько (ред.). Львів: ВД «Панорама».
- Барліт, О. О. (2010). Аксіологічний підхід як шлях до усвідомлення ціннісних аспектів громадянської освіти і виховання молоді. *Проблеми загальної та педагогічної психології*, 27–32.
- Батечко, Н. Г. (2014). *Підготовка викладачів вищої школи в умовах магістратури: теоретико-методологічні засади.* Київ: Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС».
- Безбородих, С. (2013). Особистісно-діяльнісний підхід у розвитку конкурентоспроможного педагога. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, (28), 19–21.
- Бібік, Н. М., Ващенко, Л. С., & Локшина, О. І. та ін. (2004). *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики.* Овчарук, О. В. (Ред.). Київ: К.І.С.
- Бідюк, Н.М. (2009). *Професійне навчання безробітних у США: теорія і практика* (монографія); Н.Г. Ничкало (ред.). Хмельницький: ХмЦНТЕУ.
- Бойчук, Ю. Д. (2009). Культурологічний і аксіологічний підходи до формування еколого-валеологічної культури студентів вищих педагогічних

- навчальних закладів. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*, 3, 121–127.
- Болотов, В. А., & Сериков, В. В. (2003). Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. *Педагогика*, 10, 8–14.
- Брандибура, І. Ю. (2015b). Аналіз стандартів професійної підготовки бакалаврів політології в системі університетської освіти Англії та Уельсу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 9 (53), 73–81.
- Брандибура, І. Ю. (2016d). Формування громадянської компетентності бакалаврів політології: досвід Великої Британії. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць*, 4 (55), 58–65.
- Брандибура, І.Ю. (2018a). Методи контролю та оцінювання у програмах професійної підготовки бакалаврів політології: досвід Англії та Уельсу. *Інноваційна педагогіка*, Вип. 6, 109-114.
- Брандибура, І.Ю. (2018с). Професійна підготовка бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу: теорії: концепції, підходи. *Молодь і ринок*, № 10 (165), 132-137.
- Брандибура, І. Ю. (2016b). Практична підготовка бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. *Розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті: здобутки, проблеми, перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 18-22). Умань: ФОП Жовтий О. О.
- Брандибура, І. Ю. (2015a). Міждисциплінарний підхід у системі політологічної освіти: досвід Великої Британії. *Наукова дискусія: питання педагогіки та психології: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 50-53). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».

- Брандибура, І. Ю. (2015с). Реалізація програм професійної підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. *Молодий вчений*, 11(26), Ч. 3, 8–12.
- Брандибура, І. Ю. (2016а). Підготовка бакалаврів політології в університетах Великої Британії: використання методів активного навчання. *Педагогічні науки*, 66–67, 85–93.
- Брандибура, І. Ю. (2016с). Симуляція як метод активного навчання майбутніх політологів. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції* (с. 111-113). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота».
- Брандибура, І. Ю. (2018d). *Професійна підготовка фахівців з політології: досвід Англії та Уельсу*. Львів, ВД «Панорама».
- Брандибура, І.Ю. (2018е). Організація науково-дослідної роботи бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. *Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 9-13). Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти».
- Брандибура, І. Ю., Муқан, Н. В. (2018b). Нарахування кредитів у процесі підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. *Актуальні питання сучасної науки: III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: тези доповідей* (с. 58-67). Дніпро: НБК.
- Вітвицька, С. С. (2015). Аксіологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя. *Креативна педагогіка*, 10, 63–67.
- Вульфсон, Б. Л. & Малькова, З. А. (1996). *Сравнительная педагогика*. Москва: Изд-во “Институт практической психологии”, Воронеж: МОДЗК.
- Вульфсон, Б. Л. (2003). *Сравнительная педагогика: История и современные проблемы*. М. : Изд-во УРАО.

- Гаврилюк, М. В. (2010). Теорії лідерства та їх застосування в університетській освіті. *Вісник Львівського університету. Серія Педагогічні науки*, 26, 22–28.
- Гарапко, В.І. (2014) *Інформаційні технології в системі підготовки вчителів початкової школи у Великій Британії* (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»). ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Переяслав-Хмельницький.
- Гончаренко, С. (2006). Фундаменталізація професійної освіти. *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia*, 7, 165–175.
- Горобець, С. А. (2007). Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 31, 106–109.
- Д'яченко, Т. В. (2008). Акмеологічний підхід у дослідженні проблем професійної підготовки фахівців з фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 1, 42–46.
- Дерека, Т. Г. (2015). Акмеологічні засади неперервної професійної підготовки фахівців фізичного виховання: концепція дослідження. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 7(51), 31–39.
- Десятов, Т. (2011). Філософські засади неперервної освіти. *Порівняльна професійна педагогіка*, 2, 6–17.
- Джуринський, П. (2015). Міждисциплінарний підхід у методиці викладання спортивних дисциплін майбутнім фахівцям фізичного виховання. *Освітологічний дискурс*, 1(9), 84–94.
- Дмитренко, Н.А. (2009). Політична освіта і політичне просвітництво в системі чинників суспільного розвитку. *Науковий часопис НПУ імені*

М.П. Драгоманова, Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін, 1, 61–68.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Факультет суспільних наук і міжнародних відносин. (2018). Взято з: <http://www.dnu.dp.ua/metodmat/fsocgum>.

Елагіна, Л. В. (2009). *Формирование культуры профессиональной деятельности будущего специалиста на основе компетентностного подхода (методология, теория, практика)*. (Автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования»). Оренбургский государственный педагогический университет, Челябинск.

Ельбрехт, О. М. (2011). Стандартизація вищої освіти як засіб удосконалення професійної підготовки фахівців. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, 9, 38–42.

Заблоцька, О. С. (2008) Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 40, 63–68.

Закон України «Про вищу освіту». (2014). Взято з: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

Калаур, С. М., & Олексюк, Н. С. (2012). Доцільність використання акмеологічного підходу для самореалізації майбутнього фахівця. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки*, 4, 83-86.

Калашнікова, С. А. (2012). Європейська політика модернізації вищої освіти: ключові орієнтири. В В. Андрущенко (Ред.), *Вища освіта України*, 2, 80–84.

Києво-Могилянська академія. Факультет соціальних наук і соціальних технологій. (2018). Взято з:

<https://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/fsnst/167-2018-06-13-09-07-15/bppolitologiya>.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Факультет філософії. (2018). Взято з:

http://www.philosophy.univ.kiev.ua/uploads/editor/Files/Osvit_nauk_progr/.

Кін, О. М. (2016). Науково-теоретична характеристика проблеми громадської діяльності студентської молоді. *Теорія та методика навчання та виховання*, 39, 80–89.

Козлова, Н. Б. (2003). *Развитие профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка в процессе иноязычной подготовки в вузе.* (Дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования»). Магнитогорский государственный университет, Магнитогорск.

Коломієць, А. М., & Лазаренко, Н. І. (2016). Сучасні методологічні підходи в організації вищої педагогічної освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Педагогіка*, 3(110), 47–52.

Концепція політичної освіти в Україні. (2015). Інститут громадянської освіти Національного університету «Києво-Могилянська Академія»; Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. Взято з: http://www.kas.de/wf/doc/kas_6471-1522-13-30.pdf?070509083859.

Коржув, А. В., & Попков, В. А. (2003). *Традиции и инновации в высшем профессиональном образовании.* Москва: ИНТРА.

Круглашов, А. (2016). Інтеграція української політичної науки в Європейський простір. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*, 3-4 (83-84), 175-186.

Лавриш, Ю.Е. (2018). Взаємооцінювання та самооцінювання як ключові фактори формування навичок автономного навчання бакалаврів у

- умовах університетської освіти. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*, №291, 163-168.
- Литовченко, І. В. (2015). Структурно-функціоналістська парадигма в дослідженнях соціальних інститутів. *Вісник Національного Авіаційного Університету. Серія: Філософія. Культурологія*, 16(2), 48–52.
- Лісова, С. В. (2011). *Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід*. Дубасенюк О. А. (ред.). – Житомир: Видво ЖДУ ім. І. Франка, 34–53.
- Локшина, О. (2011). Тенденція як категорія порівняльної педагогіки. *Порівняльно-педагогічні студії*, 2(8), 7–13.
- Локшина, О. І. (2015). Порівняльна педагогіка в Україні у вимірі розвитку світової компаративістики. *Український педагогічний журнал*, 1, 36–46.
- Луговий, В. І. & Таланова, Ж. В. (2012). Вища освіта через дослідження: концептуальні засади здійснення й оцінювання. *Вища освіта України: Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»*, 1(3), 16–28.
- Львівський національний університет імені Івана Франка. Філософський факультет*. (2018). Взято з: <http://filos.lnu.edu.ua/>.
- Мандзюк, О.А. (2015). Підготовка аналітиків інформаційної сфери у вищих навчальних закладах: проблеми сьогодення. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2, 124-130.
- Матвієнко, О. (2008). Порівняльна педагогіка як навчальний предмет в педагогічному університеті. *Філософія педагогічної майстерності*. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 118–127.
- Мельничук, О. С. (Ред.). (2001). *Дебати (Метод. рек. щодо ведення дебатів)*. Київ: А. П. Н.
- Михайличенко, М. (2007). *Формування громадянської компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу*. (Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Теорія і

- методика професійної освіти»). Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Кіровоград.
- Муқан, Н. В. & Грогодза, І.Ю. (2013). Професійний розвиток педагогів: теоретичні та методологічні аспекти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 5(31), 18–27.
- Муқан, Н. В. (2011). Професійний розвиток учителів загальноосвітніх шкіл Великої Британії, Канади, США. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
- Муқан, Н. В., & Істоміна, К. Ю. (2016). Методологія дослідження професійної підготовки фахівців у галузі міжнародних відносин в університетах Канади. *Молодий вчений*, 12(39), 486–472.
- Муқан, Н. В., Барабаш, О. В. & Бусько М. Б. (2016). Методологічні основи дослідження навчання дорослих іммігрантів у Канаді. *Молодий вчений*, 4(31), 557–560.
- Національна рамка кваліфікацій*. (2011). Взято з: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.
- Національний класифікатор України: «Класифікатор професій» ДК 003:2010*. (2010). Київ: Видавництво «Соцінформ».
- Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Факультет політології та права*. (2018). Взято з: <http://www.fpsp.npu.edu.ua/ua/sposmenu-131>.
- Національний університет «Дніпровська політехніка». Юридичний факультет*. (2018). Взято з: <http://ipt.nmu.org.ua/ua/politologiya-v-ngu.php>.
- Ничкало, Н. Г. (2001). Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 1, 9–22.
- Ничкало, Н. Г. (ред.). (2002). *Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика*. Хмельницький: ТУП.

- Нікогосян, Л. Р., & Асеєва, Ю. О. (2017). Аксіологічний підхід у системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців медичної галузі. *Science and Education*, 4, 33–38.
- Ніколаєску, І. (2012). Акмеологічний підхід до розвитку професійного іміджу сучасного педагога в системі післядипломної освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 5 (1), 245–251.
- Овчарук, О. В. (Ред.). (2004). *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики)*. Київ: К. І. С.
- Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова. Факультет міжнародних відносин, політології та соціології. (2018). Взято з: <http://onu.edu.ua/uk/structure/faculty/isn>.
- Островський, К. С. (2002). *Підготовка фахівців в Україні: проблеми, перспективи на порозі третього тисячоліття*. Хмельницький: ЦНТЕІ.
- Перелік галузей знань і спеціальностей. (2015). Взято з: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п>.
- Пехота, О. М. (2000). Особистісно орієнтована освіта і технології. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи (монографія)*. І.Я. Зязюн (ред.). Київ: Видавництво «Віпол», 274–298.
- Положення про організацію освітнього процесу в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара. (2017). Взято з: http://www.dnu.dp.ua/docs/dnu/polozhennya/Polozhennya_Osvit_proces_2017.pdf.
- Положення про організацію освітнього процесу в Київському університеті імені Бориса Грінченка. (2017). Взято з: http://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/nmc.nd/polozennia_osv_protsets_2018_n.pdf.
- Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна. (2017). Взято з: http://www.univer.kharkov.ua/ua/study/study_organization

Положення про організацію освітнього процесу Державного ВНЗ «Національний гірничий університет». (2016). Взято з: http://www.nmu.org.ua/ua/content/activity/us_documents/pologenie_pro_organiz_osvit_process_2016.pdf

Положення про організацію освітнього процесу у Львівському національному університеті імені Івана Франка. (2018). Взято з: <http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/06/S22C-6e18062115060-1.pdf>.

Проект Стандарту вищої освіти. Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський). Спеціальність 052 «Політологія». (2017). Взято з: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-inisterstva-osviti-i-nauki-ukrayini/proekti-standartiv-vishoyi-osviti>.

Пуховська, Л. П. (2000). Сучасні дослідження в галузі педагогічної освіти у країнах західної Європи. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи.* (монографія). І. А. Зязюн (ред.). – Київ : Видавництво «Віпол».

Рейтинги ВНЗ. (2017). Взято з: <http://osvita.ua/vnz/rating/55849/>

Сбруєва, А. А. (1999). *Порівняльна педагогіка.* Суми: Ред.-вид. відділ СДПУ.

Сбруєва, А. А. (2005). *Порівняльна педагогіка* (2-ге вид., стер.). Суми: ВТД «Університетська книга».

Селевко, Г. (2004). Компетентности и их классификация. *Народное образование*, 4, 138–143.

Семиченко, В. А. (2007). Проблеми і пріоритети професійної підготовки. *Педагогічний дискурс*, 1, 119–127.

Система «Абітурієнт». (2017). Взято з: <https://abit-poisk.org.ua>

Служинська, Л. Б. (2012). Акмеологічний підхід у процесі формування готовності у майбутніх менеджерів-економістів до професійної самореалізації. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна*, 5, 183–187.

- Смирнов, С. А. (ред.). (2001). *Педагогика: педагогические теории, системы, технологии*. М.: Издательский центр «Академия».
- Смолкин, А. М. (1991). *Методы активного обучения*. Москва: Высшая школа.
- Ткачова, Н. О. (2006). *Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі*. Луганськ: ЛНПУ імені Тараса Шевченка; Х.: Вид-во «Каравела».
- Третько, В. (2013). Міждисциплінарний підхід у підготовці майбутніх магістрів міжнародних відносин. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 6, 94–102.
- Український католицький університет. (2018). Взято з: <https://s3-eu-central-1.amazonaws.com/ucu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/Profil-osvitnoyi-programy-Etyka-polityka-ekonomika-spetsialnosti-052-Politologiya-bakalavr.pdf>.
- Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Соціологічний факультет. (2018). Взято з: <http://start.karazin.ua/programs/5/13/052/18>.
- Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Освітньо-професійна програма. Перший (бакалаврський) рівень. Спеціальність 052 «Політологія» (2017). Взято з: http://history.chnu.edu.ua/res//history/magistrpdf/052_VA.pdf
- Шевчук, Т.В, & Сідельник, О.П. (2017). Практична підготовка студентів вищих навчальних закладів як невід’ємна детермінанта формування їхніх професійних компетенцій. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна*, 27 (2), 189–193.
- Шоштаева, Е. Б. (2003). *Интегральная технология обучения как основа повышения качества образовательного процесса: (Дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук: 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования»)*. Карачаево-чекресский государственный университет, Карачаевск.

- Ягупов, В. В., & Свистун, В. І. (2007). Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*, 71, 3–8.
- Academic Regulations Handbook, Cardiff University. (2017). Retrieved from: <https://www.cardiff.ac.uk/public-information/policies-and-procedures/academic-regulations>.
- Ahmadov, A. (2011). When Great Minds Don't Think Alike: Using Mock Trials in Teaching Political Thought. *Political Science and Politics*, 44 (3), 625–628.
- All things E-Assessment, Learning Technology Blogs, Cardiff University*. (2017). Retrieved from: <https://blogs.cardiff.ac.uk/learning-technology/2014/10/09/all-things-e-assessment/>.
- Almond, G. A. (1988). Separate Tables and Sects in Political Science. *Political Science and Politics*, 21 (4), 828–842.
- Annette, J. (2002). Service Learning in an International Context. *Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*, 8, 83–93.
- Archer, C. C., & Miller, M. K. (2011). Prioritizing Active Learning: An Exploration of Gateway Courses in Political Science. *Political Science and Politics*, 44, 2, 429–434.
- Asal, V., & Kratoville, J. (2013). Constructing International Relations Simulations: Examining the Pedagogy of IR Simulations Through a Constructivist Learning Theory Lens. *Journal of Political Science Education*, 9 (2), 132–143.
- Assessment and Feedback Policies, University of Sheffield*. (2017). Retrieved from: <https://www.sheffield.ac.uk/lets/pp/assessment/feedback>.
- Assessment and Feedback Policy, University of Kent*. (2016). Retrieved from: <https://www.kent.ac.uk/teaching/assessment/afpolicy.html>.
- Assessment Policy and Procedures, Aberystwyth University*. (2016). Retrieved from: <https://www.aber.ac.uk/en/aqro/handbook/taught-schemes/name-193244-en.html>.

Assessment Strategy and Good Practice, University of Warwick. (2016). Retrieved from:

<https://warwick.ac.uk/services/aro/dar/quality/categories/examinations/assessmentstrat/>.

Assessment Toolkit, London School of Economics and Political Science. (2016).

Retrieved from: <https://info.lse.ac.uk/staff/divisions/Teaching-and-Learning-Centre/Assessment-Toolkit/LSE-Assessment-Toolkit>.

BA American Studies and Politics, Swansea University. (2016). Retrieved from:

<http://www.swansea.ac.uk/undergraduate/courses/artsandhumanities/american-studies/ba-ams-politics-t172/>.

BA Economics and Politics, University of Essex. (2016). Retrieved from:

<https://www.essex.ac.uk/courses/ug00106/1/ba-economics-and-politics>.

BA Economics and Politics, University of Sheffield. (2016). Retrieved from:

<https://www.sheffield.ac.uk/economics/undergraduate/degrees/l112>.

BA Economics and Politics, University of Sussex. (2016). Retrieved from:

<http://www.sussex.ac.uk/study/undergraduate/courses/economics/economics-and-politics-ba>.

BA Economics and Politics, University of York. (2016). Retrieved from:

<https://www.york.ac.uk/pep/undergraduate/ba-economics-politics/>.

BA History and Politics, University of Exeter. (2016). Retrieved from:

<http://www.exeter.ac.uk/undergraduate/degrees/history/history-politics-corn/>.

BA History and Politics, Lancaster University. (2016). Retrieved from:

<http://www.lancaster.ac.uk/study/undergraduate/courses/history-and-politics-ba-hons-lv21/>.

BA History and Politics, University of Sheffield. (2016). Retrieved from:

<https://www.sheffield.ac.uk/politics/study/undergraduate/courses/history-and-politics>.

- BA History and Politics, University of Sussex.* (2016). Retrieved from: <http://www.sussex.ac.uk/study/undergraduate/courses/history/history-and-politics-ba>.
- BA History and Politics, University of York.* (2016). Retrieved from: <https://www.york.ac.uk/study/undergraduate/courses/ba-history-politics/>.
- BA Human, Social and Political Sciences, University of Cambridge.* (2016). Retrieved from: <https://www.undergraduate.study.cam.ac.uk/courses/human-social-and-political-sciences>.
- BA International Relations and Politics, University of Salford.* (2016). Retrieved from: <http://www.salford.ac.uk/ug-courses/international-relations-and-politics>.
- BA Journalism, Communications and Politics, Cardiff University.* (2016). Retrieved from: <https://www.cardiff.ac.uk/study/undergraduate/courses/2016/journalism-communications-and-politics>.
- BA Language and Politics, University of Bath.* (2016). Retrieved from: <http://www.bath.ac.uk/corporate-information/undergraduate-courses-in-politics-languages-and-international-management/>.
- BA Philosophy, Politics and Economics, University of Essex.* (2016). Retrieved from: <https://www.essex.ac.uk/courses/ug00334/1/ba-philosophy-politics-and-economics>.
- BA Philosophy, Politics and Economics, University of Exeter.* (2016). Retrieved from: <http://www.exeter.ac.uk/undergraduate/degrees/politics/ppe/>.
- BA Philosophy, Politics and Economics, University of Leeds.* (2016). Retrieved from: <https://courses.leeds.ac.uk/g460/philosophy-politics-and-economics-ba>.
- BA Philosophy, Politics and Economics, University of Oxford.* (2016). Retrieved from: <https://www.ox.ac.uk/admissions/undergraduate/courses-listing/philosophy-politics-and-economics?wssl=1>.

- BA Philosophy, Politics and Economics, University of Warwick.* (2016). Retrieved from: <https://warwick.ac.uk/study/undergraduate/courses-2016/ppe/>.
- BA Philosophy, Politics and Economics, University of York.* (2016). Retrieved from: <https://www.york.ac.uk/pep/undergraduate/ppe/>.
- BA Political Science and International Relations, University of Birmingham.* (2016). Retrieved from: <https://www.birmingham.ac.uk/undergraduate/courses/govsoc/political-science-international-relations.aspx>.
- BA Politics (Including Placement Year), University of Essex.* (2016). Retrieved from: <https://www.essex.ac.uk/courses/ug01124/1/ba-politics-and-international-relations>.
- BA Politics (Including Placement Year), University of Warwick.* (2016). Retrieved from: <https://warwick.ac.uk/study/undergraduate/courses-2016/politics/>.
- BA Politics (Including Year Abroad), University of Essex.* (2016). Retrieved from: <https://www.essex.ac.uk/courses/ug00343/1/ba-politics>.
- BA Politics (Including Year Abroad), University of Warwick.* (2016). Retrieved from: <https://warwick.ac.uk/study/undergraduate/courses-2016/politics/>.
- BA Politics (Year Abroad), Aberystwyth University.* (2016). Retrieved from: <https://courses.aber.ac.uk/undergraduate/politics/>.
- BA Politics and American Studies, University of Nottingham.* (2016). Retrieved from: <https://www.nottingham.ac.uk/ugstudy/courses/politicsandinternationalrelations/politics-american.aspx>.
- BA Politics and Chinese Studies, University of Manchester.* (2016). Retrieved from: <http://www.manchester.ac.uk/study/undergraduate/courses/2016/11161/ba-politics-and-chinese/>.
- BA Politics and Economics, University of Nottingham.* (2016). Retrieved from: <https://www.nottingham.ac.uk/ugstudy/courses/politicsandinternationalrelations/politics-economics.aspx>.
- BA Politics and History, University of Hull.* (2016). Retrieved from: <https://www.hull.ac.uk/study/ug/2016/history-politics.aspx>.

- BA Politics and History, Newcastle University.* (2016). Retrieved from: https://www.ncl.ac.uk/regulations/specs/2009-2010/SHIS/VL12_BA_Politics_History.pdf.
- BA Politics and International Relations, Aston University.* (2016). Retrieved from: <http://www.aston.ac.uk/study/undergraduate/courses/languages-social-sciences/international-relations-and-politics/bsc-politics-with-international-relations/>.
- BA Politics and International Relations, Nottingham Trent University.* (2016). Retrieved from: <https://www.ntu.ac.uk/study-and-courses/courses/find-your-course/social-sciences/ug/2016-17/politics-and-international-relations>.
- BA Politics and International Relations, University College London.* (2016). Retrieved from: <https://www.ucl.ac.uk/prospective-students/study-abroad-ucl/study-abroad-guide/subjects/political-science-international-relations>.
- BA Politics and International Relations, University of Kent.* (2016). Retrieved from: <https://www.kent.ac.uk/courses/undergraduate/31/politics-and-international-relations>.
- BA Politics and International relations, Lancaster University.* (2016). Retrieved from: <http://www.lancaster.ac.uk/study/undergraduate/courses/politics-and-international-relations-ba-hons-l250/>.
- BA Politics and International Relations, University of Nottingham.* (2016). Retrieved from: <https://www.nottingham.ac.uk/ugstudy/courses/politicsandinternationalrelations/ba-politics-international-relations.aspx>.
- BA Politics and International Relations, University of Reading.* (2016). Retrieved from: <http://www.reading.ac.uk/ready-to-study/study/subject-area/politics-and-international-relations-ug/ba-politics-and-international-relations.aspx>.
- BA Politics and International relations, University of Salford.* (2016). Retrieved from: <http://www.salford.ac.uk/ug-courses/international-relations-and-politics>.

- BA Politics and International relations, University of Sheffield.* (2016). Retrieved from: <https://www.sheffield.ac.uk/prospectus/courseDetails.do?id=L2012016>.
- BA Politics and International relations, University of Sussex.* (2016). Retrieved from: <http://www.sussex.ac.uk/study/undergraduate/courses/politics/politics-and-international-relations-ba>.
- BA Politics and International relations, University of Westminster.* (2016). Retrieved from: <https://www.westminster.ac.uk/politics-and-international-relations-courses/2016-17/september/full-time/politics-and-international-relations-ba-honours>.
- BA Politics and Japanese Studies, SOAS University of London.* (2016). Retrieved from: <https://www.soas.ac.uk/japankorea/programmes/bajapanesestudiesand/>.
- BA Politics and Language, University of Bristol.* (2016). Retrieved from: <http://www.bristol.ac.uk/study/undergraduate/2016/politics-international-relations/ba-politics-spanish/>.
- BA Politics and Language, University of Southampton.* (2016). Retrieved from: https://www.southampton.ac.uk/humanities/undergraduate/courses/modern_languages_german_studies/lr22_ba_politics_and_german.page.
- BA Politics and Law, University of Kent.* (2016). Retrieved from: <https://www.kent.ac.uk/courses/undergraduate/194/politics-and-law>.
- BA Politics and Modern History, Aberystwyth University.* (2016). Retrieved from: <https://courses.aber.ac.uk/undergraduate/politics-and-modern-history-degree/>.
- BA Politics and Modern History, University of Manchester.* (2016). Retrieved from: <http://www.manchester.ac.uk/study/undergraduate/courses/2016/00353/ba-politics-and-modern-history/>.
- BA Politics and Modern Languages, University of Exeter.* (2016). Retrieved from: <http://www.exeter.ac.uk/undergraduate/degrees/politics/modlang/>.
- BA Politics and Philosophy, Cardiff University.* (2016). Retrieved from: <https://www.cardiff.ac.uk/study/undergraduate/courses/2016/philosophy-and-politics-ba>.

- BA Politics and Philosophy, University of Exeter.* (2016). Retrieved from: <http://www.exeter.ac.uk/undergraduate/degrees/philosophy/politics/>.
- BA Politics and Philosophy, University of Hull.* (2016). Retrieved from: <https://www.hull.ac.uk/study/ug/2016/philosophy-politics.aspx>.
- BA Politics and Philosophy, University of Kent.* (2016). Retrieved from: <https://www.kent.ac.uk/courses/undergraduate/352/philosophy-and-politics>.
- BA Politics and Philosophy, University of Sheffield.* (2016). Retrieved from: <https://www.hull.ac.uk/study/ug/2016/philosophy-politics.aspx>.
- BA Politics and Philosophy, University of Sussex.* (2016). Retrieved from: <http://www.sussex.ac.uk/study/undergraduate/courses/politics/politics-and-philosophy-ba>.
- BA Politics and Sociology, University of Birmingham.* (2016). Retrieved from: <https://www.birmingham.ac.uk/undergraduate/courses/govsoc/political-science-sociology.aspx>.
- BA Politics and Sociology, University of Brighton.* (2016). Retrieved from: <https://www.brighton.ac.uk/studying-here/subject-areas/social-sciences/social-science-and-politics/index.aspx>.
- BA Politics and Sociology, University of Essex.* (2016). Retrieved from: <https://www.essex.ac.uk/courses/ug00384/1/ba-sociology-and-politics>.
- BA Politics and Sociology, University of Kent.* (2016). Retrieved from: <https://www.kent.ac.uk/courses/undergraduate/344/sociology-and-politics>.
- BA Politics and Sociology, University of Sheffield.* (2016). Retrieved from: <https://www.sheffield.ac.uk/politics/study/undergraduate/courses/politics-and-sociology>.
- BA Politics and Sociology, University of Warwick.* (2016). Retrieved from: <https://warwick.ac.uk/study/undergraduate/courses-2016/politicssocio/>.
- BA Politics with Human Rights, University of Essex.* (2016). Retrieved from: <https://www.essex.ac.uk/courses/ug00350/1/ba-politics-with-human-rights>.

- BA Politics with International Relations, University of Aston.* (2016). Retrieved from: <http://www.aston.ac.uk/study/undergraduate/courses/languages-social-sciences/international-relations-and-politics/bsc-politics-with-international-relations/>.
- BA Politics with International Relations, University of York.* (2016). Retrieved from: <https://www.york.ac.uk/study/undergraduate/courses/ba-politics-international-relations/>.
- BA Politics with Placement Year, University of Leeds.* (2016). Retrieved from: <https://courses.leeds.ac.uk/f552/politics-ba>.
- BA Politics with Placement Year, University of Westminster.* (2016). Retrieved from: <https://www.westminster.ac.uk/politics-and-international-relations-courses/2016-17/september/full-time/politics-ba-honours>.
- BA Politics with Study Abroad, University of Exeter.* (2016). Retrieved from: <http://www.exeter.ac.uk/undergraduate/degrees/politics/politics-abroad/>.
- BA Politics with Year in Industry, University of York.* (2016). Retrieved from: <https://www.york.ac.uk/study/undergraduate/courses/ba-politics-placement/>.
- BA Politics, Aberystwyth University.* (2016). Retrieved from: <https://courses.aber.ac.uk/undergraduate/politics/>.
- BA Politics, Economics and Law, University of Buckingham.* (2016). Retrieved from: <https://www.buckingham.ac.uk/humanities/ba/politics-economics-law>.
- BA Politics, History and Economics, University College London.* (2016). Retrieved from: <https://www.ucl.ac.uk/prospective-students/undergraduate/degrees/history-politics-economics-ba/2016>.
- BA Politics, History and International Relations, University of Loughborough.* (2016). Retrieved from: <http://www.lboro.ac.uk/study/undergraduate/courses/a-z/politics-history-and-international-relations/>.
- BA Politics, International Relations and Modern Languages, University of Warwick.* (2016). Retrieved from: <https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/study/studyundergrad/polintmodlang/>.

- BA Politics, International Relations and Modern Languages, University of Hull.* (2016). Retrieved from: <https://www.hull.ac.uk/study/ug/2016/international-relations.aspx>.
- BA Politics, King's College London.* (2016). Retrieved from: <https://www.kcl.ac.uk/study/undergraduate/courses/politics-ba.aspx>.
- BA Politics, London Metropolitan University.* (2016). Retrieved from: <http://www.londonmet.ac.uk/courses/undergraduate/politics-ba-hons/>.
- BA Politics, Oxford Brookes University.* (2016). Retrieved from: <https://www.brookes.ac.uk/courses/undergraduate/Politics/>.
- BA Politics, Philosophy and History, Lancaster University.* (2016). Retrieved from: <http://www.lancaster.ac.uk/study/undergraduate/courses/history-philosophy-and-politics-ba-hons-v010/>.
- BA Politics, SOAS University of London.* (2016). Retrieved from: <https://www.soas.ac.uk/politics/programmes/bapolitics/>.
- BA Politics, Sociology and East European Studies, University College London.* (2016). Retrieved from: <https://www.ucl.ac.uk/prospective-students/undergraduate/degrees/politics-sociology-east-european-studies-ba/>.
- BA Politics, Swansea University.* (2016). Retrieved from: <http://www.swansea.ac.uk/undergraduate/courses/artsandhumanities/politics-and-international-relations/ba-politics-l200/>.
- BA Politics, Theology and Religious Studies, University of Leeds.* (2016). Retrieved from: <https://courses.leeds.ac.uk/2229/politics-and-theology-and-religious-studies-ba>.
- BA Politics, University of Bath.* (2016). Retrieved from: <http://www.bath.ac.uk/courses/undergraduate-2016/politics/>.
- BA Politics, Durham University.* (2016). Retrieved from: <https://www.dur.ac.uk/courses/info/?id=11728&title=Politics&code=L200&type=BA&year=2016>.

- BA Politics, University of Essex.* (2016). Retrieved from: <https://www.essex.ac.uk/courses/ug00343/1/ba-politics>.
- BA Politics, University of Hull.* (2016). Retrieved from: <https://www.hull.ac.uk/study/ug/2016/politics.aspx>.
- BA Politics, University of Kent.* (2016). Retrieved from: <https://www.kent.ac.uk/courses/undergraduate/29/politics>.
- BA Politics, Lancaster University.* (2016). Retrieved from: <http://www.lancaster.ac.uk/study/undergraduate/courses/politics-ba-hons-1200/>.
- BA Politics, University of Leeds.* (2016). Retrieved from: <http://www.polis.leeds.ac.uk/undergraduates/ba-politics/>.
- BA Politics, University of Lincoln.* (2016). Retrieved from: <http://www.lincoln.ac.uk/home/course/polpolub/>.
- BA Politics, University of Loughborough.* (2016). Retrieved from: <http://www.lboro.ac.uk/study/undergraduate/courses/a-z/politics/>.
- BA Politics, Newcastle University.* (2016). Retrieved from: <https://www.ncl.ac.uk/undergraduate/degrees/1200/#courseoverview>.
- BA Politics, University of Sheffield.* (2016). Retrieved from: <https://www.sheffield.ac.uk/politics/study/undergraduate/courses/politics>.
- BA Politics, University of Sussex.* (2016). Retrieved from: <http://www.sussex.ac.uk/study/undergraduate/courses/politics/politics-ba>.
- BA Politics, University of Warwick.* (2016). Retrieved from: <https://warwick.ac.uk/study/undergraduate/courses-2016/politics/>.
- BA Politics, University of Westminster.* (2016). Retrieved from: <https://www.westminster.ac.uk/politics-and-international-relations-courses/2016-2017/september/full-time/politics-ba-honours>.
- BA Politics, University of York.* (2016). Retrieved from: <https://www.york.ac.uk/study/undergraduate/courses/ba-politics/>.

- BA South Asian Studies and Politics, SOAS University of London.* (2016). Retrieved from: <https://www.soas.ac.uk/southasia/programmes/ba-south-asian-studies-and-3-years/>.
- Bahm, A. J. (1993). *Axiology: the science of values* (Vol. 2). Rodopi.
- Barnett, M. L. (2008). Constructivism. In *The Oxford Handbook of International Security*.
- Baskerville, S., MacLeod, F., & Saunders, N. (2011). *Guide to UK Higher Education and Partnerships for Overseas Universities*. UK Higher Education International and Europe Unit, London.
- BASS Politics and Criminology, University of Manchester.* (2016). Retrieved from: <http://www.manchester.ac.uk/study/undergraduate/courses/2016/08832/bass-politics-and-criminology/>.
- BASS Politics and Quantitative Methods, University of Manchester.* (2016). Retrieved from: <http://www.manchester.ac.uk/study/undergraduate/courses/2016/09766/bass-politics-and-quantitative-methods/>.
- Battistoni, R. & Hudson, W. (1997). *Experiencing Citizenship: Concepts and Models for Service-Learning in Political Science*. AAHE Series on Service-Learning in the Disciplines. Sterling, VA: Stylus Publishing, LLC.
- Bean, J. (2011). *Engaging Ideas: The Professor's Guide to Integrating Writing, Critical Thinking, and Active Learning in the Classroom*. (2nd ed.) San Francisco: Jossey-Bass.
- Bereday, G. C. F. (1957). Some Discussions of Method in Comparative Education. *Comparative Education Review*, 1 (1), 13–15.
- Berestneva, O., Marukhina, O., Benson, G., & Zharkova, O. (2015). Students' competence assessment methods. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 166, 296–302.

- Bernstein, J. L., & Meizlish, D. S. (2003). Becoming Congress: A Longitudinal Study of the Civic Engagement Implications of a Classroom Simulation. *Simulation & Gaming*, 34 (2), 198 - 219.
- Biesta, G. (2015). On the two cultures of educational research, and how we might move ahead: Reconsidering the ontology, axiology and praxeology of education. *European Educational Research Journal*, 14(1), 11–22.
- Blair, A. & McGinty, S. (2014). Developing Assessment Practices in Politics. In: Simon Lightfoot and Cathy Gormley-Heenan (Eds.) *Teaching Politics and International Relations*. Palgrave Macmillan UK, 105–122.
- Blair, A., Curtis, S., & Shields, S. (2013). What Feedback do Students Want? *Politics*, 33 (1), 66–79.
- Bloom, B. S., Engelhart, M. D., Furst, F J., Hill, W, H., & Krathwohl, D. R. (1956). *Taxonomy of educational objectives: Cognitive domain*. New York: David McKay.
- Bloxham, S., & Campbell, L. (2010) Generating Dialogue in Assessment Feedback: Exploring the Use of Interactive Cover Sheets. *Assessment Evaluation in Higher Education*, 35 (3), 291–300.
- Boari, M. (2005). Biology and Political Science: Foundational Issues of Political Biology. *ESSEC Working Papers DR 05006*. ESSEC Research Center, Cergy.
- Bonwell, C. C., & Sutherland, T. E. (1996). The active learning continuum: choosing activities to engage students in the classroom. *New Directions for Teaching and Learning*, 67, 3–16.
- Briggs, J. & Saunders, G. (2013) UCAS Applications Data for Politics and International Relations: Follower of fashion or bucking the trend? Retrieved from:
<https://www.psa.ac.uk/sites/default/files/UCAS%20Data%20article%20for%20PSA%20News.pdf>
- Bringle, R. G. & Hatcher, J. A. (1999). Reflection in Service-learning: Making Meaning of Experience. *Educational Horizons*, 179–185.

- British Educational Research Association (BERA)*. (2004). *Ethical Guidelines*, Edinburgh: SCRE for BERA.
- Bromley, P. (2013). Active Learning Strategies for Diverse Learning Styles: Simulations Are Only One Method. *Political Science and Politics*, 46 (4), 818–822.
- BSc Philosophy, Politics and Economics, London School of Economics and Political Science*. (2016). Retrieved from: <http://www.ucl.ac.uk/prospective-students/undergraduate/degrees/philosophy-politics-economics-bsc/>.
- BSc Politics and International Relations, University of Bath*. (2016). Retrieved from: <http://www.bath.ac.uk/courses/undergraduate-2016/politics/bsc-politics-and-international-relations/>.
- BSc Politics and International relations, University of Exeter*. (2016). Retrieved from: <https://www.exeter.ac.uk/undergraduate/degrees/politics/politicsir/>.
- BSc Politics with Economics, University of Bath*. (2016). Retrieved from: <http://www.bath.ac.uk/courses/undergraduate-2016/politics/bsc-politics-with-economics/>.
- BSc Politics with German, University of Surrey*. (2016). Retrieved from: <http://catalogue.surrey.ac.uk/2016-7/programme/ULB10-7>.
- BSc Politics, Cardiff University*. (2016). Retrieved from: <https://www.cardiff.ac.uk/study/undergraduate/courses/2016/politics-bsc-econ>.
- BSc Politics, University of Southampton*. (2016). Retrieved from: https://www.southampton.ac.uk/politics/undergraduate/courses/1200_bsc-politics.page.
- Burnham, P., Gillard Lutz, K., Grant, W., & Layton-Henry, Z. (2008). *Research Methods in Politics* (2nd ed.). Basingstoke: Palgrave-Macmillan.
- Cardiff Undergraduate Research Opportunities Programme, Cardiff University*. (2017). Retrieved from: <https://www.cardiff.ac.uk/study/undergraduate/why-study-with-us/leaders-in-research/research-opportunities>.

- Caruson, K. (2005). So You Want to Run for Elected Office? How to Engage Students in the Campaign Process without leaving the Classroom. *PS: Political Science and Politics*, 38, 305–10.
- Chandler, D. and Grant, W. (2007) Working Together across Disciplines: Challenges for the Natural and Social Sciences. British Association for the Advancement of Science, Festival of Science, York. Available from: http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/pais/biopesticides/papers/york_grant_chandler.ppt.
- Chatzigavriil, A., Fernando, T. & Werner, M. (2015) *E-assessment Practice at Russell Group Universities*. The London School of Economics and Political Science, London.
- Code of Practice for Assessment and Feedback, University of Surrey*. (2018). Retrieved from: <https://www.surrey.ac.uk/sites/default/files/code-of-practice-for-assessment-and-feedback-2017-18-final.pdf>.
- Code of Practice on Assessment, University of Liverpool*. Retrieved from: https://www.liverpool.ac.uk/media/livacuk/tqsd/code-of-practice-on-assessment/code_of_practice_on_assessment.pdf.
- Cohen, M. R., & Nagel, E. (1947). *An Introduction to Logic and the Scientific Method*, London: Routledge.
- Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education in the European Region* (1997). Council of Europe, Lisbon.
- Cowley, P., & Stuart, M. (2015). Whipping them in: Role-playing party cohesion with a chief whip. *Journal of Political Science Education*, 11(2), 190-203.
- Craig, J. & Hale, S. (2008). Implementing Problem-Based Learning in Politics. *European Political Science*, 7 (2), 165–174.
- Curriculum Program of research and international comparisons (2017–2020). Literature review: contemporary approaches to comparative education research*. (2017). Retrieved from: <https://www.australiancurriculum.edu.au/media/3576/literature-review.pdf>.

- Curtis, S. & Axford, B. (2010). Experiencing Politics in Action: Widening Participation in Placement Learning and Politics as a Vocation. *Journal of Political Science Education*, 6 (1), 369–390.
- Curtis, S. & Blair, A. (2010). *The Scholarship of Engagement for Politics: Placement Learning, Citizenship and Employability*. University of Birmingham, Birmingham.
- Curtis, S., Axford, B., Blair, A., Gibson, C., Huggins, R., & Sherrington Ph. (2009). Placement blogging: the benefits and limitations of online journaling. *Enhancing Learning in Social Sciences*, 1 (3), 1–17.
- Data Analysis in the Workplace (SSI2002)*, University of Exeter. Retrieved from: <http://socialsciences.exeter.ac.uk/sociology/modules/ssi2002/>.
- Debate Formats, International Debate Education Association* (2016). Retrieved from: <http://idebate.org/about/debate/formats>.
- Different Methods of Assessment, University of Reading (2016). Retrieved from: <https://www.reading.ac.uk/engageinassessment/different-ways-to-assess/eia-different-assessment-methods.aspx>
- Distance Learning Mode, Open University*. (2016). Retrieved from: <http://www.openuniversity.edu/study/how-it-works/distance-learning>.
- Donnelly, K., & Wiltshire, K. (2014). *Review of the Australian Curriculum – Final Report*. Canberra: Australian Government Department of Education.
- Durham University*. (2016). Retrieved from: <http://www.dur.ac.uk>.
- E-Assessment Service, University of Warwick*. (2016). Retrieved from: <https://warwick.ac.uk/services/its/service-support/eassessment/>.
- Edwards, R., & Usher, R. (2002). *Postmodernism and education: Different voices, different worlds*. Routledge.
- E-learning, Aberystwyth University*. (2016). Retrieved from: <https://www.aber.ac.uk/en/is/it-services/elearning/>.
- Electronic Management of Assessment (EMA) Programme, University of Reading*. (2016). Retrieved from: <http://www.reading.ac.uk/ema/>.

- Ertmer, P.A. & Newby, T.J. (2013). Behaviorism, Cognitivism, Constructivism: Comparing Critical Features from an Instructional Design Perspective. *Performance Improvement Quarterly*, 6(4), 50-72.
- European Consortium for Political Research. (2017). Retrieved from: <http://www.ecpr.eu>.
- European Political Science Association. (2016). Retrieved from: <http://www.epsanet.org>.
- Facilitating interdisciplinary research*. (2004). Washington DC: The National Academies Press.
- Finikov, T., & Sharov, O. (Eds.). Monitoring the Integration of Ukrainian Higher Education System into the European Higher Education and Research Area. Analytical report. (2014). Kyiv: International Charity Foundation “International Foundation for Education Policy Research”.
- Finnemore, M., & Sikkink, K. (2001). Taking stock: the constructivist research program in international relations and comparative politics. *Annual review of political science*, 4 (1), 391–416.
- Fitzsimons, P. (2015). Human capital theory and education. In *Encyclopedia of educational philosophy and theory* (pp. 1–4). Springer Singapore.
- Flexible combined BA Politics, University of Exeter*. (2016). Retrieved from: <http://www.exeter.ac.uk/undergraduate/degrees/flexible/exeter/>.
- Flexible Study, London School of Economics and Political Science*. (2016). Retrieved from: <https://www.lse.ac.uk/management/study/flexible-study>.
- Fowler, J. & Schreiber, D. (2008). Biology, Politics and the Emerging Science of Human Nature. *Science*, 322, 912–914.
- Gilbert, N. & Doran, J. (Eds.). (1994). *Simulating societies: The computer simulation of social phenomena*. London: UCL Press.
- Global Learning Opportunities in the Social Sciences, University of Sheffield*. (2016). Retrieved from: <https://www.sheffield.ac.uk/gloss/about>.

- Glossary, Quality Assurance Agency for Higher Education.* (2018). Retrieved from: <http://www.qaa.ac.uk/about-us/glossary>.
- Golich, L. V., Boyer, M. & Franko, P. (2000). *The ABCs of Case Teaching. Pew Case Studies in International Affairs.* Institute for the Study of Diplomacy, Georgetown University, Georgetown.
- Gormley-Heenan, C. & Lightfoot, S. (Eds.) (2014). *Teaching Politics and International Relations.* Palgrave Macmillan UK.
- Greaves, J. & Grant, W. (2010). Crossing the interdisciplinary divide: political science and biological science. *Political Studies*, 58 (2), 320–339.
- Griffin, G., Medhurst, P., & Green, T. (2006). *Interdisciplinarity in Interdisciplinary Research Programmes in the UK.* University of Hull, Hull.
- Grummel, J. (2003). Using Simulation to Teach Decision-Making within the Policy Process. *PS: Political Science & Politics*, 36 (4), 787-789.
- Hall, P. A., & Taylor, R. C. (1996). Political science and the three new institutionalisms. *Political studies*, 44(5), 936–957.
- Handbook for Assessment, Progression and Awarding: Taught Programmes, University of Exeter.* (2016). Retrieved from: <http://as.exeter.ac.uk/academic-policy-standards/tqa-manual/aph/>.
- Harrison, L. & Sez, L. (2009). Political Studies in the UK: A 21st century health check. *European Political Science*, 8 (3), 345–355.
- Harrison, L. (2014) Can Politics Be Benchmarked? In: Simon Lightfoot and Cathy Gormley-Heenan (Eds.) *Teaching Politics and International Relations.* Palgrave Macmillan UK, 38-50.
- Harvey, L. (2004) The Power of Accreditation: Views of Academics. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 26 (2), 207-223.
- Healey, M., Jenkins, A., & Lea, J. (2014). Developing research-based curricula in college-based higher education. *Higher Education Academy.*
- Hebert, D. G. (2012). International Comparisons in the Improvement of Education. *Journal of Pedagogy and Psychology*, 5 (2), 17–27.

- Higher Education in the Twenty-first Century: Vision and Action* (1998). Paris: UNESCO.
- Hills, M. and Mullet, J. (2000) Community-Based Research: Creating Evidenced-Based Practice for Health and Social Change. Paper presented at the Qualitative Evidence-Based Practice Conference, Coventry University, May 15-17, 2000.
- Hmelo-Silver, C. E. (2004). Problem-Based Learning: What and How Do Students Learn? *Educational Psychology Review*, 16 (3), 235–266.
- Hollister, R. M., Wilson N., & Levine, P. (2008). Educating Students to Foster Active Citizenship. *Peer Review*, 10 (2/3), 18–21.
- Holmes, B. (1975). *Comparative Studies in Education: An Anthology, Publications in Continuing Education*. Syracuse, New York.
- Hyslop-Margison, E. J., & Strobel, J. (2007). Constructivism and education: Misunderstandings and pedagogical implications. *The Teacher Educator*, 43(1), 72–86.
- International Association for Political Science Students*. (2018). Retrieved from: <http://www.iapss.org>.
- International Standard Classification of Education* (2011). Paris: UNESCO.
- International Standard Classification of Occupations: ISCO–08*. (2008). Retrieved from: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_172572.pdf
- ISCED (MCKO)*. (2011). Retrieved from: <http://www.uis.unesco.org/education/documents/isced-2011-en.pdf>.
- ISCED-F (MCKO-F)*. (2013). Retrieved from: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-fields-of-education-training-2013.pdf>.
- Ishiyama, J., Miller, W. J., & Simon, E. (Eds.). (2015). *Handbook on Teaching and Learning in Political Science and International Relations*. Edward Elgar Publishing, Northampton.
- Johnson, N. (1989). *The Limits of Political Science*. Oxford: Clarendon Press.

- Joint Academic Coding System, Higher Education Statistics Agency.* (2018). Retrieved from: <https://www.hesa.ac.uk/support/documentation/jacs>.
- Jones, O., & Gorra, A. (2013) Assessment Feedback Only on Demand: Supporting the Few Not Supplying the Many. *Active Learning in Higher Education*, 14 (2), 149–61.
- Kathlene, L., & Choate, J. (1999). Running for Elected Office: A Ten-Week Political Campaign Simulation for Upper-Division Courses. *PS: Political Science and Politics*, 32, 69–76.
- Keating, M. (2009). Putting European Political Science Back Together Again. *European Political Science Review*, 1 (2), 297–316.
- Keman, H. (Ed.). (1993). *Comparative politics: new directions in theory and method*. Harry Ransom Humanities Research Center.
- Key Competences for Lifelong Learning: European Reference Framework (2007). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- King, R. F. & Marian, C. G. (2008). Defining Political Science: A Cross National Survey. *European Political Science*, 7 (2), 207–219.
- Kochetkov, M. V., & Chebotareva, E. M. (2017). Creative and innovative educational paradigm and acmeological approach to the development of a student as a subject of professional activity. *Humanities and Social Sciences*, 10 (2), 177–188.
- Kolb, D. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Learning and Teaching Briefing Papers Series.* (2002). Oxford Brookes University. Retrieved from: https://www.brookes.ac.uk/services/ocsltd/resources/briefing_papers/learning_theories.pdf.
- Lin, N. (2017). Building a network theory of social capital. In *Social capital* (pp. 3–28). Routledge.

- Little, B. & Lee, H. (2006). Learning through work placement and beyond. *A report for HECSU and the Higher Education Academy's Work Placements Organisation Forum*. Oxford Brooks University, Oxford.
- LLB Law with Politics, University of Essex. (2016). Retrieved from: <https://www.essex.ac.uk/courses/ug01052/1/llb-law-with-politics>.
- LLB Law with Politics, Lancaster University. (2016). Retrieved from: <https://www.essex.ac.uk/courses/ug01052/1/llb-law-with-politics>.
- LLB Politics, Philosophy and Law, King's College London. (2016). Retrieved from: <https://www.kcl.ac.uk/artshums/depts/philosophy/study/handbook/programmes/ug/ppl.aspx>.
- Loggins, J. A. (2009). Simulating the Foreign Policy Decision-Making Process in the Undergraduate Classroom. *PS: Political Science & Politics*, 42 (2), 401–407.
- Lustig, M. W., & Koester, J. (2003). Intercultural competence. *Interpersona Communication across Cultures*.
- Mahoney, J., & Rueschemeyer, D. (Eds.). (2003). *Comparative historical analysis in the social sciences*. Cambridge University Press.
- Maile, S. & Griffiths, D. (Eds.). (2014). *Public Engagement and Social Science*. Policy Press, University of Bristol, Bristol.
- Mariani, M. (2007). Connecting Students to Politics through a Multi-Class Campaign Simulation. *PS: Political Science & Politics*, 40 (4), 78–9794.
- Marsh, D., & Smith, M. (2000). Understanding policy networks: towards a dialectical approach. *Political studies*, 48(1), 4–21.
- Martin, J., Maton, K. A., & Matruglio, E. S. (2010). Historical cosmologies: Epistemology and axiology in Australian secondary school history discourse. *Revista Signos: estudios de lengua y literatura*, 43 (74), 433–463.
- Maurer, H., & Neuhold, C. (2012). Problems Everywhere? Strengths and Challenges of a Problem-Based Learning Approach in European Studies. *Teaching and Learning Conference Paper*. APSA, Washington.

- McIntosh, H., & Youniss, J. (2010). Toward a political theory of political socialization of youth. *Handbook of research on civic engagement in youth*, 23–41.
- McKenzie, K. (2007). Comments on Moran’s “Interdisciplinarity and Political Science”, *Politics*, 27 (2), 119–22.
- McManus, M. & Taylor, G. (2009). *Active Learning and Active Citizenship: Theoretical Contexts*. C-SAP, Higher Education Academy.
- McNeill, D., Garcia-Godos, J., & Gjerdaker, A. (Eds.). (2001). *Interdisciplinary Research on Development and the Environment*. University of Oslo, Oslo.
- Mertens, D. M. (2014). *Research and evaluation in education and psychology: Integrating diversity with quantitative, qualitative, and mixed methods*. Sage publications.
- Mikhaylova, A. G. (2016). Engineers with professional and creative skills training in the university. *International Journal Of Applied And Fundamental Research*, (5), 40–40.
- Millican, J. (2008). What Can Student Community Engagement Programmes Contribute to the Development of Citizenship in a Society Recovering from Conflict? *Proceedings of the 4th International Barcelona Conference on Higher Education*. Barcelona: GUNI.
- Minkler, M. and Wallerstein, N. (eds.) (2003) *Community Based Participatory Research for Health*. San Francisco, Josey-Bass.
- Moehlman, A. H. (Ed.). *Comparative Education*. New York, Henry, Holt & Co., Inc., 1951, p. 3.
- Moran, M. (2006). Interdisciplinarity and Political Science, *Politics*, 26 (2), 73-83.
- Mykhaylishyn, H., Lutsan, N., & Kondur, O. (2015). Modern educational technologies in Ukrainian high school. *Edukacja-Technika-Informatyka*, 6 (4), 74–79.

- Neary, M., Saunders G., Hagyard, A., & Darricott, D. (2012). *Student as Producer: Research-Engaged Teaching and Learning at the University of Lincoln*. University of Lincoln, Lincoln.
- Nicol, D. (2010). From Monologue to Dialogue: Improving Written Feedback Processes in Mass Higher Education. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 35 (5), 501–17.
- Noah, H. J., & Exkstein, M. A. (1969). *Towards a Science of Comparative Education*, London: Macmillan.
- Noffke, S. E. (1997). Chapter 6: Professional, personal, and political dimensions of action research. *Review of research in education*, 22 (1), 305–343.
- Norton, Ph. (2008). Parliamentary Placements: the Benefits and Challenges. *Enhancing Learning in the Social Sciences*, 1, 1–9.
- Omelicheva, M. Y. (2007). Resolved: Academic Debate Should Be a Part of Political Science Curricula. *Journal of Political Science Education*, 3, 161–177.
- Oren, I. (2006). Can Political Science Emulate the Natural Sciences? The Problem of Self-Refuting Analysis, *Polity*, 38 (1), 72-100.
- Overview of the Higher Education System. Ukraine. (2017). European Union.
- Pappas, Ch., & Peaden, Ch. (2004). Running for Your Grade: A Six-Week Senatorial Campaign Simulation. *PS: Political Science and Politics*, 37, 859–63.
- Pathways to Impact, Research Councils UK. (2017). Retrieved from: <http://www.rcuk.ac.uk/innovation/impacts>.
- Peters, B. G. (2011). *Institutional theory in political science: The new institutionalism*. Bloomsbury Publishing USA.
- Peters, G. P. (1999). *Institutional Theory in Political Science: The “New Institutionalism”*. London: Pinter.
- POC2047: Work Placement, BA Politics, Lancaster University. (2016). Retrieved from: <http://www.lancaster.ac.uk/study/undergraduate/courses/politics-placement-year-ba-hons-l202/>.

- Policy Papers, London School of Economics and Political Science.* (2016). Retrieved from: <https://info.lse.ac.uk/staff/divisions/Teaching-and-Learning-Centre/Assessment-Toolkit/Assessment-methods/Policy-papers>.
- Political Science, Encyclopedia Britannica.* (2016). Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/political-science>.
- Political Studies Association.* (2018). Retrieved from <http://www.psa.ac.uk>.
- Politics@Surrey Blog, University of Surrey.* (2016). Retrieved from: <https://blogs.surrey.ac.uk/politics/>.
- PPE, University of Oxford.* (2016). Retrieved from: <https://warwick.ac.uk/study/undergraduate/courses-2016/ppe/>.
- Purnell, L. (2002). The Purnell model for cultural competence. *Journal of transcultural nursing, 13*(3), 193–196.
- QS Higher Education System Strength Rankings.* (2018). Retrieved from: <https://www.topuniversities.com/universities/subject/international-relations-studiesaffairs>.
- Quality Assurance Agency.* (2016). Retrieved from: <http://www.qaa.ac.uk>.
- Quality Assurance in UK Higher Education: A Guide for International Readers* (2005). Quality Assurance Agency for Higher Education, Mansfield.
- Race, Ph. (2012) Speedy Feedback to Large Groups. In *Feedback toolkit: 10 feedback case studies or ideas*. Higher Education Academy.
- Raffe, D., Brannen, K., Croxford, L., & Martin, C. (1999). Comparing England, Scotland, Wales and Northern Ireland: The case for “home internationals” in comparative research. *Comparative Education, 35* (1), 9–25.
- Razzaq, J., Townsend, T., & Pisapia, J. (2013). Towards an Understanding of Interdisciplinarity: The Case of a British University. *Issues in Interdisciplinary Studies, 31*, 149–173.
- Research Centres, University of Lincoln.* (2016). Retrieved from: <https://www.lincoln.ac.uk/home/researchatlincoln/researchcentres/>.
- Research Excellence Framework.* (2017). Retrieved from [http:// www.ref.ac.uk](http://www.ref.ac.uk).

- Research, Aberystwyth University*. (2016). Retrieved from: <https://www.aber.ac.uk/en/research/excellence/departments/>.
- Reynolds, K.C. (1997). Progressive Ideals and Experimental Higher Education: The Example of John Dewey and Black Mountain College. *Education and Culture*. Vol. XIV, No.1, 1-9.
- Sabatier, P. A., & Weible, C. M. (Eds.). (2014). *Theories of the policy process*. Westview Press.
- Sadlak, J. (1978). Efficiency in Higher Education: Concepts and Problems. *Higher Education*, Vol. 7, No. 2, 213-220.
- Schaap, A. (2005). Learning Political Theory by Role Playing. *Politics*, 25 (1), 46–52.
- Schlove, R.E., Scammell, M.L. and Holland, B. (1998). *Community-Based Research in the United States*. Massachusetts, The Loka Institute.
- Sheffield Undergraduate Research Experience, University of Sheffield*. (2016). Retrieved from: <https://www.sheffield.ac.uk/sure>.
- Simonneaux, L., & Simonneaux, J. (2009). Students' socio-scientific reasoning on controversies from the viewpoint of education for sustainable development. *Cultural studies of science Education*, 4(3), 657–687.
- Sloam, J. (2010). A Pedagogy of Engagement in Higher Education. *Paper Presented to the Political Studies Association of Ireland Annual Conference, Dublin Institute of Technology*.
- Stadny, Ye. (Ed.). (2015). *Education in Ukraine*. CEDOS.
- Standard Occupational Classification*. (2018). Retrieved from: <http://www.ons.gov.uk/ons/guide-method/classifications/current-standard-classifications/soc2010/index.html>.
- Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*. (2015). Retrieved from: http://ihed.org.ua/images/pdf/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf

- Subject Benchmark Statement for Politics and International Relations*. (2015). Quality Assurance Agency for Higher Education. Retrieved from: <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/SBS-politics-15.pdf>
- Taber, K. S. (2011). Constructivism as educational theory: Contingency in learning, and optimally guided instruction. In J. Hassaskhah (Ed.), *Educational Theory*. New York: Nova, 39-61.
- Taggart, P. & Lees, Ch. (2006). Politics – The State of the Art. *Politics*, 26 (1), 1–2.
- The Framework for Higher Education Qualifications in England, Wales and Northern Ireland*. (2008). Quality Assurance Agency for Higher Education. Retrieved from: <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/Framework-Higher-Education-Qualifications-08.pdf>
- The Politics Blog, University of Liverpool*. (2016). Retrieved from: <https://www.liverpool.ac.uk/politics/blog/>.
- The UK Quality Code for Higher Education, Subject Benchmark Statement: Politics and International Relations*. (February, 2015). Retrieved from: <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/SBS-politics-15.pdf>.
- The use of Blogs for Teaching and Learning in Cardiff University, Cardiff University*. (2016). Retrieved from: <https://learningcentral.cf.ac.uk/bbcswebdav/institution/Learning%20Technology/Documents/The%20Use%20of%20Blogs%20%28v3%20-%20final%29.pdf>.
- Think Ahead: Sheffield Undergraduate Research Experience, University of Sheffield*. (2016). Retrieved from: <https://www.sheffield.ac.uk/rs/ecr/tasure>.
- Tomar, B. (2014). Axiology in Teacher Education: Implementation and Challenges. *IOSR Journal of Research & Method in Education*. Vol. 4, Issue 2, Ver. III, 51-54.
- TUNING*. (2018). Retrieved from: <http://www.unideusto.org/tuningeu/>.

- UK Quality Code for Higher Education, Quality Assurance Agency for Higher Education.* (2016). Retrieved from: <http://www.qaa.ac.uk/assuring-standards-and-quality/the-quality-code>.
- Undergraduate Assessment and Style Guide: Politics and International Relations, University of Leicester.* (2016). Retrieved from: <https://www2.le.ac.uk/departments/politics/documents/ug-assessment-style-handbook-2013-14>.
- Undergraduate Research Experience Scheme, University of Birmingham.* (2016). Retrieved from: <https://www.birmingham.ac.uk/university/colleges/artslaw/student-experience/opportunities/urs/index.aspx>.
- Undergraduate research opportunities programme, University of Reading.* (2016). Retrieved from: http://www.reading.ac.uk/internal/urop/urop_home.aspx.
- Undergraduate research opportunities, University of Leeds.* (2016). Retrieved from: http://students.leeds.ac.uk/info/1000015/undergraduate_research_opportunities.
- Undergraduate Research Support Scheme, University of Warwick.* (2016). Retrieved from: <https://warwick.ac.uk/services/skills/urss/>.
- Universities and Colleges Admissions Service.* (2016). Retrieved from: <http://www.ucas.com>.
- University College London.* (2016). Retrieved from: <http://www.ucl.ac.uk>.
- University of Cambridge.* (2016). Retrieved from: <http://www.cam.ac.uk>.
- University of Lincoln.* (2016). Retrieved from: <http://www.lincoln.ac.uk>.
- University of Manchester.* (2016). Retrieved from: <http://www.manchester.ac.uk>.
- Use of Technology for Assessment, University of Sheffield.* (2016). Retrieved from: <https://www.sheffield.ac.uk/lets/toolkit/f-a/technology>.
- Van Dijk, T. A. (2015). Critical discourse studies: A sociocognitive approach. *Methods of critical discourse studies*, 63–74.
- Vas' kov, Y. V. (2015). Acmeological approach to physical education of students of secondary schools in the aspect of personality-oriented training. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*, 19(3), 3–9.

- Vlasceanu, L., Grunberg, L. & Parlea, D. (2007) *Quality Assurance and Accreditation: A Glossary of Basic Terms and Definitions*. UNESCO, Bucharest.
- Walkington, H. (2015). *Students as researchers: Supporting undergraduate research in the disciplines in higher education*. Higher Education Academy.
- Warleigh-Lack, A., & Cini, M. (2008). Interdisciplinarity and the Study of Politics. *European Political Science*, 8 (1), 4–15.
- Warwick-Booth, L. (2008). Community-Based Research and Evaluation models: their applicability to social regeneration programmes debated through an analysis of the literature. *Social Policy and Society*, 7 (1), 53–72.
- What Do Graduates Do? – Higher Education Careers Services Unit* (2016). Retrieved from: [https://www.hecsu.ac.uk/assets/assets/documents/What_do_graduates_do_2016\(1\).pdf](https://www.hecsu.ac.uk/assets/assets/documents/What_do_graduates_do_2016(1).pdf)
- Williamson, J., & Gregory, A. (2010). Problem-Based Learning in Introductory American Politics Classes. *Journal of Political Science Education*, 6 (3), 274–296.
- Windschitl, M. (2002). Framing constructivism in practice as the negotiation of dilemmas: An analysis of the conceptual, pedagogical, cultural, and political challenges facing teachers. *Review of educational research*, 72(2), 131–175.
- Working Abroad Year, University of Exeter*. (2016). Retrieved from: <https://socialsciences.exeter.ac.uk/students/workingabroad/>.
- World Reputation Rankings*. (2018). Retrieved from: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2018/reputation-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats
- Yorke, M. & Knight, P. (2006). *Embedding employability into the curriculum*. Higher Education Academy.
- Young, C. (2016). Survey of Assessment Practices in Political Science. *Political Science and Politics*, 49 (1), 93–98.

Zeff, E. (2003). Negotiating in the European Council: A Model European Union Format for Individual Classes. *International Studies Perspectives*, 4(3), 265–274.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рейтинг закладів вищої освіти Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, що здійснюють підготовку за спеціальністю «Політологія» (станом на 2018 р.)

Місце у рейтингу	Назва закладу вищої освіти	Середній вступний бал	Рівень задоволеності здобувачів освіти	Якість науково-дослідної роботи	Перспективи працевлаштування випускників	Загальний бал
1	Університет Оксфорда	592	3,98	3,31	86	100
2	Університетський коледж Лондона	527	3,96	3,28	88	98,3
3	Університет Сент-Ендрюса	530	4,40	2,95	84	98,2
4	Університет Воріка	492	4,34	3,19	82	98,2
5	Університет Кембриджа	547	4,08	3,00	80	96,3
6	Університет Дарема	526	4,02	2,87	86	95,9
7	Лондонська школа економіки і політичної науки	533	3,75	3,45	80	95,8
8	Університет Екзетера	480	4,22	3,13	84	95,6
9	Університет Бристоля	479	4,32	2,69	76	94,0
10	Університет Ланкастера	393	4,12	3,15	84	93,8
11	Університет Шеффілда	404	4,13	3,40	78	93,0
12	Університет Йорка	403	4,24	3,16	76	92,1
13	Університет Ноттінгема	409	4,07	2,79	82	92,1
14	Університет Глазго	470	4,00	2,84	74	92,0
15	Університет Сассекса	370	4,26	3,03	80	91,9
16	Університет Ессекса	332	4,15	3,54	76	91,6
17	Королівський коледж Лондона	436	3,91	2,99	80	91,5
18	Школа орієнтальних та азійських студій, Університет Лондона	412	4,12	2,86	78	91,3
19	Університет Бірмінгема	390	4,06	2,78	82	91,1
20	Університет Кента	346	4,31	2,75	82	91,0
21	Університет Лідса	401	4,19	2,86	78	90,9
22	Університет Бата	459	3,86	2,81	76	90,7
23	Університет Лафборо	356	4,26	2,51	80	90,1
24	Університет Манчестера	415	4,04	2,92	72	89,9
25	Університет Единбурга	470	3,84	3,07	64	89,8
26	Коледж королеви Марії, Університет Лондона	369	4,11	2,85	74	89,3
27	Університет Ньюкасла	410	4,19	2,62	68	88,8
28	Університет Східної Англії	480	4,22	2,85	64	88,8
29	Університет Абердіна	430	3,99	2,44	72	88,8

30	Університет Рідінга	368	3,88	2,91	72	88,3
31	Університет Сюррея	447	4,24	2,08	68	88,2
32	Коледж Роял Голловей, Університет Лондона	371	3,97	2,81	70	88,1
33	Університет Квінс, Белфаст	372	4,09	2,80	66	88,0
34	Університет Астона	306	4,08	3,08	70	87,3
35	Університет Саусгемптона	342	4,08	2,99	66	87,2
36	Університет Стерлінга	377	3,94	3,01	64	87,0
37	Університет Аберіствіта	284	4,17	3,18	68	86,6
38	Брунельський університет Лондона	308	4,25	2,79	66	86,6
39	Лондонський міський університет	328	4,14	2,65	68	86,4
40	Університет Данді	392	4,26	2,15	64	86,3
41	Університет Ковентрі	307	4,66	2,01	74	86,1
42	Університет Кардіффа	369	3,91	3,02	62	85,9
43	Університет Гаддерсфілда	305	4,62	2,83	64	85,7
44	Університет Стратклайда	470	4,12	3,04	38	85,7
45	Університет Кіла	319	4,24	2,75	64	85,5
46	Університет Портсмута	270	4,23	2,89	66	85,4
47	Університет Галла	341	4,23	2,21	66	85,2
48	Університет Ліверпуля	372	4,24	2,42	64	85,1
49	Університет Лестера	349	4,06	2,55	62	84,9
50	Університет Нортумбрії	364	4,22	2,49	60	84,8
51	Університет Де Монфорта	253	4,18	2,74	76	84,6
52	Університет Західної Англії, Бристоль	319	4,57	2,07	60	84,5
53	Університет Бредфорда	341	3,85	2,71	70	84,3
54	Університет Східного Лондона	н/з	4,55	2,74	52	84,1
55	Університет Свонзі	284	3,99	2,87	68	83,9
56	Біркбек, Університет Лондона	233	4,23	2,98	н/з	83,7
57	Університет Гринвіча	328	4,42	2,23	60	83,5
58	Університет Оксфорд Брукс	310	4,24	2,37	58	82,9
59	Університет Борнмута	297	3,87	3,10	н/з	82,8
60	Університет Лінкольна	306	4,29	2,17	62	82,6
61	Університет Манчестер Метрополітен	318	4,01	2,82	56	82,4
62	Лондонський університет Саут Банк	215	4,30	2,67	н/з	82,1
63	Голдсмітс, Університет Лондона	283	3,93	2,50	60	82,0
64	Університет Мідлсекса	231	4,34	2,58	н/з	81,8
65	Університет Брайтона	251	4,10	2,95	н/з	81,6
66	Університет Шеффілд Голлем	284	4,49	2,72	50	81,6
67	Університет Плімута	270	3,97	2,75	56	81,3
68	Університет Чичестера	221	4,17	2,46	н/з	80,9
69	Університет Вестмінстера	291	4,29	2,68	46	80,4
70	Університет «Ліверпуль Гоуп»	271	4,43	1,76	54	79,9
71	Університет Бакінгема	267	4,34	н/з	68	79,8
72	Університет Сандерленда	н/з	4,15	2,12	н/з	79,3
73	Університет Едж Гілл	н/з	4,03	2,03	н/з	79,0

74	Університет Ноттінгем Трент	299	4,20	н/з	58	77,9
75	Університет Солфорда	293	4,29	2,04	46	77,9
76	Університет Лідс Беккет	244	4,30	1,93	52	77,4
77	Університет Західної Шотландії	н/з	4,25	2,23	40	77,4
78	Кентерберійський університет Крайст Черч	240	4,31	1,70	52	77,1
79	Університет Ольстера	274	4,10	2,58	34	77,1
80	Університет Вінчестера	293	4,28	н/з	46	75,6
81	Університет Центрального Ланкашира	н/з	3,75	2,33	42	75,3
82	Університет Лондон Метрополітен	227	4,05	1,85	54	74,9
83	Університет Нортгемптона	203	4,26	н/з	н/з	74,2
84	Університет Честера	276	4,16	н/з	44	74,1
85	Університет Кінгстона	264	3,92	н/з	50	73,8
86	Університет Англія Раскін	187	4,20	н/з	н/з	73,2

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів з офіційних сайтів «The Complete University Guide» та «Unistats».

Додаток Б

Перелік освітньо-професійних програм за спеціальністю «Політологія», що пропонуються дослідженими університетами Англії та Уельсу

<i>Назва закладу вищої освіти</i>	<i>Програма, що веде до присвоєння ступеня бакалавра з одиначною спеціальністю</i>	<i>Програма, що веде до присвоєння ступеня бакалавра з подвійною спеціальністю</i>	<i>Програма, що веде до присвоєння ступеня бакалавра з потрібною спеціальністю</i>
Університет Оксфорда (University of Oxford)	-	¹ БГН Політологія та історія	БГН Філософія, політологія та економіка
Університет Кембриджа (University of Cambridge)	-	-	БГН Гуманітарні, соціальні і політичні науки
Університет Воріка (University of Warwick)	БГН Політологія	БГН Політологія та соціологія БГН Політологія та історія	БГН Політологія, міжнародні студії та французька мова БГН Політологія, міжнародні студії та німецька мова БГН Політологія, міжнародні студії та іспанська мова БГН Політологія, міжнародні студії та італійська мова БГН Політологія, міжнародні студії та кількісні методи
Університет Дарема (Durham University)	БГН Політологія БГН Політологія (Рік навчання за кордоном)	БГН Політологія та економіка БГН Політологія та філософія	БГН Політологія, філософія та економіка

Університет Екзетера (University of Exeter)	БГН Політологія БГН Політологія (Рік навчання за кордоном)	БГН Історія та політологія БГН Філософія та політологія БГН Політологія та міжнародні відносини (Рік навчання за кордоном) БГН Політологія і сучасна мова (за вибором) БГН Політологія та соціологія БГН Політологія та соціологія (Рік навчання за кордоном) БПН Політологія та біохімія БПН Політологія та комп'ютерні науки	БГН Політологія, філософія та економіка БГН Політологія, філософія та економіка (Навчання за кордоном)
Університетський коледж Лондона (University College London)	-	БГН Політологія та східноєвропейські студії	БГН Історія, політологія та економіка
Університет Шеффілда (University of Sheffield)	БГН Політологія	БГН Міжнародні відносини та політологія БГН Міжнародна політика та безпекові студії БГН Політологія та соціологія БГН Політологія та історія БГН Політологія та економіка БГН Політологія та філософія	-
Лондонська школа економіки та політичної науки (London School of Economics and Political Science)	-	² БПН Політологія та міжнародні відносини БПН Політологія та філософія	БПН Філософія, політологія та економіка (чотирирічна програма)
Університет Йорка (University of York)	БГН Політологія	БГН Політологія та міжнародні відносини БГН Політологія та англійська мова БГН Політологія та історія БГН Соціальні і політичні науки БГН Політологія та економіка БГН Політологія та філософія	БГН Філософія, політологія та економіка

Університет Ланкастера (Lancaster University)	БГН Політологія БГН Політологія (Навчання за кордоном)	БГН Політологія та економіка БГН Французькі студії та політологія БГН Німецькі студії та політологія БГН Іспанські студії та політологія БГН Історія та політологія БГН Філософія та політологія БГН Політологія та міжнародні відносини БГН Політологія та релігієзнавство БГН Політологія та соціологія	БГН Історія, філософія та політологія БГН Філософія, політологія та економіка
Університет Бата (University of Bath)	-	БПН Політологія та економіка БГН Політологія та сучасна мова (чотирьохрічна програма з навчанням за кордоном) БПН Політологія та міжнародні відносини БПН Політологія та міжнародні відносини (чотирьохрічна програма з роком виробничої практики)	-
Університет Ноттінгема (University of Nottingham)	-	БГН Політологія та сучасна мова (за вибором) БГН Політологія та міжнародні відносини БГН Політологія та американські студії БГН Політологія та економіка	БГН Філософія, політологія та економіка
Університет Бристоля (University of Bristol)	-	БПН Політологія та міжнародні відносини БГН Політологія та сучасна мова БПН Політологія та соціологія БПН Політологія та соціальна політика БПН Економіка та політологія БПН Філософія та політологія БПН Політологія з кількісними	-

		методами дослідження	
Університет Сассекса (University of Sussex)	БГН Політологія	БГН Американські студії і політологія БГН Економіка та політологія БГН Історія та політологія БГН Політологія та міжнародні відносини БГН Політологія та філософія БГН Політологія та соціологія	БГН Філософія, політологія та економіка
Королівський коледж Лондона (King's College London)	БГН Політологія БГН Європейська політологія БГН Політична економія	-	БГН Політологія, філософія та право
Університет Лафборо (University of Loughborough)	БГН Політологія БГН Політологія (Рік навчання за кордоном) БГН Політологія (Рік виробничої практики)	БГН Історія та політологія БГН Політологія та міжнародні відносини	БГН Політологія, історія та міжнародні відносини
Університет Бірмінгема (University of Birmingham)	БГН Політологія БГН Політологія (Рік навчання за кордоном) БГН Політична економія БГН Політична економія (Рік навчання за кордоном)	БГН Антропологія та політологія БГН Економіка та політологія БГН Історія та політологія БГН Політологія та філософія БГН Політологія та філософія (Рік навчання за кордоном) БГН Політологія та соціальна політика (Рік навчання за кордоном) БГН Політологія та соціологія БГН Політологія та соціологія (Рік навчання за кордоном)	-

Університет Лідса (University of Leeds)	БГН Політологія БГН Політологія (Рік навчання за кордоном) БГН Політологія (Рік виробничої практики)	БГН Політологія і Парламентські студії БГН Політологія та економіка БГН Політологія та сучасна мова (за вибором) БГН Політологія та студії тихоокеанської частини Азії БГН Політологія та студії Близького Сходу БГН Політологія і Тайські студії БГН Політологія та філософія БГН Політологія та соціальна політика БГН Політологія та соціологія	БГН Політологія, історія та філософія БГН Філософія, політологія та економіка БГН Політологія, теологія та релігієзнавство
Університет Кента (University of Kent)	БГН Політологія	БГН Економіка та політологія БГН Історія та політологія БГН Філософія та політологія БГН Політологія та сучасна мова (за вибором) БГН Політологія та міжнародні відносини БГН Політологія та міжнародні відносини (Рік навчання за кордоном) БГН Політологія та право БГН Соціальна антропологія та політологія БГН Соціологія та політологія	-
Коледж Роял Голловей, Університет Лондона (Royal Holloway, University of London)	БГН Політологія	БГН Політологія та міжнародні відносини БГН Політологія та сучасна історія	БПН Економіка, політологія та міжнародні відносини БПН Географія, політологія та міжнародні відносини БПН Політологія, філософія та економіка БГН Політологія, міжнародні відносини та філософія

Школа орієнтальних та азійських студій, Університет Лондона (SOAS, University of London)	БГН Політологія	БГН Політологія та міжнародні відносини БГН Політологія та сучасна мова (за вибором) БГН Політологія та африканські студії БГН Політологія та економіка БГН Політологія та географія БГН Політологія та історія БГН Політологія та японські студії БГН Політологія та право БГН Політологія та лінгвістика БГН Політологія та соціальна антропологія БГН Політологія та студії Південної Азії БГН Політологія та студії Південно-Східної Азії БГН Політологія та релігієзнавство	-
Університет Рідінга (University of Reading)	-	БГН Політологія та економіка БГН Політологія та міжнародні відносини	-
Університет Ессекса (University of Essex)	БГН Політологія БГН Політологія (Рік виробничої практики) БГН Політологія (Рік навчання за кордоном)	БГН Політична теорія та публічна політика БГН Економіка та політологія БГН Сучасна історія та політологія БГН Філософія та політологія БГН Соціологія та політологія БГН Політологія та сучасна мова (за вибором) ³ БЮН Право та політологія	БГН Філософія, політологія та економіка

Університет Манчестера (University of Manchester)	-	БГН Бізнес та політологія БГН Економіка та політологія БГН Філософія та політологія БГН Політологія та кримінологія БГН Політологія та соціальна антропологія БПН Політологія та міжнародні відносини БГН Політологія та сучасна мова (за вибором) БГН Політологія та сучасна історія БГН Політологія та кількісні методи БГН Політологія та соціологія	БГН Політологія, філософія та економіка
Університет Саусгемптона (University of Southampton)	-	БПН Політологія та міжнародні відносини БПН Політологія та економіка БГН Філософія та політологія БГН Сучасна історія та політологія БГН Політологія та сучасна мова (за вибором)	-
Університет Ньюкасла (Newcastle University)	БГН Політологія	БГН Політологія та економіка БГН Політологія та історія БГН Політологія та соціологія	-
Університет Лестера (University of Leicester)	БГН Політологія	БГН Політологія та економіка БГН Політологія та соціологія БГН Історія та політологія БГН Політологія та міжнародні відносини	-
Університет Аберіствіта (Aberystwyth University)	БГН Політологія БГН Міжнародна політологія	БГН Політологія та сучасна історія БГН Політологія та історія Уельсу БГН Соціально-економічна географія та політологія	-

Університет Свонзі (Swansea University)	БГН Політологія	БГН Політологія та сучасна мова (за вибором) БГН Історія та політологія БГН Політологія та соціальна політика БГН Стародавня історія та політологія БГН Американські студії та політологія БГН Політологія та англійська література	-
Університет Галла (University of Hull)	БГН Політологія	БГН Політологія та філософія БГН Політологія та історія БГН Релігієзнавство та політологія БГН Політологія та міжнародні відносини	БГН Політологія, філософія та право БГН Політологія, філософія та економіка БГН Китайська мова, політологія та міжнародні студії
Університет Кардіффа (Cardiff University)	БПН Політологія	БГН Політологія та сучасна мова (за вибором) БПН Міжнародні відносини та політологія БЮН Право та політологія БПН Політологія та економіка БПН Політологія та сучасна історія БГН Політологія та філософія БПН Політологія та соціологія БГН Релігієзнавство та політологія	БГН Журналістика, комунікації та політологія
Університет Солфорда (University of Salford)	БГН Політологія	БГН Сучасна історія та політологія БГН Міжнародні відносини та політологія	-
Університет Ноттінгем Трент (Nottingham Trent University)	БГН Політологія	БГН Історія та політологія БГН Політологія та міжнародні відносини	-
Університет Вестмінстера (University of Westminster)	БГН Політологія БГН Політологія (Рік виробничої практики)	БГН Історія та політологія БГН Політологія та міжнародні відносини	-

Університет Брайтона (University of Brighton)	БГН Політологія	-	БГН Філософія, політологія, етика БГН Глобалізація: історія, політологія, культурологія БГН Філософія, політологія, мистецтвознавство
Університет Лондон Метрополітен (London Metropolitan University)	БГН Політологія	БГН Міжнародні відносини та політологія	-
Університет Оксфорд Брукс (Oxford Brookes University)	БГН Політологія	БГН Міжнародні відносини та політологія	БГН Економіка, політологія та міжнародні відносини
Університет Лінкольна (University of Lincoln)	БГН Політологія	БГН Міжнародні відносини та політологія БГН Політологія та соціальна політика	-
Університет Ліверпуля (University of Liverpool)	БГН Політологія	БГН Політологія та міжнародний бізнес	-
Відкритий університет (Open University)	БГН Політологія	БГН Історія та політологія	БГН Політологія, філософія та економіка
Університет Бакінгема (University of Buckingham)		БГН Політологія та економіка	БГН Філософія, політологія, економіка БГН Політологія, економіка, право
Університет Сюррея (University of Surrey)	БГН Політологія	БПН Політологія та економіка БПН Політологія та соціологія	-

¹ БГН – Бакалавр
гуманітарних наук

² БПН – Бакалавр
природничих наук

³ БЮН – Бакалавр
юридичних наук

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів з офіційних сайтів університетів Англії та Уельсу.

Додаток В
Додаток В-1
Освітньо-професійна програма
Ступінь вищої освіти: Бакалавр, Спеціальність: Політологія
Університет Шеффілда

1	Programme Title	Politics
2	Programme Code	POLU01
3	JACS Code	L200
4	Level of Study	Undergraduate
5a	Final Qualification	Bachelor of Arts with Honours (BA Hons)
5b	QAA FHEQ Level	Honours / FHEQ Level 6
6	Intermediate Qualification(s)	None
7	Teaching Institution (if not Sheffield)	Not applicable
8	Faculty	Social Sciences
9	Department	Politics
10	Other Department(s) involved in teaching the programme	None
11	Mode(s) of Attendance	Full-time
12	Duration of the Programme	3 years
13	Accrediting Professional or Statutory Body	Not applicable
14	Date of production/revision	January 2010 / Revised January 2018

15. Background to the programme and subject area

The study of politics involves the development of knowledge and understanding about governance in human societies. Politics is concerned with ideas, institutions and practices from the local and regional levels to the national and international domains. Issues such as power, democracy, and rights are central to its pre-occupations. Politics graduates are equipped to pursue a variety of careers in the public, private and voluntary sectors. At Sheffield, the politics curriculum is structured around five strands of the discipline: political analysis; political economy; political theory, comparative politics and international politics. Teaching is organised to provide a challenging learning environment that reflects the research interests and expertise of staff. Particularly at Level 3, students are required to take specialist taught and project modules that engage them with research and scholarship at the frontiers of the discipline. Students also actively engage with the research process through the construction of a dissertation and/or projects.

The Department of Politics at Sheffield has gained an international reputation as one of the top Politics research departments in Britain, ranked in the top three for research excellence in the most recent (2014) Research Excellence Framework. In terms of teaching the department was awarded a maximum 24 points in the last Quality Assurance Agency Subject Review. In its 40-year history, many prominent scholars in the field of Politics and International Relations have been members of staff and a number of leading figures in the discipline currently work in the Department.

Further information on programmes can be found on the Department's website at <http://www.shef.ac.uk/politics>.

16. Programme aims

1. to produce graduates with broad knowledge and understanding of political phenomena, and of the concepts, theories, approaches and methods employed in the study of politics;
2. to enable students to evaluate different interpretations of political processes, events and controversies, and to critically assess issues of contemporary public concern;
3. to enable students to develop a range of important intellectual, practical and key skills;
4. to prepare graduates for employment in a wide range of contexts, or for continued studies.

17. Programme learning outcomes

Knowledge and understanding: By the end of the programme students will be able to demonstrate:	
K1	broad-based knowledge and understanding of political ideas, institutions and practices;
K2	specialised knowledge and understanding of specific research areas informed by staff expertise;
K3	the ability to apply a range of concepts, approaches and methods to analyse political phenomena;
K4	the ability to evaluate critically differing interpretations of political processes, events, and debates.

Skills and other attributes:

Intellectual and practical skills: by the end of the programme students will have demonstrated (in relation to political subject matter) an ability to:

SIP1	collect data and information from a variety of sources including printed and electronic media;
SIP2	understand and interpret qualitative and basic quantitative data;
SIP3	organise and synthesise information, arguments, and evidence;
SIP4	analyse issues, construct reasoned arguments, and exercise critical judgement;
SIP5	consider issues within local, national and international contexts and appreciate the importance of diverse cultural settings;
SIP6	conduct an extended, self-directed, investigation of a specific issue (including project design and investigation followed by analysis and interpretation and concluding in the presentation of findings);
SIP7	appreciate and be respectful of a range of perspectives and be considerate of diversity.

Key skills: By the end of this programme students will be able to:

SK1	communicate information and ideas effectively in both oral and written forms;
SK2	work independently, demonstrating responsibility, initiative, foresight and the capacity to manage time;
SK3	collaborate effectively with others to achieve common goals;
SK4	use information and communications technologies to retrieve and present information, and analyse data;
SK5	undertake self-directed learning to develop further knowledge and skills;
SK6	manage learning effectively, including self-assessment and the constructive use of feedback;
SK7	translate and adapt knowledge, and apply lateral thinking in problem solving.

18. Teaching, learning and assessment

Knowledge and understanding (K1-4) are acquired in a variety of teaching and learning environments including lectures, seminars, small group interactions, and project/dissertation work. Specialised knowledge and understanding of specific areas of national and international politics, informed by the expertise of staff (K2) is particularly acquired through Level 3 seminars and Level 3 project/dissertation work. For all such learning outcomes (K1-4) considerable emphasis is placed on individual study – on reading and note taking, exploring printed and electronic sources, reflecting on material, and preparation. Assessment (see below) forms an integral part of the learning process, with essays, projects and other course work designed to focus the learner's attention on critical issues, and feedback provided to allow the learner to further improve their understanding, knowledge and performance. The balance among teaching methods varies as the programme progresses. Lectures play a significant role at Levels 1 and 2. Seminars and small group interactions are important at all Levels. Individual supervision of self-directed learning projects and dissertations is central to Level 3.

Lectures and seminars provide guidance and a framework to assist the progressive development of **intellectual and practical skills** SIP1-7. Seminars, group work and class assignments provide a context to practice these skills, receive feedback from peers and staff, and gain confidence and proficiency. Modules across the curriculum promote cumulative learning of intellectual and practical skills SIP1, 3, 4, 5, 6 and 7. Explicit instruction in particular skills is provided by the compulsory Level 1 module 'Analysing Politics', (SIP 1, 2 qualitative, 5), and the compulsory Level 2 module 'Political Analysis: Research Design and Data Analysis (SIP 1, 2 quantitative, 3).

The numerical dimension of SIP 2 may be further developed at Level 3 (in special subject, project or dissertation modules) depending upon the student's choice. Acquisition of SIP5 is ensured in particular through Level 3 project and dissertation modules, but these modules also allow students to develop further their capacities to collect and interpret data (SIP1 and 2), organise and synthesise information (SIP3), and to extend their analytical and critical skills (SIP4).

Promotion of specific **key skills** occurs in different combinations across the curriculum at all Levels. Preparation for, participation in, and feedback from, seminars provide a context for developing capacities for oral communication (SK1 oral), independent working (SK2), and self-directed learning (SK5). Preparation of, and feedback from, written assignments provide a context for developing skills of written communication (SK1 written), independent working (SK2), and self-directed learning (SK5). Explicit guidance on essay writing (SK1 written) is provided in the Level 1 'Analysing Politics'. Use of information and communications technologies to retrieve, present and analyse data (SK4) is dealt with in 'Political Analysis' modules at Levels 1 and 2. Group work (SK3) is a central component of the core 'Political Analysis' module at Level 2 and is used in other modules. All modules require students to display their capacities to undertake self-directed learning (SK5), with the Level 3 project and dissertation modules particularly extending this capacity to the fullest extent. All modules contribute to SK6 and SK7, with the Level 3 project and dissertation modules particularly important for managing learning (SK6).

Opportunities to demonstrate achievement of the learning outcomes are provided through the following assessment methods:

Knowledge and understanding (K1-4) are assessed in a variety of methods appropriate to the specific material. Many modules involve both essays and unseen examinations. Some require the preparation of short written assignments (for example, book reviews or reading memos), oral presentations and group exercises. Marks on project modules are determined on the basis of the written submissions. Formative assessment is provided in seminars, and structured feedback is provided on all written and oral forms of assessment for which marks are awarded.

Assessment of intellectual and practical skills (SIP1-7) is closely linked to that of knowledge and understanding. Written feedback returned after graded work provide feedback on the range and use of sources (SIP1 and 2), and the structure and quality of analysis and argument (SK3 and 4). Feedback on SIP6 is provided by project and dissertation supervisors in one-to one sessions and further advice and feedback from module leaders at dissertation and project workshops.

Assessment of key skills is integrated with the evaluation of coursework at all Levels of the programme. SK1 and SK2 are assessed formatively within seminars and the successful and timely completion of coursework. Assessed group work (SK3) is a feature of the core 'Political Analysis' module Level2. The capacity to use information and communications technologies (SK4) is demonstrated through assignments across the curriculum with the 'analyse data' element explicitly assessed on Level 2 'Political Analysis: Research Design and Data Analysis'. SK5 is not assessed independently, but demonstrated by student attainment on the programme, especially in the preparation of Level 3 projects and dissertations.

19. Reference points

The learning outcomes have been developed to reflect the following points of reference:

Internal:

The Sheffield Graduate Attributes

<https://www.sheffield.ac.uk/sheffieldgraduate/studentattributes>

University Strategic Plan

<http://www.sheffield.ac.uk/strategicplan>

Learning and Teaching Strategy (2016-21)

<https://www.sheffield.ac.uk/staff/learning-teaching/our-approach/strategy2016-21>

Departmental research interests

External:

Subject Benchmark Statements

<http://www.qaa.ac.uk/AssuringStandardsAndQuality/subject-guidance/Pages/Subject-benchmark-statements.aspx>

Framework for Higher Education Qualifications (2008)

<http://www.qaa.ac.uk/Publications/InformationAndGuidance/Pages/The-framework-for-higher-education-qualifications-in-England-Wales-and-Northern-Ireland.aspx>

20. Programme structure and regulations

The curriculum enables students to develop both broad-based knowledge and more specialised engagement with specific topics. It is designed to progressively promote greater depth of understanding over the three years of undergraduate study. Teaching, especially at Level 3, is closely linked to the research interests of staff, and all students are required to complete a dissertation and at least one research project module, enabling them to actively engage with the research process. Some modules and/or types of module are compulsory at each Level, but substantial choice is built into the programme to enable students (in consultation with staff) to devise a programme of study tailored to their individual needs and interests. 'Political Analysis' modules (at Levels 1 and 2) and the dissertation module at Level 3 provide a central core to the degree.

Students are required to take modules in four important strands of the discipline (comparative politics, political analysis, political economy and political theory) at Level 1. A specialised understanding of specific topics is ensured by the requirement at Level 3 for students to take a dissertation module and prepare a project closely linked to one of the specialist subject modules.

Detailed information about the structure of programmes, regulations concerning assessment and progression and descriptions of individual modules are published in the University Calendar available online at <http://www.sheffield.ac.uk/calendar/regs>.

21. Student development over the course of study

The curriculum is designed to allow students progressively to achieve the specified learning outcomes. Compulsory modules and/or types of module at each Level have been structured to enable students to extend systematically their knowledge and skills. Section 20 above (Programme structure and regulations) highlights key concentrations of study at each of the three Levels.

Level 1 provides a foundation, encouraging reflection on the complexity of political life, introducing the approaches required for its comprehension, and developing a range of skills to assist with independent learning.

Level 2 develops a solid core of student understanding, allowing students to extend their knowledge and skills base.

Level 3 enables students to accumulate in-depth knowledge in particular areas and to engage in independent learning through researching and writing a dissertation and at least one project module under individual supervision.

Coherence, a balance between breadth and depth of study, staged progression over the period of study, and flexibility and choice, are promoted by a combination of compulsory and option modules. At all Levels, advice is available to help students choose coherent programmes of individual study.

22. Criteria for admission to the programme

Detailed information regarding admission to the programme is available at <http://www.shef.ac.uk/prospective/>

23. Additional information

This specification represents a concise statement about the main features of the programme and should be considered alongside other sources of information provided by the teaching department(s) and the University. In addition to programme specific information, further information about studying at The University of Sheffield can be accessed via our Student Services web site at <http://www.shef.ac.uk/sssd>.

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів з офіційного сайту Університету Шеффілда.

Додаток В-2
Освітньо-професійна програма
Ступінь вищої освіти: Бакалавр, Спеціальність: Політологія та Міжнародні відносини
Університет Лестера

Programme Specification (Undergraduate)
 Date amended: February 2016

1. Programme Title(s) and UCAS code(s):

BA Politics and International Relations, L290

BA Politics and International Relations with a Year Abroad*

*Students may only enter these degree programmes by transferring at the end of year 1

2. Awarding body or institution:

University of Leicester

3. a) Mode of study:

Full-time

b) Type of study:

Campus-based

4. Registration periods:

Normal period: 3 years.

Maximum period: 5 years.

Year Abroad

The normal period of registration is four years

The maximum period of registration is six years

5. Typical entry requirements:

A/AS levels: BBB. (Two AS levels considered in place of one A level.)

International Baccalaureate: Pass Diploma with 28 points minimum.

European Baccalaureate: Pass with 70% overall.

BTEC Nationals: Full Diploma DDM.

6. Accreditation of Prior Learning:

APL will not be accepted for exemptions from individual modules, however may be considered for direct entry to year 2, on a case by case and subject to the general provisions of the University APL policy.

7. Programme aims:

The BA International Relations programme aims to:

- provide a rigorous, coherent and attractive curriculum in Politics and International Relations that draws on the Department's research expertise and teaching strengths:

9. Programme Outcomes:

Intended Learning Outcomes	Teaching and Learning Methods	How Demonstrated?
(a) Discipline specific knowledge and competencies		
(i) Mastery of an appropriate body of knowledge		
Demonstrate mastery of an appropriate body of knowledge in Politics and International Relations.	Lectures, seminars, tutorials, directed reading, individual consultations with staff and independent research.	Essays, essay-based examinations, dissertations, written reports, seminar presentations, contributions to class discussions, problem-solving exercises.
[Year Abroad] Acquire knowledge of another European language if the student goes to a partner university where the teaching language is not English.	Language classes provided during 2 nd year; 3 rd year abroad taught in some cases in a foreign language	Essays, examinations, seminar presentations and contributions to tutorial.
(ii) Understanding and application of key concepts and techniques		
Demonstrate a familiarity and engage critically with the major theoretical and analytical issues in the disciplines of Politics and International Relations.	Lectures, seminars, tutorials, directed reading, individual consultations with staff and independent research.	Essays, essay-based examinations, dissertations, seminar presentations, contributions to class discussions, problem-solving exercises.
[Year Abroad] As above.	As above.	As above.

Intended Learning Outcomes	Teaching and Learning Methods	How Demonstrated?
(iii) Critical analysis of key issues		
<p>Develop and sustain arguments addressing questions and issues in Politics and International Relations, formulating appropriate questions and drawing on evidence.</p> <p>Reflect critically on a range of historical and contemporary developments in Politics and International Relations.</p> <p>Reflect critically on the (contested) nature of the discipline of Politics and International Relations.</p> <p>[Year Abroad] Demonstrate the ability to analyse through appropriate methodologies aspects of European politics and international relations, and foreign political and social structures.</p>	<p>Lectures, seminars, tutorials, directed reading, group work, individual consultations with staff and independent research.</p> <p>As above.</p>	<p>Essays, essay-based examinations, dissertations, seminar presentations, contributions to class discussions, problem-solving exercises.</p> <p>As above.</p>
(iv) Clear and concise presentation of material		
<p>Present issues and problems in Politics and International Relations in a variety of written and oral forms.</p>	<p>Lectures, seminars, tutorials, directed reading, group work, individual consultations with staff and independent research.</p>	<p>Writing tasks, seminar presentations and contributions to class discussions.</p>
(v) Critical appraisal of evidence with appropriate insight		
<p>Develop and sustain arguments, formulating appropriate questions and utilizing evidence.</p> <p>Read, analyse and reflect critically and contextually upon major texts and other source materials in Politics and International Relations.</p>	<p>Lectures, seminars, tutorials, group work, individual consultations with staff and independent research.</p>	<p>Essays, essay-based examinations, dissertations, written reports, seminar presentations, contributions to class discussions, problem-solving exercises.</p>

Intended Learning Outcomes	Teaching and Learning Methods	How Demonstrated?
(iii) Information technology		
<p>Use IT to effectively support their studies in Politics and International Relations, including use of IT for bibliographic and archive searches, data analysis and written/visual presentation of work.</p> <p>Integration of IT into presentations (e.g. PowerPoint) and research (e.g. Blackboard, online archives/sources).</p>	<p>Induction programme, computer practical classes, online learning resources, independent research, interaction with staff and peers via Blackboard and email.</p>	<p>Essays, independent research projects, computer-based exercises, problem-based exercises.</p> <p>[Year Abroad] With regard to the 3rd year of the programme, communication with students abroad is conducted via the internet.</p>
(iv) Numeracy		
<p>Analyse data associated With Politics and International Relations using statistical and graphical techniques.</p>	<p>Lectures, computer practical classes.</p>	<p>Independent research projects, computer-based exercises, problem-based exercises.</p> <p>[Year Abroad] Equivalent forms of assessment in partner institutions.</p>
(v) Team working		
<p>Be able to work collaboratively to jointly explore issues and arguments in Politics and International Relations and to recognise the value of working closely with others.</p> <p>[Year Abroad] Be able to work collaboratively in an international environment.</p>	<p>Interactive seminars, tutorials and group-work exercises.</p>	<p>Research design group work, participation in group work, role plays and simulations, seminar presentations, contributions to class discussions.</p> <p>[Year Abroad] Plus equivalent forms of assessment in partner institutions.</p>
(vi) Problem solving		
<p>Address problems in Politics and International Relations in depth using a range of primary and secondary sources.</p>	<p>Seminars, tutorials and problem-solving exercises.</p>	<p>Essays, independent research Projects, written reports, problem-solving exercises.</p>

Intended Learning Outcomes	Teaching and Learning Methods	How Demonstrated?
(vii) Information handling		
Gather and deploy evidence and data to find, retrieve, sort and exchange new information.	Seminars, tutorials, directed reading, specialist research methods workshops, practical problem-solving exercises, online learning resources.	Essays, independent research projects, written reports, problem-solving exercises.
(vii) Skills for lifelong learning		
Demonstrate intellectual independence through the setting of research tasks and the solving of problems in Politics and International Relations.	All of the above particularly independent research.	All of the above particularly the dissertation.
Reflect upon own learning and achievements and plan for personal, educational and career development.	Tutorials, career development programmes, resource-based learning, personal development planning programme and individual consultations with staff.	Portfolio, curriculum vitae.
[Year Abroad] To demonstrate strategies for self-monitoring and continued maintenance and development of skills in a European language, if the student goes to a partner university where the teaching language is not English. Adaptation to a foreign environment.	Development of metalinguistic awareness through language classes, tasks designed to expand a foreign language repertoire.	Language assignments, ability to self-correct.

10. Progression points:

Senate Regulation 5: Regulations governing undergraduate programmes of study.

In cases where a student has failed to meet a requirement to progress he or she will be required to withdraw from the course.

Application to Transfer from BA Politics and International Relations to BA Politics and International Relations with a Year Abroad

Students are invited to apply at the end of their first year to transfer to the BA Politics and International Relations with a Year Abroad.

Progression from 2nd year to year abroad

Students may progress to the year abroad with no more than 30 credits of failed modules in year 2. Good attendance and observation of academic obligations must continue to be maintained

throughout year 2. Failure to do so may result in the opportunity to study abroad being withdrawn and the student being transferred to the BA Politics and International Relations (without year abroad) or withdrawn from the course entirely.

For the year abroad year students are required to complete the equivalent of 60 ECTS if studying at a European partner institution.

For a student to progress to the final year of the BA with a Year Abroad programme the following will apply:

i) If the student is studying and being assessed in a foreign language he/she has to pass at least half of his/her second semester modules in the partner institution. This requirement emphasises that the year abroad is to be taken seriously as a period of study but is not so onerous as to negatively impact students on this programme. If a student has failed to pass half the credits in his/her second semester during the year abroad, including resit options as per the partner institution's rules, by the September Board of Examiners, the Board will consider whether the student should have to transfer on to the BA Politics and International Relations (without year abroad) for their final year, taking their overall attendance and observation of academic obligations into consideration.

ii) If the student is studying and being assessed in English he/she has to achieve an average of 50% for the whole year. If a student has failed to achieve an average of 50% for the year, including resit options as per the partner institution's rules, by the September Board of Examiners, the Board will consider whether the student should have to transfer on to the BA Politics and International Relations (without year abroad) for their final year, taking their overall attendance and observation of academic obligations into consideration.

iii) If the student is studying and being assessed in a combination of English and a Foreign Language the progression rules used will be based on the language used to teach the majority of modules. Therefore, if the majority of modules are taught in English the rules described in ii) above will apply, and if the majority of modules are taught in a Foreign Language the rules described in i) above will apply.

The year abroad will not contribute towards the overall classification, and will therefore be assessed on a pass or fail basis.

11. Scheme of Assessment:

Scheme of Assessment: This programme follows the standard scheme of award and classification set out in [Senate Regulation 5](#).

12. Special features:

Students learning experience is enhanced by the Department's strong commitment to developing synergy between its research and teaching activities.

Students may apply to transfer to the BA Politics and International Relations with a Year Abroad after successful completion of the first year and subsequent successful completion of the second year.

The BA Politics and International Relations with a Year Abroad provides for students spending their third year at one of our partner institutions and then returning to Leicester for their final year.

13. Indications of programme quality

Consistently positive feedback from External Examiners over a number of years. Highly positive outcome of the Periodic Developmental Review undertaken in 2014. A strong NSS profile since the inception of the survey.

14. External Examiners:

The details of the External Examiner(s) for this programme and the most recent External Examiners' reports can be found [here](#).

Appendix 1: Programme structure (programme regulations)

First Year

Semester One

Core Modules

		Credits
PL1015	Cold War, Crisis and Confrontation: International Relations, 1945-89	20
PL1019	Politics, Power and Ethics	20

One Optional Module from

PL1020	Classics of International Relations	20
AM1003	Introduction to American Politics	20

Semester Two

Core Modules

PL1011	Political Concepts	20
--------	--------------------	----

Two Optional Modules from

PL1012	Comparative European Politics	20
PL1021	Power in the World Economy	20
PL1016	Order and Disorder: International Relations from 1989 to the Present	20

Second Year

Semester One

Core Modules

PL2015	International Theory	20
--------	----------------------	----

Two Optional Modules from

PL2011	Political Ideas	20
--------	-----------------	----

PL2020	Political Parties in Contemporary Britain	20
PL2021	Sex and Gender in Global Politics	20
PL2022	Foreign Policy Analysis	20
PL2025	Quantitative Data Analysis	20
PL2028	Latin American Politics	20

Semester Two

Core Modules		
PL2000	Political Analysis	20
Two Optional Modules from		
PL2016	European Union Politics	20
PL2018	International Security Studies	20
PL2019	The Making of Contemporary US Foreign Policy	20
PL2023	Politics and Power in Africa	20
PL2024	Governing Societies in Conflict	20
PL2027	Contemporary Political Philosophy: Theories of Justice	20
Third Year		
Semester One		
Core Modules		
PL3094	Dissertation 1	
Two Optional Modules from		
PL3060	Feminism	20
PL3063	South African Politics	20
PL3106	Parliamentary Studies	20
PL3116	The Changing Character of War	20
PL3122	The Political Legacies of Conflict in Northern Ireland	20
PL3124	The Politics of Counter-Terrorism	20
PL3127	Political Participation in Britain	20
PL3131	Political Parties in Western Democracies	20
PL3138	Politics of the Global South	20
PL3139	Contentious Politics in Europe	20
PL3140	Climate Change: Ethics, Issues, Justice	20
Semester Two		
Core Modules		
PL3095	Dissertation 2	
Two Optional Modules from		
PL3064	South African Foreign Policy	20
PL3076	Politics and the Environment	20
PL3098	The Conservatives: Crisis and Recovery	20
PL3114	American Political Development	20
PL3118	Global Justice and Human Rights	20
PL3121	The Politics of Slavery	20

PL3129	The Politics of Nuclear Weapons	20
PL3136	Democratisation and EU Enlargement in Post-Communist Europe	20
PL3141	Technology, Politics and War	20
PL3142	Politics of the International Drug Trade	

Please note that all of these modules are weighted at 20 credits for 2015/16, as they are all existing modules, already established in place and part of our single honours courses in BA Politics and BA International Relation, as well as joint degrees with History, Sociology, Management and Law. The Department is aware that in future years these modules will be converted into 15 credit versions, which will happen as part of a wider harmonization of module credit weightings.

Long-term availability of final year modules and their placement in Semester One or Two may be dependent on study leave.

THIRD YEAR (YEAR ABROAD)

The third year will be spent abroad either taking approved courses amounting to 120 Leicester credits in an institution associated with the Department of Politics and International Relations under the Erasmus framework student mobility programme, (European institutions), or under the University's Study Abroad programme (institutions outside the European Union). Students will be required to complete the approved courses satisfactorily. Passing examinations in those courses shall be regarded as evidence of the students having completed them satisfactorily. Students who, in the opinion of the Board of Examiners, have not satisfactorily followed the approved courses at the overseas institution will not normally be allowed to proceed to the final year of the course, but may be permitted to transfer to the final year of BA Politics and International Relations without year abroad.

The year abroad will not contribute towards the overall classification, and will therefore be assessed on a pass or fail basis.

List of partner institutions:

[Université de Liege, Belgium](#)

[Justus-Liebig-Universität Giessen, Germany](#)

[Univerzita Komenského Bratislava, Slovakia](#)

[Maastricht University, Netherlands](#)

Appendix 2: Module specifications

See module specification database <http://www.le.ac.uk/sas/courses/documentation>

Appendix 3: Skills matrix

Programme Specification Appendix 2								
Skills Matrix: BA Politics (L200)								
Date amended: March 2016								
	PL Level 1 core modules	PL Level 1 optional modules	PL Level 2 core modules	PL Level 2 optional modules	PL2000 (core)	PL2025 (optional)	PL Level 3 optional modules	PL3044/PL3095
Programme Learning Outcomes								
(a) Discipline specific knowledge and competencies								
(vi) Other discipline specific competencies								
Plan, design, research and present a sustained and independently conceived piece of writing in Politics								X
(b) Transferable skills								
(i) Oral communication								
Develop clarity, fluency and coherence in oral expression of issues in Politics.	X	X	X	X	X	X	X	
Participate effectively as a student in group discussions of Politics.	X	X	X	X	X	X	X	
(ii) Written communication								
Develop and sustain arguments in Politics in a variety of written forms	X	X	X	X	X	X	X	X
Demonstrate clarity, fluency and coherence in written expression of issues in Politics.	X	X	X	X	X	X	X	X
(iii) Information technology								
Use IT to effectively support their studies in Politics, including use of IT for bibliographic and archive searches, data analysis and written/visual presentation of work.					X	X		X
(iv) Numeracy								
Analyse data associated with Politics using statistical and graphical techniques.					X	X		X
(v) Team working								
Be able to work collaboratively to jointly explore issues and arguments in Politics and to recognise the value of working closely with others.	X	X	X	X	X	X	X	
(vi) Problem solving								
Address problems in Politics in depth using a range of primary and secondary sources					X		X	X
(vii) Information handling								
Gather and deploy evidence and data to find, retrieve, sort and exchange new information.					X	X		X
(viii) Skills for lifelong learning								
Demonstrate intellectual independence through the setting of research tasks and the solving of problems in Politics			X	X	X	X	X	X
Capacity for time management and self-organization	X	X	X	X	X	X	X	X

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів з офіційного сайту Університету Лестера.

Додаток В-3

Освітньо-професійна програма
Ступінь вищої освіти: Бакалавр
Спеціальність: Політологія, Економіка та Право
Університет Бакінгема

PROGRAMME SPECIFICATION
 FOR TAUGHT PROGRAMMES AT ALL LEVELS

Name of Programme:		BA (Hons) Politics, Economics and Law	
Final award (BSc, MA etc):		BA	
Awarding institution/body:	University of Buckingham	Teaching institution:	University of Buckingham
School of Study:	Humanities	Parent Department: (the department responsible for the administration of the programme)	International Studies
Length of the programme: (please note any periods spent away from Buckingham, e.g. placements)	2 years; 2 years and 1 term (September entry)	Method of study: Full-time/Part-time/Other	Full time
Framework for Higher Education Qualifications (FHEQ) Level (see Guidance notes, section D – External Reference Points)	FHEQ Level 6	Relevant subject benchmark statement (SBS) (see Guidance notes, section D – External Reference Points)	QAA SBS: Politics and International Relations (2015) QAA SBS: Economics (2015) QAA SBS: Law (2015)
Professional body accreditation (if applicable):	N/A		
Criteria for admission to the programme:	A-level: BCC/ IB 30 GCSE English and Maths at Grade C/Grade 4	Cohort(s) to which this programme specification is applicable: (e.g. from 2012 intake onwards)	2014
UCAS Code	L000		

Summary of Programme
<p>The Department of International Studies recognises the connection between the academic discipline of Politics and the cognate discipline of History. This new programme allows students to understand contemporary political systems in Europe, the Americas and East Asia, whilst also understanding the historical roots of the modern international system.</p> <p>Politics, involving the study of Political Science and Political Theory, has been at the heart of Buckingham since the University was founded in 1973. The interdisciplinary subject allows students to evaluate political concepts and theories, as well as understanding 'otherness' of people and societies around the world.</p> <p>History programmes at Buckingham focus on international history from roughly 1800 onwards, covering empires, the rise in political polarisation, World Wars and the shaping of our modern political systems, whilst considering the relationship between ideology and the historical process.</p> <p>Students will gain a comprehensive knowledge that can be adapted to a wide range of careers. This programme gives students an ideal preparation for careers in diplomacy, international business, journalism, politics and education, as well as the academic grounding to pursue further studies in Global Affairs, History, Politics or International Relations.</p>
Educational Aims of the Programme
<p>The Politics, Economics and Law programme has been designed to provide students with a broad social science education with particular emphasis on politics, (social theory) political economy and the modern legal system.</p>

Programme Outcomes	
<p>Knowledge and understanding of:</p> <p>To give students a basic understanding of politics, economics and law and the interrelationships between these subjects</p>	<p>→</p> <p>Teaching/Learning Strategy <i>Explain the teaching and learning methods and strategies used to help students achieve each part of the knowledge and understanding</i></p> <p>Lectures and small group tutorials. Interaction between lecturers and students on a one-to-one basis.</p>
	<p>→</p> <p>Assessment Strategy: <i>Explain the strategies used to assess the achievement of each part of the knowledge and understanding</i></p> <p>The majority of courses are assessed by 3 hour written examinations at the end of the course. In addition there is usually course work, mainly written essays. (ILO's 1-5)</p> <p>Students are expected to attend lectures and tutorials, although such attendance is not made part of the assessment. Typically, the final examination comprises 75% of total marks, while the essay makes up the remaining 25%. (ILO's 1-5)</p>

<p><u>Cognitive (thinking) skills:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Perception – a basic knowledge of political ideas and of political aspects of economics and law. • Intuition – we aim to foster awareness of how political, economic and legal systems promote cooperation and cope with conflict; of costs and benefits of social and political policies; and of markets and non market decision making; of the relationships between communities and states; • Reasoning – students should appreciate the essential qualities of arguments used in the three subjects, and how to apply these modes of thinking to the broader social environment. Students should, for example, become aware of the probabilistic, cost and benefit modes of thinking used in economics, and the reference based thinking used in law, and compare these with the more intuitive empathetic thinking used in politics. 	→	<p><u>Teaching/Learning Strategy:</u> <i>Explain the teaching and learning methods and strategies used to help students achieve each part of the cognitive skills</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Students are generally required to write one or two essays per 15 unit course; these count 10-25% of marks. • Short courses require students to prepare tutorial material. • In economics, numerical exercises are set for some tutorials. • As well as a basic knowledge of the three disciplines, students take subjects such as Social Theory and Social Welfare and Legal Economics in order to appreciate the linkages within these areas of social science.
	→	<p><u>Assessment Strategy:</u> <i>Explain the strategies used to assess the achievement of each part of the cognitive skills</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Preparation for and participation in weekly tutorials and seminars (CS's 1-3) • Submission of written coursework (CS's 1-3) • Preparation for written examinations (CS's 1-3)
<p><u>Practical/Transferable skills (able to):</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Students are required to defend intellectual positions in tutorials and to marshal evidence in written work. • They are expected to read quite widely and with the purpose of extracting essential arguments from a text. We encourage clarity in the presentation of political and legal argument; • Students should also have some awareness of the quantitative and computer skills required in the modern world. 	→	<p><u>Teaching/Learning Strategy:</u> <i>Explain the teaching and learning methods and strategies used to help students achieve each part of the practical/transferable skills</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Students should be aware of how to use sources such as libraries, (books journals statistical sources, newspapers and magazines), and the internet to extract pertinent argument and information. • We encourage students to be aware of what is happening in the world and to broaden their political and economic interests by keeping up with newspapers and political and economic journals such as the <i>Economist</i>. • In the Law Department students are encouraged to present legal arguments in mooted competitions. • Students have to present topics in tutorials and are subject to questions and criticism by fellow students and teaching staff. Such small group interaction is a valuable part of the educational process.

	<p style="text-align: center;">→</p> <p>Assessment Strategy: <i>Explain the strategies used to assess the achievement of each part of the practical/transferable skills</i></p> <p>Assessment varies depending on individual course specifications but is typically by examination (90%-75%) after the end of the course. Examinations take place at the Part I stage and at the middle and end of the Part II stages. Assessed essays carry 10-25% in various courses.</p>
<p>External Reference Points The following reference points were used in designing the programme</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • Framework for Higher Education Qualifications (http://www.qaa.ac.uk/Publications/InformationAndGuidance/Pages/quality-code-A1.aspx); • Relevant Subject Benchmark Statement(s) (http://www.qaa.ac.uk/Publications/InformationAndGuidance/Pages/quality-code-A2.aspx); • Other (list) 	
<p>Please note: This specification provides a concise summary of the main features of the programme and the learning outcomes that a typical student might reasonably be expected to achieve and demonstrate if he/she takes full advantage of the learning opportunities that are provided. More detailed information on the learning outcomes, content and teaching, learning and assessment methods of each course unit/module can be found in the departmental or programme handbook. The accuracy of the information contained in this document is reviewed annually by the University of Buckingham and may be checked by the Quality Assurance Agency.</p>	
Programme Director(s) Name(s):	Dr Paul Graham
Date approved by School Learning and Teaching Committee	N/A
Date approved by School Board of Study	July 2013
Date approved by University Learning and Teaching Committee	August 2013

POLITICS, ECONOMICS AND LAW [BA]**January Entry**

All modules are 15 units, except where specified as 30 units.

COMBINED HONOURS			
Term	YEAR ONE		
1 Winter	Government and Politics of the UK and the US [5]	Principles of Microeconomics [4]	Constitutional and Administrative Law [4] (30 units)
2 Spring	The European Union in the International System [4]	Principles of Macroeconomics [4]	
THE PRELIMINARY EXAMINATION			
3 Summer	Political Communication [4]	Microeconomic Theory [5]	Corporate and Business Law [5] (30 units)
4 Autumn	Introduction to Political Theory [4]	Microeconomic Policy [5]	
THE PART 1 EXAMINATION			
YEAR TWO			
5 Winter	ONE of: Freedom [5] Government and Politics of China [6]	ONE of: History of Economic Thought [6] Industrial Organisation and Strategy [6] Regulation and Privatisation [6]	International Law [6] (30 units)
6 Spring	ONE of: Political Psychology [6] Politics of Latin America [5]	ONE of: Issues in Developing Economies and the MENA Region [6] Public Sector Economics [6] Welfare Economics [5] The Economics of the Labour Market [6]	
THE PART 2 STAGE 1 EXAMINATION			
7 Summer	ONE of: The Bipolar World 1945-1975 [6] The Politics of the Middle East: Issues and Themes [5]	ONE of: International Economics [6] Macroeconomic Theory [5] Money, Banking and Financial Markets [6]	Legal Economics 1 [6]
8 Autumn	ONE of: Competing Approaches to Political Analysis [6] International Relations: Theories and Concepts [6] The New International Society 1975-2005 [6]	ONE of: The Economics of Europe [5] Macroeconomic Policy [5]	Legal Economics 2 [6]
THE PART 2 STAGE 2 EXAMINATION			

POLITICS, ECONOMICS AND LAW [BA]

September Entry – 9 Terms

All modules are 15 units, except where specified as 30 units.

COMBINED HONOURS			
Term	YEAR ONE		
1 Autumn	Introduction to Political Theory [4]	Principles of Macroeconomics [4]	
THE PRELIMINARY EXAMINATION 1			
2 Winter	Principles of Microeconomics [4]	Constitutional and Administrative Law [4] (30 units)	
3 Spring	The European Union in the International System [4]		
THE PRELIMINARY EXAMINATION 2			
4 Summer	Political Communication [4]	Microeconomic Theory [5]	Corporate and Business Law [5] (30 units)
5 Autumn	International Relations: Theories and Concepts [6]	ONE of: Microeconomic Policy [5] The Economics of Europe [5]	
THE PART 1 EXAMINATION			
YEAR TWO			
6 Winter	ONE of: Freedom [5] Government and Politics of China [6]	ONE of: History of Economic Thought [6] Industrial Organisation and Strategy [6] Regulation and Privatisation [6]	International Law [6] (30 units)
7 Spring	ONE of: Politics of Latin America [5] Political Psychology [6]	ONE of: Issues in Developing Economies and the MENA Region [6] The Economics of the Labour Market [6] Public Sector Economics [6] Welfare Economics [5]	
THE PART 2 STAGE 1 EXAMINATION			
8 Summer	The Politics of the Middle East: Issues and Themes [5]	ONE of: International Economics [6] Macroeconomic Theory [5] Money, Banking and Financial Markets [6]	Legal Economics 1 [6]
9 Autumn	Competing Approaches to Political Analysis [6]	Macroeconomic Policy [5]	Legal Economics 2 [6]
THE PART 2 STAGE 2 EXAMINATION			

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів на офіційному сайті Університету Бакінгема.

Додаток Г

**Стенограма (переклад з англійської мови)
інтерв'ю з професором кафедри політології та міжнародних студій
Університету Воріка Ендрю Рівом**

Інтерв'юер: Будь ласка, представтесь.

Респондент: Мене звати Ендрю Рів. Я - професор, заступник завідувача з навчально-методичної роботи кафедри політології та міжнародних студій Університету Воріка. У 2004 році я брав участь у розробці програми «Філософія, політологія, економіка» та відтоді очолюю її. Я й сам навчався за програмою «Філософія, політологія, економіка» в Університеті Оксфорда.

Інтерв'юер: Університет Воріка загалом і кафедра політології та міжнародних студій зокрема приділяє значну увагу питанням теоретичного обґрунтування і практичної реалізації інтердисциплінарних програм. Тож, перш за все, виникає питання, як Ви трактуєте інтердисциплінарність?

Респондент: Інтердисциплінарність у вищій освіті - це дуже суперечливий термін. Я виокремлюю три рівні дисциплінарної інтеграції – мультидисциплінарність, інтердисциплінарність і трансдисциплінарність. Прикладом мультидисциплінарності є те, коли студент у рамках інтегрованої програми вивчає модулі, що розробляються двома різними кафедрами. Тоді як наступним рівнем є інтердисциплінарність, яка передбачає співпрацю двох кафедр з метою розробки синтезованих модулів. Це дуже цікава модель академічної співпраці, коли ми зосереджуємось на проблемі, радше ніж на дисципліні, оскільки реальний світ складається не з окремих дисциплін, а з комплексних проблем.

Інтерв'юер: У чому Ви вбачаєте переваги інтердисциплінарного підходу в освіті?

Респондент: На мою думку, застосування інтердисциплінарного підходу в освітньому процесі надає чимало переваг як студентам, так і працедавцям. У студентів формується глибший і більш креативний погляд на питання (проблему), що розглядається, завдяки різноманіттю перспектив, з яких воно досліджується. Студенти вчаться консолідувати навчання за допомогою синтезу різних перспектив і отримувати альтернативний спосіб генерування знань. Вони отримують можливість досліджувати питання, які становлять особистий інтерес, що є додатковим мотиваційним чинником в освіті. Працедавці, у свою чергу, говорять, що їм потрібні люди з критичним і креативним мисленням, навичками вирішення проблем, здатні генерувати нові

знання, здатні співпрацювати, і на мою думку, інтердисциплінарність є ключем до цього процесу.

Інтерв'юер: Які інтердисциплінарні програми пропонуються кафедрою політології та міжнародних студій Університету Воріка?

Респондент: Ми приділяємо особливу увагу інтердисциплінарним програмам, зокрема давно усталеною і успішною є потрійна програма «Філософія, політологія та економіка», до інноваційних програм належать «Філософія, політологія і право», «Політологія, міжнародні студії і глобальний сталий розвиток», а також програма «Політологія, міжнародні студії та кількісні методи аналізу», яка є розробленою у рамках реалізації національної програми Q-Step, спрямованої на ґрунтовне опанування кількісними методами дослідження серед здобувачів вищої освіти гуманітарного і соціального спрямування.

Інтерв'юер: Будь ласка, розкажіть детальніше про програму «Політика, філософія, економіка».

Респондент: Ворікська модель - на відміну від Оксфордської моделі, яка базується на викладанні трьох компонентів програми як незалежних блоків - намагається подолати прогалини між цими компонентами, пропонуючи модулі, що розглядають питання на перетині філософії, політики і економіки. Структура програми підготовки бакалаврів за програмою «Філософія, політологія і економіка» протягом перших двох років є аналогічною до інших університетів, однак кардинальну відмінність знаходимо у способі організації останнього року навчання. Протягом третього року студенти Університету Воріка обирають два з трьох інтердисциплінарних модулів: «Принципи політичної економії: економіка і філософія», «Принципи політичної економії: економіка і політика», «Принципи політичної економії: філософія і політика». Ці модулі зосереджуються на таких проблемах, як справедливий розподіл благ, глобальне управління, політика спрямована на подолання кліматичних змін тощо.

Інтерв'юер: Розкрийте детальніше адміністративно-організаційну сторону розробки та реалізації інтердисциплінарних модулів.

Респондент: Інститут прогресивного викладання і навчання (Institute for Advanced Teaching and Learning) Університету Воріка розробив науково-методичні рекомендації для розробників і викладачів інтердисциплінарних модулів, що надають детальну інформацію про процедуру розробки і затвердження інтердисциплінарного модуля, методик його викладання, оцінювання результатів навчання студентів, оцінювання якості розробленого модуля.

Інтерв'юер: Якими є перешкоди до реалізації інтердисциплінарного викладання?

Респондент: Є доволі багато обмежень до інтердисциплінарного викладання. Деякі з них є інституційними або структурними, а деякі з них є більше інтелектуальними та залежать від особистостей. У нас виникали проблеми із складанням розкладу, а також розрахунком робочого навантаження викладачів, зокрема у випадках, коли двоє з них є залученими в одному занятті. Щодо інтелектуальних обмежень, вони пов'язані з випадками, коли деякі лектори займали оборонну позицію, відстоюючи методи власної дисципліни, і дискусія перетворювалась у суперечку.

Інтерв'юер: Дякую Вам за інтерв'ю. Бажаю успіхів.

Респондент: Дякую. Навзаєм.

Додаток розроблений автором.

Додаток Д

Місце закладів вищої освіти України, що здійснюють підготовку бакалаврів за спеціальністю 052 «Політологія», у рейтингу «ТОП-200 Україна» 2017 року

(Вихідні дані для визначення вказаного рейтингу були надані безпосередньо університетами та отримані з незалежних Web – ресурсів).

№ п/п	Місце у рейтингу	Заклад вищої освіти	Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу	Оцінка якості навчання	Оцінка міжнародного визнання	Оцінка інтегрального показника діяльності ЗВО
1.	2	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	37,769754	20,839431	23,28319	81,892371
2.	3	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	19,751908	14,676816	15,06279	49,491519
3.	9	Львівський національний університет імені Івана Франка	12,020464	14,703774	16,07945	42,803691
4.	12	Національний університет "Києво-Могилянська академія"	13,279081	17,366606	11,34653	41,992215
5.	14	Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара	15,748106	11,897727	12,1823	39,828137
6.	17	Одеський національний університет імені І.І. Мечникова	11,089862	7,7530442	16,33042	35,17333
7.	18	Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова	11,673445	11,614833	11,85866	35,146938
8.	24	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	8,1114229	11,003123	13,87004	32,98459
9.	27	Донецький національний університет імені Василя Стуса	9,7369625	9,7299357	12,13886	31,605761
10.	36	Ужгородський національний університет	10,883447	8,9749116	9,381115	29,239473

№ п/п	Місце у рейтингу	Заклад вищої освіти	Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу	Оцінка якості навчання	Оцінка міжнародного визнання	Оцінка інтегрального показника діяльності ЗВО
11.	39	Тернопільський національний економічний університет	7,2291993	13,626469	7,059001	27,914669
12.	40	Національний університет "Одеська юридична академія"	8,7587236	10,483024	8,666277	27,908024
13.	42	Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника	8,7036999	8,1425287	10,75924	27,605472
14.	44	Чорноморський національний університет імені Петра Могили	8,089503	10,377948	8,831732	27,299183
15.	46	Хмельницький національний університет	8,7203006	6,0774351	12,3691	27,166838
16.	47	Запорізький національний технічний університет	8,867404	7,7574351	9,740285	26,365124
17.	56	Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського	8,9146823	7,1676607	8,363907	24,44625
18.	64	Луганський національний університет імені Тараса Шевченка	7,4021796	10,483912	5,865417	23,751508
19.	69	Київський міжнародний університет	7,7496571	10,998626	4,861257	23,609541
20.	71	Донбаська державна машинобудівна академія	10,565202	5,0503156	7,546315	23,161832
21.	76	Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки	8,2069827	7,783377	6,597677	22,588037
22.	78	Київський університет імені Бориса Грінченка	6,8546163	6,7077848	8,935383	22,497784

№ п/п	Місце у рейтингу	Заклад вищої освіти	Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу	Оцінка якості навчання	Оцінка міжнародного визнання	Оцінка інтегрального показника діяльності ЗВО
23.	81	Запорізький національний університет	7,2675138	8,3989694	6,691577	22,35806
24.	95	Маріупольський державний університет	7,9176098	7,2212746	6,420391	21,559275
25.	96	Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди	7,8303427	8,83672	4,871686	21,538749
26.	98	Національний університет "Острозька академія"	7,1239206	8,5020251	5,854797	21,480742
27.	99	Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського	8,1283991	7,1114687	5,99282	21,232688
28.	100	Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка	7,123433	6,4433698	7,649383	21,216186
29.	106	Університет імені Альфреда Нобеля	6,5560954	6,4726407	7,909763	20,9385
30.	109	Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького	7,7769057	7,1875995	5,681592	20,646097
31.	116	Полтавська державна аграрна академія	7,3378304	7,7357301	4,979375	20,052935
32.	122	Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка	6,3539976	6,3510337	6,560474	19,265505
33.	123	Переяслав-Хмельницький державний педагогічний	6,3650417	7,0677309	5,8264	19,259173

№ п/п	Місце у рейтингу	Заклад вищої освіти	Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу	Оцінка якості навчання	Оцінка міжнародного визнання	Оцінка інтегрального показника діяльності ЗВО
		університет імені Григорія Сковороди				
34.	125	Житомирський державний університет імені Івана Франка	7,2408478	7,2126052	4,606645	19,060098
35.	127	Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського	6,6989468	6,6977635	5,406871	18,803581
36.	167	Національний університет «Дніпровська політехніка»	5,6250843	4,9391737	4,638353	15,202611
37.	176	Рівненський державний гуманітарний університет	5,3513232	5,0898938	3,921976	14,363193
38.	178	Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя	4,893024	4,8276939	4,401158	14,121876
39.	-	Український католицький університет	-	-	-	-
40.	-	Міжрегіональна академія управління персоналом	-	-	-	-

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання джерел: Система «Абітурієнт» (2017) та Рейтинги ВНЗ (2017).

ДОДАТОК Е

Додаток Е-1

Освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів
за спеціальністю 052 «Політологія»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

0037

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор

Л.В. Губерський

(Л.В. Губерський)

» _____ 201_ р.

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
«ПОЛІТОЛОГІЯ»

Рівень вищої освіти: перший

на здобуття освітнього ступеня: бакалавр
за спеціальністю № 052 «Політологія»
галузі знань № 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Розглянуто та затверджено
на засіданні Вченої ради
від «04» серпня 2018 р.
протокол № 11

Введено в дію наказом ректора від
«30» листопада 2018 за № 678-32

Київ 201 р.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЗОВНІШНЮ АПРОБАЦІЮ

Рецензенти:

Шайгородський Ю.Ж. – Головний науковий співробітник відділу теорії та історії політичної науки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, доктор політичних наук, професор;

Горовий В.М. – Заступник генерального директора НБУ ім. В.І. Вернадського, доктор історичних наук, професор.

ПЕРЕДМОВА

Розроблено робочою групою у складі:

Прізвище, ім'я, по батькові керівника та членів проектної групи	Найменування посади (для сумісників — місце основної роботи, найменування посади)	Найменування закладу, який закінчив викладач (рік закінчення, спеціальність, кваліфікація згідно з документом про вищу освіту)	Науковий ступінь, шифр і найменування наукової спеціальності, тема дисертації, вчене звання, за якою кафедрою (спеціальністю) присвоєно	Стаж науково-педагогічної та/або наукової роботи	Інформація про наукову діяльність (основні публікації за напрямом, науково-дослідна робота, участь у конференціях і семінарах, робота з аспірантами та докторантами, керівництво науковою роботою студентів)	Відомості про підвищення кваліфікації викладача (найменування закладу, вид документа, тема, дата видачі)
Керівник проектної групи		Київський державний університет ім. Т.Г.Шевченка, 1972 р., спеціальність — філософія, кваліфікація - філософ, викладач філософських дисциплін та суспільствознавства	Доктор політичних наук, 23.00.02 – політичні інститути та процеси, професор кафедри політології - агеатат 12ПР №004493; тема дисертації: «Профспілки у громадянському суспільстві: особливості парадигми відносин»	38 років	Автор 135 наукових робіт, у тому числі навчальних посібників з політології – 3, керівництво докторантами – 4 (захищено), керівництво аспірантами 16 (захищено)	
Цвях Володимир Федорович	Зав. кафедри політології					
Члени проектної групи						

Шляхтун Петро Панасович	Завідувач кафедри політичних наук	Київський національний університет ім. Т. Шевченка, 1973 р., спеціальність - філософія, кваліфікація - філософ, викладач філософських дисциплін	Доктор філософських наук, 09.00.01 діалектичний та історичний матеріалізм. Диплом: ФС № 001097, Тема дисертації: «Методологічні проблеми дослідження соціально-класової структури сучасного буржуазного суспільства»	44 роки	Автор 137 наукових робіт, у тому числі навчальних посібників з політології – 4, керівництво докторантами – 3 (захищено), керівництво аспірантами – 15 (захищено)	
Кирилюк Федір Михайлович	Професор кафедри політології	Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, 1971 р., спеціальність – Філософ, кваліфікація – викладач філософських дисциплін та суспільствознав ства	Доктор філософських наук, 09.00.03 - соціальна філософія, тема дисертації «Соціалістичний ідеал до і після Маркса» професор кафедри політології	37 років	Автор понад 150 наукових робіт, у тому числі навчальних посібників з політології – 13, Підготував 5 докторів та 41 кандидата наук	

Батрименко Олег Володимирович	Професор кафедри політології	Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка, 2002 Р., спеціальність – політологія, кваліфікація - політолог, викладач соціально- політичних та філософських дисциплін	Доктор політичних наук, 23.00.02 – політичні інститути та процеси – диплом ДД№002246, доцент кафедри політології - атестат 12ДЦ №022901; тема дисертації: «Бюрократія в системі сучасної демократії»	15 років	Автор 66 наукових робіт, у тому числі навчальних посібників з політології – 3, керівництво аспірантами – 7 (2 захищено)	КНУТІШ, Докторська дисертація, тема: «Бюрократія в системі сучасної демократії» (диплом доктора наук ДД№002246 від 04.07.2013)
-------------------------------------	------------------------------------	--	---	----------	---	--

При розробці проекту Програми враховані вимоги:

- 1) Стандарту вищої освіти України спеціальності 052 політологія за першим бакалаврським рівнем.

1. ПРОФІЛЬ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

«Політологія»

«*Politology*»

зі спеціальності № 052 «Політологія»

1 – Загальна інформація	
Ступінь вищої освіти та назва кваліфікації	ступінь вищої освіти: бакалавр спеціальність: 052 - політологія спеціалізація: політичний менеджмент, практична політологія освітня програма: Політологія <i>obtained qualification: Bachelor degree</i> <i>Program Subject Area: Political Science</i> <i>Specialization: Political Management; Practical Politology</i> <i>Programme: Politology</i>
Мова(и) навчання і оцінювання	українська / Ukraine
Обсяг освітньої програми	240 кредитів ЄКТС, термін навчання: денна форма 4 роки
Тип програми	Освітньо-професійна програма
Повна назва закладу вищої освіти, а також структурного підрозділу у якому здійснюється навчання	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна <i>Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine</i> Філософський факультет <i>Faculty of Philosophy</i>
Назва закладу вищої освіти який бере участь у забезпеченні програми	-
Офіційна назва освітньої програми, ступінь вищої освіти та назва кваліфікації ЗВО-партнера мовою оригіналу	-
Наявність акредитації	спеціальність акредитована у 2013 році Акредитаційною комісією України, акредитаційний сертифікат дійсний до 2023 р
Цикл/рівень програми	НРК України – 7 рівень , FQ-EHEA – перший цикл , EQF-LLL – 6 рівень
Передумови	Наявність повної загальної середньої освіти
Форма навчання	Денна
Термін дії освітньої програми	5 років
Інтернет-адреса постійного розміщення опису освітньої програми	Сайт філософського факультету http://philosophy.univ.kiev.ua/
2 – Мета освітньої програми	
Мета програми (з врахуванням рівня кваліфікації)	Підготовка кваліфікованих фахівців-політологів, які володіють базовим категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом політичної науки, знаннями політичної теорії та практики у тому числі для продовження навчання на другому (магістерському) освітньо-науковому рівні вищої

	освіти.
3 - Характеристика освітньої програми	
Предметна область (галузь знань / спеціальність / спеціалізація програми)	Соціальні та поведінкові науки / політологія / політичний менеджмент, практична політологія
Орієнтація освітньої програми	Освітньо-професійна академічна
Основний фокус освітньої програми та спеціалізації	Загальна вища освіта за спеціальністю політологія. Ключові слова: політичний менеджмент та практична політологія
Особливості програми	Обов'язкова політологічна та соціологічна навчальні практики тривалістю 3 тижні, яку студенти проходять в громадських організаціях, політичних партіях та в органах державної влади.
4 – Придатність випускників до працевлаштування та подальшого навчання	
Придатність до працевлаштування	Набуті компетентності можуть бути застосовані в експертно-аналітичній, політико-організаційній, консультативній та громадській діяльності.
Подальше навчання	Бакалавр може продовжувати освіту на другому (магістерському) рівні вищої освіти, підвищувати кваліфікацію та отримувати додаткову післядипломну освіту.
5 – Викладання та оцінювання	
Викладання та навчання	Студенто-центроване навчання, самонавчання, проблемно-орієнтоване навчання, навчання через політологічну та соціологічну практики, які відбувається в політичних організаціях тощо.
Оцінювання	Письмові іспити, заліки, диференційовані заліки, семінари, есе, презентації самостійних досліджень, контрольні роботи, звіти із політологічної та соціологічної практик, комплексний письмово-усний іспит з політології, захист бакалаврської роботи
6 – Програмні компетентності	
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати спеціалізовані завдання в предметній сфері політології та застосовувати ключові теорії і методи політичних досліджень та аналізу політики у експертно-аналітичній, політико-організаційній, консультативній, викладацькій і громадській сфері практичної професійної діяльності.
Загальні компетентності (ЗК)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. 2. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності. 3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. 4. Здатність спілкуватися англійською мовою або іншою іноземною мовою. 5. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

	<p>6. Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>7. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.</p> <p>8. Здатність працювати в команді.</p> <p>9. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня, з експертами з інших галузей знань.</p> <p>10. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.</p> <p>11. Здатність реалізовувати свої права та обов'язки як члена суспільства, усвідомлюючи цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p>
<p>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</p>	<p>1. Розуміння загальної природи та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи основні віхи розвитку уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.</p> <p>2. Базові знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології.</p> <p>3. Вільне володіння базовим категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.</p> <p>4. Розуміння ключових принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн і регіонів.</p> <p>5. Застосування ключових політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.</p> <p>6. Розуміння базових особливостей реалізації влади у різних політичних системах, їх соціально-економічного, історичного та соціокультурного контексту функціонування та взаємодії.</p> <p>7. Здатність використовувати сучасні</p>

	<p>політологічні теорії, концепти та методи для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.</p> <p>8. Здатність конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням якісних і кількісних методів та інструментарію прикладного аналізу.</p> <p>9. Здатність професійно викладати соціально-політичні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.</p> <p>10. Спроможність професійно виконувати політико-організаційні, експертні, дорадчі та консультативні функції на національному та міжнародному ринку праці.</p>
7 – Програмні результати навчання	
<p>Програмні результати навчання</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Застосовувати критичне мислення, раціональну аргументацію, аналіз та синтез. 2. Розуміти предметну область та базову специфіку професійної діяльності. 3. Вільно спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. 4. Вільно спілкуватися англійською або іншою іноземною мовою у професійній комунікації. 5. Використовувати інформаційні і комунікаційні технології для отримання, обробки та презентації інформації. 6. Вчитися та оволодівати сучасними професійними знаннями. 7. Проводити професійний пошук, оброблення та аналіз фактів, даних та інформації з різних первинних та вторинних джерел. 8. Працювати у професійних колективах, державних і недержавних організаціях. 9. Спілкуватися та презентувати свої ідеї широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань. 10. Планувати, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт у встановлені роботодавцем терміни. 11. Реалізовувати свої права та обов'язки як члена суспільства, усвідомлюючи цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. 12. Зберігання та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства на основі історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використання різних видів та форм рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. 13. Знати на відповідному рівні загальну

	<p>природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи основні віхи розвитку уявлень про політику та її сучасні інтерпретації.</p> <p>14. Базові знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології.</p> <p>15. Вільно володіти базовим професійним категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки.</p> <p>16. Базові знання щодо ключових принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів.</p> <p>17. Застосовувати ключові політологічні поняття, теорії та методи до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.</p> <p>18. Розуміти базові особливості реалізації влади у різних політичних системах, їх соціально-економічний, історичний та соціокультурний контекст функціонування та взаємодії.</p> <p>19. Використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні.</p> <p>20. Конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням якісних і кількісних методів та інструментарію прикладного аналізу.</p> <p>21. Професійно викладати соціально-політичні дисципліни на відповідному рівні даної освітньої кваліфікації.</p> <p>22. Професійно виконувати політико-організаційні, експертні, дорадчі та консультативні функції на національному та міжнародному ринку праці.</p>
8 – Ресурсне забезпечення реалізації програми	
Специфічні характеристики кадрового забезпечення	Значна частина викладачів володіє англійською мовою на рівні B2, що дозволяє впроваджувати в освітній процес новітні англійські дослідження з політології
Специфічні характеристики матеріально-технічного забезпечення	Для вивчення іноземних мов використовуються лінгфонний кабінет філософського факультету; доступ до мережі інтернет, зокрема до науково-метричних баз та реферативної бази даних SCOPUS забезпечується електронною бібліотекою факультету; для презентацій активно

	використовується мультимедійна аудиторія факультету
Специфічні характеристики інформаційного та навчально-методичного забезпечення	Основним джерелом інформаційного забезпечення є кабінет філософії та електронна бібліотека філософського факультету; система електронного навчання філософського факультету http://www.e-philosophy.kiev.ua/
9 – Академічна мобільність	
Національна кредитна мобільність	-
Міжнародна кредитна мобільність	-
Навчання іноземних здобувачів вищої освіти	На загальних підставах

2. ПЕРЕЛІК КОМПОНЕНТ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ ТА ЇХ ЛОГІЧНА ПОСЛІДОВНІСТЬ

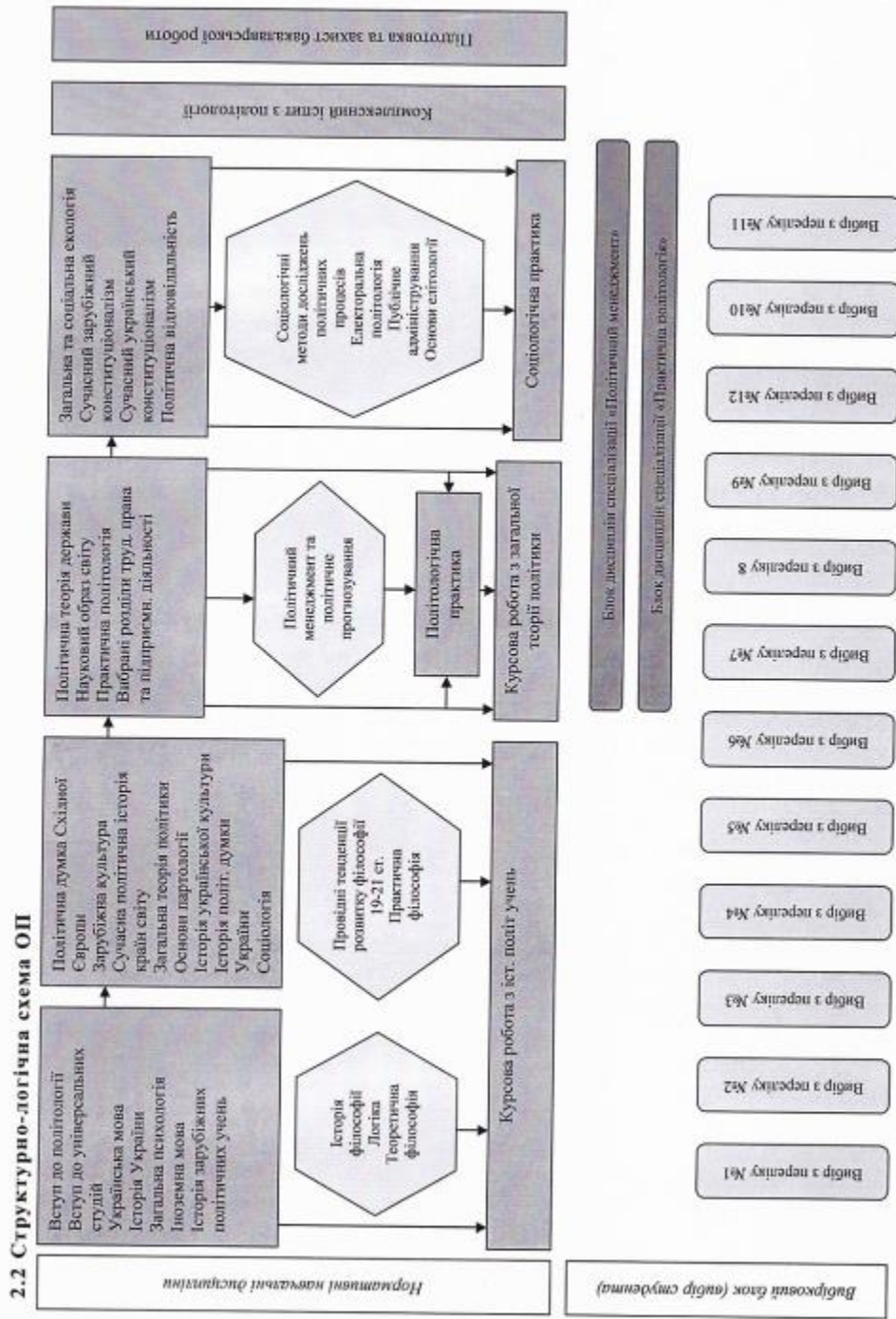
2.1 Перелік компонент ОП

Код н/д	Компоненти освітньої програми (навчальні дисципліни, курсові проекти (роботи), практики, кваліфікаційна робота)	Кількість кредитів	Форма підсумкового контролю
1	2	3	4
Обов'язкові компоненти ОП			
<i>Нормативні навчальні дисципліни</i>			
ОК 1	Українська мова	3	Іспит
ОК 2	Історія України	3	Залік
ОК 3	Іноземна мова	15	Іспит, Залік
ОК 4	Історія зарубіжних політичних учень	10	Залік, Іспит
ОК 5	Політична думка Східної Європи	5	Іспит
ОК 6	Загальна та соціальна екологія	4	Іспит
ОК 7	Загальна теорія політики	9	Залік, Іспит
ОК 8	Вступ до політології	3	Іспит
ОК 9	Курсова робота з історії політичних учень	1	Диференційований залік
ОК 10	Курсова робота з загальної теорії політики	1	Диференційований залік
ОК 11	Політологічна практика	3	Диференційований залік
ОК 12	Соціологічна практика	3	Диференційований залік
ОК 13	Підготовка бакалаврської роботи	6	Захист
ОК 14	Історія політичної думки України	4	Іспит
ОК 15	Вступ до університетських студій	2	Залік
ОК 16	Загальна психологія	3	Іспит
ОК 17	Соціологія	3	Залік
ОК 18	Основи партології	4	Іспит
ОК 19	Політична теорія держави	4	Іспит
ОК 20	Практична політологія	4	Іспит
ОК 21	Сучасний зарубіжний конституціоналізм	4	Іспит

ОК 22	Сучасний український конституціоналізм	3	Іспит
ОК 23	Сучасна політична історія країн світу	6	Залік, Іспит
ОК 24	Історія української культури	4	Іспит
ОК 25	Науковий образ світу	3	Залік
ОК 26	Зарубіжна культура	4	Іспит
ОК 27	Політична відповідальність	3	Залік
ОК 28	Вибрані розділи трудового права та підприємницької діяльності	3	Залік
ОК 29	Політична риторика	4	Залік
ОК 30	Історія філософії	9	Залік
ОК 31	Провідні тенденції розвитку філософії 19-21 століття	4	Іспит
ОК 32	Логіка	9	Іспит
ОК 33	Теоретична філософія	7	Залік, Іспит
ОК 34	Практична філософія	8	Залік, Іспит
ОК 35	Соціологічні методи досліджень політичних процесів	4	Залік
ОК 36	Публічне адміністрування	4	Іспит
ОК 37	Електоральна політологія	4	Іспит
ОК 38	Основи елітології	3	Залік
ОК 39	Політичний менеджмент та політичне прогнозування	4	Іспит
Загальний обсяг обов'язкових компонентів:		180	
Вибіркові компоненти ОП			
<i>Вибірковий блок 1 (Політичний менеджмент)</i>			
ВБ 1.1	Інформаційна політика та релігійні чинники політичного процесу	4	Залік
ВБ 1.2	Політичні режими	3	Залік
ВБ 1.3	Екополітика	3	Залік
ВБ 1.4	Політична іміджологія та політична мова	6	Залік
ВБ 1.5	Вибірчі технології та комунікативні технології в політиці	4	Залік
<i>Вибірковий блок 2 (Практична політологія)</i>			
ВБ 2.1	Громадянське суспільство та теорія та історія демократії	4	Залік
ВБ 2.2	Теорія політичних систем	3	Залік
ВБ 2.3	Історія української державності	3	Залік
ВБ 2.4	Політична культура та гендерні політики	6	Залік
ВБ 2.5	Соціальні засади політики та політична конфліктологія	4	Залік
<i>Вибір з переліку №1 (студент обирає одну дисципліну)</i>			
ВБ 3.1	Соціальна психологія	3	Залік
ВБ 3.2	Сучасні інформаційні технології	3	Залік
<i>Вибір з переліку №2 (студент обирає одну дисципліну)</i>			
ВБ 4.1	Основи економічної теорії	3	Залік
ВБ 4.2	Теорія суспільного вибору	3	Залік
<i>Вибір з переліку №3 (студент обирає одну дисципліну)</i>			
ВБ 5.1	Політична економія	3	Залік

ВБ 5.2	Конкуренція як політична проблема	3	Залік
<i>Вибір з переліку №4 (студент обирає одну дисципліну)</i>			
ВБ 6.1	Політичні проблеми соціального управління	3	Залік
ВБ 6.2	Міжконфесійні відносини	3	Залік
<i>Вибір з переліку №5 (студент обирає одну дисципліну)</i>			
ВБ 7.1	Етнополітологія	3	Іспит
ВБ 7.2	Культура міжнаціональних відносин	3	Іспит
<i>Вибір з переліку №6 (студент обирає одну дисципліну)</i>			
ВБ 8.1	Політична психологія	3	Іспит
ВБ 8.2	Соціологія політики	3	Іспит
<i>Вибір з переліку №7 (студент обирає одну дисципліну)</i>			
ВБ 9.1	Релігійний фундаменталізм і сучасна політика	3	Залік
ВБ 9.2	Християнсько-соціальні концепції політики	3	Залік
<i>Вибір з переліку №8 (студент обирає одну дисципліну)</i>			
ВБ 10.1	Релігієзнавство	4	Залік
ВБ 10.2	Церковно-державні відносини	4	Залік
<i>Вибір з переліку №9 (студент обирає одну дисципліну)</i>			
ВБ 11.1	Етика	4	Залік
ВБ 11.2	Релігійна етика та аксіологія	4	Залік
<i>Вибір з переліку №10 (студент обирає одну дисципліну)</i>			
ВБ 12.1	Естетика	4	Іспит
ВБ 12.2	Культурні інститути та культурна політика	4	Іспит
<i>Вибір з переліку №11 (студент обирає одну дисципліну)</i>			
ВБ 13.1	Історія філософії України	4	Залік
ВБ 13.2	Українознавча проблематика в культурологічних дослідженнях	4	Залік
<i>Вибір з переліку №12 (студент обирає одну дисципліну)</i>			
ВБ 14.1	Педагогіка	3	Залік
ВБ 14.2	Основи педагогічної майстерності	3	Залік
Загальний обсяг вибіркового компоненту:		60	
ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ		240	

3. ФОРМА АТЕСТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Атестація випускників освітньо-професійної програми спеціальності № 052 «Політологія» проводиться у формі кваліфікаційного іспиту та публічного захисту бакалаврського дослідження як кваліфікаційної роботи та завершується видачею документу встановленого зразка про присудження йому освітнього ступеня бакалавра із присвоєнням освітньої кваліфікації: Бакалавр політології за спеціалізацією Політичний менеджмент / Практична політологія.

Атестація здійснюється відкрито і публічно та дозволяє перевірити сформованість таких відповідних умінь та навичок: застосовувати критичне мислення, раціональну аргументацію, аналіз та синтез; розуміти предметну область та базову специфіку професійної діяльності; вільно спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; використовувати інформаційні і комунікаційні технології для отримання, обробки та презентації інформації; вчитися та оволодівати сучасними професійними знаннями; проводити професійний пошук, оброблення та аналіз фактів, даних та інформації з різних первинних та вторинних джерел; планувати, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт у встановлені роботодавцем термін; знати на відповідному рівні загальну природу та значення політики як специфічного виду людської діяльності та особливої сфери пізнання, включаючи основні віхи розвитку уявлень про політику та її сучасні інтерпретації; базові знання нормативної та позитивної політичної теорії, політичного аналізу, порівняльної та прикладної політології; вільно володіти базовим професійним категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки; базові знання щодо ключових принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів; застосовувати ключові політологічні поняття, теорії та методи до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту; розуміти базові особливості реалізації влади у різних політичних системах, їх соціально-економічний, історичний та соціокультурний контекст функціонування та взаємодії; використовувати сучасні політологічні теорії, концепти та методи для аналізу політики на місцевому, національному та міжнародному рівні; конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням якісних і кількісних методів та інструментарію прикладного аналізу.

Додаток Е-2

Освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів
за спеціальністю 052 «Політологія»,
Українського католицького університету
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
«Етика-Політика-Економіка»

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

за спеціальністю – 052 «Політологія»

галузь знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Кваліфікація: бакалавр політології

ЗАТВЕРДЖЕНО ВЧЕНОЮ РАДОЮ

Голова Вченої ради

/Т. Добко /

(протокол №7 від «25» квітня 2018р.)

Освітня програма вводиться в дію з 1 вересня 2018р.

Ректор /о. Б. Прах /

(наказ №219-о від «14» травня 2018р.)

Львів 2018р.

ПЕРЕДМОВА

Розроблено робочою групою (науково-методичною комісією спеціальності 052 «Політологія») у складі:

1. Першого проректора Українського католицького університету – Тараса Добка
2. Декана факультету суспільних наук – Володимира Турчиновського
3. Завідувача кафедри політичних наук -Юрія Підлісного
4. Доцента кафедри політичних наук- Петра Байковського
5. Старшого викладача кафедри політичних наук- Оксани Дащаківської
6. Старшого викладача кафедри політичних наук- Дмитра Шеренговського
7. Викладача кафедри політичних наук- Галини Процик
8. Керівника проектів та програм кафедри політичних наук- Юлії Бирки

**ПРОФІЛЬ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ № 052 «ПОЛІТОЛОГІЯ»**

1 – Загальна інформація	
Повна назва закладу вищої освіти та структурного підрозділу	Український католицький університет, факультет суспільних наук
Ступінь вищої освіти та назва кваліфікації мовою оригіналу	Кваліфікація: бакалавр політології
Офіційна назва освітньої програми	Етика-Політика-Економіка
Тип диплому та обсяг освітньої програми	Диплом бакалавра, одиничний, 240 кредитів ЄКТС, термін навчання 3 роки 10 місяців
Наявність акредитації	Акредитація ОП очікується у 2021 році
Цикл/рівень	НРК України – 6 рівень, FQ-EHEA – перший цикл, EQF-LLL – 6 рівень
Передумови	Використовуються загальні правила щодо передумов вступу
Мова(и) викладання	українська, у певній частині англійська
Термін дії освітньої програми	до 2022 року
Інтернет-адреса постійного розміщення опису освітньої програми	http://epe.usu.edu.ua
2 – Мета освітньої програми	
	Підготовка фахівців для практичної та науково-дослідної роботи у сфері громадської роботи, політичної діяльності, місцевого самоврядування та державного управління, з глибокими знаннями теорії, історії та призначення політичного процесу, функціонування політичних інститутів та органів місцевого самоврядування та державної влади, основних методологічних підходів до досліджень, з особливим наголосом на ґрунтовне розуміння моральних, історичних та загальнокультурних основ суспільно-політичного та економічного процесів в Україні, ЄС та глобальному рівні. З належними навичками реалізації дослідницьких і практичних громадських та політичних проєктів, а також навичками розробки концепцій і програм діяльності органів державної влади і управління, партій, суспільно-політичних організацій та рухів, вміння аналізу та прогнозування політичних процесів.
3 - Характеристика освітньої програми	
Предметна область (галузь знань – 05 «Соціальні та	Політологія, мультидисциплінарний. Галузь знань – політологія та дотичні – моральна філософія, економіка, що разом становлять 70 %, з них фахові суспільно-політичні- 50%.

поведінкові науки, спеціальність – 052 «Політологія»	Допоміжні - історія, соціологія, право, богослов'я, комунікації,- 18%, іноземні мови- 12 %.
Орієнтація освітньої програми	Орієнтація на дослідження процесів і феноменів суспільно-політичного та економічного життя сьогодення та в історичній ретроспективі з аксіологічної точки зору. Практична підготовка до реалізації дослідницьких та громадських і політичних проектів.
Основний фокус освітньої програми та спеціалізації	Загальна підготовка: Набуття сучасних, актуальних, науково верифікованих знань про політику і суміжні сфери. Спеціальна підготовка: з теорії і критики політики, оволодіння актуальними методологіями досліджень, вміння аналізувати суспільно-політичні та економічні процеси та явища, стилістична і риторична майстерність усного і письмового мовлення; філософія політики, розуміння філософських та загально-культурних основ суспільно-політичних та економічних процесів, навички проектного та організаційного менеджменту, проектування у сфері громадської та політичної діяльності, розуміння політичних та управлінських процесів.
Особливості програми	Програма містить три основних компоненти, до яких належать (забезпечення всіх пунктів дисциплінами): - Теоретична міждисциплінарна підготовка (викладання дисциплін гуманітарного, політологічного, соціально-економічного, фундаментального та професійного циклів); - практично-професійна підготовка: проектна практика різної специфіки; літні школи (мовна, етична, політична) та стажування в інституціях в Україні та при можливості закордоном; - науково-дослідницька підготовка передбачає залучення студентів до написання аналітичних матеріалів, наукових записок, науково-дослідних проектів, підготовка і захист бакалаврського дослідження. У разі успішного завершення програми студенти отримують диплом бакалавра державного зразка за спеціальністю «Політологія». Частина курсів програми викладатимуть англійською мовою.
4 – Придатність випускників до працевлаштування та подальшого навчання	
Придатність до працевлаштування	Щодо майбутнього працевлаштування, то бакалаври політології можуть займати низку посад у відповідності з Класифікатором професій України (ДК 003:2010) : ● Фахівець з гуманітарних і соціально-політичних питань в структурах державної влади, органах місцевого і регіонального самоврядування; у політичних партіях, громадських організаціях і рухах, аналітичних, соціологічних і консалтингових центрах, професійних асоціаціях, фондах гуманітарного та соціально-політичного та соціально-економічного напрямку; ● радник, консультант, помічник керівників підприємств, установ, організацій, у т.ч. міжнародних. ● співробітник у відділах гуманітарного і соціально-політичного напрямку редакцій засобів масової інформації;

	<ul style="list-style-type: none"> • викладач загальноосвітніх шкіл, гімназій, коледжів, навчальних закладів I-II рівнів акредитації з можливістю викладати як політологію, так і дисципліни соціально-гуманітарного профілю.
Подальше навчання	Бакалаври з «Політології» можуть продовжувати освіту на програмі освітньо-кваліфікаційного рівня “магістр” за цією ж галуззю знань або іншими галузями знань соціально-поведінкових і гуманітарних наук.
5 – Викладання та оцінювання	
Викладання та навчання	<p>Модель підготовки бакалаврів політології має такі особливості, спрямовані на підготовку конкурентоспроможних фахівців:</p> <ul style="list-style-type: none"> - наявність високо-кваліфікованого професорсько-викладацького складу, зокрема залучення для викладання навчальних дисциплін провідних науковців та фахівців-практиків у сфері політології та суміжних дисциплін; - активне залучення студентів до практичної діяльності на базі партнерських організацій в Україні та закордоном. - кураторський супровід та контроль якості практики студентів визнаними дослідниками та практиками; - індивідуальне планування навчального процесу дає змогу кожному студентові сформулювати свою власну освітню траєкторію завдяки великій і різноманітній пропозиції вибіркових курсів (починаючи з 3-го семестру), лабораторії, тренінгів і міждисциплінарних семінарів, дебатного клубу; - співпраця зі світовими аналітичними та академічними центрами у сфері політології, участь у спільних проектах та програмах, залучення іноземних фахівців до очного та веб-викладання навчальних курсів, онлайн-консультацій та реального спілкування із студентами.
Оцінювання	<p>Система оцінювання навчальних досягнень студентів програми базується на аналізі знань та компетенцій, здійснюється за 100-бальною рейтинговою системою відповідно до Положення Українського католицького університету «Про порядок оцінювання знань студентів при предметно-модульній системі організації навчального процесу». Критерії оцінювання знань і умови визначення навчального рейтингу з кожної дисципліни затверджуються кафедрою і доводяться до відома студентів на першому занятті. Система оцінювання включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> • письмові екзамени та заліки; • усні екзамени та заліки (у формі дискусій, презентацій, стендових доповідей, круглих столів, демонстрації практичних навичок тощо); • оцінку ефективності практики (деталізований відгук керівників про роботу студента); • захист бакалаврського проекту. Державна атестація на здобуття кваліфікації бакалавра політології в Українському католицькому університеті проводиться у формі захисту бакалаврської кваліфікаційної роботи. Державну атестацію

Продовження Додатка Е-2

	<p>випускників здійснює Державна екзаменаційна комісія Українського католицького університету. Умовою допуску студента до захисту бакалаврської кваліфікаційної роботи є виконання ним навчального плану в повному обсязі.</p>
6 – Програмні компетентності	
Інтегральна компетентність	<p>Здатність розв'язувати спеціалізовані завдання в суспільно-політичній та економічній сферах, використовуючи ключові теорії та методи політичної науки у поєднанні з міждисциплінарним підходом, та на основі морально-етичних цінностей.</p>
Загальні компетентності (ЗК)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність логічно будувати аргументи, критично оцінювати аргументацію інших, виявляти методологічні помилки, відрізнити факти від суб'єктивних припущень та оціночних суджень. 2. Здатність до критичного незалежного креативного та інноваційного мислення. 3. Здатність збирати та обробляти інформацію і факти з різних джерел та вміти інтерпретувати, дотримуючись контексту. 4. Вміти застосовувати міждисциплінарний підхід та різні методологічні дослідницькі інструменти для роботи з інформацією. 5. Вміння працювати в команді, ефективно використовуючи її часові, матеріальні та людські ресурси. 6. Здатність застосовувати сучасні інформаційні і комунікаційні технології в професійній діяльності. 7. Вільно володіти різними стилями комунікації українською, англійською та/або іншими іноземними мовами. 8. Вміння ідентифікувати проблеми, здатність визначати їх за пріоритетністю, вміти розробляти способи і механізми їх практичного вирішення. 9. Вміння будувати свої професійні відносини на моральних цінностях і християнському етосі поведінки. 10. Здатність критично оцінювати процеси на основі кількісних і якісних показників і завдяки цьому приймати оптимальні рішення для розвитку. <p><i>Досягнення вказаних ЗК вимірюються у формах: письмового опитування, тестування, написання есеїв, проектної роботи, роботи в команді.</i></p>
Фахові компетентності спеціальності (ФК)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Володіти ґрунтовними знаннями у сфері політології та суміжних областях, цілісно розуміти суспільно-політичні і економічні процеси, давати їм оцінку та формувати власне бачення їх розвитку в Україні та на міжнародній арені. 2. Вміти аналізувати поведінку політичних акторів в контексті владно-політичних відносин, застосовуючи ключові політологічні поняття, теорії і методи. 3. Розуміти особливості реалізації влади, принципи функціонування та закономірності розвитку публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної культури та ідеології.

	<p>4. Вміти рефлексувати на основі порівняння різних систем цінностей з метою формування власних підходів.</p> <p>5. Вміти продукувати, організовувати та успішно втілювати громадські та політичні проекти, застосовуючи мотиваційні чинники та моделі.</p> <p>6. Ефективно співпрацювати зі спільнотами, інститутами, політичними акторами на різних рівнях, застосовуючи фахові знання та навички.</p> <p>7. Розуміти функціонування і взаємодію органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських, політичних та бізнес структур, в тому числі міжнародних, а також розуміти процес прийняття рішень та моделей управління.</p> <p>8. Вміти ефективно комунікувати і розбудовувати комунікативні стратегії у роботі з різними суспільними групами щодо суспільно-політичних та економічних процесів.</p> <p>9. Вільне володіння базовим категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної політичної науки.</p> <p>10. Бути здатним конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження, готувати аналітичні звіти з використанням якісних і кількісних методів та інструментарію прикладного аналізу, в тому числі використовуючи міждисциплінарний підхід.</p> <p><i>Досягнення вказаних ФК вимірюються у формах: письмового опитування, тестування, написання есеїв, проектної роботи, роботи в команді.</i></p>
7 – Програмні результати навчання	
	<p><i>Розуміння і продукування політичного дискурсу</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Розуміти предметну область та базову специфіку професійної діяльності. ▪ Знати основні концепції політики і влади, вміти описати ключові принципи та закономірності функціонування та розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної поведінки, політичної культури та ідеології, світової політики та політики окремих країн та регіонів, включаючи історичну ретроспективу. ▪ Знати та використовувати професійний категорійно-поняттєвий апарат політичної науки. ▪ Володіти базовими знаннями нормативної та позитивної політичної теорії, феноменології, порівняльної та прикладної політології. ▪ Вільно (усно та письмово) застосовувати державну мову, мови міжнародного спілкування в професійній діяльності. ▪ Розуміти та писати аналітичні тексти (white papers, policy papers, briefings) ▪ Вміти знаходити, фільтрувати та аналізувати масиви інформації, відкриті дані, інші джерела та бази для прийняття рішень на основі даних. ▪ Бути здатним спілкуватися та презентувати свої ідеї широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з

характеристики інформаційного та навчально-методичного забезпечення	інших галузей знань. ресурсів, змішаного навчання або дистанційного навчання, система Moodle.
9 – Академічна мобільність	
Національна кредитна мобільність	
Міжнародна кредитна мобільність	Укладені угоди про академічну мобільність в межах УКУ.
Навчання іноземних здобувачів вищої освіти	Умови та особливості освітньої програми в контексті навчання іноземних громадян пов'язані із загальними засадами освітнього процесу, визначеними правилами МОН.
	<p>своїх колег до визначених завдань.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Здатність планувати, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт у встановлені роботодавцем терміни. ▪ Вміти використовувати сучасні інформаційні технології для забезпечення власної професійної діяльності та реалізації суспільних та політичних проектів. <p>Візійна діяльність</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Впливати на ціннісну та соціальну переорієнтацію локальних спільнот, громадських організацій, політичних партій і державних установ ▪ Вміти розробляти стратегії розвитку, беручи до уваги глобальні тренди і виклики, а також формувати новий порядок денний політичного процесу на різних рівнях. ▪ <p>Проектна діяльність</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Здатність ініціювати та реалізовувати проекти, скеровані на суспільний та економічний розвиток місцевих спільнот, регіонів, країни ▪ Вміння налагоджувати співпрацю на різних рівнях між громадськими організаціями, політичними партіями, органами місцевого самоврядування, державними установами, приватними підприємствами ▪ Конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати міждисциплінарні дослідження з використанням якісних і кількісних методів та інструментарію політичної науки.
8 – Ресурсне забезпечення реалізації програми	
Специфічні характеристики кадрового забезпечення	Викладання навчальних дисциплін забезпечують викладачі з практичним досвідом та досвідом стажування (в тому числі міжнародного), провідні науковці та фахівці-практики у сфері політології та суміжних дисциплін.
Специфічні характеристики матеріально-технічного забезпечення	Аудиторія з мультимедійним обладнанням та бібліотека.
Специфічні	Використання у навчальному процесі електронних освітніх

МОДУЛЬНО-КРЕДИТНА СТРУКТУРА ПРОГРАМИ

Код н/д	Навчальні дисципліни, практики (змістові модулі)	Кількість кредитів	Форма підсумкового контролю
1	2	3	4
I. Обов'язкові дисципліни			
1.1. Цикл загальної підготовки			
OK1	Англійська мова	16	екзамен
OK2	Публічне мовлення та академічне письмо	3	залік
OK3	Святе письмо: історія спасіння Старого та Нового Завітів	3	екзамен
OK4	Християнство: віра, богослужіння, мораль	6	залік
OK5	Історія великих ідей (філософія, політика, економіка)	16	екзамен
OK6	Український світ: походження, культура, ментальність	4	залік
OK7	Релігія в Україні в глобальному історичному контексті	3	залік
OK8	Методологія філософських та наукових досліджень	4	екзамен
OK9	Логіка формальна	3	залік
OK10	Філософія та критичне мислення	4	екзамен
OK11	Друга сучасна іноземна мова	12	екзамен
1.2. Цикл професійної підготовки			
OKп1	Філософська антропологія	4	екзамен
OKп2	Філософська етика та моральні виклики сучасності	4	екзамен
OKп3	Вступ до економіки	3	залік
OKп4	Порівняльна політологія I: соціальні та політичні інститути	4	екзамен
OKп5	Порівняльна політологія II: політичні партії та політичні системи; Вибори та виборчі системи	4	екзамен
OKп6	Політична система України	3	екзамен
OKп7	Політична соціологія	3	екзамен
OKп8	Політичні комунікації	3	екзамен
OKп9	Кількісні та якісні методи дослідження	4	екзамен
OKп10	Міжнародні політичні та безпекові інститути	3	екзамен
OKп11	Місцеве самоврядування та державне управління	3	екзамен
OKп12	Основи теорії держави, права та прав людини	4	екзамен
OKп13	Основи римського приватного права	4	екзамен
OKп14	Міжнародне публічне право	3	екзамен

Продовження Додатка Е-2

ОКп15	Основи теорії ігор	4	екзамен
ОКп16	Статистика та економетрика	4	екзамен
ОКп17	Макроекономіка	4	екзамен
ОКп18	Мікроекономіка	4	екзамен
ОКп19	Економіка розвитку	4	екзамен
ОКп20	Глобальні питання I: тероризм, війна-мир, біженці, багатство-бідність-справедливість	4	екзамен
ОКп21	Глобальні питання II : екологія, водні ресурси, голод, епідемії, охорона здоров'я	4	залік
ОКп22	Суспільне вчення Католицької церкви	4	екзамен
Загальний обсяг обов'язкових компонентів:		155	
2. Вибіркові навчальні дисципліни			
2.1. Цикл загальної підготовки			
ВК1	Лідерство	4	залік
ВК2	Self-branding (Творення особистого бренду)	4	залік
ВК3	Онлайн-безпека	4	залік
ВК4	Розвиток та управління організаціями	4	залік
ВК5	Design Thinking (Проектне мислення)	4	залік
ВК6	Експерти командної роботи	4	залік
ВК7	Переговори та прийняття рішень	4	залік
ВК8	Основи психології	4	залік
ВК9	Соціальна психологія	4	залік
ВК10	Психологія груп та груповий аналіз	4	залік
2.2. Цикл професійної підготовки			
ВКп1	Дисципліна вільного вибору від університету	3	залік
ВКп2	Етика і технології	4	залік
ВКп3	Основи конфліктології	4	залік
ВКп4	Політична психологія	4	залік
ВКп5	Порівняльна економіка: економічні системи	4	залік
ВКп6	Міжнародна політекономія	4	залік
ВКп7	Управління проектами: від ідеї до результату	4	залік
ВКп8	Політична культура	3	залік
ВКп9	Сучасні етичні теорії	3	залік
ВКп10	Основи менеджменту	3	залік
ВКп11	Дисципліна вільного вибору від університету	3	залік
ВКп12	Філософія права: мораль-право-закон	3	залік
ВКп13	Політична теологія	3	залік
ВКп14	Суспільні трансформації	3	залік
ВКп15	Публічна економіка і фінанси	3	залік
ВКп16	Дисципліна вільного вибору від університету	3	залік
ВКп17	Основи інвестицій	3	залік

ВКп18	Глобальні ринки: міжнародна економіка і фінанси	3	залік
ВКп19	Good governance (Якісне управління)	3	залік
ВКп20	Дисципліна вільного вибору від університету	3	залік
Загальний обсяг вибіркових компонентів:		60	
3. Практика			
3.1	Практика інституційна (ознайомча)	4	залік
3.2	Літня Англійська школа	3	залік
3.3	Літня Школа «Від політики до політик»	3	залік
3.4	Літня Школа «Етика і релігія в політиці та економіці»	3	залік
4. Державна атестація			
4.1	Бакалаврський проект	12	екзамен
Загальний обсяг освітньої програми:		240	

Загальні компетенції	
КОМПЕТЕНЦІЯ А	1.Здатність логічно будувати аргументи, критично оцінювати аргументацію інших, виявляти методологічні помилки, відрізнити факти від суб'єктивних припущень та оціночних суджень.
КОМПЕТЕНЦІЯ В	2.Здатність до критичного незалежного креативного та інноваційного мислення.
КОМПЕТЕНЦІЯ С	3. Здатність збирати та обробляти інформацію і факти з різних джерел та вміти інтерпретувати, дотримуючись контексту.
КОМПЕТЕНЦІЯ D	4.Вміти застосовувати міждисциплінарний підхід та різні методологічні дослідницькі інструменти для роботи з інформацією..
КОМПЕТЕНЦІЯ Е	5.Вміння працювати в команді, ефективно використовуючи її часові, матеріальні та людські ресурси.
КОМПЕТЕНЦІЯ F	6. Здатність застосовувати сучасні інформаційні і комунікаційні технології в професійній діяльності.
КОМПЕТЕНЦІЯ G	7. Вільно володіти різними стилями комунікації українською, англійською та/або іншими іноземними мовами.
КОМПЕТЕНЦІЯ H	8. Вміння ідентифікувати проблеми, здатність визначити їх за пріоритетністю, вміти розробляти способи і механізми їх практичного вирішення.
КОМПЕТЕНЦІЯ I	9. Вміння будувати свої професійні відносини на моральних цінностях і християнському етосі поведінки.
КОМПЕТЕНЦІЯ J	10. Здатність критично оцінювати процеси на основі кількісних і якісних показників і завдяки цьому приймати оптимальні рішення для розвитку.
Фахові компетенції	
КОМПЕТЕНЦІЯ К	1. Володіти ґрунтовними знаннями у сфері політології та суміжних областях, цілісно розуміти суспільно-політичні і економічні процеси, давати їм оцінку та формувати власне бачення їх розвитку в Україні та на міжнародній арені.
КОМПЕТЕНЦІЯ L	2. Вміти аналізувати поведінку політичних акторів в контексті владно-політичних відносин, застосовуючи ключові політологічні поняття, теорії і методи.
КОМПЕТЕНЦІЯ M	3. Розуміти особливості реалізації влади, принципи функціонування та закономірності розвитку публічної політики, політичних інститутів та процесів, політичної культури та ідеології.
КОМПЕТЕНЦІЯ N	4. Вміти рефлексувати на основі порівняння різних систем цінностей з метою формування власних підходів.
КОМПЕТЕНЦІЯ O	5. Вміти продукувати, організовувати та успішно втілювати громадські та політичні проекти, застосовуючи мотиваційні чинники та моделі.
КОМПЕТЕНЦІЯ P	6. Ефективно співпрацювати зі спільнотами, інститутами, політичними акторами на різних рівнях, застосовуючи фахові знання та навички.
КОМПЕТЕНЦІЯ Q	7. Розуміти функціонування і взаємодію органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських, політичних та бізнес структур, в тому числі міжнародних, а також розуміти процес прийняття рішень та моделей управління.
КОМПЕТЕНЦІЯ R	8. Вміти ефективно комунікувати і розбудовувати комунікативні стратегії у роботі з різними суспільними групами щодо суспільно-політичних та економічних процесів.
КОМПЕТЕНЦІЯ S	9.Вільне володіння базовим категорійно-поняттєвим та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної політичної науки.
КОМПЕТЕНЦІЯ T	10. Бути здатним конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження, готувати аналітичні звіти з використанням якісних і кількісних методів та інструментарію прикладного аналізу, в тому числі використовуючи міждисциплінарний підхід.

Цикл професійної підготовки																				
1	Філософія права: мораль-право-закон	X	X																	
2	Етика і технології		X																	
3	Політична психологія																		X	
4	Політична теологія																			X
5	Політична культура																			X
6	Суспільні трансформації																			X
7	Публічна економіка і фінанси																			X
8	Основи інвестицій																			X
9	Міжнародна політекономія																			X
10	Порівняльна економіка: економічні системи																			X
11	Глобальні ринки: міжнародна економіка і фінанси																			X
12	Сучасні етичні теорії																		X	
13	Good governance (Якісне управління)																			X
14	Основи менеджменту																			X
15	Управління проектами: від ідеї до результату																			X
16	Основи конфліктології																			X
17	Практика інституційна (ознайомча)																			X
18	Літня Англійська школа																			X
19	Літня Школа «Від політики до політик»																			X
20	Літня Школа «Етика і релігія в політиці та економіці»																			X

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів з офіційного сайту Українського католицького університету.

Закінчення Додатка Е-3

2. ДИСЦИПЛІНИ ЗА ВИБОРОМ																							
2.1 Цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки																							
Вивчення історія / Екологія та суспільство	1	1		3	90	10	6			4	80	10											
Політична історія / Історія та теорія держави	2	1	1	3	90	10	6			4	80	10											
Економічна теорія/Біополітика (д)	2	1	1	4	120	20	10			10	100	20											
Соціальна філософія / Публічна політика	7	1	1	4	120	10	6			4	110							10					
Іноземні мови для інженерів / Дисципліна І (д)	7,8	2		5	150	20				20	96							10	10				
Всього за циклом 2.1	1	5	4	3	15	370	70	28	0	0	42	466	10	30	0	0	0	0	20	10	0	0	
2.2 Цикл професійної та практичної підготовки																							
Політична пропаганда/Інституціоналізм/Інженерія	4	2		4	120	10	6			4	110			10									
Історична антропологія/Влада та бізнес: теорія та практика	5	1		4	120	10	6			4	110			10									
Громадянське суспільство / Війна та суспільство	7	2		5	150	14	10			4	56							14					
Історія Слобідської України/Політичні еліти та лідерство	3	1		4	120	10	6			4	56		10										
Ідеологія та політика/Політична балканістика	6	1		5	150	14	10			4	136							14					
Теорія та практика президентських систем / Критика ідеологічної свідомості	10	1		4	120	10	6			4	110								10				
Світовий політичний процес та геополітика/Недержавні суб'єкти воєнної сфери	6	1		3	90	10	6			4	42							10					
Міграційна політика / Інформаційні технології в державному управлінні	8	1		3	90	10	6			4	80								10				
Теорія парламентаризму/Вибори, референдуми та	8	1	1	5	150	10	6			4	140							10					
Прикладна політологія/Public Relations та корпоративна	10	1	1	6	180	16	10			6	164								16				
Основи національної безпеки / Інформаційні технології в	9	1	1	3	90	10	6			4	80								10				
Всього за циклом 2.2	1	10	13	3	46	1380	114	78	0	0	46	1054	0	0	10	10	10	24	14	10	20	26	
Всього за вибірковою частиною	2	15	19	6	65	1950	194	106	0	0	88	1550	10	30	10	10	10	24	34	20	20	26	
Загальна кількість:						240	7200	756	368	0	0	360	6058	80	90	80	90	70	80	70	80	60	70
Кількість годин на тиждень														80	90	80	90	70	80	70	80	60	70
Кількість еквівалентів														3	4	4	2	3	3	2	4	3	1
Кількість заліків														2	2	2	4	3	3	3	1	3	4
Кількість контрольних робіт														7	9	6	10	8	8	8	8	6	4
Кількість курсових робіт														1	1			1		1	2	1	

ЗВЕДЕНІ ДАНІ

Назва	Кількість кредитів ECTS
Нормативні навчальні дисципліни	169
Дисципліни за вибором	65
Практики	6
Загальна кількість кредитів ECTS	240

Затверджено Вченою радою університету
протокол № 8 від "24" червня 2016 р.

Декан факультету О.С. Мураден
(підпис, прізвище та ініціали)

Додаток підготовлений автором на основі опрацювання матеріалів з офіційного сайту Українського католицького університету.

Додаток Ж
Додаток Ж-1

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька обл. 71100
E-mail: rector@bdpu.org.ua; http://bdpu.org

Тел. +38(06153) 3-62-44, факс +38(06153) 4-74-68
Код ЄДРПОУ 02125220

25.06.2018 № 58-23/745

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Брандibuри Ірини Юрiївни на тему «Професiйна пiдготовка бакалаврiв гуманiтарних наук з полiтологiї в унiверситетах Англiї та Уельсу» на здобуття наукового ступеня кандидата педагогiчних наук за спецiальнiстю 13.00.04 – теорiя i методика професiйної освiти

Бердянський державний педагогічний університет упродовж 2017-2018 н.р. здійснив апробацію і впровадження результатів дисертаційного дослідження Брандibuри Ірини Юрiївни на тему «Професiйна пiдготовка бакалаврiв гуманiтарних наук з полiтологiї в унiверситетах Англiї та Уельсу».

В апробованих матеріалах розглянуто питання організації науково-дослідної роботи бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу, оскільки формування науково-дослідницької компетентності майбутніх фахівців у галузі політології забезпечує не лише готовність до проведення наукових досліджень у рамках академічного процесу, а й уміння спрямовувати результати наукових досліджень у сфери громадського впливу і працевлаштування.

Матеріали, положення та висновки дослідження апробовано під час проведення лекційних і практичних занять та рекомендовано для використання у практиці педагогічних закладів вищої освіти.

Дисертантка виступила на науковому семінарі з доповіддю на тему «Розвиток політологічної освіти в Англії та Уельсі (кінець ХХ – початок ХХІ століття)», надавала консультації науково-педагогічним працівникам.

Проведена апробація довела актуальність дослідження Брандibuри І.Ю. та доцільність впровадження його результатів в умовах університетської освіти України.

Довідку про впровадження результатів дисертаційного дослідження І. Ю. Брандibuри було обговорено і затверджено на засіданні кафедри іноземних мов і методики викладання ФФСК БДПУ (протокол № 10 від «13» червня 2018 року).

Проректор з науково-педагогічної роботи
Бердянського державного педагогічного університету,
кандидат філологічних наук, доцент

Завідувач кафедри іноземних мов і методики викладання,
доктор філологічних наук, доцент

[Signature]
В. М. Лінич

[Signature]
Н. Ю. Панова

Додаток Ж-2

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 22, м. Вінниця, 21001, Україна тел. (0432) 61-64-20 факс (0432) 61-23-12 E-mail: info@vnu.net код ЄДРПОУ: 02125094

25.06.2018 № 06/50

на №

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Брандибури Ірини Юрївни
на тему «Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук
з політології в університетах Англії та Уельсу»
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського упродовж 2017-2018 н. р. здійснював апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата педагогічних наук Брандибури Ірини Юрївни на тему «Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу».

Результати дисертаційного дослідження свідчать про те, що в Англії та Уельсі значна увага приділяється розвитку політологічної освіти, зокрема активізації інтеграційних процесів у галузі політології, розробці стандартів та механізмів забезпечення якості професійної підготовки політологів, вдосконаленню методики викладання політології у закладах вищої освіти, окресленню пріоритетних напрямів політологічних досліджень. Модель професійної підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу є успішною та може бути запозичена для використання в Україні. Програми підготовки фахівців у галузі політології характеризуються високим ступенем варіативності і міждисциплінарним характером, що забезпечує випускникам здатність ефективно адаптуватись до складних і динамічних умов сучасного суспільства, комплексно аналізувати реалії громадсько-політичного життя і продукувати різноманітні варіанти вирішення політичних питань.

Матеріали, положення та висновки дослідження Брандибури І.Ю. апробовано під час лекційних та практичних занять і рекомендовано для використання у практиці закладів вищої освіти України.

Дисертантка виступила на науковому семінарі з доповіддю на тему «Аналіз стандартів професійної підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу», надавала консультації викладачам і здобувачам, які працюють у галузі порівняльної педагогіки.

Зважаючи на наукову якість дисертаційного дослідження Брандибури Ірини Юрївни, важливість й актуальність проблематики, зроблено висновки про доцільність впровадження його результатів у практику закладів вищої освіти України.

Проректор з наукової роботи
доктор педагогічних наук, професор

Коломієць А.М.

Громов (0432) 61-80-72

Додаток Ж-3

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка

вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013. Тел. 3-36-10
 E-mail chnru @ chnru.edu.ua Код СДРНОУ 02125674

27.06.2018 № 40

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Брандibuри Ірини Юрiївни
 на тему «Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології в
 університетах Англії та Уельсу»
 на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
 за спеціальністю 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти

Кафедра професійної освіти та безпеки життєдіяльності Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка упродовж 2017-2018 н.р. здійснювала апробацію і впровадження результатів дисертаційного дослідження Брандibuри Ірини Юрiївни на тему «Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу».

Вивчення принципів, змісту, методів і форм організації професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу, а також чинників, що визначають напрями оптимізації системи професійної підготовки майбутніх фахівців-політологів має значне теоретичне і практичне значення. Пошук оптимальної моделі професійної підготовки фахівців-політологів як засобу реалізації національної освітньої стратегії вимагає використання підходу, що забезпечить подолання здобутків національної системи вищої освіти зі світовими тенденціями розвитку вищої освіти, оскільки Україна перебуває на шляху інтеграції до європейського освітнього простору.

Викладачі кафедри професійної освіти та безпеки життєдіяльності використовували матеріали, положення і висновки дослідження дисертантки під час проведення лекційних та практичних занять, а також при підготовці курсових, бакалаврських та магістерських кваліфікаційних робіт з апробованої тематики.

Зважаючи на наукову значущість дисертаційного дослідження Брандibuри І.Ю., результати дослідження можуть використовуватись педагогічними факультетами закладів вищої освіти, науковцями з галузі педагогічної педагогіки для поглиблення знань із питань сучасного розвитку освіти в зарубіжних країнах.

Перший проректор,
 проректор з науково-педагогічної роботи

В.О. Дятлов

Мішенюк А.О.
 (04622) 3-03-66

Додаток Ж-4

02943

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

 вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-27-58, факс: (380-32) 258-26-80
 ел. пошта: office@lpnu.ua, інтернет: www.lp.edu.ua

27.06.2018 № 67-01-166

на № _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження **Брандibuри Ірини Юрiвни** на тему «Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу» на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – *Теорія і методика професійної освіти*

Упродовж 2017-2018 н.р. кафедра політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка» здійснювала апробацію і впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 Брандibuри Ірини Юрiвни на тему «Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології в університетах Англії та Уельсу».

Основні положення дисертаційної роботи використовувались у процесі викладання навчальної дисципліни «Політологія» (теми «Політичні технології», «Процес політичної соціалізації», «Інститут політичного лідерства», «Правова держава та громадянське суспільство»). В апробованих матеріалах розглянуто можливості модернізації вищої освіти в Україні, зокрема системи професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук у галузі політології, на основі прогресивних ідей та досвіду університетів Англії та Уельсу. Вдосконалення моделі професійної підготовки фахівців-політологів в Україні рекомендується здійснити шляхом розробки нових механізмів співпраці студентів з громадськістю у рамках освітнього процесу: диверсифікації схем для участі студентів у науково-дослідних проєктах на рівні бакалаврату; активнішого використання міждисциплінарного підходу завдяки кооперативності, розробці і реалізації мультидисциплінарних та інтегративних модулів і освітніх програм; а також формування етнічної компетентності майбутніх фахівців-політологів, що передбачає володіння квантитативними методами аналізу.

Науково-педагогічні працівники і студенти Національного університету «Львівська політехніка» використовували матеріали, положення і висновки дослідження дисертантки на лекційних і семінарських заняттях, під час перекладацької практики та при підготовці курсових і дипломних робіт. Проведена апробація довела актуальність дисертаційного дослідження та доцільність застосування його результатів у практиці закладів вищої освіти України.

Довідку про впровадження результатів дослідження Брандibuри І.Ю. затверджено на засіданні кафедри політології та міжнародних відносин Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка» (протокол № 21 від 11.06.2018 р.).

 Проректор з науково-педагогічних робіт
 доцент, к.тех.н.

О.Р. Давидчак

 Виконавць: завідувач кафедри політології та міжнародних відносин
 проф. Лушчин Г.І. (тел. 258-27-58)

Інститут гуманітарних та соціальних наук Львівської політехніки. Наклад 5000. Зам. 171183. 2017.

Додаток Ж-5

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
 ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
 IVAN FRANKO NATIONAL UNIVERSITY OF LVIV

вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна
 тел./факс (032) 261-60-48, тел. 260-34-02
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua
 Код ЗКПО 02070987, Державна Казначейська служба України
 МФО 820172, р.р. 35225230001061
 № свідоцтва 17701483, ін. под. № 020709813029
 Валютний рахунок № 26005000028567, 26009000028110
 в Укресімбанку
 м. Львів МФО 322313
 № 3070-28 від 09.07.2018

1, Universitytska Str., Lviv, 79000, Ukraine
 Phone/Fax: +38 (032) 261-60-48, 260-34-02
<http://www.lnu.edu.ua>, e-mail: lnu@lnu.edu.ua
 Code ZKPO 02070987 State Treasury Service of Ukraine
 MFO 820172, Settlement Acc. 35225230001061
 Certificate No. 17701483, Tax IN020709813029
 Foreign Currency Acc.No. 26005000028567, 26009000028110
 in Lviv Branch of Ukresimbank
 MFO 322313
 на № _____ від _____

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з наукової роботи
 Львівського національного університету
 імені Івана Франка,
 м. Львів, Україна, проф. Гладішевський Р.С.
 “6” липня 2018 р.

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Брандibuри Ірини Юрiвни

«Професійна підготовка бакалаврів гуманітарних наук з політології
в університетах Англії та Уельсу»на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Кафедра загальної та соціальної педагогіки Львівського національного університету імені Івана Франка упродовж 2017-2018 н. р. здійснювала апробацію і впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача Брандibuри І. Ю.

Матеріали дослідження здобувача використовувалися під час викладання дисциплін педагогічного циклу, зокрема, в процесі вивчення студентами нормативних курсів та спецкурсів «Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Порівняльна педагогіка», «Сучасний світовий освітній простір», де, зокрема, розглянуто особливості організації професійної підготовки бакалаврів гуманітарних наук в університетах Англії та Уельсу, теоретичні засади професійної підготовки бакалаврів політології. Особлива увага зосереджувалась на обговоренні реалізації міждисциплінарного підходу, а також використанні інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки бакалаврів гуманітарних наук.

Дисертантка виступила на науковому семінарі кафедри загальної та соціальної педагогіки з доповіддю на тему «Модель професійної підготовки майбутніх політологів: досвід Англії та Уельсу», надавала консультації викладачам і здобувачам, які працюють над темами, присвяченими компаративній педагогіці. Зважаючи на наукову якість дисертаційної роботи Брандibuри І. Ю., важливість її актуальність наукової проблематики дослідження, зроблені висновки про доцільність впровадження його результатів у практику закладів вищої освіти України.

Довідку про апробацію та впровадження результатів дослідження Брандibuри І. Ю. затверджено на засіданні кафедри загальної та соціальної педагогіки (протокол № 15 від 26 червня 2018 р.).

Завідувач кафедри,
кандидат педагогічних наук, доцент

Т.В. Равчина

Додаток З

Список публікацій здобувача

Публікації, що відображають основні наукові результати дисертації

Монографія

1. Брандибура, І. Ю. (2018d). *Професійна підготовка фахівців з політології: досвід Англії та Уельсу*. Львів, ВД «Панорама».

Публікації у виданнях, що включені до наукометричних баз даних

2. Брандибура, І. Ю. (2015c). Реалізація програм професійної підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. *Молодий вчений*, № 11 (26), Ч. 3, 8-12.

3. ² Брандибура, І. Ю. (2015b). Аналіз стандартів професійної підготовки бакалаврів політології в системі університетської освіти Англії та Уельсу. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, № 9 (53), 73-81.

Публікації у наукових фахових виданнях України

4. Брандибура, І. Ю. (2016a). Підготовка бакалаврів політології в університетах Великої Британії: використання методів активного навчання. *Збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Педагогічні науки»*, Вип. 66-67, 85-93.

5. Брандибура, І. Ю. (2016d). Формування громадянської компетентності бакалаврів політології: досвід Великої Британії. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць*, № 4 (55), 58-65.

6. Брандибура, І. Ю. (2018a). Методи контролю та оцінювання у програмах професійної підготовки бакалаврів політології: досвід Англії та Уельсу. *Інноваційна педагогіка*, Вип. 6, 109-14.

7. Брандибура, І. Ю. (2018c). Професійна підготовка бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу: теорії: концепції, підходи. *Молодь і ринок*, № 10 (165), 137-141.

---

² Водночас є науковим фаховим виданням України.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Брандибура, І. Ю. (2015а). Міждисциплінарний підхід у системі політологічної освіти: досвід Великої Британії. *Наукова дискусія: питання педагогіки та психології: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 50-53). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології».
9. Брандибура, І. Ю. (2016с). Симуляція як метод активного навчання майбутніх політологів. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції* (с. 111-113). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота».
10. Брандибура, І. Ю. (2016b). Практична підготовка бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. *Розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті: здобутки, проблеми, перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 18-22). Умань: ФОП Жовтий О. О.
11. Брандибура, І. Ю., Мукан, Н. В. (2018b). Нарахування кредитів у процесі підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. *Актуальні питання сучасної науки: III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: тези доповідей* (с. 58-67). Дніпро: НБК.
12. Брандибура, І.Ю. (2018е). Організація науково-дослідної роботи бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу. *Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 9-13). Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти».

Відомості про апробацію результатів дисертації

1. Міжнародна науково-практична конференція «Наукова дискусія: питання педагогіки та психології», м. Київ, Україна, 4-5 грудня 2015 року. Доповідь: Міждисциплінарний підхід у системі політологічної освіти: досвід Великої Британії.
2. Міжнародна науково-практична конференція «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.», м. Львів, Україна, 29-30 січня 2016 року. Доповідь: Симуляція як метод активного навчання майбутніх політологів.
3. Міжнародна науково-практична конференція «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.», м. Умань, 13-14 жовтня 2016 року. Доповідь: Практична підготовка бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу.
4. III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання сучасної науки». м. Дніпро, Україна, 30 січня 2018 року. Доповідь: Нарахування кредитів у процесі підготовки бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу.
5. Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика», м. Київ, Україна, 23-24 лютого 2018 року. Доповідь: Організація науково-дослідної роботи бакалаврів політології в університетах Англії та Уельсу.